rebreanu

„Prin ceea ce a fost și a reprezentat în viața neamului, țăranul român nu se putea să nu devină îndreptarul culturii naționale, mai cu seamă în ce privește literatura și artele... Abia cînd scriitorii s-au apropiat mai atent de literatura țăranului, au descoperit izvorul limbii și al poeziei românești. Alecsandri a făcut un act revoluționar adunînd și dînd la iveală o comoară de poezie populară... Pînă la Eminescu, totuși, limba literară românească a mai avut destule șovăiri. Numai geniul eminescian a știut să integreze organic comoara limbii țăranului în limba uzuală a tuturor. Prin Eminescu, țăranul român a dăruit elementul cel mai necesar culturii noastre, limba curată, mlădioasă mereu nouă, cu posibilitatea de eternă înnoire, cu un dinamism etern, dinamismul eternului duh neaoș românesc. Colaborarea dintre românul cel mai modest și poetul cel mai mare a fixat linia generală a originalității literare românești...

Iliada, Divina Comedie, Don Quijote, Faust sunt universale, pentru că, dincolo de perfecție estetică, exprimă suflete și realități naționale. Nu e vorba, cum s-a încercat să se răstălmăcească, de a reduce literatura la țărănism, sau muzica la doine și hore, sau sculptura la crestături în lemn... Ar fi o aberație, să anchilozăm și să limităm inspirația artistului. Confundînd culturalul sau etnicul cu esteticul se anihilează creația de artă. Opera nu valorează prin materialul rural sau urban, ci numai prin realizarea estetică. Dar estetica nu exclude predominanța unui spirit specific care dă anume culoare și autenticitate operei.

Am avut, de altfel, destui scriitori, unii foarte talentați, care, umblînd să cultive așa-zisa artă pură sau să fie moderni cu ghilimete, au crezut că trebuie să se inspire neapărat după ultimisimele curente străine. S-a întîmplat să realizeze, în cazurile cele mai fericite, imitații acceptabile sau chiar virtuozități tehnice interesante, nu însă opere vii și trainice. Căci modernismul adevărat nu cere înstrăinare de realitățile naționale, ci tocmai înțelegerea mai pătrunzătoare, adîncirea și valorificarea originalității acestor realități. Literatură fără țară nu există, cum nu există plantă fără pămînt."

Liviu Rebreanu, *Lauda țăranului român*
(discurs de recepție la Academia Română, 1940)

biblioteca bpt pentru toți

Vol. I și II lei 10

editura pentru . literatură

162

rebreanu

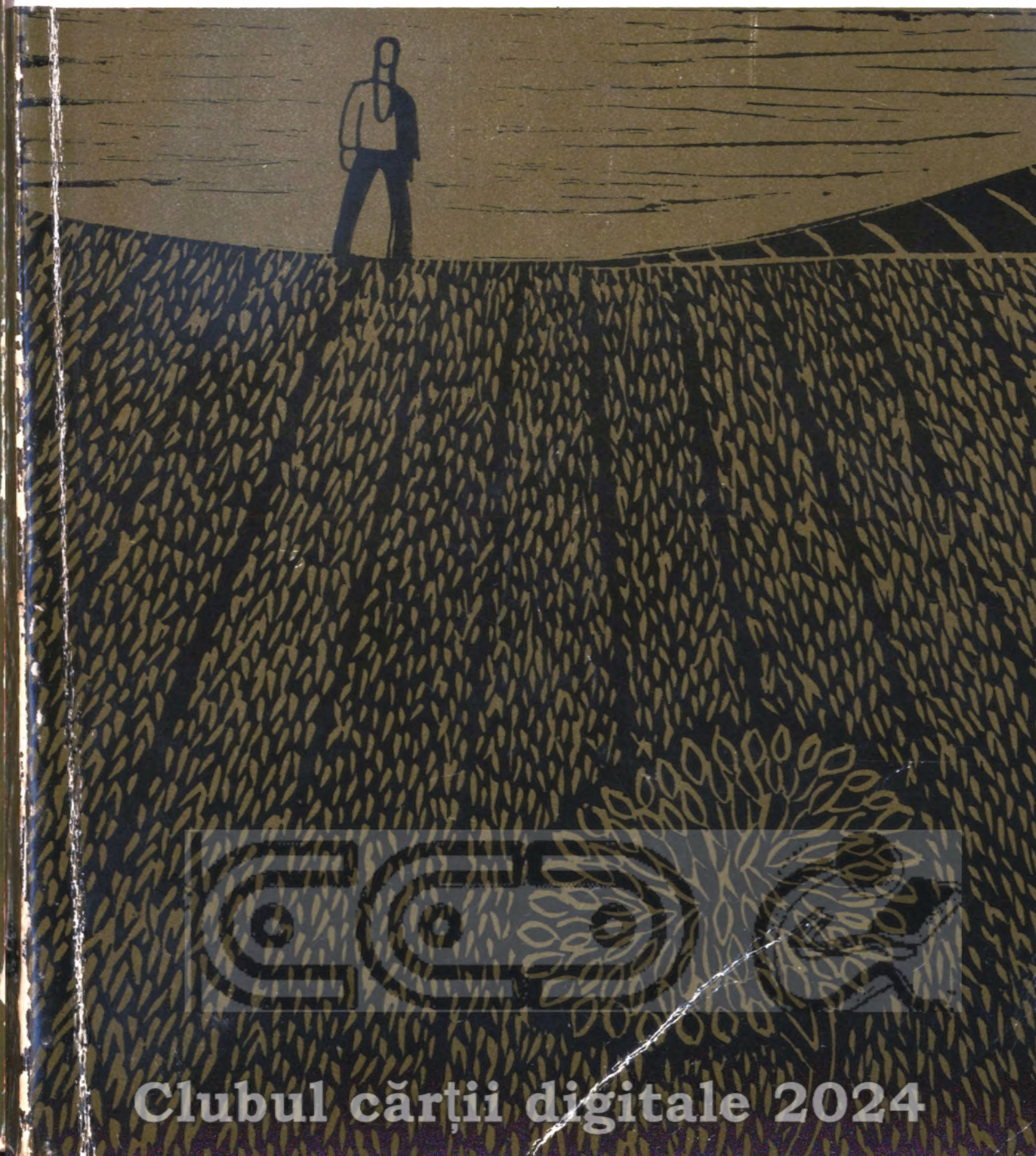
biblioteca bpt pentru toți

biblioteca bpt pentru toți

rebreanu

ion

★★

Ilustraţia copertei : *I. Olariu*

liviu rebreanu

ion

Roman

★ ★

GLASUL IUBIRII

1967

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

GLASUL IUBIRII

VASILE

1

— Cînd măriţi o fată e parcă ţi-ar arde casa ! oftă Herdelea încheind socotelile nunţii. Acu numai să fie cuminte şi fericită !...

Casa părea pustie fără Laura. Toţi vorbeau mereu de ea, ghiceau pe unde o fi ajuns şi ce-o fi făcînd, iar dăscăliţa şi Ghighi lăcrimau cînd dădeau peste vreun lucruşor rămas de la dînsa.

Viaţa însă îşi reluă chiar de-a doua zi mersul ei obişnuit, nepăsătoare nici de dureri şi nici de bucurii. O scrisoare recomandată de la avocatul Lendvay vesti data licitaţiei de care avea groază doamna Herdelea, oricît îi explica Titu că e o simplă formalitate. Învăţătorul îngrijorat în taină ca şi nevastă-sa şi doritor de compătimire şi încurajări care să-i risipească temerile, căută şi găsi un prilej să povestească şi lui Belciug toată încurcătura. Deşi stăruia între dînşii răceala, amîndoi se prefăceau că nu ştiu nimic, iar Herdelea trăgea nădejdea acum să-l înduioşeze şi să netezească drumul spre o împăcare adevărată, din ce în ce mai înfricoşat să nu-i facă vreo poznă

cu locul casei. Belciug se miră, îl compătimi cu o pîlpîire stranie în ochi şi pe urmă îi spuse că va veni şi dînsul la licitaţie să-i dea o mînă de ajutor, dacă va fi nevoie. Învăţătorul era mulţumit că l-a îmblînzit şi astfel îl va îndupleca mai lesne de-acuma să facă actul de donaţiune a locului, cum îi făgăduise cînd s-a apucat să-şi clădească încrezător casa. Totuşi nu îndrăzni să se spovedească nevestei sale care rămînea neclintită în antipatia ei faţă de „Pămătuful" viclean. De altfel îndată a intervenit tărăboiul cu nunta lui Ion, aruncînd iar vălul uitării vremelnice peste necazurile zilei...

În vinerea fixată, avocatul sosi de dimineaţă dar se opri numai o clipă, să comunice învăţătorului că, avînd o afacere urgentă în Armadia, să-l aştepte înspre amiazi, la întoarcere, pentru descurcarea formalităţilor.

Acuma Herdelea se văzu nevoit să spună şi familiei, cu multe înconjururi şi menajamente, că Belciug, pentru orice eventualitate, are să vie la licitaţie... Dăscăliţa înţelese numaidecît că nu poate fi la mijloc lucru curat.

— Ai să vezi, bărbate, că Pămătuful umblă după vreo potlogărie ! zise ea cătrănindu-se. Ai să vezi ! Pe cine nu suferă inima mea, să ştii că-i suflet de cîine !

Învăţătorul se încurcă, îndrugă protestări timide că „doar n-o fi nici el aşa de hapsîn, că-i popă şi ar fi ruşine"... Acestea însă întăriră mai mult neîncrederea doamnei Herdelea, încît, deşi făcuse planul să se ducă cu Ghighi prin sat să tocmească două femei pentru săpatul grădinii şi una la rufe, se răzgîndi şi rămase acasă.

— Baremi să fiu aici şi eu, că tu, cît eşti de papă-lapte, ai fi în stare să închizi ochii la toate neruşinările !

Belciug zărise trecînd trăsura avocatului, se grăbise, dar ajunse totuşi prea tîrziu. Nepricepînd, intră în casă, zîmbitor. Herdelea îi explică lucrurile foarte zăpăcit, trăgînd mereu cu ochiul spre dăscăliţa care bufnea fără să fi răspuns măcar la bineţele dulcege ale preotului. Spre a ocoli o ciocnire primejdioasă, învăţătorul se aşeză cu Belciug în pridvor la taifas, pînă se va întoarce ungurul. Era o zi de primăvară minunată, cu miresme de flori de cîmp în aer, cu un cer ca o oglindă fermecată. Peste drum, Hristosul de tinichea stătea încremenit pe cruce, cu ochii plecaţi, ca şi cînd ar fi simţit că durerea lui nu se potrivea cu pofta mare de viaţă ce respira din toţi porii firii redeşteptate.

Preotul se gîndea mereu c-ar fi mai bine să plece, şi cu toate acestea şedea parcă l-ar fi ţinut pe scaun. Vorbeau, dar glasul amîndurora suna atît de rece, că nu se puteau privi în ochi. Ca să-l mai încălzească, Belciug aduse vorba de Laura şi de familia Pintea cu care îi plăcea lui Herdelea să se fălească.

— Tu trebuie să fi cunoscut pe bătrînul Pintea mai demult, că doar ai fost învăţător în Lechinţa odinioară ? începu preotul.

— Apoi stai, frate Ioane — zise Herdelea într-adevăr înseninat — că în lumea asta sînt mai multe Lechinţe. A mea a fost un sătuleţ nenorocit prin fundul văii Diugului, iar a cuscrului e un orăşel în toată forma...

În vremea aceasta doamna Herdelea şi Ghighi, în salon, revoltate, ocărau şi blestemau pe Belciug, aşteptînd să vie Titu, care se repezise cu noaptea în cap pînă-n Armadia să ridice de la percepţie un avans pe leafa învăţătorului, deoarece rămăseseră fără un gologan în casă.

Avocatul însă sosi mai curînd, însoţit de un copist bătrîn, de la judecătorie, foarte plictisit că va trebui să se întoarcă pe jos în Armadia. Ungurul urcă sprinten în pridvor, începînd vorba din uliţă :

— Norocul îmi iese în cale pretutindeni... Am isprăvit mai repede decît bănuiam, aşa că acuma sper să fiu acasă în Bistriţa la vremea prînzului. Nevastă-mea ţine grozav la ora mesei şi e încîntată cînd mîncăm împreună. Iată un mijloc ieftin de-a ferici o femeie !

Doamna Herdelea cu Ghighi, auzindu-l, ieşiră din salon. Lendvay, foarte reverenţios, le întîmpină cu complimente la care însă, fiind spuse pe ungureşte, dăscăliţa nu răspunse, ci se mulţumi să strîngă din buze, cu o înfăţişare jignită, încît Herdelea se grăbi să observe, ca să nu se supere avocatul :

— Nevastă-mea nu ştie ungureşte...

— Aa ? Se poate ? Şi cu toate astea ziarele dumneavoastră ţipă ca din gură de şarpe că sînteţi asupriţi, terorizaţi, ungurizaţi... Interesant !... Ei bine, crezi dumneata că în Germania sau în Franţa s-ar tolera un învăţător al statului a cărui soţie să nu cunoască limba oficială ? Nu ţi-o spun ca o imputare, căci pentru mine politica nu există. Răspundeam însă unui coleg român care adineaori, în Armadia, se plîngea că de pe-acum au început presiunile şi samavolniciile faţă de sărmanii români în vederea alegerii de deputat... Haha !... Foarte curios !...

Vorbea foarte repede, rotindu-şi ochii ca un uliu, spre a nu-şi neglija între timp afacerile. Lui Belciug i se păru că avocatul vrea să-l lovească şi pe dînsul, şi răspunse româneşte, umflîndu-şi guşa :

— Altele sînt împrejurările în Germania şi aiurea, domnule avocat !... Noi aici sîntem o naţiune băştinaşă, despuiată de drepturi şi împovărată numai de datorii...

— Cine-i domnul ? întrebă Lendvay mirat şi atins că i s-a răspuns româneşte. Ce zice ? Ce zice ? adăogă apoi, deşi înţelesese foarte bine.

Herdelea, înfricoşat să nu se înverşineze lucrurile pe spinarea lui, căută şi izbuti să schimbe vorba şi conduse pe Lendvay în odaia întîi, unde erau două paturi lîngă perete, o masă de sufragerie, o canapea de lemn, toate vechi şi hodorogite.

— Aci n-avem nimic de seamă, nu-i aşa ? zise avocatul trecînd, fără să se oprească, într-o odăiţă îngustă şi lunguiaţă, cu o fereastră spre uliţă şi un geam spre grădină. Va să zică să începem aici !... Începem, stimate domn ! strigă către copistul care se

așeză ursuz la biroul lui Herdelea și scoase dintr-o geantă roasă niște hîrtii.

Din mobila împricinată, aici se afla o masă lăcuită, cu picioarele strunjite, acoperită cu o față tricoloră, lucrată de însăși doamna Herdelea pe cînd era fată, și un pat frumos, perechea celui din salon în care dormiseră fetele.

Pînă să-și aranjeze copistul hîrtiile, avocatul se uită bănuitor la Belciug care zîmbea blajin și speriat puțin de privirile dușmănoase ale dăscăliței din odaia dintîi.

— Amator, amator ? întrebă deodată Lendvay, ironic.

— Și prieten ! murmură preotul.

— Desigur, prieten care cumpără ce poate de la prietenii în nevoie ! făcu avocatul, disprețuitor, și apoi, întorcîndu-se spre copist : Ei, merge ?

— Gata. Va să zică avem... mormăi funcționarul întrebător.

— Masa și patul, sfîrși Herdelea puțin răgușit și cu ochii la Lendvay ca și cînd i-ar aștepta aprobarea.

— Una masă de nuc, douăzeci și trei coroane ! citi copistul din hîrțoagele lui, cu glas mai răspicat.

— Douăzeci și patru ! zise avocatul, făcîndu-i semn să scrie.

Belciug însă se apropie de masă, ridică fața, o pipăi și apoi rosti candid :

— Douăzeci și șase !

Toate privirile îl izbiră ca niște săgeți, iar doamna Herdelea, în cealaltă odaie, bolborosi ceva, roșindu-se. Lendvay, după o clipă de șovăire, strigă :

— Treizeci !

— Treizeci și două ! zise preotul cu ochii lipiți pe masă.

— Depuneți banii imediat, nu-i așa ? bufni acuma avocatul întărîtat.

— Da, da, firește, făcu Belciug scoțînd portofelul din reverenda boțită.

— Atunci eu renunț ! spuse Lendvay strîngînd din umeri, cu o privire nedumerită spre Herdelea care, uluit și spăimîntat, avea fața strîmbată de un surîs amar.

Preotul stătu pînă la capăt, ca o amenințare, pipăind și ciocănind toate mobilele, dar fără să se mai amestece. Cînd se sfîrși, avocatul puse pe Herdelea să iscălească polițele și plăti copistului diurna cuvenită.

— Cel puțin de-aci înainte să fii exact cu ratele, domnule Herdelea ! zise strîngîndu-i mîna. E păcat de cheltuieli, deși partea leului o bag eu în buzunar... Ei, la revedere ! Bună ziua, doamnă, și-mi pare rău că nu știu românește ! rîse apoi către învățătoarea care, înțepînd cu o privire furioasă pe Belciug, răspunse :

— Mai bine să nu știi românește și să fii om de treabă !

— Ce zice, ce zice ? întrebă avocatul pe Herdelea ieșind însă fără să mai aștepte tălmăcirea.

În pridvor preotul se despărți de învățător zicîndu-i încet :

— Apoi mîine o să viu să-mi iau masa, Zaharie...

— S-o iai ?... S-o iai... da, da, bîlbîi Herdelea.

— Văd că doamna-i supărată foc, dar n-am nici eu încotro, că tocmai îmi lipsea o masă ca asta ! Ei, servus, Zaharie !

Ieşind în uliţă, ochii lui întîlniră chipul lui Hristos pe cruce, care acuma se zvîrcolea plîngător. Belciug se închină şi trecu cu paşi măsuraţi, cu privirea în jos ca totdeauna şi cu o mulţumire adîncă în suflet că în sfîrşit a putut da o lecţie bună şi meritată Herdelenilor...

De-abia acuma se revoltă învăţătorul, dar totuşi fără a mai spune în casă că Belciug vrea să ridice într-adevăr masa. De altfel credea că popa umblă doar să-l sperie, fiindcă nu se poate să meargă aşa de departe cu neruşinarea.

A doua zi însă, pe cînd el era la şcoală, iar Titu încă în pat, bătu la uşă Belciug. Doamna Herdelea deschise şi văzu la spatele preotului un ţigan bătrîn, bărbos, cu pălăria în mînă.

— Pentru masă ! murmură Belciug arătînd spre ţigan.

— Bine... bine... poftim ! bolborosi dăscăliţa perplexă.

Începu să golească sertarul mesei, aproape fără să-şi dea seama ce face. Numai mîinile îi tremurau, încolo parcă îi fulgerase toată judecata... Cînd însă dădu să puie la loc sertarul, gol, îşi reveni brusc şi, ca trezită din vis, întrebă pe Belciug :

— Ce vrei să faci dumneata cu masa ?

Preotul stătea răzimat de uşcior, zîmbind nevinovat.

— Apoi aşa m-am înţeles cu Zaharia, zise dînsul domol.

Doamna Herdelea şovăi. Se făcu o tăcere scurtă. Belciug ridică privirea, văzu pe dăscăliţa apropiindu-se cu ochii strălucitori, şi îndată îşi pierdu zîmbetul.

— Cum s-ar zice, vii să-mi furi lucruşoarele din casă ? strigă deodată doamna Herdelea. Să ieşi afară de-aici, hoţule, c-altfel îţi sucesc gîtul ! Afară, ticălosule !... Nu ţi-e ruşine obrazului să-ţi fie ! Aşa-s popii, porcule ?... Ieşi... ieşi !... Afară !...

Dăscăliţa răcnea ca scoasă din minţi, căutînd cu ochii ceva ca să spargă capul omului care vrea să-i fure mobila. Belciug, spăimîntat, ieşi afară fără să spună o vorbă. Atunci femeia zări mătura şi se repezi cu ea în pridvor unde ţiganul stătea nedumerit. Fiindcă preotul nu-i era la îndemînă, croi pe ţigan, ţipînd :

— Marş !... Afară de-aici, tîlharilor !...

Ţiganul o zbughi pe poartă, în vreme ce doamna Herdelea striga într-una, ameninţînd cu mătura pe preotul ce păşea foarte grăbit :

— Mutule !... Am să te învăţ eu omenie dacă n-ai învăţat la tatăl tău ! Pămătufule ! Pămătufule !

Zenobia, peste drum, auzind gălăgia ieşi în prag şi întrebă :

— Da ce-i, doamnă? Ce-i cu domnul părinte?

— Să se bage dracu-n pielea lui de hoţ! zise dăscăliţa cu ochii roşii de mînie, dar totuşi mai răcorită.

2

Două săptămîni, după nuntă, mulţumirea stăpîni trufaşă în sufletul lui Ion. Se simţea omul cel mai fericit din lume. În fiecare seară ţinea sfat cu Glanetaşu, cu Zenobia şi cu Ana. Ce să cumpere din banii strînşi la nuntă? Un juncan? Ar fi bine, căci, împreună cu viţelul înţărcat adus în zestre de Ana, peste doi-trei ani ar face o pereche de boi... Ion însă ar fi vrut mult să cumpere perechea calului, dacă s-ar ajunge banii... În aceeaşi vreme i-ar mai fi plăcut să păstreze şi ceva gologani la chimir ca să aibă la îndemînă de s-ar ivi cumva pămînt bun de vînzare, să-şi mărească mai mult moşia şi gospodăria... Sfaturile acestea îl înălţau şi-l încîntau, mai ales că toţi băteau în struna lui şi-l linguşeau ca pe un stăpîn.

De altfel şi faţă de săteni căuta să-şi arate greutatea pe care i-o dădea simţămîntul bogăţiei. Pe uliţă umbla cu paşii mai rari şi cu genunchii îndoiţi. Vorbea mai apăsat cu oamenii şi veşnic numai de pămînt şi de avere. I se părea că chiar casele şi grădinile îl priveau acuma altfel, mai supuse şi mai zîmbitoare.

Toată firea se îmbrăcase în haine de sărbătoare parcă înadins pentru a prăznui biruinţa lui. O primăvară frumoasă ca totdeauna se statorea pe hotare.

Copacii înmuguriţi, verdeaţa ce răsărea zi cu zi mai vie, ca un vestmînt fermecat coborît să acopere goliciunea neagră şi gălbuie a pămîntului bătrîn, pădurile care se încoronau cu frunzişuri noi, mirosul aspru, îmbătător şi înviorător de glie, plutind mereu în văzduh ca respiraţia sănătoasă a unui uriaş deşteptat dintr-un somn greu — toate împrăştiau vioiciune în suflete, tinereţe nouă şi nouă poftă de viaţă. Dimineaţa plugurile scîrţîiau trecînd pe uliţă, urcînd coastele năclăite şi apoi brăzdau ziua întreagă ogoarele bătute de rugina iernii. Pe-alocuri vitele se căzneau să pască întîile firicele de iarbă şi, mîncîndu-le, le curgeau balele de plăcere...

Ion ieşea deseori în hotar să-şi desfete sufletul în priveliştea pămînturilor lui. I se umflau nările sorbind aburii primăverii şi privea brazdele lucitoare cu dragoste pătimaşă, mormăind mîndru de mulţumire:

— Acum avem şi noi pămînt, slavă Domnului, numai sănătos să fiu să-l muncesc!

Nu se grăbea însă cu aratul şi semănatul de primăvară... Îşi făcuse socoteala că nu va putea lucra singur atîtea locuri, ci va trebui să tocmească ajutoare, iar oamenii sînt mai ieftini pe la sfîrşitul muncilor. Fiindcă mai avea răgaz o săptămînă, două, se gîndi să isprăvească mai întîi cu socrul său, să facă hîrtiile de intabulare pe numele lui, cum se învoiseră... Îi spuse şi Anei că sîmbătă seara vor merge împreună la Vasile Baciu ca să ia înţelegere pentru duminică. Femeia aproba mai dinainte tot ce zicea el.

Nu pricepea dînsa planurile lui şi nici nu căuta să le priceapă. Era mulţumită că poate trăi lîngă omul iubit şi numai nălucirea îmbrăţişării cu Florica, la nuntă, o rodea în fundul inimii, fără însă a îndrăzni să-şi mărturisească temerea.

Văzînd-o plecată şi supusă, Ion se mira cum poate fi aşa şi-i era parcă mai urîtă ca înainte. Noaptea, în pat, simţea o răceală alături de ea, iar şoaptele ei drăgostoase îl supărau ca şi respiraţia ei obosită de femeie însărcinată. O răbda totuşi şi nici n-o bruftuluia, dîndu-şi seama că numai printr-însa s-a ridicat din sărăcie. În inimă îi răsărea însă deseori Florica, înnebunindu-i sîngele...

Joi se duseră cu toţii la bîlci în Armadia să cumpere juncanul, iar vineri horobăi pe-acasă, mai mult ca să piardă vremea.

Vasile Baciu îi primi nepăsător, ştiind bine de ce vine Ion. Îl lăsă să vorbească şi numai cînd Ion pomeni de intabulare, sări fript, se înfurie, scuipă şi apoi strigă :

— Cum, ginere, apoi tu vrei înadins să mă laşi pe mine pe drumuri ?

— Pe care drumuri, socrule ? Nu ne-am tocmit aşa ? întrebă Ion cu ochii cît pumnul, simţind deodată ca o izbitură drept în frunte.

— Ne-am tocmit, vezi bine, dacă mi-ai pus mîna-n beregată. Dar tu nu te gîndeşti că nu-i drept ? Apoi dacă ţi-oi da eu ţie şi pămînturile şi casele amîndouă, mie ce-mi mai rămîne şi din ce să trăiesc. Ori ai poftă să mă vezi intrînd slugă la bătrîneţe ?

— Ba să stai la noi fără muncă şi caznă, să-ţi mai odihneşti ciolanele, că te-ai trudit destul, bîlbîi ginerele înăbuşit. C-aşa ne-a şi fost vorba...

— Adică să-ţi fiu eu slugă ţie ? Ai ? răcni iar Baciu, sculîndu-se cu o privire vicleană şi batjocoritoare.

— De ce slugă ?

— Măi Ioane, eu ştiu una şi bună, că ce-i în mînă nu-i minciună ! făcu Vasile Baciu apăsat. Nu zic că nu-ţi dau. Îţi dau, după moartea mea. Atunci o să faceţi voi ce ştiţi. Că nici în groapă nu mi-oi duce averea şi nici altora n-oi lăsa-o... Cît trăiesc însă nu scriu nimic pe numele vostru ! Aşa !...

— Nimic, nimic ? şopti Ion spăimîntat.

— Nimic, băiete. Ori tu n-auzi bine ?... Dar, ca să nu zici că-mi hrăneşti tu fata ori că ţi-am dat-o goală puşcă, măcar că nu ţi-am dat-o eu, ci ai luat-o cu vicleşug, te las să-ţi alegi cinci locuri care-ţi plac, şi să bagi plugul în ele chiar mîine dacă vrei. Luaţi-le, munciţi-le, sînt ale voastre. De scris însă nu le scriu. Lasă să rămînă pe numele meu, că nu cer de mîncare. Eu unul n-am să vă scot din folosinţa lor, cum te-ai fălit tu că ai să mă scoţi pe mine... Alege-le ! Cinci !... Am trei holde cu grîu de toamnă. Poţi să le alegi semănate gata. Nu mă supăr. Ori altele... Cum îţi place ţie... Cinci ! Să nu zică nimeni că fata lui Vasile Baciu s-a măritat ca o ţigancă...

— Dacă ţi-i aşa, vorba, socrule, bine... Să vedem ce-or mai zice şi alţii ! răspunse acum Ion mai liniştit şi cu ameninţare în glas.

— Să vedem, cum nu... Dar să vedem ce-ar zice oamenii de mine, dacă mi-aş lăsa eu bătrîneţele pe mîna ta !... Ş-apoi cine mă poate sili să-ţi dau, dacă nu vreau, ori să mă scoată din averea mea ?... Hehe, Ionică ! Credeai c-ai să mă învîrteşti tu pe mine ! Nu te-ai găsit, copile, hehe !

— Bine, socrule, bine !... Noroc bun ! zise Ion strîngînd din umeri prostit.

— Noroc, noroc, ginere !... Şi rămînem aşa : cinci, auzi ? strigă Baciu batjocoritor. Mi-a venit şi mie rîndul, că tu m-ai frecat destul...

Ion ieşi, urmat de Ana, care nu rostise nici o vorbă şi pe care nici n-o luaseră în seamă potrivnicii. Bărbatul păşea greu, tăcut, încît femeia nu îndrăznea să se apropie.

3

Roza Lang lăsase o dîră de tristeţe în sufletul lui Titu. Încerca s-o ascundă sau s-o înăbuşe, dar simţea că totuşi se întinde mereu, stăruitor, ca apa în pămîntul nisipos. Nu se dumirea cum a putut o iubire atît de furtunoasă să sfîrşească atît de neaşteptat şi de urît. „Aventura" aceasta, cum îi zicea dînsul cu mîndria tînărului care începe să aibă un trecut, parcă-i rupsese un văl de pe ochi. Un crîmpei de realitate crudă pătrundea în inima lui plină de închipuiri trandafirii. Îl cuprinse încetul cu încetul un dezgust de viaţă, ca şi cînd nu i-ar mai putea suporta

povara. Lumea i se părea lipsită de farmec. În minte îi încolţea din ce în ce mai des întrebarea : „Ce sînt eu ?... De ce trăiesc ?"

Şi drept răspuns i se ivea în faţă o pînză nemărginită, înţesată de semne de întrebare ce nu găseau în sufletul lui decît un gol chinuitor.

Îşi dădea seama că trebuie să aibă o ţintă hotărîtă în viaţă şi se îngrozea neputînd descoperi nici un sprijin în jurul lui. Se uita în urmă şi nu vedea nimic, iar înaintea lui se înfăţişa acelaşi nimic rece şi înfiorător. „Aşa să mi se depene oare toată viaţa ?... Atunci ce rost mai am în lume ?" îşi zicea deznădăjduit, seara mai ales, în patul din salon, unde se mutase el de cînd s-a măritat Laura, fiindcă Ghighi se temea să doarmă singură.

Toate zilele hoinărea prin Jidoviţa şi prin Armadia, crezînd să-şi alunge din suflet neliniştea. Dar întrebările îl însoţeau pretutindeni, tot mai nesăturate. În faţa lor i se păreau copilării şi versurile lui, şi pozele de poet, şi iubirea lui ucisă de gelozie, şi înflăcărarea lui naţională... Peste acestea se ridicau mereu zbuciumările : „Unde merg ? Unde vreau s-ajung şi de unde vin ?"

Ca să poată răspunde se gîndi să citească, să înveţe şi să afle din cărţi ce nu găsea singur. „În mintea mea e un haos... Numai haosul aruncă la suprafaţă întrebări dureroase..."

Cîteva săptămîni se cufundă în cărţi. Tatăl său avea, din vremurile de demult, o bibliotecă foarte mică, în care se rătăciseră cîteva volume de ştiinţă,

de teologie, de pedagogie. Titu se repezi la ele, cu atît mai multă lăcomie cu cît pînă acuma le ocolise. Mai adună și de prin Armadia, de pe la prieteni, ce se nemeri... Le sorbi grăbit, ca și cînd ar fi căutat leacul unei boli necunoscute, dar simți curînd că haosul în loc să se limpezească, creștea mai mare. În mijlocul frămîntărilor singura rază de mîngîiere îi era credința că el este cel dintîi om chinuit de asemenea gînduri.

În cele din urmă însă o oboseală stranie îl luă în stăpînire. În inimă nu-i mai rămăsese decît o nemărginită părere de rău : „De ce nu-i aici Roza, indiferent dacă ar fi s-o împart cu practicantul de la Stoessel ?"

Apoi parcă și creierii i se opriră în loc, copleșiți de o apă străvezie din care țîșneau răspunsuri ca niște flăcări mici, izbăvitoare : „Adică ce-mi pasă mie de unde vin și ce-o fi mîine ? E nerozie să te perpelești cu întrebări fără sfîrșit... Unde te duce viața, acolo trebuie să mergi, și ce-ți poruncește ea trebuie să faci ! Numai nebunii umblă să-i stăvilească mersul, s-o abată din calea ei, să se împotrivească voinței celei mari care e una și milioane de milioane, care e oarbă și totuși urmărește o țintă sigură, necunoscută de infima pricepere omenească... Voința cea mare sînt eu, precum e și vaca lui Ion sau cînele nostru, ori viermele ce se așază singur sub talpa mea ca să-l strivesc, sau chiar bolovanul pe care-l izbești cu piciorul, precum tot ce este și cerul, și ceea ce este dincolo de cer și de stele, și dincolo de acest dincolo, mereu

pînă-n nesfîrșitul nesfîrșitului... Atunci ? Viața singură știe ce vrea, sau poate pentru că nu știe nici ea mi se pare că știe... Unde merge ea e bine, căci merge tot înainte, peste prăpăstii, peste munți, mereu înainte. Cine cade din carul vieții e pierdut... Înainte ! Înainte ! Înainte !"

Se bucură, parc-ar fi găsit piatra filozofală. Zîmbi de întristările lui zbuciumate. Acuma le înțelese obîrșia. „Atîta neliniște pentru că Roza Lang a plecat și mai ales pentru că, în lipsa mea, s-a consolat cu cine a putut !... Și din pricina asta credeam că mi-am zdruncinat rostul vieții !"

În aceeași noapte scrise o poezie care i se păru cea mai frumoasă din tot ce-a făcut pînă atunci. O dragoste nouă de viață îi împodobea sufletul. Nu se mai plictisea prin Armadia. Îl interesau și-i plăceau toate, parcă s-ar fi sculat după o boală grea.

Schimba priviri amoroase cu „gîștele" de odinioară. Vorbea iar cu entuziasm de românii oropsiți, de planurile lui mărețe... Îndeosebi spunea deseori, cu superioritate, ca o sentință fără apel :

— Dacă n-ar fi necunoscutul în lume, viața omului n-ar mai avea nici un farmec !

De altfel, în vremea aceasta, în Armadia se întîmplase un eveniment extraordinar : murise Ion Ciocan, deputatul circumscripției. Ciocan fusese mulți ani directorul liceului românesc, cochetase cu ungurii, le făcuse concesii introducînd, mai ales pe ușa din dos, limba ungurească în program, iar în schimb cîrmuirea îl răsplătise cu un mandat de deputat. Se

alegea totdeauna sub firmă independentă, dar era dintre independenţii care sînt cei mai vajnici sprijinitori ai tuturor guvernelor. Independenţa i-a mai cîştigat pe urmă catedra de literatură română la Universitatea din Budapesta şi i-a păstrat reprezentanţa Armadiei în parlament pînă a închis ochii.

Fusese om tăcut, ursuz şi deci nu tulburase multă apă în capitală. Răutăcioşii povesteau cu mare lux de amănunte cum, în cincisprezece ani, Ciocan o singură dată a căscat gura, cînd, rămînînd deschise două uşi, ar fi strigat nervos: „Uşa, domnilor, că trage îngrozitor aici!" pentru care improvizaţie oratorică toată Camera l-ar fi aplaudat frenetic. Prin testament întreaga avere şi-a împărţit-o între liceul din Armadia şi Astra [1] din Sibiu, căci soţia îi murise de cîţiva ani, iar alte rude nu avusese, afară de doi fraţi ţărani, morţi şi ei mai demult.

Pe scaunul lui Ciocan se încingea o luptă crîncenă între doi candidaţi: Victor Grofşoru, avocat foarte căutat din Armadia, susţinut de toată românimea, şi bancherul Bela Beck, şvab ungurizat din Budapesta, care se auzise că vrea să cheltuiască chiar o sută de mii de coroane şi, fiind guvernamental, mai avea la dispoziţie, cu o discreţie eficace, concursul autorităţilor mari şi mici.

În Armadia fierberea creştea zi cu zi. La berăria Rahova discuţiile şi prognosticurile nu se mai sfîr-

[1] *Astra* — Asociaţiunea transilvană pentru literatură română şi cultura poporului român, înfiinţată la Sibiu, în 1861, de Timotei Cipariu, George Bariţiu ş.a.

şeau. Grofşoru desfăşura o activitate straşnică, secondat fireşte de toţi intelectualii, care-şi luaseră însărcinarea de agenţi electorali. Izbînda ar fi fost asigurată dacă s-ar fi putut rupe voturile evreilor din Jidoviţa, presupunînd că preoţii şi învăţătorii îşi vor face cu toţii datoria.

Titu, vindecat, se avîntă cu trup şi suflet în vălmăşagul luptei. De dimineaţă pînă seara era în Armadia, agitîndu-se, discutînd mereu, îmbujorat de entuziasm. Care nu-i fu însă mîndria şi mirarea cînd, într-o zi, la berărie, Victor Grofşoru veni glonţ la dînsul, cu mîna întinsă:

— Poete, dragule, vreau să-ţi cer un serviciu!... Pentru dumneata e nimic, pentru cauza noastră e colosal!

Fiindcă berăria era plină de lume ce-l privea ca pe un erou, Titu se simţi în culmea fericirii şi strigă înflăcărat:

— Domnule deputat, cere-mi orice! Pentru cauză îmi dau bucuros şi viaţa!

— Bravo! Uite omul! zise candidatul, cuprinzîndu-l prieteneşte de mijloc. Dar ceea ce vreau nu-ţi pot spune aici... Trebuie să vii pe la mine, să-mi faci onoarea şi plăcerea!... Deci spune-mi repede: cînd? Nu-ţi închipuieşti cît îmi sînt de împărţite toate minutele!

— Imediat... sau după-prînz... E bine? făcu Titu, deodată grav, văzîndu-se parcă iniţiat în secretele zeilor.

— Perfect! Atunci azi după-prînz, dragă poete!

Grofşoru, ca toţi care-l sprijineau, era convins că, îndată ce va ajunge el în parlamentul de pe malurile Dunării, poporul românesc va fi liber şi scăpat de orice griji.

— Dacă mă aleg eu, vom putea respira toţi, vom avea aer românesc! spusese dînsul din capul locului, încît fraza aceasta devenise lozinca lui electorală.

Titu se înfiinţă exact la întîlnire şi ascultă introducerea avocatului cu ochii lucitori de admiraţie, aruncînd numai din cînd în cînd cîte o aprobare întovărăşită de „domnule deputat", care pe candidat îl măgulea.

— Ne lipsesc ovreii din Jidoviţa, poete! Fără de ei sîntem pierduţi! sfîrşi Grofşoru, oftînd cu o figură întrebătoare şi întristată brusc.

Tînărul nu vru să audă de asemenea oportunism. Succesul trebuie să fie curat românesc, nepătat de nici un ajutor străin:

— Vom goli satele de oameni şi-i vom aduce pe toţi la urnă, să dovedim lumii întregi voinţa noastră, porunca noastră!

— Da, da, dar în satele noastre sînt puţini cu drept de vot, pe cînd ovreii sînt toţi alegători! observă avocatul care, chiar în vîrtejul visurilor naţionale, nu uita realitatea.

Apoi îşi completă gîndul:

— Pentru a ne asigura voturile din Jidoviţa, e nevoie de concursul lui Herdelea care e iubit de toţi

ovreii. Dacă Herdelea ar vrea să facă puţină propagandă ovreiască, ar fi imposibil să nu izbutim! Ştiu, ştiu în ce situaţie gingaşă se află tatăl dumitale, se grăbi Grofşoru să adaoge, ca şi cînd s-ar fi aşteptat la vreo obiecţie a lui Titu. El, ca învăţător al statului, trebuie să urle ca lupii, vorba ceea... Dar cu dibăcia lui, în mod discret... Ce zici, poete? În mod foarte discret?

— Pe faţă, domnule deputat! strigă Titu aproape indignat. În chestia aceasta nu pot exista rezerve şi compromisuri. Înainte de a fi învăţător, tata e român!

— Da, negreşit, român... Cine se îndoieşte?... Dar greutăţi sînt, şi eu le înţeleg şi le apreciez... Totuşi, cu bunăvoinţă, s-ar putea înlătura piedicile, ştii, discret, foarte discret... În asemenea împrejurări discreţia are mare importanţă. Guvernul contează pe ovrei şi e sigur că-i are în mînă. Noi trebuie să lucrăm cu multă prudenţă, altfel se pot ivi noi rezistenţe... Vezi, în Pripas e mai uşor. Acolo sîntem între noi, Belciug lucrează, dumneata îi vei da o mînă de ajutor la nevoie, iar tatăl dumitale n-are să ni se pună de-a curmezişul... Nu-i aşa?.. Dar în Jidoviţa e delicat, e foarte greu, e... e...

Din Armadia pînă-n Pripas, de obicei, Titu făcea jumătate de ceas pe jos. Acuma în mai puţin de un sfert fu acasă. Alerga să spună mai curînd ce cinste mare au hotărît tatălui său fruntaşii mişcării naţionale.

— Tată, iată clipa cînd poţi dovedi lumii întregi că eşti adevărat român ! răcni dînsul din uşă, speriind pe toţi cu faţa-i aprinsă de entuziasm şi de oboseală.

Herdelea, în fundul sufletului, se bucura ca un copil chiar numai închipuindu-şi că Armadia ar putea trimite la Budapesta un deputat român, dar român adevărat, pe faţă, nu ca Ciocan — deşi Ciocan îi făcuse lui pe ici pe colea mici servicii, Dumnezeu să-l ierte. Totuşi se ferea să-şi arate sentimentele, de frică să nu-l pîrască cineva... Apoi acuma, tocmai pe cînd Titu vorbea mai cu foc, îşi aduse aminte, nu putea şti de ce şi cum, de ultima vizită a subinspectorului şi de ameninţările lui ascunse.

— Eu cred că cel mai bun lucru ar fi să nu se amestece de loc, nici într-un fel, nici într-altul, rosti doamna Herdelea serioasă şi cu puţin dispreţ în glas. Dînsul e om bătrîn şi trebuie să-şi vadă de necazurile lui, iar nu de nebuniile celor buieştri. Parcă mare ispravă o să facă şi Grofşoru... Îi ştim noi cît le plăteşte pielea !... Dacă pe urmă ungurii vor prinde pizmă pe dînsul şi se va pomeni fără slujbă, crezi c-o să-i dea Grofşoru ceva ?

Titu sări revoltat de atîta egoism :

— Adică cum ! Pentru o leafă mizerabilă, ungurii au pus lacăt pe sufletul omului ?... Laşitatea asta ar însemna trădare naţională, ar însemna să-şi dea singur certificat de renegat !... Cu ungurii trăim noi aici, ori cu românii ?... Crezi că vom mai scoate noi capul în lume, dacă nu vom face nici măcar atîta pentru cauza românească ?

Ghighi împărtăşea din inimă părerile fratelui ei, mai cu seamă gîndindu-se că altfel poate n-ar mai avea cavaleri la baluri şi poate nici peţitori mai tîrziu.

— Ba în loc să umbli după cai verzi, mai bine ţi-ai căuta şi tu vreun post pe undeva, că eşti cît muntele şi vezi bine cîte greutăţi avem pe cap ! zise doamna Herdelea supărîndu-se.

— Apoi dumneata numai atîta ştii, mamă, greutăţi şi iar greutăţi ! mormăi tînărul opărit.

— Atîta da, că eu am minte ! se înfurie dăscăliţa. Practicant de notar nu-ţi place să fii, învăţător nu-ţi place, dar la mîncare te îmbulzeşti ! Apoi aşa-i uşor să ai fumuri ! Mai pune osul şi tu, dragul mamii, că cu lenevia ai să rămîi de rîsul lumii !

Numai Herdelea tăcea. Cu cotul răzimat pe colţul mesei, cu capul în palmă, se uita în neştire la gheata din piciorul stîng. Lumina lămpii atîrnată de grindă îi cădea drept în creştet, pe părul alb-argintiu... Îi venea mereu să ofteze şi se stăpînea. Şi, în vreme ce doamna Herdelea se hărţuia cu Titu, i se perinda în gînd toată viaţa lui alcătuită aproape numai din umilinţe, speranţe veşnic spulberate, necazuri necurmate, viaţa întreagă care şi-a bătut mereu joc de dînsul, impunîndu-i mereu compromisuri, din pricina cărora niciodată nu şi-a putut asculta glasul sufletului, viaţa care i-a îngrămădit în inimă amărăciunea otrăvitoare... Două lacrimi se zvîrcoleau în ochii lui blînzi, plecaţi — regretul unei vieţi cheltuite într-o trudă sisifiană.

— Oh, oh! suspină dînsul în sfîrşit, cînd se făcu o clipă tăcere în casă. Cumplită-i viaţa, cumplită-i, zău!

4

Vicleşugul lui Vasile Baciu căzuse atît de neaşteptat pe capul lui Ion, că în seara aceea s-a culcat tăcut şi a dormit ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic. Duminică dimineaţa însă, ieşind din casă şi aruncîndu-şi ochii pe cîmp, îşi aduse aminte de vorbele socrului său şi-l pătrunse un fior de groază, căci în minte îi răsări îndată gîndul că toată truda lui a fost zadarnică, de vreme ce a rămas tot fără pămînt... Se aşeză pe prispă, cutropit deodată de mînie, de frică, de nedumerire, de deznădejde... Întîi îşi zise c-ar fi trebuit să-l bată măr pe Baciu, să-l înveţe cinste. Pe urmă recunoscu că nici cu mînia, nici cu bătaia nu va putea face nimic în împrejurarea aceasta. Vina este numai a lui însuşi, fiindcă în ultimul moment şi-a pierdut minţile de bucurie şi s-a cununat înainte de-a vedea hîrtiile date la cărţile funduare.

Întorcîndu-se de la biserică şi găsindu-l tot pe prispă şi abătut, Zenobia bănui ceva rău şi, ca să-i deschidă gura întrebă:

— Dar tu ce stai aşa, neprimenit, în loc să dai o raită prin sat, după lucrători, că azi-mîine numai pămîntul tău o să rămîie nearat!

— D-adică dumitale ce-ţi pasă? Că de dat, slavă Domnului, mi-ai dat numai sărăcia şi necazul! ţîşni Ion, ursuz.

— Apoi ce să-ţi mai dăm noi, că doar socru-tău ţi-a dat de ajuns, zise Zenobia cu ochi de vulpe.

— Cum să nu-mi dea. Vezi bine că mi-a dat, mormăi omul amărît. Nu vezi dumneata că m-am şi gîrbovit de cît mi-a dat?

Zenobia nu-l mai slăbi pînă nu află tot şi apoi izbucni în afurisenii care se înteţiră cînd Ana apăru în ogradă, speriată de gura ei. În vreme ce soacra îşi blestema nora mai cu foc, în sufletul lui Ion pătrunse o fîşie luminoasă: prin Ana trebuie să-şi îndrepte greşeala. Deocamdată nu ştia cum şi în ce fel, dar simţea că numai ea poate să-l scape.

— Şi urîtă, şi calică!... Bine ai nimerit-o, dragul mamii! strigă Zenobia în gura mare.

— Ho, cotoroanţă, ho! răcni Ion deodată la maică-sa. Ce te vîri ca musca-n băligar? Potracăni ştiţi să fiţi, dar sărac m-aţi lăsat, ai?... Ea-i de vină?... Ce-i ea de vină?... Apoi atunci ce te răsteşti la dînsa?... Piei d-aici că uite-acu vezi pe dracu!

Ana se uită la bărbatul ei cu o dragoste de cîine huiduit şi ochii i se umplură de lacrimi, simţindu-se vinovată faţă de dînsul fiindcă în gînd l-a bănuit cu Florica, pe cînd el e atît de bun şi o iubeşte atît de mult că bruftuluieşte chiar pe mama lui pentru ea. Lacrimile îi curgeau calde, mîngîietoare, dar faţa ei

toată zîmbea de o fericire mare, mai ales că Ion veni la ea şi-i zise blînd :

— Ia nu mai plînge, Anuţă... Tu în ochii mei să te uiţi şi încolo să nu-ţi pese de nimeni !

Seara, în pat, Ion i se jelui apoi cu de-amănuntul, îi spuse că ea ar putea să-l înduplece pe Vasile cu blîndeţe să fie om cumsecade şi să le dea ce-a făgăduit faţă de atîţia martori. Femeia se simţea măgulită de încrederea lui, dar, gîndindu-se la bătăile suferite de la tatăl său, n-avea speranţe să-l poată înmuia. Cînd însă bărbatul o învăţă cum să-i vorbească, credinţa lui o cuceri şi pe ea, şi se jură că se va duce chiar mîine dimineaţă şi de bună seamă nu se va întoarce cu mîna goală.

Ana plecă într-adevăr cum se crăpă de ziuă. Încrederea îi crescu cînd, ajunsă în uliţă, nevasta lui Macedon Cercetaşu îi ieşi în cale cu o doniţă plină de apă.

Vasile Baciu tocmai înjuga boii să pornească la plug. Văzîndu-şi fata, o întîmpină nepăsător :

— Da ce, te-a alungat ?

— Cum să mă alunge, taică ? se miră nevasta, începînd să-i povestească ce vînt o aduce, după învăţăturile lui Ion.

Baciu se holbă la ea o clipă, apoi ca un taur care vede roşu, se aruncă şi-i închise gura cu o droaie de pumni, urlînd :

— V-aţi pus amu amîndoi să mă jefuiţi şi să mă lăsaţi cerşetor ?... Apoi stai că am eu leac de pielea ta, rapandulă, stai !

Pînă ce se învîrti dînsul să apuce biciul s-o croiască, Ana o luă la sănătoasa, fără să fi avut vreme să plîngă de durere, deşi obrazul stîng i se roşise, iar din nas îi curgea un fir de sînge. De-abia cînd se apropie de casă îşi mai veni în fire şi se întrebă : „Ce-a mai fost şi asta ?... Avan de mine !..."

Ion o aştepta în ogradă, cu inima arsă de nerăbdare. O zări de departe venind cu paşi iuţi şi ştergîndu-şi mereu nasul cu mînecile cămeşii.

— M-a bătut, Ionică, nici nu m-a lăsat să-i spun nimic ! Uite cum m-a umplut de sînge ! bolborosi nevasta, parcă i-ar fi cerut s-o răzbune.

Bărbatul însă simţi deodată o apăsare grozavă în ceafă. Se uită la Ana cu ochii goi şi reci, ca şi cînd ar fi văzut o arătare vrăjmaşă. Pe pometele obrajilor pielea îi stătea să plesnească, iar pe tîmple i se umflară vinele ca nişte lipitori sătule. Mintea lui speriată îi striga că toată nenorocirea i se trage numai din femeia aceasta cu buza de sus murdărită de sînge şi cu privirea de-o umilinţă aţîţătoare. Braţele şi pulpele îi zvîcneau fără voie în vreme ce unghiile îi tăiau pielea groasă şi aspră în podul palmelor. „Asta s-a înţeles cu tatăl ei să mă înşele !" îi fulgeră prin creieri, şi gîndul îl duru atît de rău parcă l-ar fi izbit cu parul în moalele capului.

Atunci, cu o poftă neînfrînată, ridică mîna şi o lovi greu peste obrazul drept, şi apoi cu dosul palmei, repede, peste obrazul stîng. Durerea stoarse din pieptul femeii un ţipăt atît de ascuţit că Ion auzi cum zăn-

gănesc geamurile casei. O mai trăsni însă şi peste ochii ce-l priveau cu spaimă, dar care chiar spăimîntaţi îşi păstraseră o clipire de bunătate... Ana căzu pe prispă, ameţită şi legănîndu-şi corpul din mijloc în sus ca să-şi aline suferinţa.

— Şi tu mă zdrobeşti, Ionică? gemu dînsa. Nu ţi-e milă nici ţie de mine?

Ion scuipă spre ea, răcorit, şi intră în casă, căci de peste drum venea într-un suflet nevasta lui Macedon, pe cînd în pridvor la Herdelea parcă ieşise cineva să vadă ce se întîmplă?

Ana suspina şi, suspinînd, pîntecele mare i se zbătea ca o mustrare. Năframa îi alunecase din cap, părul i se încîlcise şi pieptul i se frîngea de plîns. În inimă închipuirile ei de fericire se topeau într-un noian de amărăciune din care răsărea numai întrebarea îngrozită: „Doamne, ce ţi-am greşit de mă pedepseşti aşa de rău?"

Nevasta lui Macedon Cercetaşu se aşeză lîngă ea, îi îndreptă basmaua pe cap, o mîngîie pe obrajii udaţi de lacrimi şi-i zise cu milă, căutînd s-o ostoiască:

— Taci, draga lelii! Taci şi rabdă, că femeia trebuie să sufere dac-aşa a lăsat-o Dumnezeu... Taci mulcom, taci!

Glasul ei era atît de blînd că sufletul Anei se încălzi puţin. Apoi îşi ascunse faţa în poala femeii şi plînse mai uşurată, murmurînd însă într-una, ca şi în seara nunţii:

— Norocul meu, norocul meu!

Pînă să convingă pe tatăl său, Titu n-a vrut să stea cu mîinile în sîn şi a pornit din casă-n casă, îndemnînd pe ţăranii alegători sau nealegători, să meargă cu toţii la o întrunire în Armadia, unde Victor Grofşoru avea să-şi lămurească programul. Fiindcă alegerea de deputat se apropia, prin sat umblau acuma mai des patrule de jandarmi spre a preîntîmpina turburările şi agitaţiile împotriva statului. Titu nu se sinchisea de dînşii. Dorea chiar un conflict sau poate o arestare, închipuindu-şi că astfel va dovedi lumii întregi barbaria stăpînirii ungureşti şi va contribui mai eficace la izbînda candidatului român. Vorbea ţăranilor de jugul unguresc, de datoria naţională, de limba strămoşească, se izbea însă mereu de aceleaşi răspunsuri:

— Bine, domnişorule, aşa o fi... Dar n-avem pămînt şi dările-s multe şi grele...

Întîi se supără de atîta nepricepere. Pe urmă totuşi le dădu dreptate. „Adevărat, pe ei îi strivesc sarcinile vieţii şi eu le bat capul cu fraze! Nici măcar speranţe nu le aduc!... Apoi, fireşte, dacă eu însumi nu ştiu bine ce vrem!"

El bănuia ce vrea, dar dorinţele lui nu se potriveau cu ale bătrînilor. El cu cîţiva studenţi şi profesori mai tineri visau unirea grabnică a tuturor românilor. Nu se gîndeau dacă se poate ori nu se poate. Ei se uitau fermecaţi spre România, aşteptînd de-acolo mîntuirea. În faţa lor însă stăteau mai toţi

fruntaşii recunoscuţi, între care însuşi Grofşoru, care spuneau că acestea sînt idei primejdioase, că prin asemenea vorbe goale, bune numai pentru discuţii de berărie, se poate compromite toată lupta.

— Mijloacele noastre trebuie să fie legale ! îi spuse Grofşoru. Numai prin legalitate se obţin lucruri trainice ! Politica serioasă nu se poate întemeia pe aventuri, ci pe realitate !... Ce ascunde viitorul, nu se ştie... În suflet putem nutri orice speranţe, dar visurile nu trebuiesc amestecate în lupta politică !

Titu se zăpăci şi fu cuprins de o şovăire din care de-abia cu sforţări se putu smulge. Se coborî iar între ţărani şi, cu toată opreliştea bătrînilor, le vorbi de „fraţii noştri", de „stăpînirea românească" ce va veni în curînd. Şi tresări de bucurie cînd Ştefan Hotnog, bogătaş din sat, în loc de tînguirile obişnuite, răspunse acuma în numele tuturor, ridicîndu-şi chimirul pe burtă :

— Să te audă Dumnezeu, domnişorule !

„Oportunismul şi laşitatea ucid avînturile ! se gîndi Titu mulţumit. Cu jumătăţi de idealuri nu poţi lupta şi nici nu poţi fi înţeles de nimeni !"

Strădaniile lui Titu au rămas totuşi zadarnice, deoarece întrunirea, îndată ce s-a anunţat oficial, a fost oprită de către prefectul judeţului în urma raportului solgăbirăului Chiţu care se temea de tulburări.

Tocmai cînd Titu venea pleoştit, cu vestea aceasta din Armadia, bătrînul Herdelea a primit citaţie de la tribunal în procesul ce-l pornise judecătorul pentru ultragiu. Deşi, între timp, ungurul se mutase din

Armadia într-un orăşel din Ungaria, fiindcă — cum spusese dînsul la plecare — nu se putea aclimatiza în atmosfera nepatriotică de-aici, sarcina lui Herdelea se agravase, căci acuzaţia judecătorului s-a părut atît de întemeiată procurorului, încît şi-a însuşit-o din oficiu şi deci procesul trebuia să continue negreşit, chiar dacă partea civilă s-ar fi retras.

Herdelea strigă pe Ion, care de asemenea primise citaţie, vrînd să se sfătuiască împreună cum să abată nenorocirea ce-i ameninţa de-aproape. Ion însă, în bobota necazurilor lui cu socru-său, căuta mereu să se plîngă ce a păţit şi cum a fost înşelat, iar de procesul care îl durea pe învăţător, parcă nici nu-i păsa.

— Aveţi să vedeţi că becisnicul ăsta are să mă bage în temniţă şi să ne nenorocească pe toţi ! zise învăţătorul pe urmă, doborît de îngrijorare. Ţineţi minte ce v-am spus eu azi ! Ion e fatalitatea noastră... El se ciorovăieşte cu Vasile Baciu pentru nişte zdrenţe de pămînt şi nici nu vrea să ştie în ce poznă m-a înfundat !

Titu, văzînd spaima bătrînului şi ca să mai schimbe vorba, găsi înţelept să povestească pe un ton de glumă, cum azi, întîlnindu-se în Armadia cu Belciug, i-a spus că e foarte supărat şi că nu va lăsa fără răspuns insultele doamnei Herdelea, pentru care va trebui să dea seama în faţa justiţiei... Efectul povestirii lui însă fu tocmai contrar celui aşteptat de dînsul, stîrnind o ceartă care nu se isprăvi pînă noaptea tîrziu.

— Apoi da, că atîta-mi mai lipsea, să umblu acuma pe la judecăţi şi pentru dumneaei, că n-am eu destule necazuri, zise învăţătorul amărît. Mai bine-l lăsai dracului şi tu, în loc să-mi mai aprinzi paie-n cap şi cu el!

Doamna Herdelea se înfurie imediat, făcu pe soţul ei mămăligă nesărată, pentru că ar fi în stare să se lase călcat în picioare de toate nătăfleţele din lume, şi declară categoric că ea preferă să plătească orice amendă şi chiar să stea la puşcărie, decît să rabde mojiciile „Pămătufului".

Ziua următoare aduse însă o nădejde bună, sub chipul unei scrisori de la subinspectorul Horvat, care-l invita colegial pe Herdelea să-şi pună în cumpănă toată influenţa pentru alegerea desăvîrşitului patriot ce este candidatul de deputat Beck. „*Am toată încrederea în patriotismul dumitale încercat şi să fii sigur că oboseala dumitale va fi apreciată cum se cuvine*", sfîrşea subinspectorul. Mai ales sfîrşitul i se părea învăţătorului plin de mari făgăduinţe.

— Uite ce om de treabă bietul subinspector! strigă dînsul înviorat. Ei, degeaba, să nu judeci niciodată pe nimeni după aparenţe!... Iată bărbatul care-mi place şi mie!... Bravo! Bravo!

Îndată îşi însemnă pe toţi alegătorii din Pripas, în număr de unsprezece, şi chibzui îndelung pe cei care ar vota cum îi va sfătui dînsul. Apoi îşi frecă mîinile cu încredere:

— Vezi, Dumnezeu îţi trimite ajutorul cînd nici te aştepţi!

Titu, aflînd seara planurile tatălui său, sări pînă în tavan de indignare şi strigă de nenumărate ori „trădare" şi „ruşine". Dar Herdelea rămase neclintit.

— Pentru mofturi n-am să-mi las eu bătrîneţele pe drumuri... Ai văzut tu ce-mi scrie subinspectorul?... Citeşte bine! Poftim! zise aruncîndu-i mîndru scrisoarea.

Tînărul nu vru să citească nimic şi făcu jurămîntul că va lupta din răsputeri împotriva acestei trădări nemaiauzite. Herdelea se întristă că feciorul lui se gîndeşte mai mult la străinii de la care nu va avea niciodată nimic, decît la dînsul, a cărui soartă atîrnă de bunăvoinţa celor mari şi puternici.

— Nu-ţi închipui tu că Horvat, dacă-i vom împlini dorinţa, poate să-mi fie de mult folos? N-ai văzut citaţia de ieri şi nu ştii că mă paşte afurisitul de judecător? O vorbă a subinspectorului cîntăreşte greu la tribunal. Cînd va spune subinspectorul prezidentului că uite-aşa şi aşa, Herdelea e omul meu, adică al nostru, crezi că prezidentul are să mai crîcnească? Aşa se lucrează în lume, băiete... Înţelegi, ori nu înţelegi?

— Nu vreau să înţeleg nimic! răspunse Titu cu atît mai îndîrjit cu cît socotelile acestea i se păreau şi lui cuminţi.

— Atunci să-ţi fie ruşine obrazului, că eşti cal bătrîn şi ai putea înţelege atîta lucru! strigă Herdelea adînc mîhnit. Ruşine să-ţi fie, măgarule!

6

În seara zilei cînd Ion bătuse întîia oară pe Ana, pică în casă, de-abia tîrîndu-se, Dumitru Moarcăș, o rudă îndepărtată de-a Zenobiei, cerînd adăpost pînă s-o îndura Dumnezeu să-l strîngă din lume. Zenobia, aflîndu-se în toane bune, pentru că feciorul și-a muștruluit nevasta, îl primi fără a se burzului, mulțumindu-se doar să-l descoase puțin:

— Da ce-ai pățit, bade Dumitre? De ce nu stai la Paraschiva, că-i bine acolo?

— Parcă de bine fuge omul, murmură Moarcăș, mototolindu-se pe vatră.

Era un moșneag trecut de șaizeci, pipernicit și prăpădit de să-l sufli de pe picioare. Nu mai avea nici un dinte în gură și vorbea greu, scuipînd în toate părțile. În tinerețe a fost bărbat frumos și cu stare și se băteau fetele după dînsul, dar în loc să se însoare și să se potolească, i-a plăcut să zboare ca albina din floare-n floare, încît mulți oameni și-au ciomăgit muierile din pricina lui, căci de el nu îndrăzneau să se lege, fiind voinic și iute ca un lup. Cărăușia i-a fost mai dragă decît pămîntul și tot cărăușia i-a mîncat capul. Într-o noapte, venind de la Dej, o ceată de țigani lăieși au tăbărît pe dînsul, l-au stîlcit și i-au furat caii. A zăcut vreo doi ani și a rămas beteag de picioare. Boala i-a înghițit averea. Rămas numai cu căsuța și grădina, s-a aciuit pe lîngă Paraschiva, care era văduvă tînără și rîvnea mai mult la casa lui, crezînd că nu mai are de trăit cine

știe cît. Dumitru însă se încăpățîna să nu moară și o duse douăzeci și doi de ani așa, prăpădit cum a scăpat, încît Paraschiva a avut vreme să se obișnuiască cu slăbiciunile lui. S-au înțeles ei totuși destul de bine pînă acum cîteva luni cînd Dumitru s-a apucat și a vîndut lui Avrum casa și grădina fără știrea Paraschivei. Degeaba i-a dat o sută de zloți de argint, femeia nu s-a mulțumit. Ea era convinsă că a luat mai mult și a ascuns banii undeva sau la cineva. Și cum Dumitru nu mai putea să aibă zile multe, Paraschiva se înfuria că banii vor ajunge pe mîna altora, iar ea, care l-a îngrijit atîția ani, se va alege cu nimica. Fiindcă nici Avrum nu voia să-i spuie lămurit cît i-a dat, Paraschiva s-a pus pe moșneag, mai întîi cu sudălmile, apoi cu bătaia, pînă ce în sfîrșit azi l-a izgonit să nici nu-l mai vadă.

Bătrînul povesti ce-a pățit cu Paraschiva, dar fără s-o ocărască, ba chiar cu o mare părere de rău că a fost nevoit să plece de la ea și să moară poate prin case străine.

— Apoi lasă c-ai trăit destul, îi zise Zenobia drept mîngîiere.

Ion, îmbufnat cum rămăsese toată ziua după ce plesnise pe Ana, nu zise nimic, ci se uita doar uneori cu ură la noul mîncău care-i cade în spinare din senin. Credea totuși că Dumitru se va întoarce acasă mîine-poimîine, știindu-se că nu poate trăi fără Paraschiva, singura femeie — se zice — pe care a iubit-o el cu adevărat și care, de aceea, l-a și învîrtit cum i-a plăcut. De altfel gîndurile lui erau atît de

fripte de grija pămînturilor, încît tot restul lumii i se părea că nu face un ban găurit. Se înfuria cînd vedea pe Ana care, pe cît îi îngăduia pîntecele țuguiat, se sprintenea pe lîngă vatră să gătească cina, și era din ce în ce mai convins că femeia e înțeleasă cu Vasile Baciu să-l tragă pe sfoară.

Se perpeli cîteva zile fără să știe ce să mai facă. Apoi îi veni în minte Herdelea și se bucură ca și cînd ar fi găsit scăparea. Chipul învățătorului îi juca înaintea ochilor, strălucitor de speranțe. Îl căută îndată și, nemerindu-l la școală, îl chemă afară. Herdelea era supărat și-i imputa că e nerecunoscător și că, prin nepăsarea lui criminală, îi primejduiește slujba și cinstea. Ion asculta nerăbdător, ca și deunăzi cînd încercase învățătorul să se sfătuiască cu dînsul. Ce-i păsa lui de grijile altora ? Pe el numai necazul lui cel mare îl rodea și-l chinuia, și, după ce îmblînzi pe Herdelea cu făgăduinți, i se plînse ca un copil nepriceput, zicînd mereu mai rugător și mai stăruitor :

— Învață-mă, nașule, că altminteri ori fac moarte de om și ajung la pușcărie, ori mi-oi pune singur ștreangul de grumaz !

Se uita în ochii învățătorului, sorbindu-i răspunsul, din care însă i se întipări în creieri numai atîta : „Fii liniștit, finule, că ce ți-a făgăduit trebuie să-ți dea... Duminică tu să vii la mine cu Ana... Am să chem și pe Vasile ș-aveți să vă înțelegeți, fii liniștit !"

Zilele pînă duminică trecură ca ceasurile. Nădejdea îi îmbrăca toate gîndurile în trandafiriu. Se simțea

iar stăpînul pămînturilor și de-abia aștepta să poată ieși la lucru pe moșia lui.

Herdelea, iubitor de învoieli unde fiecare parte să-și scadă cerințele spre mulțumirea amîndurora, povățui pe Vasile Baciu să dea acuma jumătate din locuri, care să fie scrise pe numele lui Ion, iar cealaltă jumătate să i-o făgăduiască în scris pentru după moarte. Povața lui însă îi nemulțumi pe amîndoi. Toate nădejdile lui Ion se prăbușiră auzind ce spune învățătorul. Apoi dacă ar fi fost vorba să lase dînsul din drepturile lui, ce nevoie de sfaturile nașului ? Lui nu-i trebuiau sfaturi, ci pămînturile, toate pămînturile... Îl cuprinse o mînie sălbatecă împotriva lui Herdelea, care astfel vrea să-l înșele, în loc să-l ajute... Vasile, cu o lucire șireată în privire, zise tacticos că el nu-și ia vorba înapoi și dă bucuros cele cinci locuri, pe ales. În sinea lui însă era sigur și el că Herdelea s-a înțeles cu Ion să-i fure averea... Pentru că nu îndrăzneau să se certe cu învățătorul, potrivnicii schimbară între dînșii cîteva sudălmi și apoi, uitînd orice omenie, se luară de piept și începură să-și care la pumni peste cap, cu sete, grohăind ca niște mistreți prinși în capcană... Herdelea și Titu de-abia izbutiră să-i scoată din odaie, în vreme ce dăscălița, nespus de indignată că nerușinații s-au încăierat în casa ei, îi ocăra cu înverșunare, iar Ghighi țipa speriată. Ana încremenise pe un scaun, în dosul ușii, încît doamna Herdelea o dojeni și pe ea bine și apoi o dădu afară.

Vasile şi Ion se mai zgîlţîiră puţin în pridvor, se mai ghiontiră pînă-n poartă, dar în uliţă se descotorosiră şi-şi aşezară hainele boţite, înjurîndu-se din ce în ce mai potoliţi. În clipa însă cînd să pornească spre sat, în uşa casei învăţătorului se ivi Ana, topită de ruşine şi de spaimă, ca o arătare urzitoare a tuturor relelor. O zăriră amîndoi deodată şi furia lor se înteţi iar, pumnii se ameninţară în aer şi privirile roşii se loveau ca două săbii. Ajuns în dreptul casei, Ion intră în ogradă urlînd cu o spumă subţire albă între buze, care se muta şi se lipea cînd pe cea de sus, cînd pe cea de jos :

— Să-ţi mănînci friptă odrasla, tîlhar bătrîn ce eşti !

Ana dădu să intre şi ea, dar Ion se repezi ca uliul şi răcni, răguşit, scăpărînd scîntei din ochi şi scoţînd cuţitul din şerpar :

— Fugi, fleandură, fugi de-aici că uite-acu te trimit pe lumea cealaltă !... Şi să nu te mai prind prin ograda mea că te spintec !... Hoaţă !... Hoţi şi tîlhari care umblă să mă mai şi batjocorească !

Femeia vru să ridice mîinile să-l roage, dar privirea lui o îngrozi, spunîndu-i că într-adevăr e hotărît s-o omoare acuma. Şovăi o clipă şi apoi porni după tatăl său care făcea cîte doi-trei paşi, se oprea, se întorcea, zvîrlea ginerelui cîte-o înjurătură, iar se urnea şi iar se oprea... Cînd însă Vasile o văzu apropiindu-se, îşi îndreptă toată mînia asupra ei şi, ameninţînd-o cu amîndoi pumnii, strigă clămpănind din dinţi ca o fiară :

— Să nu vii la mine, rapandulă, că-ţi zdrobesc ciolanele !... Sărăntoc ţi-a trebuit, de sărăntoc să ai parte !... Uite-l ! Uite-l ce mîndru-i !... Amu să-ţi fie de cap ! De cap ! De cap ! De cap !

Păşi mai iute, dar răcnind într-una „de cap", ca şi cînd n-ar fi fost în stare să găsească o ocară mai grea...

Ana rămase în mijlocul drumului, nemaiştiind încotro s-o apuce. Ion tot mai înjura şi blestema în ogradă, iar Vasile Baciu, depărtîndu-se, ţipa mai tare parcă să-l audă tot satul. Vecinii ieşiseră în uliţă şi priveau, care miraţi, care rîzînd, toţi dornici să urmărească desfăşurarea poznei... Nemişcată, cu braţele moarte, cu ochii rătăcitori şi cu sufletul crîmpoţit de înfricoşare, femeia se uita împrejur, fără să mai ştie ce să facă. „Acu unde să mă duc ?" se întreba şi în minte îi răsăreau numai răspunsuri negre care o pironeau pe loc, sleindu-i voinţa şi ispitind-o să-şi curme singură toate suferinţele, fiindcă viaţa ei e zadarnică.

Tot Floarea, nevasta lui Macedon, sări iar, o luă de mînă, o duse acasă la ea, o îmbărbătă pînă seara şi o culcă după cuptor, lăcrimînd de milă :

— Vai, sărăcuţa de ea, sărăcuţa !...

În noaptea aceea îşi dădu seama întîia oară Ana de prăpastia în care-şi zvîrcoleşte ea viaţa. Şi atunci gîndul morţii i se coborî în suflet ca o scăpare fericită. Îl alintă atît de stăruitor că, în cele din urmă, se minună cît de blîndă şi ademenitoare i se înfăţişează, ca un liman unde nu mai sînt nici dureri şi

nici nădejdi... Deodată însă simţi o zvîcnire în pîntece, trezind-o din aiurare. „Cum se mişcă, sărmanul!" îşi zise dînsa uitîndu-şi toate necazurile şi înţelegînd că trebuie să trăiască, fiindcă într-însa o fiinţă nouă bate la poarta vieţii.

7

A doua zi Ion se mulcomi. Îi păru rău că s-a făcut de rîsul lumii şi că s-a hărţuit cu socrul său tocmai în casa învăţătorului, deşi era convins că Herdelea s-a dat de partea duşmanilor lui. Trecu drumul la Macedon Cercetaşu şi aduse acasă pe Ana, dar fără să audă măcar poveţele Floarei că să fie mai milos cu biata femeie că mîine-poimîine îi soseşte ceasul şi cine ştie ce se poate întîmpla dacă o huiduiesc toţi şi n-o cruţă nimeni.

Apoi fu cuprins de desperare. Simţea un gol dureros în cap, care voia neîncetat parcă să-i spargă ţeasta. Numai buzele îi şovăiau într-una:

— Nu-i bine aşa... Nu-i bine... nu-i bine...

Se ducea prin Jidoviţa, se îmbăta şi se întorcea mai posomorît.

După o săptămînă ploioasă şi murdară, care-l ţinuse mai mult în casă, răsări o zi aurită, caldă, strălucitoare, cum nu se mai pomenesc decît în ţinuturile muntoase în dricul primăverii. Ieşind în ogradă, Ion se opri ca trăsnit şi, fără să vrea, sorbi lacom mirosul de verdeaţă, sălbatec şi umed, ce plu-

tea în văzduh. Ca şi cînd peste noapte tot pămîntul s-ar fi spălat cu apă fermecată, atît se înfăţişa de mîndru în verdele deschis pe care stropii de rouă licăreau în toate culorile curcubeului, ca nişte diamante presărate înadins de o mînă nevăzută. Priveliştea aceasta îl zgudui ca dintr-un somn greu şi-i umplu deodată creierii de gînduri... Şi porni, luminat, spre casa preotului Belciug, împins de o încredere mare. Numai popa poate să-i arate calea, precum tot dînsul l-a dat pe brazdă odinioară. Dar acest „odinioară" era aşa de depărtat, parcă ar fi trecut ani şi ani de zile, deşi abia ieri se împliniseră cinci săptămîni de la nuntă.

Belciug privea din cerdac cum adapă caii vizitiul, un ţăran somnoros şi plin de baligă pe haine.

— Ce mai veste-poveste, Ioane? zise dînsul văzîndu-l intrînd pe portiţă, cu pălăria în mînă.

— Apoi mai mult rău decît bine, domnule părinte, răspunse Ion vrînd să zîmbească dar izbutind numai să se strîmbe şi să-şi arate dinţii galbeni, ca un cîine care mîrîie neputincios.

— Am auzit... De, băiete, dacă uitaţi pe Dumnezeu, cum să nu vă pedepsească? mormăi Belciug puţin înnourat şi intrînd în casă urmat de Ion.

Dumnezeu însemna acum în Pripas biserica cea nouă şi preotul simţea mîna cerului în neînţelegerile dintre ginerele şi socrul care nici nu s-au gîndit măcar să dăruiască ceva pentru lăcaşul Domnului.

Milostivenia cerească i se arăta de altminteri preotului în toate chipurile. Buclucul lui Herdelea cu jude-

cătorul era o pedeapsă grabnică şi cuvenită pentru că a uneltit împotriva slujitorului lui Dumnezeu. Mai aştepta doar manifestarea mîniei divine faţă de doamna Herdelea, care l-a ocărît pe dînsul, şi apoi o lovitură deosebită pentru Herdelea fiindcă chiar ieri a aflat că umblă să-i smulgă cîţiva alegători în favoarea candidatului de deputat ungur, deşi ştie bine că el doreşte să arunce un bloc, mic dar solid, în cumpăna reprezentantului român. Răsplata tuturor neplăcerilor o găsea totuşi mai ales în hotărîrea de a începe încă în vara aceasta lucrările noii biserici. Căzuse la învoială cu un arhitect din Bistriţa, care avea gata un plan foarte frumos. Arhitectul trebuia să sosească în curînd şi, cu materialul adunat, să aşeze temelia. Pînă la toamnă zidurile vor fi ridicate, iar în toamna viitoare noul locaş va putea fi sfinţit cu toată solemnitatea. Belciug se gîndea de pe acuma la programul sfinţirii şi inima lui bolnăvicioasă tremura de bucurie. Dar, deoarece tot mai lipsea puţin din suma prevăzută la cheltuielile clădirii, strădaniile lui nu erau sfîrşite. De aceea nu pierdea credinţa că, pînă la urmă, şi Ion va deschide punga şi deci se sili să-l cîştige prin bunăvoinţă.

— Acuma spune, Ioane, ce te doare! murmură dînsul aşezîndu-se, bătîndu-şi genunchii cu palmele şi privind drept în ochii lui Ion, pe care-l lăsase în picioare.

Ion se spovedi prelung, cu glas înfundat, cu ochii în pămînt, iar preotul îl ascultă cu băgare de seamă

şi fără să-l întrerupă. Apoi cînd isprăvi, Belciug se sculă, se plimbă de cîteva ori de ici-colo cu paşi mari, uitîndu-se o dată cu mirare în odăiţa de culcare unde patul era încă tot nefăcut, şi, în sfîrşit, se opri lîngă masă, se răzimă de dungă cu palmele încrucişate la spate şi vorbi privind mereu într-un colţ al tavanului:

— Ştiu eu ce să te sfătuiesc?... Greu... Prea greu... Numai un avocat te-ar putea lumina bine... Dar cu răul şi cu bătăile nu se împacă oamenii niciodată, asta-i de cînd lumea. Dumnezeu a lăsat judecătorilor împărţirea dreptăţii pămînteşti... Am păţit şi eu deunăzi, ştii bine, că m-a ocărît dăscăliţa ţigăneşte. Puteam să mă apuc de bătaie?... Nimeni să nu-şi facă singur dreptate... N-am zis nimic şi nu m-am înfuriat... Dreptatea-i de la Dumnezeu... M-am plîns şi eu în Armadia la judecătorie şi, dacă-i bine şi drept să fiu hulit de pomană, hulit să rămîn... Tu însă vei face cum crezi de cuviinţă. Numai atîta să ştii: pumnul nu-i dreptate... Întreabă un avocat, roagă-l să te înveţe şi fă cum te-o îndrepta el... Eu n-am nici o putere...

Ion plecă mulţumit. Bine a zis popa: legea să hotărască... Ajuns acasă, chemă pe Ana şi-i vorbi foarte blînd:

— Tu trebuie să te duci la tatăl tău, Anuţă, că eu nu te mai pot ţinea, vezi bine şi tu, că-s sărac şi abia ne tîrîm şi noi zilele... Dumnealui are destulă avere... Amu că m-a înşelat, nu-i nimic. Dumnezeu din cer vede şi judecă. Dar eu trebuie să mă gîn-

desc la pielea mea. Cu mîinile-n sîn n-oi sta, de bună seamă, poţi să-i spui!

Pe urmă o duse de mînă pînă la poartă şi închise poarta după ea.

Ana se mai uită înapoi, dar el nu mai întoarse capul.

— Are dreptate... toţi au dreptate, şopti femeia podidită de plîns. Numai eu n-am nici un rost în lume...

Capitolul VIII

COPILUL

1

Cu cît se apropia alegerea de deputat, cu atît Herdelea, tatăl şi fiul, se ciorovăiau mai mult, ca şi cînd toate necazurile şi toate nădejdile, ba chiar însăşi soarta lor ar fi atîrnat de izbînda românului sau a ungurului. Bătrînul, care purta în suflet groaza procesului cu judecătorul, credea din ce în ce mai tare că, contribuind la alegerea candidatului guvernamental, va scăpa teafăr din ce-l ameninţa. Se gîndea în taină că, în preajma judecăţii, va ruga pe ocrotitorii săi, subinspectorul şi deputatul, să pună o vorbă bună pentru dînsul acolo unde trebuie. Văzîndu-l cu asemenea sprijinitori, judecătorul va trebui să se îmblînzească, iar tribunalul să înceteze urmărirea... Şi, fiindcă în cele din urmă Titu rîdea neîncrezător de speranţele lui, Herdelea zicea convins:

— Cine rîde la urmă rîde mai bine, băiete!

Dăscăliţa, deşi nu putea suferi neamul unguresc, rămase totuşi neclintită în părerea ei că, mai presus de orice, omul trebuie să aibă grijă de pielea lui. De altfel ea şi cu Ghighi nu se sinchiseau atîta de

mofturile alegerii, cît se frămîntau că, în afară de cîteva cărţi poştale ilustrate, n-aveau încă nici o scrisoare de la Laura, măcar că acuma se împlineau aproape două luni de la nuntă. Îşi făceau fel de fel de închipuiri, căutau explicaţii care să le potolească neliniştea, dar care mai mult le întristau.

Titu se mistuia şi se chinuia de însufleţire. Dorea cu atîta înverşunare izbînda lui Grofşoru, că îl durea chiar numai gîndul că ar putea cădea. Începea aproape să urască pe tatăl său, mai ales că punea veşnic înainte interesul personal.

— Dacă nu vrei să facem nici o jertfă, cum crezi c-o să triumfăm vreodată? striga dînsul desperat, crîşnind din dinţi şi smulgîndu-şi părul.

Egoismul acesta, de care se izbea de altminteri pretutindeni, îl hotărî să se gîndească să plece oriunde, în lume, încredinţat că aiurea oamenii vor fi mai voioşi să se sacrifice pe altarul unei idei. Deşi striga într-una că activitatea e mama succesului, continuă să petreacă zilele prin Armadia, la berăria Rahova sau la Griviţa, unde, împreună cu alţi tineri entuziaşti, se îmbătau cu vorbe mari, visau închipuind planuri îndrăzneţe şi puneau la cale soarta poporului. Fiind sigur de succes, îi umflau mereu proporţiile. Li se părea că alegerea lui Grofşoru va revoluţiona nu numai ţara, ci toată Europa.

Ştiau dinainte discursurile zdrobitoare cu care Grofşoru va ului parlamentul şi vedeau limpede clipa cînd Ardealul se va ridica brusc în picioare şi va cădea, ca un copil pierdut şi regăsit, în bra-

ţele României, cînd cei oropsiţi de atîtea veacuri îşi vor lua locul ce li se cuvine între popoare, ca nişte urmaşi vrednici ai stăpînilor lumii...

După asemenea înaripări, intrînd seara în atmosfera îmbîcsită de realitate de acasă, Titu simţea că se prăvale din înălţimi şi se zvîrcolea neputincios. „Trebuie să plec de-aici, altfel am să mă înăbuş!" îşi zicea după ce se certa cu tatăl său, care nu voia nici să-i mai asculte argumentele.

Cu toată sila ce i-o făcea slujba de subnotar, îşi găsi singur un loc în Luşca şi, într-o seară, aproape de alegere, în urma unei discuţii mai violente, declară că are să se ducă îndată ce va afla rezultatul luptei, fiindcă s-a săturat de viaţa aceasta fără nici un ideal, mînjită numai de noroiul mărunţişurilor zilnice. Declaraţia voia să fie o răzbunare împotriva tatălui său, care însă se bucură auzindu-l şi-l felicită că începe să se cuminţească.

În ajunul alegerii trecură prin Pripas două companii de honvezi care aveau să dea o mînă de ajutor jandarmilor concentraţi din tot judeţul spre a păstra ordinea.

— Uite ce susţineţi dumneavoastră, cei cu prudenţa! zise Titu către Herdelea arătîndu-i soldaţii ce de-abia-şi tîrau picioarele obosite. Drept argumente ne daţi baionete!

În sfîrşit ziua cea mare răsări frumoasă... Armadia fierbea ca un stup în ceasul cînd roieşte. Toată lumea era stăpînită de înfrigurare. Din sus şi din jos soseau mereu cete de ţărani, cu preoţii şi cu învă-

țătorii în frunte, unii pedeștri, plini de praf și de sudori, alții în căruțe, toți veseli și strigînd mereu „trăiască"...

De la biserica cu două turnuri, de-a curmezișul pieței, pînă la primărie, unde era biroul electoral, în dreapta și în stînga străzii se întinseră cordoane de jandarmi cu baioneta la armă, cu penele de cocoș agitate în pălării, răstindu-se la mulțimea ce se înghesuia în spatele lor, răcnind deseori „înapoi" și amenințînd cu puștile. În mijlocul pieței, lîngă crucea îngrădită cu uluci, un grup de elevi de liceu din clasele superioare, încadrați de cîțiva profesori tineri și de studenți îndrăzneți, cîntau *Deșteaptă-te, române!* întrerupîndu-se din cînd în cînd ca să strige în cor: „Trăiască deputatul Victor Grofșoru!" Grupul ajungea pînă la cordonul de jandarmi; cei din față aplaudau pe alegătorii români și huiduiau pe ovreii și ungurii care se îndreptau spre primărie. Aici, chiar în spatele unui jandarm voinic, cu mustăți mari și sclipitoare de pomadă, stătea și Titu, roșu de entuziasm și răgușit de cît a cîntat și a răcnit. Toată piața gemea de țărani nealegători, aduși înadins să manifesteze, urlînd „trăiască" sau „rușine".

Belciug veni mai devreme, urmat de vreo douăzeci de pripășeni, dar în fața bisericii un ofițer de jandarmi trimise în dosul cordonului pe cei ce n-aveau cărți de alegători, încît preotul defilă numai cu șase inși înspre localul de vot, zîmbind amar la mulțimea care-l aplauda. Titu strigă însuflețit „bravo Belciug", iar popa îi răspunse măgulit și trist:

— Nu-i vina mea că sîntem numai atîția, știi bine!

Soarele ardea. Căldura creștea neîncetat. Oamenii, osteniți de cît au stat în picioare, asudau, se îndîrjeau, se îmbulzeau spre cordoanele de jandarmi fără să știe de ce, iar jandarmii se strîmbau, răcneau și izbeau ici-colo cu patul puștii, înjurînd.

Pe la amiazi Grofșoru, însoțit de cîțiva prieteni, trecu pe stradă, spre biserică, să-l vadă mulțimea. Însuflețirea izbucni ca o flacără dintr-un jăratec peste care ai turnat ulei. Cîntecele, uralele, țipetele se topeau într-un zgomot năprasnic. Lumea se năpusti peste cordoane să-l vadă mai bine. „Ura! Trăiască Victor Grofșoru!... Jos renegații!"... Jandarmii se zbăteau, învîrtind armele să stăpînească valurile de oameni. Unul, cuprins de mînie fiindcă norodul nu-l lua în seamă, împunse cu baioneta în mulțime, înțepînd pe un țăran bătrîn, care tocmai se lupta să iasă din vîltoare și care deodată începu să se vaiete.

— Rușine!... Huo!... Jos cu ei! urlă gloata repezindu-se mai dîrză asupra cordonului.

— Înapoi!... Înapoi! țipau jandarmii lovind cu arma în cei care se avîntau peste linia oprită.

Grofșoru, care tocmai văzuse cum a împuns jandarmul, se repezi la țăranul rănit și-l îmbrățișă furtunos, în vreme ce mulțimea vuia de entuziasm și mulți întrebau: „Ce este? Ce s-a întîmplat?" Apoi, revenind în mijlocul străzii, își scoase pălăria, își șterse năduşeala și începu cu glas vibrător:

— Cetățeni ! A curs sîngele nevinovat ! Teroarea...

Nu izbuti să continue, căci un ofițer de jandarmi îl opri scurt, declarîndu-i că nu e voie să ațîțe lumea. Grofșoru se ciondăni un răstimp cu ofițerul protestînd cu gesturi largi, pe cînd partizanii îl sprijineau stăruitor :

— Trăiască !... Trăiască !...

În clipele acestea sosi în piață Herdelea, urmat de cinci alegători, cu fața luminată de un zîmbet sfios, uitîndu-se puțin speriat în dreapta și stînga. Cîțiva strigară „trăiască“, dar îndată un glas gros răcni : „Rușine ! Renegații !... Jos !...“ și repede toți izbucniră în huiduieli, iar printre baionetele lucitoare pumni încleștați se scuturau amenințători. Herdelea, înfricoșat, simți un tremur în genunchi, dar zîmbetul nu-i dispăru de pe buze ca și cînd ar fi fost vopsit... Grupul de liceeni porni să cînte batjocoritor *Veșnica pomenire*, cu glasuri ascuțite și false de mascaradă, în timp ce alții răcneau neîncetat „rușine“.

Titu, cuprins deodată de o milă mare, se piti la spatele jandarmului, uitîndu-se îngrijorat după tatăl său, îmbătrînit prea înainte de vreme, a cărui față acuma era albă încît de-abia i se mai vedeau mustățile mici și cărunte.

— Renegatule !... Rușine !... Trădătorule !... Jos ! țipau zeci de voci în jurul lui Titu, care ridică mîinile, copleșit de emoție, parc-ar fi vrut să oprească ocările necruțătoare.

Grofșoru, care nu mai isprăvea discuția cu ofițerul, cum zări pe Herdelea, se întoarse și-l apostrofă indignat :

— Îmi pare rău, domnule Herdelea, că tocmai dumneata...

Învățătorul se opri fără să poată scoate o vorbă. Ofițerul însă interveni :

— Pardon !... Vă rog să nu terorizați pe alegători ! Aici nu se permite nici o presiune ! zise punîndu-se între Grofșoru și Herdelea și apoi adăogînd, către acesta : Înainte, înainte, domnilor !

— Protestez împotriva acestei noi încălcări de lege ! strigă Grofșoru, deschizînd o nouă ciorovăială cu ofițerul.

În fața primăriei, solgăbirăul Chițu strînse mîna lui Herdelea și-l prezintă unui domn scurt și gros, cu ochelari de aur și cu o mustață galbenă rară :

— Domnule candidat, iată unul din prietenii noștri !... Îmi dați voie ?

Candidatul dădu mîna învățătorului, zicîndu-i mașinal :

— Îmi pare foarte bine... Voi fi totdeauna la dispoziția dumitale... Totdeauna...

Herdelea, înviorat, primi cuvintele ungurului ca o ușurare și intră în biroul notarului unde, la o masă lungă, ședea un judecător de la tribunalul din Bistrița, uscat, cu nasul foarte subțire, cu niște ochi mici, răutăcioși și cu un creion în mînă. Învățătorul îl cunoștea. Alături alți doi, tot de la tribunal, scriau voturile în formulare tipărite. Odaia era plină de

oameni care măsurau pe alegători cu priviri bănuitoare.

Herdelea se apropie de masă cu pălăria în mînă, cu zîmbetul pe faţă. Judecătorul, preşedintele comisiunii electorale, îl privi întrebător.

— Votez pe domnul candidat Beck ! zise învăţătorul, răzimîndu-se cu mîinile de dunga mesei şi uitîndu-se în ochii judecătorului parc-ar fi vrut să-l roage să-l ţină minte şi să-l apere cînd va veni la proces.

Cei cu formularele îi însemnară numele, iar preşedintele rosti, indiferent şi obosit :

— Altul ?

Învăţătorul se dădu puţin la o parte, să facă loc tovarăşilor săi.

— Tot din Pripas, murmură dînsul către judecătorul care părea că nu-l aude, ci se scărpina după ureche cu creionul şi se uita la cei ce scriau voturile.

La şase seara comisiunea declară ales pe candidatul Bela Beck, cu o majoritate de cinci voturi.

Rezultatul se răspîndi pe-afară, prin mulţimea obosită, care-l primi cu strigăte de indignare şi cu cîntece naţionale. Piaţa totuşi se goli curînd. Cîrciumile însă se umplură, adăpostind pînă noaptea tîrziu comentariile aprinse, felicitările, ameninţările...

Herdelea povesti acasă încîntat cum i-a strîns mîna deputatul şi cum i-a făgăduit sprijinul pentru orice împrejurare, cum i-a zîmbit judecătorul încreţind fruntea ca să-şi întipărească în creieri numele lui.

— De-acu nu mai am nici o grijă cu procesul... De-acu pot dormi liniştit ! zise dînsul cu mîndrie. Vezi acuma ce înseamnă să ştii să te porţi cu oamenii ? adăogă apoi biruitor către Titu.

— Am văzut... am văzut ! şopti tînărul istovit. Auzindu-l şi văzîndu-l însă îşi amintea răcnetele mulţimii în piaţă, cînd a trecut Herdelea, paloarea lui de-atunci şi mila aceea dureroasă ce-o simţise şi care i-a rămas în inimă parcă mai adîncă. Era trist şi abătut, ca şi cînd ar fi pierdut orice nădejde în lume. „Iată de ce atîrnă înfăptuirea ideii ! se gîndea dînsul. Cinci voturi ! Adică tocmai voturile tatii... ca să-şi uşureze procesul ! Dacă nu era procesul, triumfa ideea... Şi baremi procesul de-ar ieşi bine !... Iată ce hotărăşte soarta unui popor ; un fir de tină... Şi totuşi ideea nu poate muri ! Ideea e sufletul omului."

Profitînd că notarul din Luşca era în Armadia, cu alegerea, a doua zi plecă. „Dac-aş mai sta mult aici, ar trebui să mă scufund de tot în noroiul realităţii !" îşi zise Titu despărţindu-se.

2

— M-a alungat, tată... şopti Ana atît de încet că nici ea însăşi nu-şi auzi bine glasul, cu groaza încuibată în ochi, aşteptîndu-se s-o zdrobească.

Vasile Baciu prînzea. Avu o tresărire, văzînd-o galbenă şi trasă, cu burta la gură. Mai sorbi din

lapte o dată, îmbucă o coajă de mălai, pe urmă se uită lung la Ana şi răspunse molfăind :

— Bine... Stai aici că ai unde... Vezi că eu mă duc pînă în Zăhată, că am nişte oameni la sapă... Să iei seama pe-acasă...

Vorbea atît de liniştit că femeia se zăpăci, crezînd că n-a auzit bine şi nu îndrăzni să se aşeze pînă nu-l văzu plecînd aievea cu carul.

Baciu ştia că Ion are s-o izgonească, dar nu-i păsa. Lasă să vie fata, nu-i nimic. Acuma, că-i măritată în lege, poate şedea şi acasă. Mai bine aşa, decît să se plece el în faţa tîlharului şi să-i dea moşia. La urmă tot va trebui să vie bărbatul şi s-o ia, mulţumindu-se cu ce-o căpăta, căci n-are încotro... Acum e vorba de răbdare. Cine o răbda mai lung, rămîne deasupra. Iar dînsul poate aştepta oricît, că nu-l doare...

Ana era umilită şi tăcută ca un cîine. Nu crîcnea înaintea bătrînului şi doar uneori îl privea rugătoare cu ochii ei scufundaţi în cap şi veşnic roşii. Zilele i se păreau nesfîrşite în aşteptarea omului pe care inima ei îl dorea cu atît mai mult că suferise greu pentru dînsul.

Ion, chiar în ziua cînd o alungase, se dusese în Armadia la Victor Grofşoru, de care ştia că-i avocat straşnic, mai tare ca mulţi din Bistriţa. Avocatul era foarte încurcat atunci cu alegerea de deputat şi, aflînd că Ion nu-i alegător, vru să-l amîne pentru altă dată. Ion însă, încăpăţînat, nu s-a lăsat pînă nu i-a povestit cu de-amănuntul toată buba. Mirosind ceva mai de preţ, Grofşoru întrebă mai întîi :

— Martori ai ?

— Am, domnule avocat, cum să n-am... Am pe... se grăbi ţăranul, înşirîndu-i pe toţi cei ce au fost la tocmeală şi care auziseră făgăduielile socrului său.

Avocatul se însărcină să-i scoată toate pămînturile, dar îi ceru înainte jumătate din onorar. După ce Ion numără banii, Grofşoru îi închise într-o casă de fier, îl sfătui să aducă înapoi pe Ana ca să nu poată spune Vasile Baciu c-a alungat-o, dar să potrivească lucrurile astfel încît să nu bage de seamă că are nevoie de ea.

Ion îşi făcu cruce de mulţumire. Dacă i-a luat avocatul banii, înseamnă că trebuie să cîştige. Ana are să se întoarcă ea singură... Numai cînd trecură două săptămîni începu să intre în grijă să nu cumva să se primejduiască procesul din pricina femeii care nu vine acasă.

Cînd află Vasile Baciu că Ion l-a tras în judecată, se întunecă. Îi era frică de judecăţi, deoarece nu mai avusese niciodată şi văzuse la alţii că procesele înghit zadarnic moşiile oamenilor. Începură îndoielile. Să nu se întîmple ceva şi să piardă tot. Avocaţii cîte şuruburi nu învîrtesc. Te bagă în temniţă cu dreptatea în mînă. La urma urmelor poate că tot mai bine ar fi să-i arunce cîinelui jumătate locurile şi căsuţa cea veche, să scape de-o grijă... Se uita cam chiorîş la Ana şi ar fi fost bucuros să-i găsească vreo pricină s-o gonească înapoi, la tîlharul pe care şi l-a ales ea şi de care acuma nu mai ştie cum să se scuture.

În duminica a treia, Vasile Baciu, ca s-o poată alunga, se hotărî să se îmbete. După-amiazi cîrciuma era plină, ca de obicei. Avrum, negru de supărare, din pricina unei afaceri cu notarul, servea totuşi rachiul mai prompt chiar decît alte dăţi. Vasile n-apucă să se afume bine şi se pomeni cu Toma Bulbuc lîngă dînsul, foarte vesel şi mulţumit că pusese temelia casei de piatră ce o clădea pentru George, pe care avea de gînd să-l însoare la iarnă. Din vorbă în vorbă Baciu se plînse cît de rău a nimerit-o cu măritişul fetei, cum stă acuma acasă la dînsul, parcă nici n-ar avea bărbat... Toma clătină din cap şi apoi întrebă binevoitor :

— De ce nu vă împăcaţi voi, Vasile ?... Oamenii trebuie să se învoiască...

— Da cu cine să te împaci, omule ? făcu Baciu trîntind paharul pe masă şi povestind iarăşi ce-a păţit cu ginerele şi cum vrea să-l lase pe drumuri, cerşetor.

Atunci intră şi Ion în cîrciumă. Venea înadins, ştiind că e socrul său, să încerce o apropiere, dacă s-ar putea, ca să-şi ia acasă nevasta. Se aşeză însă la altă masă, strigînd cu un oftat :

— Jupîne !... Măi jupîne !... Dă-mi şi mie oleacă de stropşeală !

Pînă să vie Avrum cu rachiul, Toma se întoarse repede :

— Ia vino încoace, Ioane ! Vino, vino, că nu te mănîncă nimeni...

Ion trecu greoi la masa lor, rostind ca din gura altuia :

— Noroc bun, socrule...

— Ce socrule, mă ! sări Vasile, jumătate glumeţ, jumătate furios. Eu să-ţi zic ţie „socrule", că văd că nevastă-ta-i mai mult la mine decît la tine !

— Vina mea-i ? făcu Ion, îndoindu-se de spinare ca un caraghios.

— Eu aş zice să vă împăcaţi ca oamenii de treabă, să nu vă mai faceţi de rîsul lumii ! vorbi acuma Toma, trăgînd cu ochiul întîi unuia, pe urmă celuilalt. Că zău aşa ! Ia şezi, Ioane, şezi colea !

Ion se aşeză, aşternînd pe o bancă o batistă roşie cu flori verzi, ca să nu-şi murdărească hainele. Toma puse îndată la cale tocmeala. Altă dată s-ar fi aprins, ar fi înjurat, ar fi răguşit ţipînd, acuma amîndoi erau liniştiţi, chibzuiţi şi reci ca doi negustori păţiţi şi înşelaţi. Vasile sfîrşi îmbiindu-i jumătate locurile şi casa cealaltă, pe care poate să le scrie oricînd pe numele lor, să nu mai fie neînţelegere. Ion răspunse că mai bine să hotărască judecata, dacă nu vrea să-i dea ce s-a înţeles cînd a luat fata ; totuşi Ana poate să vie acasă oricînd, căci el cu ea n-are nimic... Toma îi îndemnă să mai lase fiecare cîte ceva şi-i sili să dea mîna.

— Bine, aşa să fie cum ziceţi, mormăi Ion cu ochii aprinşi. Dar procesu-i proces... Amu, deocamdată fie după voia dumneavoastră, dar judecata să-mi dea dreptul meu deplin ! Dacă dumneata îmi dai de bunăvoie cît zici, ne-om judeca pe mai puţin !

Vasile Baciu nu vru să audă de proces și se supără. Toma însă îl făcu să dea mîna a doua oară, zicînd blajin :

— Lasă, lasă cum zice, că-i mai tînăr și mai fără minte ! Lasă... Pînă la judecată mai trece vreme și cine știe ce-o mai aduce Dumnezeu !

Băură aldămașul împreună pînă pe înnoptat. Ion plecă acasă cu Ana de mînă. Era beat, dar nu-și arăta totuși mulțumirea. Doar în suflet se bucura c-a spart gheața.

A doua zi dimineața Vasile Baciu, veni după cum se înțeleseseră și se duseră în Jidovița, la notar, să le facă hîrtiile de intabulare.

— Da să scrii acolo, domnule notar, că procesul merge înainte ! zise Ion ca o amenințare.

Vasile Baciu încercă să răspundă, dar Ion se sculă în picioare :

— Îmi trebuie tot pămîntul, socrule, știi bine... Tot pămîntul !...

3

După plecarea lui Titu, casa Herdelea se liniști. Învățătorul se mai lăuda din cînd în cînd cu lovitura lui de la alegerea de deputat, dar doamna Herdelea și Ghighi se gîndeau tot mai mult la Laura. Ca să se mîngîie, dăscălița, îndată ce isprăvea lucrul, se așeza în salonaș și citea rugăciuni, singură, cu glas tare, din cărticica ruptă, zdrențuită, pe care i-o dăruise odinioară, demult, unchiul ei Simion Munteanu.

Într-o seară, tocmai aproape de cină, Hector începu să latre în ogradă, portița scîrțîi prelung, în pridvor se auziră pași greoi și apoi un ciocănit în ușă.

— Scrisoare de la Laura ! sări Ghighi aprinsă și bătînd din palme, în vreme ce Herdelea zise gros :

— Intră !

Era într-adevăr straja Cosma Ciocănaș și aducea poșta din Jidovița : o scrisoare pentru Herdelea, vreo două pentru săteni de la feciorii ostași, apoi cîteva ziare ale lui Belciug. Învățătorul citi toate adresele, dădu scrisoarea Ghighiței și vru să oprească gazeta popii.

— Nu pot, domnule învățător, zău nu pot, bîlbîi straja rușinat. Mi-a poruncit domnul părinte să nu mai las la dumneavoastră nici o gazetă, că altminteri mă probozește în biserică...

— Bine, Cosma, să fii sănătos ! răspunse Herdelea rîcîit de curiozitate. Șezi puțin și te odihnește, că pînă atunci văd eu repede ce mai spune în ele...

De la alegerea de deputat, Belciug rupsese orice legătură cu Herdelea ; nu-și mai vorbeau, nu se salutau, erau ca doi străini. Prin Armadia mai erau mulți care îl ocărau, îndeosebi însă Victor Grofșoru, care spunea pretutindeni că numai din pricina „renegatului din Pripas" o circumscripție românească a trimis în parlament un deputat ungur.

Pînă să răsfoiască Herdelea ziarele, dăscălița încercă să citească scrisoarea de la Laura, împreună cu Ghighi care, nerăbdătoare, se silea să urmărească și ea rîndurile mărunte, cu litere ascuțite și drepte. Dar

emoţia lor era aşa de mare, că nu putură să descifreze nimic.

— Ia daţi-o-ncoace ! zise Herdelea, după ce îşi astîmpărase setea gazetei şi expediase pe Cosma.

— Da, da, citeşte-o dumneata tare ! strigă Ghighi.

Învăţătorul îşi puse ochelarii, se sculă în picioare, întinse scrisoarea lîngă lampa atîrnată de grindă şi citi rar, apăsat, bătrîneşte, cu glasul tremurat puţin pe alocuri :

„Multiubiţii şi doriţii noştri ! Nu m-aş mira să credeţi că cine ştie ce ni s-a întîmplat de nu v-am scris pe îndelete de cînd ne-am despărţit, în faţa Rabovei şi cu lacrimi în ochi. Eu însămi mă întreb cum am putut fi atît de neglijentă, căci dragostea mea pentru dumneavoastră nu s-a micşorat, deşi s-a împărţit. Numai punîndu-vă în situaţia noastră, ne veţi înţelege şi ne veţi ierta. Sper însă că aţi primit multele cărţi poştale ce vi le-am trimis de pretutindeni, pe unde am umblat ? Pînă să ne încropim gospodăria noastră mică şi drăguţă, am tot amînat scrisul, ca să vă pot povesti din fir în păr viaţa nouă în care am intrat. În sfîrşit iată-mă mai slobodă.

Nimeni nu-şi poate închipui cît amar îmi strîngea inima în clipa cînd am pornit la drum. Îmi sîngera sufletul şi nici nu puteam plînge măcar, căci George ar fi înţeles poate greşit lacrimile mele... Totuşi călătoria din Armadia pînă aici îmi va rămîne veşnic neuitată şi plăcută. George a fost aşa de bun că repede mi s-a risipit tristeţea şi mi-a cîştigat, mai mult decît iubirea, încrederea.

Am stat două zile în Bistriţa, fiindcă eu m-am îmbolnăvit uşor şi George n-a vrut să ne urcăm în tren pînă ce nu voi fi zdravănă de tot. Cît a fost George al meu de delicat şi de nobil, nici n-am cuvinte să vă spun. (Nu v-aş scrie complimentele acestea, dacă n-aş fi sigură că el nu le va afla niciodată ; altfel ar fi în stare să-şi ia nasul la purtare, dragul meu drag !) A doua seară, înviorată şi gătită cu rochia cea albastră ca cerul, care George zice că-mi şade admirabil, am cîntat la Gewerbeverein. *A fost o minune. Cînta muzica militară. Era lume imensă şi elegantă. Şi George era aşa de drăguţ şi vesel. Mă sfiam puţin, fiindcă mereu îmi săruta mîinile peste masă, deşi pe de altă parte ştiam că acuma aveam dreptul să ne iubim fără zgardă, cum spune mereu George... În sfîrşit am petrecut splendid şi ne-a costat aproape douăzeci de coroane, căci George cheltuia nebuneşte, zicînd neîncetat că numai o săptămînă de miere e în viaţă. Mie însă îmi era frică să nu ajungem fără bani în Vireagul nostru şi să rămînem de rîsul lumii.*

Miercuri am plecat din Bistriţa hotărîţi să nu ne mai oprim de loc pînă-n Sătmar. Totuşi în Dej iar am poposit o noapte şi o zi. George era neastîmpărat şi voia să-mi arate toate oraşele pe unde trecem, ca să avem amintiri comune de pretutindeni. Şi la Gherla am stat o zi şi am vizitat Episcopia, întîlnind chiar şi pe preasfinţitul nostru episcop, care a glumit cu noi şi ne-a binecuvîntat. Mi-a plăcut mult Clujul, oraş mare şi frumos, dar mi s-a părut straniu că n-am auzit nici o vorbă românească. Am fost găzduiţi la

sora lui George, care-i măritată cu un avocat de seamă, Victor Grozea ; trebuie să vă aduceţi aminte că ne-a vorbit de Ludovica, la logodna noastră, socrul meu. Am fost şi la teatrul unguresc unde se juca nu mai ţiu minte ce comedie. N-am putut însă rîde de loc, întîi că nu pricepeam mai nimic din ce sporovăiau pe scenă, şi apoi mai ales pentru că era a treia seară de cînd ne oprisem la Cluj şi George tocmai îmi mărturisise că drumul nostru nici nu trece pe aici şi că m-a adus numai ca să mă distreze pe mine şi să-mi facă plăcere. Am plîns şi l-am certat că m-a înşelat astfel şi cu deosebire a cheltuit atîţia bani de nici nu îndrăznesc să vă spun, că v-aţi spăimînta. De aceea n-am putut rîde la comedia ungurească. George însă zice că n-am rîs fiindcă era prea proastă. La urma urmelor poate să aibă şi el dreptate.

Şi aşa a trebuit să ne întoarcem iar pe la Dej, să mai petrecem acolo o noapte şi pe urmă să o luăm la miază-noapte, spre Sătmar. Adevărat însă că nici nu ne-am mai clintit din tren pînă la Sătmar, unde ne aşteptau de multişor bagajele şi lăzile mele şi mai multe ale lui George. În oraş doar că ne-am odihnit cîteva ceasuri şi îndată am pornit la Vireag cu trăsurile ce ni le trimisese notarul căruia George îi telegrafiase din Dej că sosim.

Pe aici e numai şes şi iar şes, cît vezi cu ochii, neted ca-n palmă, cu lanuri nesfîrşite de grîu. Soarele frige năprasnic, iar nourii de praf după căruţe rămîn în văzduh parcă le-ar fi lene să se mai coboare pe pămînt... O fi frumos, cui îi place. Mie însă mi-i dor

mereu de dealurile noastre din Pripas, de munţii noştri albaştri şi măreţi !

Vireagul e sat românesc, dar numai cu numele. Oamenii spun, ce-i drept, că-s români, dar o spun pe ungureşte, căci altă limbă nu pricep. Te şi doare inima cînd îi auzi. De altfel sînt harnici, săritori, creştini buni. Nu-i de mirare că şi-au uitat graiul strămoşesc bieţii oameni, căci Vireagul e tocmai în marginea neamului românesc. Dincolo nu mai găseşti decît unguri şi iar unguri, cu izmene largi ca poalele ţărancelor noastre şi cu nişte tichiuţe de pălării în cap de-ţi vine să rîzi. Ghighi s-ar omorî de rîs pînă s-ar obişnui cu dînşii... Notarul de aici e ungur şi, fireşte, n-are de unde să ştie româneşte. Chiar şi învăţătorul vorbeşte foarte stricat, deşi şcoala e confesională, susţinută din banii bisericii. George i-a făcut îndată imputări, dar dînsul s-a scuzat că aici aşa-i obiceiul, că şi răposatul preot numai ungureşte vorbea, ba ne-a mai asigurat că şi noi va trebui să ne dăm pe brazdă. Atunci George s-a legătuit că, orice s-ar întîmpla, nu se va abate de la îndatoririle naţionale şi i-a spus învăţătorului că trebuie să ne silim să readucem la matcă pe sărmanii rătăciţi ; a vorbit atît de mişcător George al meu că învăţătorul a plîns, precum am plîns şi eu... Învăţătorul e văduv, iar notarul are o nevastă bătrînă şi arţăgoasă cu care n-am să mă pot împrieteni niciodată. E mai bine, căci altfel, singură, voi putea fi mai de folos bărbatului meu în marea operă de redeşteptare a acestor români nenorociţi. Am început să cunosc puţin şi eu viaţa, să înţeleg cît este de apăsătoare.

Ne-am așezat frumos casa. Am cumpărat o mobilă foarte drăguță, din Sătmar, cam ca aceea din salonașul nostru. Sîntem mulțumiți și fericiți, și ne rugăm lui Dumnezeu să ne miluiască tot așa pe viitor. Ne gîndim cu drag că poate la anul vom avea un băiețel. Eu cred mult că vom avea și chiar am început să-i pregătesc scufițele.

George a fost hirotonisit acum patru săptămîni. Cred că-i cel mai de seamă preot din toată țara și că slujește cel mai frumos dintre toți. Nu pentru că George e al meu, ci pentru că așa este.

Ei, dar văd că m-am pornit ca mutul și nu mai sfîrșesc. Dacă însă nu mă opresc singură, iată că mă oprește hîrtia care s-a săturat de mîzgăliturile mele... Acum cred că v-am povestit chiar prea mult. E rîndul dumneavoastră să-mi trimiteți o scrisoare cel puțin tot așa de lungă. Pînă atunci vă îmbrățișez de mii de ori cu dragoste mare pe toți. — Laura.

P. S. Prin octombrie sperăm să ne repezim puțin prin Pripas. Atunci apoi am să aduc încoace și pe Ghighița mea scumpă pe care o sărut special cu mult dor. — Aceeași.

Fiindcă draga mea Laura nu mi-a lăsat loc de scris, eu vă îmbrățișez cum pot. Iubirea ne-a făcut să ne gîndim numai la fericirea noastră ; de aceea iertați-ne. — George."

Herdelea puse scrisoarea pe masă și-și șterse ochelarii zîmbind mișcat, cu două lacrimi înflorite în colțurile ochilor. Ghighi se aruncă la scrisoare, o sărută și se învîrti prin casă plîngînd și rîzînd de bucurie, în

vreme ce doamna Herdelea, lingîndu-și buzele cu vîrful limbii, rosti înduioșată :

— Dragii mamii, dragi !

4

Văzîndu-se stăpîn al atîtor locuri, Ion, în loc să se împace, mai rău se întărîta. Se simțea din ce în ce mai înșelat și se gîndea numai la pămîntul celălalt, care ar trebui să fie al lui și care e încă tot al lui Vasile Baciu. Aștepta procesul cu încăpățînare și se ducea mereu-mereu pe la Victor Grofșoru să-i dea zor, încît avocatul trebui să-l ocărască și să-l amenințe să se astîmpere.

Neputîndu-se potoli altfel, bătea deseori pe Ana. Acuma o ura. Era convins că e înțeleasă cu tatăl ei ca să-l tragă pe sfoară. Numai cînd o vedea plîngînd, se mai răcorea.

Femeia răbda, supusă și friptă. Îi trecea uneori prin creieri gîndul că Ion n-o fi iubind-o, dar îl alunga înfricoșată, ca o primejdie ucigătoare. Mai des îl dezvinovățea, ca și odinioară, zicîndu-și că grijile și necazurile îl îndîrjesc. Apoi nădăjduia o mîngîiere în copilul ce-l aștepta din zi în zi. Copilul poate să-l mai îmblînzească și pe dînsul.

Robotea ca o slujnică. Zenobia, de cînd avea noră în casă, nu catadicsea nici să mute un scaun de ici pînă colo ; în schimb însă o dăscălea toată ziua, bruftuluind-o și afurisind-o. Ana singură trebuia să ducă în spinare toată gospodăria. Ea gătea mîncarea și tot

ea o căra la cîmp, unde lucrau oamenii în frunte cu Ion. Seara nu-şi mai simţea şalele, iar burta o împovăra şi o năbuşea. În pat gîfîia atît de greu că Ion o lovea cu cotul în coaste, înjurînd-o că nu-l lasă să doarmă cu fonfăielile şi rîgîielile care o apucau şi o ţineau ceasuri întregi.

În dricul verii, într-o zi Ana rămase singură acasă, să facă de mîncare şi s-o ducă la prînz bărbaţilor care, împreună cu Zenobia, secerau o holdă de grîu. În vreme ce turna rîntaşul rumenit peste ciorba ce clocotea într-o oală zdravănă de tuci, femeia simţi deodată nişte junghiuri prin pîntece atît de dureroase, încît fruntea şi tîmplele i se încununară cu sudori fierbinţi. Se lăsă pe vatră, cu ochii speriaţi, apucîndu-se cu amîndouă mîinile de burtă şi gemînd. „Mi-o fi venit vremea“, se gîndi cînd junghiul se mai mulcomi.

Gustă mîncarea, puse puţină sare... Durerile însă o încercară din nou, întîi mai slabe, pe urmă mai crîncene parcă ar fi înţepat-o cu ace. Pînă în amiezi s-a chinuit, dar ea tot nu s-a lăsat, ci a isprăvit mîncările şi le-a pus într-un coş, să le poată trimite prin cineva, dacă s-ar întîmpla să-i fi hărăzit Dumnezeu să nască astăzi.

Tocmai pe la amiazi îi încetară toate junghiurile şi se simţi mai uşoară. Se închină, luă coşul şi porni încetişor, lăsînd casa în paza bătrînului Dumitru Moarcăş, care se aciuase de-a binelea la Glanetaşu, nemaiîndrăznind să se întoarcă la Paraschiva.

Holda din zestrea Anei era departe, spre Jidoviţa, pe lîngă drumul cel vechi. Soarele săgeta în răscrucea

cerului curat ca lacrima. Zăpuşeala plutea în văzduh, grea şi sugrumătoare, ca o pîclă nevăzută. Cîmpul îngălbenise sub apăsarea arşiţei. Doar ici-colo cîte un copac mai înverzea, cu frunzele neclintite ca un scut împotriva razelor aprinse. Femeia păşea legănat, tîrîndu-şi picioarele desculţe pe cărarea crescută cu buruiene.

Sosi totuşi mai devreme şi de aceea se îndreptă cu merindea spre un măr pădureţ din marginea holdei, să aşeze acolo coşul şi să ia secera, să mai taie şi ea doi-trei snopi. Cînd se plecă însă să rezeme coşul de trunchiul scorburos, o sfredeli un junghi atît de dureros parcă o secure i-ar fi despicat burta. Se prăvăli fără putere pe pămîntul dogorit şi crăpat, strîngînd dinţii de-i pîrîiau ca nişte oase sfărîmate, căutînd să-şi ascundă suferinţa. Dar, cu toate încordările ei, un ţipăt sfîşietor, prelung şi jalnic i se smulse din plămîni, urmat de gemete grele care-i uscau cerul gurii.

— Tulai ! O fi apucat-o durerile facerii ! strigă Zenobia, îndreptîndu-se de spinare, cu secera într-o mînă şi în cealaltă cu un snop de spice, şi uitîndu-se spre mărul pădureţ. Da, da... aşa-i, cum zic ! Uite-o cum se zvîrcoleşte !

— Afurisită muiere ! bombăni Ion, fără măcar să se întoarcă. Ştie că-i soseşte ceasul şi vine să fete pe cîmp ! Bată-i Dumnezeu socotelile ei de toantă !

— Taci, Ioane, că te-o trăsni Dumnezeu din senin ca pe popa din Runc ! murmură Glanetaşu cu glasul înecat de milă.

— D-apoi că zău așa, făcu bărbatul totuși mai blînd.

Zenobia alergă la Ana care se zbătea și se legăna, cu fața în sus, cu mîinile pe pîntece ca și cînd ar fi vrut să înăbușe vîlvătaia năprasnică ce o ardea. Prin umbra subțire a mărului lumina albă pîndea tremurîndu-și petele străvezii pe corpul chinuit al femeii.

— Da ce-i, Ană ?... Vai de mine, că și tu, zău... Nu puteai ședea acasă dac-ai simțit că te încearcă durerile ? zise Zenobia miloasă, îngenunchind lîngă ea și căutînd să-i aline suferința.

Ca mai toate bătrînele de la sate, Zenobia se pricepea la moșit, fără să-l fi învățat. Îi desfăcu betele, îi scoase zadiile și-i frecă ușor pîntecele de sus în jos. Gemetele Anei se ascuțeau în sîsîituri prelungi, iar buzele-i uscate șopteau în răstimpuri :

— Soacră, soacră, mor... Mor !... Moor !...

— Taci, că nu mori, maică, taci, taci... Mai rabdă și taci că uite-acu scapi !

Bărbații secerau înainte. Glanetașu tresărea la fiece țipăt al Anei ; Ion hîrșîia mai aprig trăgînd însă mereu cu urechea și mormăind mînios ca să-și alunge mila ce i se furișa încetinel în inimă.

— Of, sărăcuța, sărăcuța ! se cutremură bătrînul auzind deodată un răcnet mai pătrunzător.

— Ei, așa-i soarta femeii ! zise Ion, vrînd să pară liniștit, dar cu glasul înmuiat.

Clipele se stingeau anevoie, ca ceasurile de groază. Căldura parcă clocotea acuma în văzduh. Hotarul însă era amorțit sub sărutarea pătimașă a soarelui.

Primprejur nici țipenie de om ; numai dincolo de șosea, pe lunca dinspre Sărăcuța, furnicau răzleți cîțiva viermușori albi. Frunzele porumbului sfîrîiau răsucindu-se în arșiță, iar spicele holdelor se legănau amețite, ca și cînd ar fi căutat să se ferească de atingerea razelor aprinse.

Gemetele Anei încetară, încît bodogăneala Zenobiei se auzea limpede :

— Rabdă, puică, rabdă și taci... Încă olecuță...

„Te pomenești că moare !" se gîndi deodată Ion. Gîndul îl înspăimîntă. Vru să se scoale, să alerge la ea, dar, pînă să se hotărască, văzduhul parcă se zgudui din temelii de un urlet înfiorător, urmat îndată de niște țipete subțiri ca orăcăiala de broaște speriate sau ca scîncetul unui cățel strîns în ușă.

— Copilul ! zise Ion cu inima opărită, auzind glasul necunoscut care vestea intrarea unei vieți noi în lume.

Suspinele Anei se mulcomiră, din ce în ce mai ușurate, pe cînd țipetele cele noi se întețeau, se îndîrjeau tot mai poruncitoare.

Deodată Zenobia se apropie în goană, cu mîinile roșii de sînge, cu fața desperată, strigînd furioasă :

— Foarfece... Dați-mi un briceag, că n-am cu ce tăia buricul copilului !... Fuga, fuga !

Smulse custura Glanetașului și se întoarse grăbită sub măr, căci plînsul copilașului i se părea mai înecat și-i era frică să nu se întîmple vreo nenorocire.

Amîndoi bărbații stăteau nemișcați, în picioare, cu capetele descoperite, cu ochii spre locul unde ființa nouă își cerea dreptul la viață. Amîndoi aveau în suflet uimirea și smerenia în fața minunii care se petrece zilnic sub privirea oamenilor și pe care totuși omul n-a ajuns încă s-o înțeleagă în toată măreția ei dumnezeiască. Glanetașu se închină cucernic, iar după dînsul și Ion, simțindu-se ca și cînd s-ar fi înălțat, își făcu repede cruce de trei ori.

Peste cîteva clipe văzură pe Zenobia coborînd în vale cu copilul în palme.

— Mă duc să-l scald în pârîu... Mai aveți grijă de nevastă pînă viu ! strigă ea spre bărbați cu fața îmbujorată.

— Ce-i, mamă !... Ce-i ? întrebă Ion întinzînd numai gîtul într-un gest instinctiv spre copilașul care plîngea în mîinile bătrînei, scuturînd nervos din piciorușele-i de păpușă.

— Băiețel ! Băiețel ! răspunse Zenobia dispărînd printre porumbiști, spre Gîrla Popii ce curge aproape, la poalele coastei.

Ion păși în neștire lîngă nevastă-sa. Alături de ea o pată mare negricioasă parcă se strîmba la bărbatul năucit ; pămîntul însetat sorbise lacom sîngele. Ana se tîrîse anevoie spre trunchiul mărului și se răzima cu spatele. Era albă și udă de sudori în obraji. În colțurile gurii rămăseseră două buburuze de spumă, dar buzele crîmpoțite și învinețite se strîngeau într-un zîmbet de fericire.

— Mult am suferit, Ionică ! murmură femeia blînd.

— E băiat ! răspunse Ion zăpăcit, cu ochii holbați la fața ei istovită și totuși strălucitoare de bucurie.

— Soacra zice că seamănă cu tine ! reluă Ana mai încet, în vreme ce pe obrajii ei tremura un ochi argintiu de lumină, înfrumusețîndu-i.

În sufletul bărbatului țîșneau remușcări de-abia stăpînite. Privirea i se înăspri. Vru să înjure și vorbele i se stăviliră în gîtlejul uscat. Stătea stîngaci, cu secera în mînă, iar sudorile îi curgeau de pe tîmple pe umerii cămășii.

Zenobia reveni curînd cu copilașul mototolit în zadia ei dinapoi.

— Uite-ți odorul ! Îl vezi ce dolofan e ? zise ea descotoșmănindu-l și arătîndu-l lui Ion. Acu să vă ție Dumnezeu să-l creșteți mare !

Ion se uită lung și aproape înfricoșat la omulețul cît un pumn, foarte roșu, cu ochii închiși din pricina luminii, cu buricul negricios legat cu o ață murdară. Întinse brațele să-l ia, dar se opri deodată uimit, întrebînd :

— Dar oare de ce-o fi avînd cap așa de lungăreț ?

— Nu-i nimic... așa-i la copiii mici ! zise Zenobia apăsînd ușor țeasta moale s-o mai rotunjească.

— Dă-mi-l încoace, soacră, să-l văd și eu ! zise Ana cu o privire lacomă, întinzînd mîinile.

— Lasă c-o să te saturi de el, n-ai grijă ! îi răspunse bătrîna așezîndu-i copilul pe brațe.

Un răstimp stătură toți tăcuți, ascultînd țipetele speriate ale noului născut. Glanetașu își ștergea mereu nădușeala cu mînecile cămășii, oftînd și mormăind de

emoție... Pe urmă mîncară grăbiți și se apucară iar de lucru, lăsînd pe Ana cu copilașul să se odihnească pînă diseară ca să poată merge acasă.

Ion se posomorî, fără să înțeleagă de ce. Gîndurile i se zbăteau în minte încurcate ca într-o plasă. Plînsul copilului său îl supăra și-l bucura în același timp. Simțea o mîndrie că odrasla lui răcnește așa de poruncitor, dar apoi îndată i se lămurea că de-acuma, prin ființa aceasta gîngavă, e înlănțuit pentru totdeauna de Ana. Atunci se înfuria și i se înfățișa în suflet chipul Floricăi, rumen, ademenitor, care îl chema și apoi se stingea brusc, ca o speranță pierdută fără scăpare. În locul ei îi țiuia în urechi scîncetul amenințător, stăruitor, în care se amestecau mereu ostoirile Anei, molatice, drăgostoase :

— Șșșș... Taci cu mama, puiul mamii, taci, taci... Șșșș... Șșșș...

5

În Lușca, sat mare și bogat, cu pășuni grase și vite multe, Titu sosi amărît profund, întocmai ca în vremea cînd i se zdrobise în inimă Roza Lang. Se arăta el vesel în lume, dar sufletul îi era rănit, de nu mai știa cum să-l vindece. Fu primit bine de toți surtucarii comunei, toți români și care auziseră că-i poet.

Notarul Cîntăreanu avea locuința în clădirea mare și veche a primăriei și pregătise pentru Titu o odăiță

bună, cu intrare separată, împodobită drăguț de însăși domnișoara Eugenia, care-l cunoștea de pe la balurile și seratele din Armadia. Doamna Cîntăreanu, o femeie scundă, grasă, cu obrajii negri și cu fălcile atîrnate ca niște pungi, îi dădu din prima zi să înțeleagă că i-ar plăcea să-l aibă ginere, dacă s-ar hotărî să facă cursul de notar ca să vie în locul bătrînului care, surd de-o ureche și leneș, ofta mereu după pensie, mai ales că nu era în stare să învețe ungurește și se temea să nu-și piardă slujba. Eugenia, isteață și cochetă, îi plăcea lui Titu, totuși planurile notăresei i se păreau caraghioase. Îi venea să rîdă singur gîndindu-se că el poate fi privit candidat de însurătoare, el care de-abia se străduiește să-și deschidă o pîrtie serioasă în viață.

Titu se ferea însă acuma de oameni, ca să poată trăi numai cu visurile lui. Simțea o nevoie mare de singurătate, să-și macine amărăciunea. Cîntăreanu se minună văzîndu-l atît de harnic la muncă și lăsă bucuros în seama lui toată cancelaria. Și Titu, de dimineață pînă seara, împlinea slujba pe care o ura, nemișcat de la birou, fără a răspunde ciripirilor și tîrcoalelor domnișoarei Eugenia.

Tocmai peste o săptămînă făcu cunoștință cu învățătoarea Virginia Gherman, care venise la cancelarie într-o afacere școlară. Auzise de ea înainte de a sosi la Lușca. Se vorbea pretutindeni că e o fată foarte cuminte și devotată învățămîntului. Nimeni n-a văzut-o niciodată la vreun bal sau la vreo petrecere...

Era de vreo douăzeci şi cinci de ani. Se îmbrăca totdeauna simplu, dar orice haină îi şedea bine. Avea nişte ochi mari visători şi o gură mică cu un zîmbet fermecător.

— Cît eşti de frumoasă ! îi zise Titu, cucerit îndată de drăgălăşia ei şi însoţind-o pînă-n uliţă.

— Nu-mi plac complimentele, domnule Herdelea, mai ales cele banale ! răspunse învăţătoarea, înţepată. Credeam că dumneata eşti mai...

Titu îi sărută mîna respectuos, cerîndu-i parcă iertare. Dar Virginia plecă indiferentă, fără să se arate impresionată de izbucnirea lui.

Întîlnirea aceasta puse capăt mîhnirilor sufleteşti ale lui Titu. Se gîndi mult la Virginia Gherman, la surîsul ei dulce şi totuşi rece, la ochii ei lucitori şi totuşi potoliţi. Se bucură aflînd că sînt prietene bune cu Eugenia şi că vine deseori în familia notarului. Iar peste cîteva zile, cînd Eugenia îi spuse că se duce la învăţătoare, Titu se oferi s-o însoţească.

Virginia Gherman avea două odăi, mobilate după gustul ei, cu multe scoarţe lucrate de mîna ei, cu multe mărunţişuri de artă adunate de ea, şi cu o bibliotecă în care se mîndreau numai cărţi româneşti, colecţii de reviste, toate legate frumos, cu inscripţii şi iniţiale aurite. În faţa casei o grădiniţă de flori, îngrădită cu uluci subţiri, şi sub ferestre o bancă pe care stătea seara învăţătoarea visătoare.

Se împrieteniră curînd. Cu cît o cunoştea mai bine, cu atît Titu se simţea mai acasă în Luşca. Virginia îi

mărturisi roşind că, în orele libere, încearcă şi ea să făurească stihuri. Le citiră împreună şi Titu se scandaliză auzind că a bătut cu ele la poarta tuturor revistelor, zadarnic. Ea însă se mîngîia şi aproape se fălea că nu e înţeleasă... Se bucură însă că cel puţin poetul îi apreciază modestele cîntece. Cînd apoi Titu, mai tîrziu, îi destăinui frămîntările visurilor lui, învăţătoarea drăgălaşă dădu trist din cap, semn că aceleaşi zbuciumări sînt şi în sufletul ei.

În serile cu lună Titu se ducea glonţ la Virginia Gherman şi, pe banca din grădiniţa adormită, îşi depănau împreună nădejdile în aşteptarea zilei cînd românii vor fi stăpîni pe pămîntul strămoşilor, cînd toată lumea va crede ca dînşii, cînd... Vorbele îi îmbătau pe amîndoi.

„Ce fiinţă extraordinară ! îşi zicea Titu întorcîndu-se acasă. Dacă năzuinţele noastre au pătruns pînă în sufletul femeilor alese, înfăptuirea e aproape."

Intra în casă cu paşi de lup, ca să nu deştepte pe Cîntăreanu care dormea vara cu ferestrele deschise. În odăiţa lui apoi continua visurile cu ochii mari, lăcrimaţi. Pe geamurile date la perete luna argintie îl încuraja. Se zbuciuma ca şi cînd chiar mîine ar aştepta izbîndirea finală... O zugrăvea de pe acuma şi închipuirea îl ducea pe aripi furtunoase... Iată-l în Cluj, unde a fost o singură dată cu cîţiva ani în urmă. Pretutindeni numai grai românesc... Şi ce grai ! Parcă toată lumea vorbeşte „ca-n ţară", mai dulce ca inginerul Vasile Popa din Vărarea, care a colindat România întreagă... Firmele magazinelor, străzile, şco-

lile, autoritățile... tot, tot e românesc... Statuia lui Matei Corvinul zîmbește către trecători și le zice : „Așa-i c-a venit ceasul dreptății ?..." și soldații... cu căciuli... întocmai cum auzise el că sînt dorobanții... Judecătorul care a fost atît de obraznic cu Herdelea în Armadia scoate pălăria pînă la pămînt dinaintea lui. Titu vrea să fie mărinimos, să-i arate că stăpînii români sînt nobili și iertători... Îi întinde mîna... Dar valul îl gonește mereu înainte... Uite-l în Sibiu, în Brașov, în Oradea-Mare, în Arad, în Timișoara !... Steaguri tricolore fîlfîie mărețe pe toate palatele din basmuri... Jandarmii cu penele de cocoș s-au topit... Dar ce-i asta ? Plutonierul, șeful postului de jandarmi din Lușca, vine țanțoș spre dînsul, cu o căciulă neagră de dorobanț pe o ureche, cu cocardă tricoloră în frunte... Titu își aduce aminte cum umbla odinioară plutonierul să se împrietenească și cum s-a obrăznicit pe urmă cînd a văzut că un poet mic român nu se înjosește să dea mîna cu un jandarm ungur. „Unde-ți sînt penele de cocoș, cinstitule ?" îl întreabă acuma cu mîndrie. „Ce pene ? Ce cocoș ? se roșește plutonierul. Eu sînt român ! Nu mă cunoști ? Român am fost totdeauna, dar viața-i grea și slujba..." „Renegatule !" strigă Titu indignat. Atunci plutonierul se înfurie, începe să înjure pe ungurește și-i zvîrle cocarda tricoloră în obraz. Tînărul, scandalizat, se repede orbește să-i pună mîna în gît... Piciorul însă îi alunecă și cade grămadă... „Ce-i cu mine ? Aiurez ?" se întrebă Titu scuturîndu-se deodată și sărind în picioare.

Luna rîdea pe fereastra deschisă. Pe uliță glasuri aspre se apropiau trufașe. Titu pășește la geam. Razele îi albesc fața. Două siluete negre trec bocănind. Baionetele străfulgeră în lumină, penele de cocoș se clatină trufașe, cu sclipiri de argint.

— Oooh... patrula de jandarmi ! bîlbîie Titu îndurerat, parcă i-ar fi rupt o bucată din inimă, și adaogă trîntind fereastra : Visuri... visuri...

Totuși aceleași visuri îl cuprindeau îndată iar în mrejele lor, și dînsul nu li se mai putea împotrivi. Ele îl adormeau, ele îl deșteptau și-l dezmierdau apoi toată ziua, îndreptîndu-i pașii mereu spre Virginia Gherman, singura ființă care îi înțelegea deplin năzuințele și așteptările...

„Poate c-o iubesc ?" se gîndi dînsul într-o zi, cînd îl chinuia mai tare dorința de-a o vedea.

Întîi se spăimîntă, parcă s-ar fi prins singur asupra unei fapte rele. Dar apoi se liniști. Iubirea are totdeauna un scop egoist. De aceea, la sfîrșit, îți lasă un gol în suflet. Își reamintea pe Roza. De-abia acuma își dă seama bine cît de falși au fost amîndoi. Rîvneau îmbrățișări, numai îmbrățișări. Toate vorbele umflate, căutate, numai acolo ținteau... Pe cînd Virginia parcă nici n-ar fi femeie frumoasă. De-ar fi urîtă, sentimentele lui n-ar fi mai puțin vii. Asta este prietenia. Adevărata prietenie, întemeiată pe o comunitate de idealuri... Ca un doctor, care observă o boală asupra lui însuși, Titu își compara bătăile inimii de astăzi cu ceea ce a simțit cînd a fost îndrăgostit de Roza Lang sau de Lucreția Dragu. Și conchidea mîndru că nici nu

poate fi vorba de o iubire ca toate iubirile, ci de un sentiment mult superior, zicîndu-şi încîntat: „Nu există pe lume nimic mai preţios ca prietenia adevărată între un bărbat şi o femeie!"

Astfel cînd într-o bună zi Eugenia, mîncată de o gelozie ascunsă, îl învinui c-a venit în Luşca numai pentru că o iubeşte pe Virginia Gherman, Titu răspunse cu superioritate:

— O, nu... nu e iubire, domnişoară! E mai mult decît iubire... E prietenie izvorîtă din aceleaşi năzuinţi altruiste!

Şi se supără că Eugenia zîmbi mîhnită şi necrezătoare.

6

În ziua de Sfîntul Petru au botezat copilul şi l-au numit Petre. Şi au făcut veselie mare de s-a îmbătat pînă şi Dumitru Moarcăş.

Pe urmă însă toate au reintrat în făgaşul lor. Nici o săptămînă n-apucă să treacă şi Ion găsi pricină să-şi snopească iar nevasta.

Fericirea ce umpluse sufletul Anei, durerile naşterii, se stinse repede ca aburii în vînt. Acum trebui să-şi dea seama în sfîrşit că Ion o urăşte şi deodată se miră cum n-a înţeles-o pînă azi? Dacă nici copilaşul nu l-a îmbunat, ce să mai nădăjduiască? Se uită în urmă şi se spăimîntă cît a fost de oarbă. De ce s-a agăţat de el, cînd el numai zestrea i-o cerea? A înşelat-o de cum s-a apropiat de ea. I-a simţit slăbiciunea şi a ur-

mărit-o ca un lup hain. Îşi aduse aminte cît îi vorbea de dulce la horă cînd umbla să-i sucească mintea... Prefăcătorie a fost dulceaţa, precum prefăcătorie a fost pînă şi îmbrăţişarea lui cea dintîi, în culcuşul ei de pe cuptor, pînă ce a lăsat-o însărcinată... pînă ce i-a mîncat norocul şi toată viaţa... Acuma degeaba s-ar mai căi. Acuma e prea tîrziu...

Simţămîntul că ea e de prisos în lume începea s-o urmărească pretutindeni. De mult o bătea capul c-ar fi fost mai bine să nu fie, dar speranţa copilului îi oprise pînă azi pornirile, îndemnînd-o să rabde. Mai căuta azi mîngîiere în dragostea de mamă, dar n-o găsea deplină nici aici. Cînd se întreba de ce mai trăieşte, valuri-valuri de gînduri negre o copleşeau, din care numai gîngăvelile blînde ale copilaşului, ce se adăpa la pieptul ei o mai smulgeau cîte un răstimp. În curînd însă şi drăgălăşiile lui i se părură un îndemn plin de durere, făcînd-o să-şi zică desperată: „Baremi de ne-ar strînge Dumnezeu pe amîndoi deodată!"

Totuşi necunoscutul morţii o îngrozea fără să-şi dea seama. Priveliştea satului, cu hotarul încărcat de rod, cu pădurile tainice, cu căsuţele împrăştiate ca nişte jucării printre pomii grădinilor, parcă-i spuneau că toate chinurile vieţii sînt de o mie de ori mai uşor de îndurat ca taina înfricoşătoare a beznei în care te aruncă durerea morţii. Voinţa ei şovăia în faţa porţii de aramă zăvorîtă cu mistere, care a înghiţit atîtea milioane de vieţi, fără ca omul să fi izbutit a arunca dincolo măcar o privire fugară.

Vremea însă trecea nepăsătoare peste frămîntările ei. Vara se sfîrşea şi lucrul cîmpului se îmbulzea. Cu leagănul în spinare suia zilnic dealurile, cărînd de mîncare muncitorilor, răsplătită mereu numai cu ocări şi bătăi.

Apoi duminica întîi din septembrie, dis-de-dimineaţă, Ana, după ce mulse vaca şi tocmai cînd strecura laptele în oalele de prins, auzi din tindă, unde era, glasul lui Macedon Cercetaşu, sugrumat de spaimă :

— Domnule învăţător, fă bine şi osteneşte puţin, că s-a spînzurat Avrum !

— Nu mai spune ! răsună răspunsul învăţătorului care se spăla în cerdac, cum avea obiceiul.

— S-a spînzurat, s-a spînzurat ! repetă Macedon parcă mai speriat.

Femeia se cutremură, simţind un fior ciudat în spinare, încît îi răci inima. Ion plecase adineaori în sat... Deodată, suflecată şi neprimenită cum se găsea, porni fugind spre cîrciumă, ca şi cînd ar fi vorba de ceva unde ea nu putea să lipsească în ruptul capului. În poarta ogrăzii lui Avrum văzu de departe un cîrd de oameni care se îmbulzeau, dădeau din mîini şi întindeau gîturile. Ajunse gîfîind şi căută să-şi facă loc prin mulţime, să vadă mortul. Se izbi însă de Ion care o întîmpină mînios :

— Da tu ce-ţi mai bagi nasul ? N-ai de lucru acasă ? Ia să te cărăbăneşti de-aci, toanta dracului !

Ana nici nu-l luă în seamă. Se prelinse ca o şopîrlă prin vălmăşagul de lume şi se pomeni îndată în ogradă.

Poarta şurii era deschisă larg. O căruţă de-un cal, cu roţile pline de noroi uscat, încremenise lîngă un perete cu oiştile ridicate drept în sus. De cellalt perete era răzimată o scară, cu picioarele întinse pînă la inima căruţei, iar cu vîrful îngropat adînc în fînul nou şi foarte mirositor care atîrna din gura podeţului şi se înălţa pînă în căpriori. În laţul făcut dintr-un căpăstru vechi, legat de al şaptelea fuştel, atîrna Avrum, cu obrajii roşii-sfeclă, cu barba galbenă zbîrlită, cu părul ciufulit şi lipit pe fruntea şi tîmplele lucitoare de sudori, întors cu faţa spre ogradă, privind parcă necăjit, cu ochii ieşiţi din orbite, spre oamenii ce se grămădeau în poartă să-l vadă, neîndrăznind să se apropie. Gura i se strîmbase în colţul drept, iar limba, crîmpoţită între dinţi, era vrîstată cu dunguliţe alburii.

— Încă nu-i mort !... Unde-i Rifca ?... Săriţi de-i tăieţi ştreangul ! răcni Trifon Tătaru frîngîndu-şi mîinile, dar fără să se mişte.

— Ia taci, omule, că-i rece ! răsunară cîteva glasuri ostoitoare.

Într-un semicerc de vreo cinci paşi, locul în jurul lui Avrum rămăsese gol. Pe jos, sfărîmituri de fîn şi de paie, găinaţi de gîşte şi pălăria spînzuratului, cu fundul în afară, arătînd căptuşeala lucioasă şi soioasă.

Ana tremura între oiştile căruţei şi nu-şi putea lua ochii de la Avrum. Nu mai văzuse niciodată om mort, atît de aproape. Nu simţea nici groază, nici milă, ci doar o dorinţă aprigă de a citi pe faţa lui taina care

o împiedica pe dînsa. Se mira cum i-a rămas neclintită pe ceafă tichiuța de catifea neagră, și mai ales că picioarele îi atîrnau de pămînt, cu genunchii îndoiți, iar cu mîna stîngă se ținea de scară, și numai dreapta se întindea cu degetele răsfirate, parcă umblînd să se agațe de ceva.

— Faceți loc! Hai, dați-vă la o parte! izbucniră deodată mai multe glasuri, pe cînd o mînă grea făcu vînt Anei aproape s-o trîntească în brațele spînzuratului.

— Da cum de nu i-a tăiat nimeni funia? Că doar nu-i cîine, ce Dumnezeu! strigă Herdelea, zbătîndu-se printre oameni, cu fața palidă.

Învățătorul se duse drept la scară, pipăi pieptul lui Avrum și îndată strigă poruncitor:

— E cald!... Iute!... Taie tu, Trifoane!... Ținețí-l bine să nu se prăvălească!

Cîțiva țărani, încurajați, se repeziră împrejurul lui Herdelea și, peste un minut, Ana văzu capătul căpăstrului bălăbănindu-se ușor ca o limbă de ceasornic.

Femeia nu mai pricepea ce se întîmplă, căci mortul nu se mai zărea dintre oameni. De-abia într-un tîrziu desluși, uimită, că doi flăcăi, îndemnați de Herdelea mișcau picioarele și brațele spînzuratului, parc-ar fi vrut să-l învieze. Și ea se gîndi cu tristețe: „Ce s-or mai fi necăjind degeaba? Dac-a murit, baremi să se odihnească omul!"

Țăranii glumeau și rîdeau de încercările învățătorului care, după un răstimp, zise supărat:

— Parcă nici nu sînteți creștini, măi oameni! L-ați lăsat să moară în fața voastră, în loc să-i fi tăiat îndată funia!... S-a prăpădit numai de groaza morții, că doar picioarele-i ajungeau la pămînt... Bietul Avrum!

— Apoi cînd ți-e scris să mori, mori și din senin, c-așa a lăsat Dumnezeu! strigă primarul Florea Tancu, uitîndu-se semeț la ceilalți, ca și cînd ar fi fost sigur că pe el Dumnezeu nu-l va lăsa să moară niciodată.

Toată lumea se înghesui acuma în jurul învățătorului, care trebuie să știe de ce s-a spînzurat Avrum. Mortul rămase uitat sub scară, cu fața în sus, cu picioarele spre poartă, cu un genunchi ridicat și cu cămașa descheiată la piept, privind cu ochii reci spre podul șurii, nepăsător de-acuma de toate. George Bulbuc, mai curios ca toți, îmbulzindu-se mereu, călcă pe gheata noroioasă a spînzuratului, se sperie, își făcu cruce și, zicîndu-și că-i semn rău, ieși în uliță.

În sfîrșit Herdelea trebui să povestească pe îndelete ce știa. Notarul Stoessel încurcase pe Avrum să cumpere împreună Pădurea-Domnească din hotarul Jidoviței. Afacerea părea bună, deoarece notarul spunea că a găsit un mușteriu căruia să-i revîndă îndată contractul cu un cîștig mare, încît ei n-au să scoată nici un ban din pungă, ci doar să iscălească și să ia diferența. După ce au iscălit însă, Stoessel a început să o lase mai domol. Mușteriul cu cîștigul se evaporase. În schimb data cînd ei trebuiau să depună prețul pădurii se apropia. Cu cine vorbea Avrum, îi spunea

ritos că afacerea e nenorocită, că toată pădurea nu face nici a cincea parte din cît au cumpărat-o... Astfel ovreiul vedea îngrozit că va fi nevoit să-şi vîndă tot şi să rămînă în sapă de lemn spre a putea plăti. De vreo două săptămîni era într-un hal de desperare nemaipomenit. Ieri, sîmbătă, a fost la sinagogă în Jidoviţa, unde toţi bătrînii i-au spus că Stoessel l-a ruinat înadins. Avrum s-a dus la notar, a început să răcnească, încît la urmă Stoessel l-a dat afară în pumni, strigîndu-i : „Du-te şi te spînzură dacă eşti prost !" A venit din Jidoviţa înverzit. Herdelea a vorbit cu dînsul, căci tocmai avea să-i plătească contul pe luna august. L-a mîngîiat, i-a spus să aibă încredere... Zadarnic. Avrum o ţinea lanţ că, decît să-şi piardă pămînturile şi averea pentru care a muncit cu atîta trudă şi decît să ajungă iar gol cum a fost cînd a venit în Pripas, mai bine se spînzură. Herdelea, fireşte, nu credea că vorbeşte serios şi-l îndemna să aibă răbdare, că nu se ştie ce poate aduce ziua de mîine. „Am să mă spînzur ! Am să mă spînzur !" răspundea însă Avrum necontenit... Şi s-a ţinut de cuvînt...

— Cînd îţi vine ceasul, te duci la moarte cum te-ai duce la nuntă ! murmură straja Cosma Ciocănaş, închinîndu-se cucernic.

Ana asculta înfrigurată povestirea învăţătorului, dar mai ales vorbele strajei o zguduiră. Se uită deodată la mortul părăsit şi în minte îi răsări ca o lumină gîndul : „Ce iute moare omul cînd îi soseşte ceasul !"

7

Cu două săptămîni înainte de sorocul procesului de la tribunal, Herdelea munci o noapte întreagă să facă două scrisori frumoase, una subinspectorului Horvat, iar alta deputatului Bela Beck, istorisindu-le pacostea cu judecătorul şi rugîndu-i să pună o vorbă bună unde cred dînşii că trebuieşte, făgăduind, în acelaşi timp că-şi va împlini şi pe viitor, cu un devotament îndoit, datoriile patriotice.

Era foarte liniştit şi sigur că scapă. Aşteptă răspunsurile răbdător, fără grijă. Pentru orice eventualitate tocmise şi avocat, fireşte ungur, ca să facă impresie mai bună, pe Lendvay, cel cu sechestrul şi licitaţia. Peste o săptămînă, în locul răspunsurilor nădăjduite, primi o înştiinţare de la avocat că s-a interesat deaproape, afacerea pare destul de gravă şi ar fi bine să pună pe cineva să îmblînzească pe preşedintele tribunalului.

— Mare pişicher ungurul ! zîmbi Herdelea citind scrisoarea lui Lendvay şi înţelegîndu-i îndoielile. Umblă să mă mulgă de bani cît o putea mai bine. Hehe, avocatul tot avocat... Şapte piei ţi-ar jupui...

Siguranţa îi era de oţel. Cînd nu-i veni nici un răspuns de la protectorii lui pînă în ajunul procesului, îşi zise mulţumit că trebuie să fi vorbit amîndoi cu preşedintele, altfel desigur l-ar fi prevenit să-şi caute de necazuri cum va şti.

Se înţelese cu Ion să meargă împreună la Bistriţa, cu căruţa lui de un cal ce-a căpătat-o în zestre. Seara

îl dăscăli iarăşi ce să spună la tribunal, ca să iasă toate bine. Ion nu se prea sinchisea de grija învăţătorului. Pe el îl durea procesul cu socrul său, care întîrzia însă mereu. Totuşi asculta sfaturile lui Herdelea şi se jura din cînd în cînd că are să stea el în temniţă în locul dumnealui, ceea ce pe învăţător îl supără, căci i se părea o prevestire rea. Hotărîră ca Ion să declare cum că în genunchi a rugat pe Herdelea să-i scrie jalba şi că Herdelea l-a refuzat de cinci ori. Atunci Ion s-a apucat şi a făcut-o el singur, cu mîna lui, şi s-a dus apoi din nou la domnul învăţător să i-o scrie numai pe ungureşte, căci el nu ştie, dar Herdelea nici aşa n-a vrut. În sfîrşit, fiindcă nu putea să îndure în ruptul capului nedreptatea de a fi pedepsit fără de vină, într-o seară a venit la Herdelea cu o sticlă de rachiu tare ca spirtul şi au închinat şi au băut pînă ce învăţătorul s-a ameţit bine, atunci apoi iar a scos jalba şi a căzut în genunchi şi l-a rugat cu lacrimi în ochi să i-o facă pe ungureşte. Astfel Herdelea, amăgit de băutură şi fără să-şi dea seama, i-a tradus plîngerea către domnul ministru, neavînd însă nici atîta vină cît e negru sub unghie.

— Că doar chiar aşa este, Ioane, nu ? zise Herdelea, la sfîrşit, cu o privire blîndă şi rugătoare.

— Aşa-i, aşa-i ! aprobă Ion, dînd din cap. Ce-i drept, e drept. M-ar bate şi Dumnezeu să zic altmintrelea...

Porniră în miez de noapte ca să sosească din vreme la Bistriţa. Calul lui Ion alerga binişor, deşi era istovit de munca cîmpului. Cînd răsări soarele, urcau

tocmai dealul Dumitrei, la pas. Ion mergea pe jos, pe lîngă căruţă, povestind cu Herdelea despre necazurile lui cu Vasile Baciu şi cu Ana, liniştiţi, parcă ar fi şi uitat de tribunal... Deodată o brişcă sprintenă îi ajunse din urmă suind panta în trap buiestru de-i sfîrîiau roţile. Era preotul Belciug, citat ca martor în procesul învăţătorului. Ion îşi scoase pălăria, respectuos, dar preotul se uită în altă parte, îmbondorit pînă peste cap într-o blană de vulpe. Brişca dispăru curînd la cotitura cea mare din vîrful dealului.

— Rău om ! murmură Herdelea acuma, simţind deodată că încrederea şi siguranţa i se clatină puţin în suflet.

Ion nu răspunse. Amîndoi tăcură apoi multă vreme. Calul se opintea, iuţea paşii cîte o postată bună, pe urmă se oprea singur să răsufle, pornind iarăşi singur înainte. Ţăranul, pe marginea şoselei, mergea cu paşi mărunţi, învîrtind biciul deasupra capului şi îndemna calul din cînd în cînd cu cîte un „hi, cinoş, hi“, dar fără să se mai uite la învăţătorul care, cu un zîmbet îngheţat pe buze, clipea des din ochi, cuprins de o nedumerire apăsătoare. Parcă un nour de întristare s-ar fi coborît peste dînşii, amuţindu-i şi uluindu-i.

Din vîrful dealului se deschidea o priveliştе măreaţă. Valea Bistriţei, ocrotită sub o pînză fină de ceaţă argintie, se deştepta din somn în mîngîierile calde ale soarelui tomnatec. Jos în faţă, rezimat pe o spinare de pădure cu frunze verzi şi ruginii, oraşul bătrîn părea plăpînd ca o jucărie de copil, iar turnul

bisericii săseşti, un paznic uriaş şi ursuz, îmbrăcat în straie străvechi, cenuşii, mîncate de vreme.

— Uite Bistriţa! zise Herdelea înviorat, întinzînd braţul.

— Bun pămînt... Şi bine muncit! adăogă Ion rotindu-şi privirea peste cuprinsul văii bogate care părea o grădină imensă fermecată.

În răcoarea dimineţii nemărginirea firii se înfăţişa mai copleşitoare şi pătrundea adînc în sufletul învăţătorului. În faţa lumii mari ce se întindea în ochii lui, se simţi atît de mic că-l cuprinse o nelinişte dureroasă. Ce înseamnă el, cu temerile şi speranţele lui, cu toată viaţa lui, în vîrtejul ameţitor al vieţii celei mari? Nici cît un fir de nisip pe care întîmplarea îl aruncă de ici-colo. „Dumnezeu are grijă şi de păsările cerului şi de nisipul mării, se gîndi dînsul vrînd să-şi mîngîie tulburarea şi căutînd din ochi, în noianul de case din vale, clădirea tribunalului. Acolo se hotărăşte soarta viermilor!" oftă apoi găsindu-l tocmai între biserica românească şi cea săsească.

— Uite, finule, uite colo-i tribunalul! Îl vezi? strigă arătînd cu degetul o casă greoaie, cu două etaje şi cu ferestre mici ca nişte ochi vicleni.

Şi de-acuma, cu cît se apropiau de oraş, cu atît încrederea i se topea. Sufletul îi tremura şi totuşi pe buze îi flutura un zîmbet umil, înflorit parcă, de mustăţile-i albe, retezate. În colţul ochilor îi licărea cîte-un bob de lacrimi, care se clătinau, dar nu se rostogoleau pe obrajii încrustaţi cu multe cute mărunte şi subţiri ca nişte desenuri măiestrite... Gîndurile îi

alergau prin creieri, neobosite, mereu mai grăbite. Se mira cum a putut crede că va scăpa teafăr din asemenea bucluc? Şi, cu toate acestea, nu-şi făcea imputări şi nu-i părea rău că a nădăjduit. Ce-ar fi omul dacă nu l-ar ajuta nădejdea în viaţă?

— Mi se pare, Ioane, că o păţim urît de tot astăzi! zise Herdelea cînd trecură vama de la intrarea oraşului, cu un glas glumeţ, dar care aştepta o mîngîiere.

— Acu, ce-o vrea Dumnezeu! rîse Ion gros şi nepăsător.

Pe coridoarele întunecoase şi întortocheate ale tribunalului valuri de oameni forfoteau, grăbiţi, vorbind tare sau şoptind tainic, plîngînd şi rîzînd, îngrijorat fiecare de durerea lui şi nesimţitor de suferinţa celorlalţi... Egoismul omenesc nicăieri nu se răsfaţă mai sfidător ca în faţa dreptăţii. Ţărani, orăşeni, bătrîni, tineri, femei şi chiar copii alergau, se opreau, se certau, se rugau... Şi toate glasurile se adunau într-un zgomot monoton, apăsător, întrerupt în răstimpuri de cîte un ţipăt ascuţit de clopoţel care chema pricinaşii în sălile de judecată... În mijlocul lumii frămîntate numai avocaţii, cu genţile umflate de acte, păşeau siguri, mîndri, ca nişte bondari într-un muşuroi de furnici speriate.

Herdelea se opri ameţit în vălmăşagul de oameni, înfricoşat că-i fuge pămîntul de sub picioare. Din norocire dădu curînd cu ochii de avocatul Lendvay care, zărindu-l, se apropie strigînd:

— A, bine că sosişi !... Bună ziua !... Eşti al şaselea... Scăpăm repede... Curaj ! Cred că ieşim bine !.. Ai pus pe cineva să vorbească cu prezidiul ?

Speranţa profesională din vorbele avocatului îl umplu deodată de o nouă încredere. Îndată se simţi iar om de seamă, de a cărui soartă atîrnă mersul lumii. De aci încolo parcă nu mai vedea pe nimeni pe coridor, ca şi ceilalţi. Vorbea tare cu Ion, rîdea şi se supăra că nu-i vine rîndul mai degeabă.

În sala de şedinţe se întări şi mai mult văzînd la dreapta preşedintelui tocmai pe magistratul care fusese la alegerea de deputat din Armadia. Trecu mai în faţă şi nu se ostoi pînă ce nu-şi încrucişă privirea cu judecătorul, care, descoperindu-l, avu parcă un zîmbet în ochi. Însuşi preşedintele, deşi nu-l cunoştea, se uită la dînsul de cîteva ori şi privirea lui parcă-i spuse : „Fii liniştit ! E bine ! N-ai frică !"

În tot timpul procesului nu-şi mai pierdu stăpînirea nici o clipă. Vorbi ungureşte mai bine ca oricînd, explicînd amănunţit cît e de nevinovat şi adăogînd mereu că el e bun patriot. Judecătorul reclamant nefiind de faţă, Herdelea era sigur că n-a venit înadins, ca să nu-l apese. Procurorul părea înverşunat, dar Herdelea, chiar în asprimea lui, simţea multă bunăvoinţă. Balciug a fost mărinimos, declarînd sus şi tare că nu ştie nimic de plîngerea împricinată. „Se vede cît de colo că ocrotitorii mei şi-au făcut datoria cu vîrf şi îndesat, săracii !" îşi zise Herdelea, în vreme ce Lendvay perora cu foc şi cu gesturi largi.

De altfel toată afacerea n-a ţinut mai mult de o jumătate de ceas. Pe urmă preşedintele s-a sfătuit puţin cu magistratul din dreapta, s-a sculat în picioare şi, în numele regelui, a anunţat că Ion Pop-Glanetaşul este condamnat la o lună închisoare şi o sută coroane amendă, iar Zaharia Herdelea, învăţător în Pripas, la opt zile închisoare şi cincizeci coroane amendă. Herdelea a ascultat zîmbind mereu şi numai după ce şi-a auzit osînda s-a uitat împrejur parc-ar fi vrut să întrebe pe toţi : ce-i asta ?

— Facem apel, nu-i aşa ? îi şopti avocatul.

— Negreşit... apel... fireşte, bîlbîi Herdelea cu aceeaşi nedumerire pe faţă.

În coridor însă, în mijlocul mulţimii zgomotoase, îl prididi deodată o slăbiciune grea. Trebui să se aşeze pe o bancă, lîngă o femeie bătrînă care plîngea cu sughiţuri. I se părea că toată lumea se clatină şi-i era frică să nu se prăbuşească tribunalul peste dînsul. Auzea însă foarte lămurit plînsetul femeii şi, pe cînd se întreba de ce-o fi plîngînd, auzi şi glasul lui Ion, care se ţinea după dînsul ca un cîine, dar nu putea înţelege ce spune.

— Nu-i nimic... apel... desigur... ce nedreptate ! răspunse totuşi lui Ion, fără să-şi dea seama ce zice şi fără să-şi audă vocea.

Apoi se sculă anevoie, cutremurîndu-se şi agăţîndu-se de umărul ţăranului.

— Am isprăvit, Ioane... Hai să mergem ! murmură dînsul răguşit.

Atunci se pomeni iar cu avocatul Lendvay, care i vorbi repede, prefăcîndu-se supărat şi vrînd să-l încurajeze :

— Nu fi de loc neliniştit, domnule Herdelea ! De loc ! Fii sigur că la apel rămîi numai cu amenda. Bine c-a fost cum a fost. Îmi era frică de mai mult. Preşedintele ăsta e un ticălos fără suflet... Trebuie să te aştepţi însă că sentinţa, deşi neexecutorie, să fie comunicată autorităţii dumitale superioare, adică inspectorului. Asta înseamnă că vei fi suspendat din slujbă. Dar, fireşte, provizoriu. Pînă la judecarea apelului... Aşa că să n-ai nici o grijă, o să fie bine, căci numai sfîrşitul contează totdeauna... De, ce să faci ? Greutăţile pentru oameni sînt...

— Da, da... nimic... fără grijă... Suspendat ! bolborosi Herdelea tîrîndu-şi picioarele de plumb spre ieşire.

În stradă surîdea trist soarele de toamnă. După gălăgia din coridoarele tribunalului, uliţa părea tăcută şi pustie, iar trăsurile rare parcă duceau morţi, numai morţi.

— Haidem acasă, Ioane !... Suspendat ! Vezi ? Suspendat ! zise dînsul simţind deodată pe obraji două şiroaie fierbinţi, usturătoare. Lacrimile i se prelingeau prin mustaţa căruntă. Un strop îi picură pe buzele uscate, înmuindu-le ca un balsam sărat.

Ion se uită încurcat la Herdelea. Voia să-i vorbească şi nu ştia ce. Se scărpina în cap, înjura, bodogănea neputincios.

— Suspendat... Suspendat... mormăia mereu învăţătorul şi cuvîntul acesta răsuna atît de jalnic că Ion, deşi nu-l înţelegea, încleştă pumnii şi ameninţă furios clădirea greoaie cu două etaje şi cu ferestre mici ca nişte ochi vicleni.

Capitolul IX

SĂRUTAREA

1

— Nu le-ar ajuta Dumnezeu şi Maica Precista! Bată-i mînia şi urgia cerului, cum te-au batjocorit ei pe tine! blestemă doamna Herdelea cînd află osînda.

— Vai de mine, ce-o să zică lumea că tata va şedea în temniţă ca şi Laurenţ din Bîrgău! Cum să mai scot eu capul în lume, Doamne! se văicta Ghighi, sigură că la serata din octombrie vor ocoli-o toţi dansatorii.

Învăţătorul încercase dintru întîi să se arate nepăsător şi să se fălească chiar că are să înveţe el pe domnii de la tribunal cum se împarte dreptatea... Dar sub zîmbetele lui silite, în privirea lui tristă, ca şi în toată înfăţişarea lui umilită şi îndurerată, se vedea o înfricoşare atît de stăpînitoare că însăşi doamna Herdelea, cît era de proclетă la supărare, îl cruţă instinctiv, vărsîndu-şi focul numai asupra celor ce au judecat aşa de ticălos în Bistriţa.

— Te pomeneşti că mă mai suspendă şi din slujbă! gemu Herdelea, dar abia a treia zi. Asta ar pune capac tuturor mîrşăviilor!

— O s-ajungem pe drumuri, văd eu bine că acolo o s-ajungem, din pricina unui ţărănoi mişel căruia i-ai făcut numai bine! izbucni mai revoltată dăscăliţa, împărţindu-şi de-acuma afuriseniile între Ion şi ungurii de la tribunal.

Vestea condamnării lui Herdelea s-a răspîndit ca păcatul prin Armadia şi de-acolo mai departe prin toate satele dimprejur. Mulţi îl compătimeau, dar mai mulţi spuneau în gura mare:

— Iată cum bate Dumnezeu pe renegaţi!... V-aduceţi aminte cum a umblat contra lui Grofşoru, la alegere? Acum uite răsplata ungurilor! Să-i fie de învăţătură!

Cînd îl văzură însă prin Armadia, adus puţin de spinare, cu părul mai alb, cu ochi blînzi şi sfioşi, căutînd un locşor unde să muncească dacă s-ar întîmpla să fie suspendat, chiar şi Grofşoru îi strînse mîna iertător şi întrebîndu-l ce mai face Titu.

Herdelea nu mai nădăjduia acum nimic bun. Era sigur că va fi suspendat şi că nici de închisoare nu va scăpa. Se obişnui cu gîndul acesta, cum se obişnuieşte omul cu orice durere în viaţă. Numai ceea ce va urma după acestea îl îngrozea şi-l gonea pe drumuri neîncetat întru dibuirea unui adăpost de vreme rea. În aşteptarea suspendării şi venind mereu acasă cu mîna goală, cu sufletul amărît de umilinţe, căuta să fie vesel şi încrezător; povestea cu amănunte cît

de bine l-a primit cutare şi cutare, care i-a oferit tot sprijinul, şi cît e de sigur că toată nenorocirea aceasta e spre binele lui. Ceasuri întregi se sfătuia cu dăscăliţa cum ar fi mai potrivit să facă : să se mute în Armadia, să intre la cutare avocat sau în cutare birou, ori să rămînă pe loc pînă i se va ridica suspendarea, ceea ce nu poate dăinui mai mult de două, maximum trei săptămîni sau, în cazul cel mai rău, o lună de zile. Dar pe cînd doamna Herdelea se însufleţea cu încredere, inima lui se zbătea ca o bucată de carne vie pe tocător, gîndindu-se cum a bătut pînă acuma zadarnic la toate uşile.

Într-una din zilele acestea sosi pe neaşteptate Laura, singură, căci Pintea nu putea lipsi nici un ceas din Vireag, fiind tocmai vremea începerii anului şcolar pe care voia să-l inaugureze cu mare pompă românească.

— M-am repezit pentru o săptămînă... Îmi era dor de toţi ! zise Laura după ce schimbă cuvenitele îmbrăţişări şi lacrimi cu fiecare în parte.

Din primele ei cuvinte însă simţiră toţi că Laura nu mai este cea de odinioară. Mai era ea bună, blîndă la vorbă, dar fără a mai fi pasionată de micile nevoi şi preocupări care cimentează şi învederează unirea familiei. Ştirea despre rezultatul procesului n-a mişcat-o atît de mult cît se temeau ei. Înainte ar fi jelit şi s-ar fi chinuit săptămîni în şir ; acuma clipi doar din gene de cîteva ori.

— Greu va fi dacă te va suspenda, tată... Eu ţi-am spus, adă-ţi aminte, de multe ori, să nu te tot amestеci în treburile altora şi să-ţi vezi mai bine de necazurile dumitale... Acuma, ce-o să se aleagă de casa asta, bunul Dumnezeu ştie ! zise ea cu un glas atît de rece încît Herdelea se simţi mai ruşinat ca în faţa unui străin şi nici nu-i mai răspunse.

De altfel ea începu îndată să vorbească de George, lăudîndu-l pînă în cer, de greutăţile lor, de planurile şi speranţele lor... Cînd îşi aduse iar aminte că-i în Pripas, la părinţii ei, căută pricină lui Herdelea pentru că n-a votat pe Grofşoru, spunînd că şi George a aflat şi e supărat că socrul său e un renegat. Ba mai tîrziu, aprinzîndu-se mai rău de indignare, găsi că bine i-au făcut ungurii de l-au osîndit şi c-aşa trebuie să păţească toţi renegaţii.

Herdelea avu o clipă de mînie, dar şi-o stăpîni repede. Aşa-s copiii cînd cresc mari şi se înstrăinează. Parcă el n-a fost aşa ? S-a dus la înmormîntarea tatălui său, dar nu s-a deranjat niciodată să-l vadă cît a zăcut, şapte săptămîni. Şi doar era numai colea, al patrulea sat. Pe maică-sa, de cîte ori vine pe aici, o cinsteşte cu rachiu dulce. Încolo parcă nici n-ar fi. Grijile şi dragostea le păstrează cu zgîrcenie pentru căminul lui. Atunci ce să se mire că pe Laura n-o mai dor durerile lui ?... Asta-i viaţa. E tristă. Cine să-i schimbe rostul ? Viaţa trece peste cei bătrîni, peste cei slabi. Viaţa e a celor tineri şi puternici. Egoismul e temelia vieţii.

Laura era însărcinată şi se lăuda că are sarcină grea. Strîmba mereu din nas, se văita că-i vine rău şi cerea poveţe doamnei Herdelea cum să se pregă-

tească pentru naştere... Ghighi se sfia în faţa ei şi-şi potolea anevoie avînturile zburdalnice.

— Mult te-ai schimbat, îi zise cu o foarte uşoară imputare în glas.

— Da, simt şi eu, răspunse Laura cu mîndrie neascunsă. N-aş mai putea trăi acuma cum am trăit înainte. Mă şi mir cum am putut trăi aici, fără a cunoaşte pe George atîta vreme!

— Şi cînd te gîndeşti că nici nu-l iubeai şi că tata şi mama aproape te băteau să nu-l respingi!

— Fiindcă aveam gărgăuni în cap şi-n inimă...

— Dar Aurel? întrebă Ghighi deodată.

— Copilării de care rîdem deseori cu George, zîmbi Laura. O, mult m-am schimbat, bine spuneai tu. Fata nici nu trăieşte pînă se mărită. De aceea trebuiesc stîrpite fumurile din mintea fetelor... Altceva e viaţa! adăogă ea cu o însufleţire subită, cu mîinile încrucişate pe pîntecele ce i se rotunjea uşor sub halatul de lînă, roşu şi cu broderii negre. Şi copilul! murmură apoi. Copilul! Parcă de-abia acuma am şi eu o ţintă în lume!

Se duse o singură dată în Armadia să vadă familia Filipoiu, naşii ei. Pe urmă, de-a treia zi, începu să se plictisească şi să-i fie dor de George. A cincea zi se cărăbăni, luînd şi pe Ghighi, ca să fie alături de ea cînd va sosi ceasul. Ghighi umplu de plîns trei batiste la plecare. Laura însă nici nu lăcrimă.

Bătrînii răsuflară uşuraţi cînd au văzut-o dusă.

— Nu mai e a noastră, am pierdut-o! zise Herdelea rămas singur cu baba lui.

— Aşa-s copiii cei răi şi nesimţitori, mormăi dăscăliţa, strivind între gene două lacrimi de amar.

În vatră sîsîiau lemnele verzi puse ca să ţină focul. De afară, pe geamurile ude, străbătea lumina cenuşie, ploioasă, aducînd în casă priveliştea cîmpului zgribulit şi pleşuvit, a satului oploşit sub pavăza bolbocirilor de fum albăstrui. Ceasornicul, agăţat în perete sub portretul împăratului, ţăcănea aspru, aproape ameninţător. Herdelea, pe canapeaua veche, se uita gînditor pe fereastră, cu pipa stinsă în colţul gurii. Dăscăliţa, lîngă cuptor, pe un scaun cu speteaza înaltă, cu braţele strînse pe piept, asculta dusă vîjîitul vîntului de toamnă. Şi amîndoi parcă auzeau cum trece vremea peste ei, fără a se putea împotrivi, cutremurîndu-se doar uneori ca şi cînd ar fi frig în odaie.

— Urîtă vreme! şopti într-un tîrziu învăţătorul domol, înfricoşat parcă să nu deştepte sau să nu tulbure zgomotul surd şi neîndurat al unei maşini ce nu se opreşte niciodată.

Glasul lui însă păru doamnei Herdelea atît de dulce, încît zîmbi. Locul negru al unui dinte pierdut acum doi ani o înfrumuseţa în ochii învăţătorului, care-i răspunse tot cu un surîs blînd, resemnat. Şi zîmbetele lor, unite, înveseliră îndată casa, răspîndind prin toate colţurile o căldură înviorătoare. Se pomeniră vorbind de lucruri vechi, uitate, din tinereţea lor. Prezentul, cu nevoile şi deşertăciunile lui, se topi ca un vis urît în vraja amintirilor... Herdelea se apropie de vatră, îşi dogorî mîinile la foc, mîngîie

obrajii zbîrciţi ai femeii lui, o sărută uşor pe frunte şi zise oftînd :

— Ei, băbucă, băbucă tot noi bătrînii...

Un ciocănit aspru în uşă făcu pe Herdelea să sară fript, ca un îndrăgostit surprins de mama iubitei... În odaia plină de căldura trecutului intră, ca o vijelie care striveşte tot în cale, Ion Glanetaşu cu vestea c-a primit sentinţa.

2

Ion cerea mereu învăţătorului să-l îndrepte cum să facă să ia asupra lui cele opt zile de închisoare. El era împăcat şi nu-i păsa de condamnare. Se bucura chiar c-a scăpat de o grijă şi se va putea ţine numai de necazul lui cu Vasile Baciu. Fiindcă se fixase ziua înfăţişării lor la judecată, Ion începea să aibă visuri urîte : ba că s-a bătut cu socrul său şi a rămas dedesubt, ba că Grofşoru l-a părăsit şi a trecut de partea lui Vasile, ba că Ana a cerut despărţenia şi s-a mutat la tatăl ei, cu copil cu tot, lăsîndu-l pe el cu buzele umflate... Mai ales cel cu Ana i se înfipse în cap ca un şurub. Iar cînd Herdelea îi spuse c-ar fi rău dacă Ana s-ar despărţi de dînsul, îşi schimbă purtarea faţă de ea, trecînd deodată de la bătăi la mîngîieri şi răsfăţuri, încît şi vecinii se întrebară : ce-o mai fi plănuind feciorul Glanetaşului ?

Pe Ana însă dragostea lui n-o mai putea încălzi. Între dînşii parcă se ridicase un zid de piatră aşa de

înalt că nici o mînă omenească nu l-ar mai fi putut dărîma. Acuma era pătrunsă pînă în măduva oaselor că ea nu e decît o unealtă în mîinile bărbatului în care-şi pusese toată iubirea şi chiar viaţa. Conştiinţa aceasta o făcea nepăsătoare. Trăia, dar fără nici o nădejde, privind viaţa ca o povară. Muncea din greu, neîncetat, ca o maşină stricată care se învîrteşte singură, duduie şi se mistuie pînă ce într-o clipă neaşteptată se sfărîmă zgomotos.

Era sfîrşitul toamnei, cu lapoviţe friguroase, cu fulguiri de zăpadă din ce în ce mai dese. Zenobia pierdea vremea prin sat, pe la femei, bîrfindu-şi nora ori pe alţi oameni de treabă. Glanetaşu îşi petrecea veacul pe la cîrciumă, mai cu seamă de cînd a murit Avrum, căci ovreica îi dădea rachiu pe datorie. Ion, din pricina harţei lui cu Vasile Baciu, mai mult se găsea pe drumuri decît acasă. Astfel Ana rămînea mereu singură, cu copilaşul care era rău, şi cu Dumitru Moarcăş, care-i mai dădea cîte o mînă de ajutor şi se plîngea că Paraschiva nu-l cheamă acasă şi că va pieri printre străini. Cu Dumitru se învoiau. Nu schimbau nici trei vorbe toată ziua. Bătrînul era ursuz, boscorodea singur, vrăjmăşea găinile şi le hîsîia de zeci de ori din tindă în ogradă. Iubea însă pătimaş copilul şi-l legăna şi-l giugiulea ca o doică. Ba de cîteva ori cît p-aci să se bată cu Ana ca să-l lase să-l înfeşe dînsul. De altfel, de cînd se adăpostise în casa Glanetaşului, slăbise mai tare, tuşea şi mocnea ca un tăciune gata să se stingă.

Într-o zi însă Dumitru prinse atîta chef de taifas, că Ana nu mai ştia cum să se cotorosească de el.

— Ce-i, vîjule, de-ţi umblă gura ca o moară stricată ? îi zise nevasta în cele din urmă, scăldînd copilaşul. Ia seama că nu-i a bine. Ţi-o fi venit ceasul morţii...

— Mi-o fi venit, de ce nu ? rînji bătrînul la picioarele albiei, gîdilînd cu degetul tălpile copilului care gîgîia mulţumit, cu ochii închişi, în apa căldicică. Las' să-mi vie că am trăit destul...

— Ia mai lasă-n pace copilul, moşule, şi dă-te la o parte că tot te stropesc !

Dumitru se aşeză pe laviţă, tăcu şi apoi se porni să-i povestească din fir în păr păţania lui cu ţiganii, pe care-i plăcea mult s-o povestească oricui îl asculta. Ana nu-l lua în seamă, dar aceasta pe el nu-l împiedica să-i mai spuie şi alte întîmplări din viaţa lui, rîzînd copilăreşte, parcă istorisind s-ar fi reîntors aievea în tinereţea-i veselă şi fără griji.

După-amiazi, cu toate împotrivirile Anei care se necăjea că o încurcă în casă de nu-şi poate vedea de treburi, îi trăsni prin cap să se radă. Atîrnă o oglinjoară, pătată de muşte încă de azi-vară, de bumbul cercevelei de la fereastră, luă apă caldă într-un blid, îl puse binişor pe laviţă ; agăţă cureaua de la cioareci în ţîţîna geamului şi petrecu prelung briciul ruginit, încercîndu-l în cîteva rînduri pe nişte fire de păr smulse de după ureche. Pe urmă, cu săpunul ce-l întrebuinţa Ana la scalda copilului, îşi mîngîie uşor barba şi începu să se frece aprig prin părul aspru

şi rar ca ţepuşele... Şi toată vremea gura îi torăia verzi şi uscate cu atîta voioşie, că mai tîrziu şi Ana se însenină şi, dînd ţîţă copilului, întoarsă cu spatele spre el, se întinse la vorbă.

— Acu ce te mai razi şi dumneata, că doar eşti bătrîn şi nu mai umbli după fete, îl întrerupse femeia cu milă.

— Eu nu mai umblu, dar după mine umblă una... una cu o coasă mai ascuţită ca briciul ăsta... Umblă şi umblă, şi numai un semn aşteaptă ca să facă hîrş ! şi să mă ducă drept în faţa lui Dumnezeu, să mă judece cum şi ce am dres în lumea pămîntească, mormăi Dumitru puţin ciudat, ca un dascăl care citeşte la prohod.

— Şi nu ţi-e frică de moarte, moşule ? întrebă Ana întorcînd faţa spre el.

— De ce să-mi fie frică, fata moşului ?... Omul trăieşte ca să moară. Şi cum trăieşte, aşa moare. Dacă trăieşte rău, moartea-i bună şi blîndă ca o sărutare de fată mare. Dacă trăieşte bine, ehehe, atunci şi moartea-i rea şi coasa nu taie şi te chinuieşte şi te suceşte mai dihai ca-n pîntecele iadului...

— Avai, cum vorbeşti ! făcu nevasta aşezîndu-se pe marginea patului şi legănînd copilul adormit.

Seninătatea cu care vorbea Dumitru despre moarte o nedumerea. Sătul trebuie să fie de viaţă cine e atît de pregătit de moarte. Pe ea gîndul morţii şi azi o mai spăimînta şi-i amintea pe Avrum, în şură, cu faţa-n sus, părăsit şi chinuit chiar după ce a trecut în lumea cealaltă.

— Te doare rău cînd mori ? întrebă ea iarăşi, cu ochii mari.

Dumitru îşi clăbucea mereu barba. Acum se opri şi se uită lung la Ana.

— Nu ştiu, răspunse apoi ridicînd din umeri. Poate că nu doare...

— Dar cînd te naşti, de ce suferi ?

— Cînd te naşti ?... Da cine ştie dacă suferi ? Apoi aşa nu ştie nici omul cînd moare. Numai Dumnezeu ştie ! murmură bătrînul sculîndu-se în picioare şi începînd să-şi radă falca stîngă încetinel, căci îi tremura tare mîna.

Ana rămase gînditoare, cu mîinile în poală. I se păreau atît de stranii şi totuşi atît de adevărate vorbele moşului, încît îi era ruşine că pînă azi de-abia l-a luat în seamă. În odaie nu se mai auzea decît hîrjîitul briciului şi sîsîitul focului în vatră... În tindă porni deodată să cotcodăcească o găină mînioasă. Ana tresări, se gîndi că are să se trezească copilul, apoi c-ar trebui să vadă cîte ouă s-au adunat în cuibar, pe urmă c-ar fi bine să meargă să dea drumul găinii, căci uşa tinzii e închisă... Dar nu se mişcă din loc. Cu ochii pironiţi în spatele moşneagului, asculta scîrţîitul briciului şi-i plăcea zgomotul acesta aşa de mult că îndată nu mai auzi nici găina, nici vîntul care zgîlţîia ferestrele, nici picurii de ploaie care pliceau în geamuri.

Dumitru se întinse brusc din şale şi se întoarse spre ea cu faţa jumătate rasă, jumătate umflată de clăbuci albi.

— Anuţă, Anuţă... mor ! bîlbîi dînsul lăsîndu-se pe laviţă, cu briciul deschis ca o furcă în degetele dreptei şi cu un surîs blînd în privire.

Femeia sări năucă în picioare, fără să înţeleagă bine.

— Lumînare... şopti mai încet moşneagul.

Gura îi rămase deschisă, neputîndu-şi sfîrşi gîndul. Ana îi văzu toţi dinţii de deasupra şi gingiile goale dedesubt, strînse parcă într-un rîs nepăsător.

— Moşule... vai de mine ! bolborosi nevasta zăpăcită şi fulgerîndu-i prin minte : „Zice că moare şi parcă rîde !..."

Apoi deodată fugi afară, în ogradă, în ploaia bătută de vînt, lăsînd uşile deschise larg şi frîngîndu-şi mîinile se porni să ţipe desperată :

— Tulai !... Săriţi !... Tulai !... Moare !... Tulai !...

Găina zbucni afară din tindă, cotcodăcind speriată, şi se repezi tocmai în vîrful gunoiului din dosul casei... Floarea lui Macedon Cercetaşu, de peste drum, auzi ţipetele Anei şi veni îndată crezînd că iar a bătut-o Ion.

— Moare... moare badea Dumitru ! strigă Ana mai potolită puţin la apropierea unui suflet omenesc.

Găsiră pe Dumitru rece, rostogolit jos de pe laviţă. Mîna dreaptă cu briciul o ţinea în sus, parcă în clipa cînd a căzut s-a ferit să nu se taie. În ochii holbaţi, cu lumina îngheţată, rămăsese înscrisă o dorinţă mare, iar pe buzele întredeschise parcă mai flutura şoapta „lumînare".

Floarea se cutremură, se închină şi zise :

— Aprinde fuga o lumînare !... Doamne fereşte ! A murit ca un păgîn, fără lumînare !

Pînă aprinse Ana o lumînărică de ceară, cealaltă se căzni să-l ridice pe laviţă. Nu izbuti.

— E greu ca bolovanul, Doamne iartă-mă ! murmură ea făcîndu-şi iar cruce.

Peste cîteva clipe sosi şi soacra primarului, din vecini. Îi luară briciul din mîna înţepenită şi apoi, toate trei, îl aşezară pe laviţă, cu lumînarea aprinsă la căpătîi. Macedon Cercetaşu, picînd mai tîrziu, se grăbi să radă obrazul pe care mortul nu mai apucase să şi-l radă singur.

Pe urmă încetul cu încetul casa se umplu de femei şi bărbaţi. Tocmai cînd se sfătuiau cu toţii cum să-l scalde şi să-l îmbrace, năvăli şi Paraschiva, o femeie c-o faţă ce parcă mereu rîdea, deşi veşnic era mînioasă şi trîntea şi răbufnea ca un voinic.

— Va să zică-i adevărat c-a murit, ai ? zise ea înghesuindu-se printre oameni. Nu degeaba i-am spus eu c-o să-l trăsnească Dumnezeu, nu, nu ! Uite-l că s-a prăpădit ca cerşetorii, de încurcă lumea şi după moarte !... Dar oare cum o să-l duc eu de-aici, păcatele mele !

În faţa mortului începu să bocească foarte jalnic, fără lacrămi, ca să arate lumii durerea ei mare. Boci astfel cîteva minute, frecîndu-şi ochii cu pumnii pînă-i roşi, şi strîmbîndu-se ca o maimuţă indignată. Apoi, deodată, se opri, oftă cu poftă şi zise în gura mare :

— Vai de mine ce-am mai plîns !... Uf ! M-a apucat şi durerea de inimă !

Şi pe urmă îndată păşi lîngă mort şi-l căută prin buzunarele pieptarului de oaie. Găsi băşica de tutun de care atîrna scobitoarea pentru luleaua ce se ascundea în cellalt buzunar. Ridică pieptarul şi deschise chimirul, dar nu-şi putu vîrî mîna. Îl descheie încet, puse şerparul pe masă şi, scormonindu-l bine, dădu peste un bilet de cinci zloţi, învelit într-o hîrtie boţită. Răsturnă chimirul, îl întoarse pe dos şi, nemaidescoperind nimic, sări ţipînd :

— Uitaţi-vă, oameni buni, cum şi-a bătut joc de mine, care l-am strîns de pe drumuri, şi l-am spălat, şi l-am îngrijit ca pe-un om de omenie !... Uitaţi-vă ! Cinci zloţi !... A vîndut jidovului bunătatea de căsuţă, a băut bănişorii şi eu am rămas cu cinci zloţi pentru toată truda mea cea mare !

— Taci, lele Paraschivă, că-i păcat...

Paraschiva se aprinse şi mai avan şi, zărind pe Ana, se năpusti la ea :

— Să tac, ai ?... Să tac, că vouă ce vă pasă dacă i-aţi luat ce-a fost mai bun !... Nu vă satură Dumnezeu de rîvniţi şi la sărăcia altora, dare-ar Dumnezeu să vă îngropaţi cu ce i-aţi luat !

Ana roşi şi nu putu răspunde, îndîrjind mai rău pe Paraschiva, care răcni :

— Mi-aţi furat bănişorii, tîlharilor ! Mi-aţi mîncat sudoarea bătrîneţii, nu v-ajute Maica Domnului şi...

Intră Ion, venind din Armadia, necăjit, căci Grofşoru îl gonise şi-i spusese să nu mai calce pe la dîn-

sul pînă-n ziua procesului ; pe drum aflase c-a murit Dumitru şi se supărase mai tare gîndindu-se că va trebui să cheltuiască cu înmormîntarea. Paraschiva deschise gura să-l ocărască şi pe dînsul...

— Ieşi afară, becisnică ! mîrîi Ion scurt, apucînd-o de spate şi repezind-o tocmai în uşă.

Paraschiva se opri şi în tindă, şi-n ogradă, şi-n uliţă, şi se răcori afurisindu-i în toate chipurile, dar în sfîrşit se cărăbăni, înnodînd bancnota în colţul năframei şi punînd-o bine în sîn, mulţumită totuşi c-a putut salva măcar atîta şi că i-a înjurat cum li se cuvine.

Ion înnegri de necaz aflînd că Paraschiva a găsit cinci zloţi în chimirul mortului şi era mai să plesnească pe Ana c-a lăsat-o să-i şterpelească. Dar Ana nu se sinchisea de ameninţările lui. În urechile ei răsunau vorbele moşneagului şi-n ochi păstra numai înfăţişarea lui senină şi mulţumită din clipa morţii...

3

Iarna veni brusc ca o furtună. Tot pămîntul se albi într-o singură noapte. Pe urmă dădu un ger cumplit de pîrîiau gardurile îngheţînd, iar focul în vetre trosnea şi scuipa scîntei. Zăpada cădea mereu, cînd în fulgi grei, leneşi, care întunecau văzduhul, cînd în bobiţe mărunte, aspre, vîltorite de viscole năprasnice.

Într-o zi, cînd ningea mai vrăjmaş, pe la prînzul cel mic, Vasile Baciu, îmbrăcat cu cojocul alb de oaie, cu căciula albă de miel înfundată pînă pe ochi, ieşi din casă, hotărît să sfîrşească cu Ion. În viaţa lui, deşi era om aproape de cincizeci de ani, n-a umblat pe la judecăţi ; ş-acuma poimîine are înfăţişare cu ginere-său. S-a ţinut, s-a împotrivit, că doar-doar îl va înmuia. Cu cît se apropia însă sorocul, cu atît frica-i se încuiba în inimă. S-ajungă el la bătrîneţe să-l mănînce procesele şi avocaţii ! I se părea o ruşine nesuferită. Numai derbedeii bat drumurile judecătoriilor. Mai bine să-şi dea şi sufletul din oase decît să mai meargă aşa înainte.

Se opri la poarta Glanetaşului şi, oftînd o dată greu, strigă :

— Măi Ioane !... Ioaneeee !... Acasă eşti ?

Nu-i răspunse nimeni. De subt acoperişul de paie care gemea de povara zăpezii de două palme, de sub streşinile tivite cu ţurţuri sclipitori de gheaţă şi prin crăpăturile uşii închise răbufnea un fum vînăt ce se împrăştia îndată în şuierele viscolului. Trecu un răstimp bun. Apoi în uşa tinzii se ivi Ion, în capul gol, întrebînd :

— Cine-i ?

— Eu, eu, făcu repede Vasile. Ia hai cu mine, Ioane, pînă-n Jidoviţa ! adăogă pe urmă, după o scurtă şovăire, cu un glas parcă vorbele îl înecau.

Ion stătu cîteva clipe nedumerit.

— Da ce-i cu Jidoviţa ? grăi dînsul, privindu-l bănuitor.

— Vii ori nu vii ? se răsti atunci Baciu peltic din pricina mustăţilor îngheţate. Că n-am vreme acum să mă sfădesc cu tine...

— Bine, socrule, stai că viu ! răspunse Ion dispărînd un minut, în vreme ce bătrînul se înţepeni în mijlocul drumului, răzimat în băţul ce nici nu se vedea de sub cojoc.

— Hai că-s gata ! murmură ginerele revenind cu sumanul între umeri.

— Hai !

Se măsurară o clipă cu priviri duşmănoase. Apoi porniră vajnic ca doi oameni care se duc într-o bătălie pe viaţă şi pe moarte. Ninsoarea aspră îi plesnea peste obraji, îi înţepa în ochi, iar vîntul le sîsîia în urechi, ameninţător. Mergeau alături, cu paşi întinşi, pîndindu-se cu coada ochiului parcă s-ar fi temut unul de altul. Zăpada scrîşnea sub opincile lor. Hotarul întreg era alb ca un giulgiu curat ; numai ici-colo cîte-un pom pădureţ, înnegrit de frig îşi frîngea trupul cerînd ajutor... Cişmeaua-Mortului se făcuse o încolăcitură de gheaţă peste care o vinişoară verzuie de apă se prelingea totuşi înfruntînd gerul. Pădurea-Domnească, gîtuită de omăt, cu copacii desfrunziţi, goi şi subţiri, plîngea şi gemea, implorînd parcă mila celor doi bărbaţi ce mergeau suflînd greu, tăcuţi, cu feţele năpădite de promoroacă.

Ion ghicise că socrul său caută o învoială şi se gîndea mereu să nu-l biruie cu vreun nou vicleşug. Ar fi vrut să-l descoase, dar îngrijorarea nu-i dădea răgaz să găsească cuvintele potrivite... Apoi Vasile

Baciu tăcea şi uneori mormăia ca un urs scormonit din somn. Acum îi părea rău că s-a pornit să-şi dea averea de bunăvoie şi, apropiindu-se de Jidoviţa, îl bătea gîndul tot mai stăruitor să se întoarcă acasă şi să lase să hotărască judecata. Vîntul sufla din faţă şi-l zgîlţîia parcă înadins şi-l îndemna să-şi ia seama pînă mai e vreme.

Sosiră la ultima cotitură de drum. Se iveau coperişurile încărcate de zăpadă şi mai ales casa cea dintîi pe mîna dreaptă, înaltă, cu ferestre mari, cu pereţii galbeni. Era casa notarului şi cancelaria comunală. Vasile Baciu simţi o strîngere cruntă în inimă şi se opri brusc. Din hornul înalt, subţire, se ridica un nour de fum gros şi negricios pe care nici viscolul nu-l putea împrăştia, ci trebuia să-l învîrtească mai întîi şi apoi să-l trîntească, uluit, pe coasta de mesteacăni ce pornea pieziş chiar din spatele casei. Vasile suflă pe nări, se uită furiş după Ion care-l întrecuse cu vreo doi paşi, fără să bage de seamă că s-a oprit, şi apoi porni iar înainte bombănind furios.

Cînd să intre în Jidoviţa, ginerele întrebă cu glas foarte răguşit :

— Da unde ne ducem, socrule ?

Vasile Baciu mai făcu cîţiva paşi, fără a-i răspunde, şi pe urmă cîrni în curtea cancelariei, urmat de Ion. Urcară scările de piatră scuturîndu-şi opincile. În coridorul larg vîntul adunase un noian de omăt. La uşa cu geam Vasile se opri. Vru să ridice mîna să apese clanţa şi parcă mîna-i era moartă ori

clanța aprinsă. Își scoase căciula și o bătu de genunchi. Se liniști și deschise totuși.

Intrară în biroul practicantului, care servea și drept cancelarie pentru țărani ; în odaia notarului nu se primeau decît domnii și fruntașii satelor ce țineau de circumscripție.

Rămaseră amîndoi lîngă ușă, scuturîndu-se într-una de zăpadă. În birou era numai practicantul Hornstein, încovoiat peste un registru în care scria cu o gravitate solemnă și cu obișnuita-i tremurare din cap, și straja din Sărăcuța, lîngă soba de teracotă, încălzindu-se cînd în spate, cînd în față.

— Trebuia să vă scuturați afară, nu să umpleți cancelaria de omăt ! mormăi practicantul într-un tîrziu, strîmbînd mîndru din nas și fără a ridica ochii din registru.

Vasile Baciu vru să vorbească, dar nu știa cum să înceapă, încurcat mai rău de dojana funcționarului. Tăceau toți. Se auzea scîrțîitul chinuit al peniței practicantului și bîzîitul unei muște mari, trezită din somnu-i de iarnă, care zbura speriată de pe un perete pe altul, negăsindu-și locul.

— Ce poftiți ? vorbi Hornstein după o pauză lungă, mîngîind cu tamponul și privind cu admirație ceea ce scrisese. Pe urmă întoarse pagina cu băgare de seamă și o netezi cu palma. Capul îi tremura mereu, buza de jos, mai groasă și scoasă în afară, se subție o clipă, mușcată de niște dinți foarte albi, în vreme ce, după ureche, tocul amenința întocmai ca o suliță gata să străpungă. Iute, iute, că eu n-am

vreme să aștept pînă diseară ! Trebuia să vă socotiți de afară ce vreți, îi grăbi practicantul, luînd tocul de la ureche și potrivindu-l între degete.

— Domnul notar nu-i acasă ? întrebă Vasile cu o licărire de nădejde că poate lipsește notarul și astfel nu va mai da nimic.

— Domnul notar are de lucru... Puteți să-mi spuneți și mie ce vreți, zise Hornstein, jignit că țăranii mai întreabă de notar, deși îl văd aci pe dînsul care cunoaște lucrările de birou tot așa de bine ca și Stoessel.

Se făcu iar tăcere. Vasile Baciu se muta de pe un picior pe cellalt, muncit de gîndul să iasă afară, să lase toate baltă, întîmplă-se ce s-o întîmpla. Totuși zise pe urmă :

— Am face un contract, domnișorule... așa... un contract...

— Bine. Stai jos ! pufni practicantul supărat. Du-te, măi strajă, cheamă pe domnul ! Spune-i că-i un contract ! Auzi ?

Se așezară pe o bancă, unul lîngă altul. Și amîndoi se uitau gînditori la Hornstein, a cărui peniță scîrțîia parcă mai aspru, pe cînd musca bîzîia acuma mulțumită, lipită pe soba caldă, ca o pată de cerneală pe o coală ministerială.

— Ce contract vrei, Vasile ? zise notarul intrînd repede, cu pălăria moale pe ceafă, frecîndu-și mîinile și trecînd drept la sobă, să se încălzească. Iar vrei să mai dai ceva ginerelui ? adăogă apoi cu un zîmbet, văzînd și pe Ion.

Stoessel era un bărbat de vreo treizeci şi cinci de ani, cu ochii mici, negri şi vioi, care se învîrteau şireţi în orbite, cu nasul gros şi cu urechi mari. Avea totdeauna o vorbă bună sau o glumă pe buze şi de aceea ţăranii îl iubeau, măcar că era ovrei.

Vasile şi Ion se sculară în picioare. Zîmbetul notarului alungase parcă deodată toată mohoreala din inima lui Vasile. Vorbi deschis, cu faţa înseninată, ca şi cînd ar fi fost vorba de un bilet de vite :

— Apoi ce să facem, domnule notar ? Trebuie să ne învoim, c-aşa-s vremurile... Ce să mai cheltuim cu judecăţi, cu drumuri...

— Da, da, prea bine, aprobă Stoessel scoţînd pălăria şi aşezîndu-se pe un scaun în faţa practicantului care scria netulburat.

— Amu eu am îmbătrînit şi cine ştie cîte zile m-a mai ţine Dumnezeu... Am muncit destul şi m-am trudit. Amu-i rîndul tineretului... Noi am isprăvit cu lumea... Nu zic bine ?

— Bine, bine !

— Aşa că m-am gîndit să le mai dau şi ce mi-a rămas, să ştiu cel puţin că am dat tot şi nu mai am nici o grijă, sfîrşi Vasile cu un surîs trist, privind drept în ochii notarului.

— Am înţeles... Şi cîte locuri sînt ?

— Apoi opt ar mai fi, domnule notar ! interveni brusc Ion. E porumbiştea cea mare din Lunci, apoi patru delnicioare cu ovăz în Zăhată şi apoi trei holde de primăvară în hotarul Săscuţii... Dar mai e şi casa, şi...

— Iacă, dînsul le ştie mai bine ca mine, zise bătrînul cu acelaşi zîmbet trist, dar cu glasul mai aspru.

— Dar tu din ce-o să trăieşti ? întrebă notarul scobindu-se în dinţi cu unghia lungă şi îngrijită de la degetul cel mic.

— Oi trăi şi eu cum va vrea Dumnezeu, murmură Vasile coborînd ochii în pămînt.

— Asta-i ceva problematic... Opreşte-ţi şi tu baremi folosinţa pînă la moarte... Ce-i în mînă nu-i minciună ! zise Stoessel acuma serios.

— Apoi doar nici noi nu sîntem păgîni, domnule notar, sări Ion, dar, întîlnind ochii batjocoritori ai notarului, se opri scurt, parcă i-ar fi retezat glasul c-un fir de aţă.

— Tot, tot... să se isprăvească ! zise iar Vasile înăbuşit.

Stoessel ceru practicantului formularele trebuincioase, puse pe Ion să iscălească pentru el şi pentru Ana, iar Vasile, neştiind carte, apăsă cu degetul pe cruce.

— De bunăvoie, Vasile ? mai întrebă notarul însemnînd într-un carnet.

— De bunăvoie, vezi bine că de bunăvoie ! zise Baciu înfuriat deodată şi de-abia stăpînindu-se.

— Aşa... Peste cîteva zile e gata, încheie Stoessel frecîndu-şi mîinile. Apoi, bătînd pe Vasile pe umăr, adăogă glumeţ : Şi uite-aşa, ai venit aci om bogat şi acuma pleci cerşetor ! Haha...

Amîndoi ţăranii se întunecară. Gluma notarului îi izbi drept în inimă. Ieşiră şi se abătură la cîrciuma

Zimălei. Mai ales Vasile simţea o sete usturătoare care-i răscolea sîngele... Cîrciuma era goală, căci afară vifornița fierbea mai mînioasă. Băură un răstimp tăcuţi. Ion apoi, văzîndu-l tot nepotolit, începu să-i spuie să n-aibă nici o grijă că vor trăi împreună ca în rai. Vasile ascultă multă vreme, iscodindu-l însă neîncetat. În ochii ginerelui biruinţa strălucea atît de aţîţătoare că, în curînd, Vasile o simţi pătrunzîndu-i în creieri şi clătinîndu-i temeliile.

— Tîlharule, tîlharule, m-ai lăsat pe drumuri ! izbucni deodată Vasile Baciu, otrăvit de furie, şi-şi înfipse mîinile în gîtul ginerelui.

Ion, liniştit, parcă ar fi aşteptat de mult atacul, se smulse din strînsoarea bătrînului, ş-apoi îi trînti numai un pumn în piept, dar atît de zdravăn că îl doborî de pe scaun.

— Mi-ai furat pămîntul, hoţule ! M-ai omorît, hoţule ! urlă Vasile furios şi neputincios, tăvălindu-se pe podelele murdare.

Înfierbîntat de mulţumire, Ion plăti şi plecă acasă prin viscol, nepăsător. Bătrînul însă se aşeză la băutură, amărît de moarte, povesti Zimălei ce a păţit cu tîlharul şi sfîrşi jalnic :

— Am rămas cerşetor...

4

Fiindcă suspendarea întîrzia, în sufletul lui Herdelea se furişă încetul cu încetul iar o rază de încredere. Optimismul omului nu e în stare să-l stîr-

pească nici o cruzime a vieţii. Se gîndea că desigur subinspectorul Horvat, primind înştiinţarea tribunalului, şi-a adus aminte de serviciile patriotice ale lui şi a pus la dosar chestia suspendării pînă la pronunţarea apelului care îl va spăla de orice vină.

Cu atît mai mare îi fu mirarea şi durerea cînd pe la sfîrşitul lui noiembrie i se aduse înştiinţarea oficială că, în urma deciziunii tribunalului, este suspendat din serviciu pe timp nelimitat şi că domnul Nicolae Zăgreanu îl va înlocui cu începere de la întîi decembrie.

— Ei, nu-i nimic... Parcă nu mă aşteptam ? zise Herdelea îngălbenit şi tremurînd. Eram doar sigur... Mă mir c-a întîrziat atîta...

Dăscăliţa plînse amarnic. Ea avea presimţirea că au să moară de foame acum la bătrîneţe. Se mîngîia numai că nu sînt acasă copiii, care desigur s-ar topi de ruşine. Herdelea, ca s-o liniştească, minţi că chiar mîine, dacă vrea, poate să ia o slujbă la un avocat sau oriunde. Apoi se răcoriră ocărînd pe Zăgreanu, parcă numai el ar fi pricina nenorocirii lor. Îl cunoştea. Era băiatul unui ţăran cărăuş din Armadia, absolvent al Şcolii Normale de stat din Deva. Îl lăuda toată lumea, căci avusese bursă de la stat şi ieşise totdeauna întîiul în clasă. Se zicea că-l protejează mult subinspectorul, căruia i-a fost recomandat special de către directorul Şcolii Normale şi care i-a făgăduit să-l propună ministerului în cel dintîi loc vacant, deoarece tînărul nu voia să se înstrăineze din judeţul lui. Îl cunoşteau şi fetele. Încercase chiar să

facă curte Ghighiţei şi-i trimisese de la Deva cîteva ilustrate.

A doua zi Herdelea se repezi în Armadia să caute neapărat o slujbă. Seara se întoarse acasă vesel, cu un teanc de hîrtii la subţioară. Îi dăduse Stoessel să-i facă nişte contracte rămase în urmă.

— Vezi, babă, că nu ne lasă Dumnezeu? strigă învăţătorul însufleţit. Foarte de treabă notarul... El singur mi-a oferit cînd a văzut c-am fost suspendat... Ş-apoi să mai zică lumea că ovreii nu-s oameni de inimă! Dintr-atîţia români gînditu-s-a vreunul la mine?

La întîi decembrie, dimineaţa, Zăgreanu bătu la uşă. Venise să-şi ia şcoala în primire. Doamna Herdelea îl măsură cu o privire atît de dojenitoare că tînărul se încurcă, îşi ceru mii de scuze că el nu-i de vină şi-i pare foarte rău, dar... Era de-abia de douăzeci şi doi de ani, subţirel, cu obrajii de fată, puţin palizi, cu ochii albaştri sfioşi şi cu o frunte deschisă, cuminte... Nu-l pofti nimeni să şadă. Tocmai fiindcă părea simpatic, dăscăliţa îl urî mai mult, zicîndu-şi că, după ce a scos pe Herdelea din pîine, acuma se mai şi preface... Herdelea, ca un coleg mai bătrîn, încercă să glumească cu dînsul, deşi în suflet era zdrobit. Numai de clipa cînd va trebui să se despartă de şcoală i-a fost frică. Şi iată c-a sosit şi clipa aceea.

Porniră împreună spre şcoală. De ce se apropiau, de aceea Herdelea părea mai vesel şi de aceea inima lui gemea mai sfîşiată. Spunea rîzînd cît se bucura

că mai scapă puţin de povara şcolii, după ce şi-a tocit plămînii treizeci şi atîţia de ani cu atîtea sute de copii nebunateci, şi în gînd îşi zicea că nici o meserie nu-i mai frumoasă pe pămînt ca aceea de-a desţeleni mintea tinerelor vlăstare omeneşti.

Cînd intrară în şcoală, gălăgia zburdalnică amuţi şi copiii săriră în picioare. Herdelea îi cuprinse pe toţi şasezeci într-o privire duioasă, parcă toţi ar fi fost trup din trupul lui. Apoi, într-o tăcere întreruptă doar de cîte-o şoaptă speriată sau de vreun rîs înfundat, Herdelea predete tînărului cheia dulapului cu biblioteca şi arhiva şcolii. Şi în vreme ce Zăgreanu răsfoi prin condici, bătrînul, cu inima strînsă, îşi mai aruncă ochii la copiii nedumeriţi, la pereţii împodobiţi cu tabele colorate, la băncile murdare şi crestate de mîinile ştrengarilor care au trecut prin ele, la maşina de socotit, pînă şi la ulcica albastră de băut apă, aşezată pe cofiţa cu capac în dosul tablei de scris... Îşi petrecu mîna prin păru-i argintiu. Trebui să facă sforţări să nu-l podidească lacrimile... Pe urmă îşi luă pălăria şi dădu mîna cu Zăgreanu care strigă sever, pe ungureşte:

— Sculaţi!

Mergînd spre uşă nu mai avu puterea să se uite la copii, Zăgreanu îl însoţi în capul gol pînă afară... Herdelea rămase singur în curtea şcolii. Auzi zgomotul şederii elevilor. În uliţă se opri iar, cu ochii la harabaia cea lungă şi albă pe care a crezut-o a lui şi în care a lăsat mai mult de cincisprezece ani din viaţa lui... Glasul ascuţit, poruncitor al noului învăţător

răsuna acuma într-însa, ştergînd urmele străduinţelor lui... Nu se mai putu stăpîni. Lacrimile îi ardeau obrajii.

Cîteva zile parcă avu o piatră pe suflet. Mai cu seamă dimineaţa, cînd clopotul chema copiii la şcoală, îl cuprindea un dor chinuitor. Stătea în fereastră, cu privirea spre locul unde era şcoala, şi i se părea că aude sosind copiii veseli, gălăgioşi, şi-i vede bătîndu-se cu cocoloşi de zăpadă, cu obrajii îmbujoraţi... Apoi deodată se cutremura. Pe uliţă trecea grăbit Zăgreanu, cu pălăria pe ochi, venind din Armadia, de-acasă, cu un pacheţel în mînă, merindea pentru dejun. Tînărul învăţător se uita foarte atent la casa bătrînilor, să-i salute respectuos dacă ar zări pe cineva. Herdelea însă se retrăgea repede înapoi din fereastră, se plimba prin odaie abătut şi posomorît.

Începu să bată iar drumurile Armadiei, fără multă speranţă, în căutarea unei slujbe, numai ca să liniştească pe doamna Herdelea care nu înceta cu presimţirile ei sinistre. Cînd se zbătea mai greu, veni Ion, în după-amiaza zilei în care fusese cu Vasile în Jidoviţa.

— De-amu pot sta la gherlă ş-un an, necum o lună! zise dînsul atît de vesel cum nu se mai pomenise de aproape doi ani de zile.

Voia să oprească procesul cu socrul său şi îndeosebi să nu mai plătească nimic lui Grofşoru. Herdelea îl lămuri că trebuie să meargă la judecătorie să declare că s-au împăcat. Pentru atîta lucru n-are nevoie de

avocat. De altfel Grofşoru poate să-i ierte ceva din preţ, dar să se ducă negreşit să-l roage şi să-i spună să nu se mai obosească la înfăţişare.

— Ştii ce, naşule? Hai şi dumneata cu mine, baremi să facem isprava întreagă! strigă Ion mai bucuros.

Herdelea se uită lung la ţăranul care l-a tîrît în atîtea buclucuri. Propunerea îl minuna. Adică să meargă la Grofşoru, tocmai el care l-a vrăjmăşit în alegeri, el care ar putea zice că l-a trîntit, din pricina căruia azi nu e deputat! Iacă, la asta nu s-a gîndit nici o clipă. Îl saluta pe Grofşoru, ca şi înainte, şi Grofşoru îi răspundea, dar atît. Adevărat că i-a dat mîna o dată, după nenorocirea lui de la tribunal; aceasta însă n-a schimbat întru nimic legăturile dintre dînşii. În Armadia sînt patru avocaţi; la trei a umblat şi a cerut un locşor de scriitor, fireşte zadarnic; la al patrulea nici n-a îndrăznit să viseze, căci era Grofşoru... Şi cu toate acestea, Ion are dreptate, de ce nu s-ar duce? Cu parul n-are să-i dea în cap.

— Dacă-mi plăteşti cinci zloţi, merg, finule, cum să nu merg, răspunse Herdelea hotărît.

— Plătesc, naşule, că mai voios îţi dau dumitale cinci, decît să-i dau lui de pomană cincizeci! făcu Ion bătînd palma.

Victor Grofşoru era om deştept şi şiret ca toţi politicianii între care rîvnea să ajungă. Văzînd pe Herdelea în sala de aşteptare, stătu două clipe pe gînduri şi apoi merse spre el cu mîna întinsă:

— A, adversarul meu !... Ei, bine-ai venit !... Degeaba, tot al meu eşti dumneata, oricît m-ai combătut odinioară !... Dar ce-are a face politica ! S-o dăm încolo... Ia spune-mi mai bine ce vînt te-aduce ? Adică, vino-n birou ! Te rog !... Să stăm de vorbă două minute...

Îl luă de braţ şi-l duse în cabinetul său, mobilat luxos ca să facă impresie clienţilor. Îl aşeză într-un fotoliu englezesc, îi oferi o ţigară... Herdelea era atît de zăpăcit că puse ţigara cu focul în gură.

— Te ascult ! zise Grofşoru zîmbind mulţumit de încurcătura învăţătorului. Spune-mi tot ce te doare şi te asigur că am să fac tot ce se poate.

Grofşoru, ţinînd să-şi sporească din vreme simpatiile în vederea viitoarelor alegeri, era într-adevăr hotărît să mulţumească pe Herdelea cînd i se va prilejui. Astfel cîştiga un partizan şi în acelaşi timp se ridica în ochii întregului ţinut... Cum să nu se aleagă deputat acela care întinde o mînă de ajutor chiar şi adversarului de ieri ?

Deşi uluit, Herdelea se gîndi deodată că, deoarece Grofşoru se arată atît de binevoitor, ar fi mai bine să-şi dezvăluie necazurile lui şi să dea dracului pe Ion. Dar nu îndrăzni şi spuse avocatului c-a venit pentru finul său. Grofşoru, spre a-i dovedi bunele sentimente, declară îndată că renunţă la jumătate din onorariul cuvenit, adăogînd însă de mai multe ori, foarte prieteneşte : „Numai în hatîrul dumitale, numai pentru că mi-o ceri dumneata“.

Herdelea bîlbîi mulţumit şi se sculă. Iar se gîndi să vorbească şi de necazul lui şi iar i se înăbuşi în gît rugăciunea. Stătea umil şi abătut, nevrînd să plece pînă nu va încerca şi totuşi nesimţind nici un fel de curaj în inimă. Atunci Grofşoru îi zise deodată :

— Am auzit ce pătimeşti cu ungurii dumitale... Foarte trist... foarte, foarte trist... Nu-ţi închipui cît te compătimesc...

Învăţătorul se uită înspăimîntat la dînsul, parc-ar fi vrut să-i ceară iertare.

— Trebuia să vii la mine cu procesul ! Eu te scăpam... Rău ai făcut că m-ai ocolit...

Grofşoru tăcu, aşteptînd să-l roage, ca astfel să aibă prilejul de-a fi mărinimos. Herdelea înţelegea bine, se căznea şi totuşi ; nu putea scoate nici o vorbă.

— Ai s-o duci greu fără leafă, reluă Grofşoru după o pauză. O, îmi închipuiesc... foarte greu...

Iar mai aşteptă şi, neprimind nici un răspuns, urmă brusc :

— Eu din parte-mi sînt gata să te ajut... N-am nimic împotriva dumitale, căci eu nu-s răzbunător... Ş-apoi, mai ales, sîntem români, aşa-i ?... Dacă vrei îţi pot oferi un loc de scriitor în cancelaria mea... Ştiu că eşti priceput în lucrările de birou... De la Anul Nou, de pildă, cu plăcere... În privinţa salariului cred că o să ne învoim... Ştiu că ai greutăţi şi...

— Domnule Grofşoru... eu... nu... acuma... Iar-tă-mă ! Iartă-mă ! murmură deodată Herdelea cu ochii plini de lacrimi. Iartă-mă !... Nu-s vrednic...

Se clătină pe picioare. Faţa-i era înseninată de bucurie. Nu îndrăznea însă să clipească din ochi de frică să nu-i curgă lacrimile pe obraji.

Grofşoru simţi toată emoţia acestui suflet muncit şi bun, şi fu cuprins de compătimire adevărată. Îi apucă mîna dreaptă şi i-o strînse călduros cu amîndouă mîinile. Apoi îl bătu frăţeşte pe umăr, şoptindu-i înduioşat :

— Curaj !... Curaj !... Românul nu piere !

Pînă-n Pripas, Herdelea alergă mai mult decît merse, ca s-ajungă mai repede, să spună „babei“ lui vestea cea bună. Şi pe drum vorbi lui Ion numai despre Grofşoru cu atîta însufleţire parc-ar fi vorbit despre Dumnezeu.

— Nu există în toată Europa alt om ca Grofşoru, auzi tu, Ioane ? îi striga după fiecare replică.

Doamna Herdelea îl puse să-i povestească de cinci ori din fir în păr, tot, tot : ce i-a vorbit, cum i-a făgăduit, cum era îmbrăcat... Apoi plînse cu hohot de bucurie şi numaidecît zise o rugăciune specială, pe care şi-o mai amintea din copilărie, pentru oamenii binefăcători, implorînd fierbinte pe atotputernicul să-i hărăzească lui Grofşoru sănătate, noroc şi îndeplinirea tuturor dorinţelor.

— Şi tocmai pe omul ăsta l-am combătut eu la alegere, de dragul unor unguri blestemaţi !... Îmi vine

să mă izbesc cu capul de toţi pereţii ! se văieta învăţătorul, ros de remuşcări.

— Mare prost ai fost, bărbate, aşa este ! zise dăscăliţa ştergîndu-şi gura cu dosul mîinii. N-ai vrut tu să mă asculţi pe mine... Dar Dumnezeu a auzit rugăciunile mele şi nu ne-a lăsat...

5

Viaţa i se părea un vis lui Titu în Luşca de cînd se apropiase de Virginia Gherman. Cu nimeni nu se înţelesese încă atît de bine, nici cu prietenii din Armadia, nici chiar cu surorile lui, cum se înţelegea cu învăţătoarea aceasta deşteaptă şi încîntătoare. Fata notarului Cîntăreanu îl plictisea fiindcă era geloasă, dovedind astfel că nu e în stare să aprecieze o legătură ideală dintre două suflete cinstite.

Pe la începutul toamnei, într-un amurg, alergînd însufleţit la Virginia, Titu găsi în casă pe plutonierul de jandarmi. Rămase uimit. Ce caută plutonierul ungur la o româncă atît de mîndră ? Şeful postului de jandarmi încercase din prima zi să se împrietenească cu dînsul, dar el se ferise ca de foc. Prietenia cu un jandarm ungur i se părea cea mai mare ruşine... Ş-acuma iată-l la Virginia Gherman, la tovarăşa lui de visuri, la fiinţa care-i împărtăşeşte năzuinţele !... Învăţătoarea roşi şi zise ungureşte :

— Nu vă cunoaşteţi ?

— Ba foarte bine, răspunse ungurul întinzînd mîna lui Titu.

Plutonierul însă mai stătu doar cîteva minute şi apoi plecă, sărutînd degetul, foarte reverenţios, Virginiei Gherman.

Titu, care nici nu deschisese gura, izbucni îndată ce se închise uşa :

— Dumneata... primeşti în casă pe călăul nostru ?

— E un om cumsecade... De ce exagerezi ? Fiindcă-i ungur ? răspunse învăţătoarea atinsă.

— Dumneata vorbeşti aşa ?

— Fugi, că eşti ridicol ! se indignă Virginia. Visurile noastre sînt una, iar oamenii sînt alta. Cunoaşte toată lumea sentimentele mele, dar asta nu înseamnă să nu văd realitatea...

Titu făcu o încercare timidă de a-i lămuri că nepotrivirea dintre sentimentele şi faptele omului e o crimă faţă de ideal, dar trebui să se dea bătut repede. Învăţătoarea cădea din ce în ce mai jos în sufletul lui. „O decepţie mai mult ! îşi zise dînsul întorcîndu-se acasă ca un soldat învins într-o bătălie hotărîtoare. Se pare că viaţa toată e un şir lung de neîntrerupte deziluzii, o luptă crîncenă între vis şi realitate !"

Domnişoara Eugenia, văzîndu-l indispus şi aflînd pricina, îi spuse rîzînd ironic :

— Dumneata eşti atît de îndrăgostit de Virginia că trebuie să fii singurul om în sat care nu ştie că plutonierul îi face curte, şi încă dinaintea dumitale...

Toată noaptea o petrecu pe gînduri, cu ochii deschişi, căutînd să-şi lămurească sufletul. Îşi zicea îngrozit că, dacă ar iubi-o, dacă ar fi adevărat ce crede fata notarului şi ce cred poate şi alţii, atunci s-ar fi lăfăit atîtea luni într-o minciună respingătoare, murdărindu-şi pînă şi visurile lui... Atunci poate că nici visurile lui însuşi nu sînt sincere, sau nu sînt mai sincere ca ale învăţătoarei, care le potriveşte prea lesne cu prietenia ungurului ?... Durerea ce o simţea i se părea izvorîtă din gelozie, ca şi odinioară cînd, din pricina Rozei Lang, a crezut că s-a dărîmat lumea... Şi totuşi, cum s-o fi iubit dacă niciodată n-a dorit aievea nici măcar s-o îmbrăţişeze ?... Ori poate tocmai aici e greşeala ? El îi vorbea de năzuinţele neamului, pe cînd ea rîvnea iubire... Da, da !... Şi deodată văzu cît a fost de nepriceput. El n-a iubit-o, dar ea l-a iubit. Şi, fiindcă el umbla prin stele, ea s-a întîlnit cu ungurul pe pămînt.

Se potoli chiar de a doua zi. Se întîlni cu Virginia Gherman şi roşi ca un vinovat. Ar fi vrut să-i spună o vorbă drăgălaşă, dar nu izbuti, ca şi cînd ar fi rupt firul ce-i lega împreună. Era o străină pentru dînsul şi nici baremi nu-i părea rău. „Uite dovada că n-am iubit-o şi n-am fost mincinos faţă de mine însumi !" se gîndi dînsul mulţumit.

Apoi vîrtejul vieţii îl smulse brusc şi pe el din lumea închipuirilor şi-l zvîrli în mijlocul realităţii. Într-o dimineaţă, intrînd în cancelarie, o găsi plină de ţărani furioşi care înconjurau pe vreo zece saşi din Păuniş şi-i înjurau din răsputeri... În uliţă o cireadă de boi graşi parcă aşteptau un verdict... În cîteva

cuvinte primarul îi povesti ce s-a întîmplat. Luşcanii sînt în conflict cu saşii din Păuniş din pricina imaşului. De cincizeci de ani se judecă şi tot n-au ajuns la o hotărîre definitivă. Astă-primăvară păunişenii au dobîndit o sentinţă în favoarea lor, dar luşcanii au atacat-o că ei au folosinţa imaşului din moşi-strămoşi... Acuma saşii au intrat cu boii în imaşul buclucaş, c-ar fi al lor. Luşcanii au adus în sat toată cireada şi vor să amendeze pe saşi pentru că au pătruns pe moşia lor... Titu, întrebat, spuse că dreptatea e de partea românilor şi astfel saşii, după o ciorovăială înverşunată de două ceasuri, plecară bodogănind şi ameninţînd, însoţiţi de huiduielile luşcanilor care se băteau cu pumnii în piept că nu vor da drumul boilor... Peste vreun sfert de oră însă păunişenii reveniră împreună cu plutonierul de jandarmi. Şi se încinse o nouă discuţie de alte două ceasuri, căci ungurul dădea dreptate saşilor. În cele din urmă, Titu, supărat că tocmai plutonierul îl combate, îi zise înţepat :

— Nu înţeleg ce te amesteci dumneata ? Dumneata n-ai dreptul să judeci în asemenea pricini !

— Cum, cum ? sări jandarmul înfuriat.

— N-ai dreptul şi nu e de competinţa dumitale ! repetă Titu rece.

— Sînt dator să păstrez ordinea, domnule ! strigă plutonierul. Iar dumneata eşti dator să respecţi ordinea, altfel voi face rapoartele de cuviinţă ca să fii pus la locul dumitale !

În curînd saşii plecară cu boii, ceea ce în Luşca stîrni o fierbere mare. Şi, peste cîteva zile, primăria primi ştirea că cineva a împuşcat un bou săsesc pe imaşul cu pricina. În aceeaşi noapte plutonierul făcu sumedenie de percheziţii prin casele oamenilor mai gălăgioşi, căutînd arme. Fiindcă nu găsi, se înfurie, bătu crunt pe doi-trei ţărani, la întîmplare, şi în sfîrşit arestă pe Vasile Lupu, om voinic şi îndrăzneţ, care stătea în capul satului dinspre Păuniş şi care, pe vremea cînd s-a petrecut pozna, nu fusese acasă. După interogatoriile şi bătăile obişnuite, îl trimise sub escortă la parchetul din Bistriţa... Pe urmă începu goana după dovezi. Într-o odaie goală de la cancelarie defilau pe rînd bănuiţii. Titu îi vedea intrînd, auzea răcnetele plutonierului, apoi zgomot de lovituri grele, gemete înfundate... A treia zi, tînărul nu se mai putu stăpîni, năvăli înăuntru :

— Ceea ce faci dumneata e revoltător ! De ce schingiuieşti oamenii ?

— Ce te priveşte ? se strîmbă plutonierul sfidător.

— Nu pot suferi nedreptatea ! strigă Titu. N-am văzut de cînd sînt atîta brutalitate fără rost...

— Da ?... Acuma înţeleg fierberea sătenilor ! făcu jandarmul luminat. Acuma ştiu de unde porneşte aţîţarea... Foarte bine. Am luat notă. Dar aici sînt în exerciţiul funcţiunii şi te poftesc să părăseşti odaia imediat !

Peste o săptămînă veni în Luşca un locotenent de jandarmi, chemat de raportul plutonierului că în comună a izbucnit o răzvrătire care ameninţă să ia

proporţii. Ofiţerul sosi la opt dimineaţa, iar la nouă Titu se pomeni cu un jandarm care-l poftea îndată la cazarmă.

— Dumneata eşti agitatorul ? îl întîmpină locotenentul.

Titu auzea întîia oară imputarea pentru care au suferit atîţia oameni în Transilvania. Se simţi deodată mîndru şi puternic. De cînd tot visează el să facă o jertfă pentru ideea ce-l stăpîneşte ? Acuma e momentul... Zîmbi batjocoritor şi nu răspunse.

— Te poftesc să răspunzi ! se roşi ofiţerul, sărind în picioare. Ce înseamnă indolenţa aceasta ?

— Care indolenţă ? întrebă Titu calm.

— Eşti obligat să răspunzi la întrebările ce ţi le pun, altminteri...

— Altminteri ? repetă tînărul cu acelaşi surîs nepăsător.

— Te voi da în judecată, ai înţeles ? Te voi băga în puşcărie !... Nu permit să zîmbeşti cînd îţi vorbesc eu şi să nu mă iei peste picior ! Nu permit ! urlă locotenentul asudînd de mînie.

— Domnule ofiţer, văd că ai fost rău informat ! zise Titu mereu liniştit. Altfel ai şti că nu sînt surd, ci, dimpotrivă, aud prea bine.

Furia locotenentului se îndoi. Căscă gura să înjure, făcu doi paşi spre Titu, se opri, se întoarse şi bătu cu pumnul în masă... Apoi se aşeză brusc pe scaun şi, cu un glas năbuşit, zise :

— Domnule... Te rog... ia loc !

— Mulţumesc ! răspunse Titu serios, şezînd pe sofaua din faţa biroului.

— Da... da... adică... murmură locotenentul fără să-l privească. În raportul acesta dumneata eşti desemnat ca instigatorul tulburărilor de-aici... Te rog să spui ce ai de spus !

— Cu plăcere, domnule locotenent ! vorbi Titu blînd şi respectuos, răspunzînd astfel schimbării de ton a ofiţerului care tot mai mormăia, cu nasul în hîrtiile de pe masă. Dar, înainte de-a spune ceva, dă-mi voie să întreb despre ce tulburări e vorba ?

— Tulburările din comuna Luşca... Ori nu sîntem aici în Luşca ?

— Eu nu ştiu să fi fost vreo tulburare aici, domnule locotenent, deşi, prin modesta-mi slujbă, ştiu tot ce se întîmplă în sat.

— Raportul e precis, domnule...

— Raportul da, desigur. De ce nu vrei să vezi însă dacă raportul e şi adevărat ?

— Crezi că e mincinos ?

— Nu ştiu, domnule locotenent, căci nu-l cunosc. Dar tulburări în Luşca ?... Tulburare ar fi ceva asemănător cu revolta, nesupunerea, dezordinea... Cînd jandarmii bat şi torturează zeci de oameni de toate vîrstele, dintr-un simplu exces de zel sau dintr-o tristă pornire de-a descoperi cu orice preţ dovezi, complici sau agitatori — înseamnă aceasta tulburare ?

Locotenentul, potolit, îl privea acuma cu ochii mari. Îi zise deodată aproape amical :

— Vorbești foarte bine ungurește ?

— Da, cînd nu pot vorbi românește, răspunse Titu plecînd capul.

Ofițerul îl mai privi cîteva clipe, apoi se ridică, se plimbă de două ori în odaie și se așeză lîngă Titu pe sofa, întrebînd cu glas domol :

— De ce ești dumneata indignat, domnule ? Ce nemulțumire ai ?

— Mă doare nedreptatea ! zise Titu adînc, din rădăcinile inimii.

Locotenentul zîmbi și-l bătu pe umăr.

— Domnule, domnule, tînăr ești și nefrămîntat în viață. Te încîntă vorbele ca și cînd ar fi realități. Dar bine, vorbele sînt numai vorbe. Vorbele tocmai ascund fața realității. E copilărie să clădești ceva pe vorbe... Nedreptate, dreptate !... Nu vezi dumneata că astea-s numai vorbe, fără nici un cuprins pozitiv ?... Și pentru asemenea lucruri goale mă silești pe mine să mîzgălesc coli întregi de procese-verbale, rapoarte, prostii... Îți spun prietenește că-mi pare rău ! Mai ales că vorbești așa de frumos ungurește... Cînd ești inteligent și vorbești bine ungurește, ce nevoie să te amesteci în daravere care nu te privesc ? Jandarmii au fost sălbateci, au maltratat cîțiva țărani — admis. Cred ce spui dumneata, deși rapoartele de colo m-ar obliga să nu te cred... Ei bine, ce-ți pasă dumitale de nimicurile astea ? De ce nu-ți întrebuințezi deșteptăciunea pentru lucruri folositoare ?... Dar așa sînteți dumneavoastră, degeaba. Și pe urmă țipați, vă plîngeți de nedreptate, de jug,

de asuprire... Crezi dumneata că dreptatea e bună la ceva ? Nu observi dumneata că dreptatea trebuie să fie totdeauna a celui ce o împarte, altfel s-ar duce dracului orice stăpînire, orice ordine... N-am eu dreptate, spune ?

— Ai, de vreme ce reprezinți stăpînirea, zîmbi trist Titu.

La despărțire locotenentul îi strînse mîna spre mirarea plutonierului care-și făcuse pregătirile să-l găzduiască la arest cel puțin o noapte.

Trecu o săptămînă și satul își reluă înfățișarea obișnuită parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Oamenii bătuți salutau mai cu respect pe plutonierul care pășea țanțoș pe uliță, ca un cocoș biruitor.

„Cine știe ? Poate că într-adevăr are dreptate locotenentul“, își zicea umilit Titu, văzîndu-l și simțind că se duce la Virginia Gherman.

Un țăran bătrîn, dintre cei snopiți de jandarmi, cu mustața albă pleoștită și cu niște ochi căprui cuminți, venind într-o zi la cancelarie și povestind cît a pătimit, sfîrși totuși cu o clipire dîrză :

— Ei, domnișorule, ne-au zdrobit ei, ne-au chinuit, au dat dreptate sașilor, dar imașul tot al nostru a rămas și azi nu mai calcă picior de păunișan pe pămîntul nostru !

Lui Titu îi veni deodată să-l îmbrățișeze. Încăpățînarea ce-o simțea în glasul țăranului parcă-l înălța și-n același timp îi adîncea picioarele în pămînt ca niște rădăcini pe care nici o putere nu le poate nimici. „Aici e nădejdea ! se gîndi Titu. Nici eu, nici

Virginia, nici Grofşoru, nici unul n-avem rădăcini adevărate şi nu sîntem în stare să ne îndîrjim şi să suferim. Pe noi vînturile ne aruncă de ici-colo. De aceea tot ce facem e păpuşerie. Numai ei ştiu să se jertfească pentru pămînt, căci numai ei simt că pămîntul e temelia..."

Din clipa aceea însă se simţi fără rost şi străin în Luşca. Ce mai caută el printre luptătorii aceştia tăcuţi, neobosiţi ? Aici nu e loc pentru visători. Nici aici, nici în Pripas, nicăiri în toată împrejurimea. În bătălie e nevoie numai de oameni oţeliţi. Ceilalţi sînt ameninţaţi să trăiască din compromisuri, să-şi rupă încetul cu încetul cîte-o bucăţică din suflet ca să se potrivească nevoilor zilnice... Şi deodată dorinţa de a pleca în Ţară îi răsări poruncitoare. Acolo e locul lui... Teama de necunoscut, care-i strînsese inima pînă acum cînd se gîndea să treacă dincolo de Carpaţi, îi dispăruse.

— Am să plec în România, domnişoară, spuse în aceeaşi zi Eugeniei. Curînd, foarte curînd o să plec... Doar să-mi strîng ceva bănişori de drum...

De aci încolo trăi numai cu speranţa aceasta, mîngîind-o şi împodobind-o zi cu zi. Îşi făcu socoteli de cîţi bani îi trebuie şi nu mai cheltui nimic, punîndu-şi la o parte toată lefşoara ce o primea de la Cîntăreanu. Astfel se apropie Crăciunul... Numărîndu-şi economiile văzu însă că nici în trei ani nu va putea aduna aici suma trebuincioasă. Atunci, aflînd că în Măgura a fost ales notar Alexe Căldăraru, un

prieten al lui din liceu, îi scrise cîteva rînduri. Răspunsul veni prompt : condiţii incomparabil mai bune ca în Luşca. Înainte însă de-a trece în Măgura, îl lovi dorul să se ducă pe acasă. Nenorocirile tatălui său le cunoştea şi simţea nevoia să le împărtăşească măcar cu vorba. În ziua plecării din Luşca domnişoara Eugenia îi spuse că Virginia Gherman s-a logodit cu plutonierul de jandarmi. Titu se duse totuşi la dînsa să-şi ia rămas bun. Şi, felicitînd-o cu glas banal, se gîndi : „Cine ştie ? Dacă n-aş pleca, poate că m-aş însura în cele din urmă şi eu cu o unguroaică..."

6

Titu sosi acasă tocmai cînd bătrînii îi simţeau lipsa ca să le dea o soluţie într-o chestie pe care o dezbăteau de mult fără a putea cădea la învoială. Herdelea avea să înceapă slujba la Grofşoru la întîi ianuarie. Dar cum să meargă dînsul din Pripas pînă în Armadia, în fiecare zi, fie ger, fie ninsoare, fie vreme bună, să stea acolo pînă după-amiazi tîrziu şi să se întoarcă iar acasă ? Negreşit, Zăgreanu aşa făcea, dar Zăgreanu e un băieţandru de douăzeci şi doi de ani, pe cînd Herdelea a bătut cincizeci şi alergătura aceasta l-ar doborî în cîteva luni, de tot. Să se mute singur în Armadia şi să lase pe dăscăliţă singură în Pripas, ar însemna cheltuială dublă. Dacă

s-ar muta cu totul în Armadia, cum ar rămîne casa aici ? „Pămătuful“ poate că numai atîta așteaptă, ca să pună mîna pe ea, fiindcă Herdelea s-a încrezut în cuvîntul și prietenia lui, și a clădit-o pe loc străin.

— Ce mare chibzuială ! zise Titu îndată. Nu mai sta pe gînduri de loc, ci du-te chiar astăzi la Belciug, arată-i împrejurările și cere-i să faceți hîrtiile trebuincioase ! Nu-mi închipuiesc să fie atît de hain să te refuze, tocmai acum cînd ești la aman...

Herdelea se codi puțin, că nu mai vorbesc împreună de atîta vreme, că n-are să facă nici o ispravă, că mai bine ar merge Titu pe care-l iubește ponihosul... Dăscălița însă tăbărî cu gura asupra lui și trebui să-și ia inima în dinți să pornească.

Belciug trăia acuma într-o bucurie continuă. Temelia noii biserici o pusese astă-primăvară, precum nădăjduise. În cursul verii s-au ridicat pereții și turnul, iar pînă să dea ploile de toamnă s-a pus și coperișul de tinichea lucitoare. Visul vieții lui se împlinea văzînd cu ochii. Era o izbîndă mare, datorită numai străduințelor lui neobosite. Mulțumirea nemărginită parcă-l înzdrăvenise și trupește : mai făcuse puțină carne, obrajii i se mai coloraseră... De Herdeleni însă nu mai voia să audă. Îi ștersese din suflet, ca și cînd nu i-ar fi cunoscut niciodată. Doar trecînd pe dinaintea casei i se reaprindea ura, amintindu-și cum l-au jignit. Mai aștepta procesul pentru insultă, care să pedepsească și pe dăscăliță, căci pe

Herdelea mîna lui Dumnezeu l-a ajuns cum nu se poate mai rău.

Se miră și se înfurie cînd îi bătu învățătorul la ușă, dar îl primi totuși cu zîmbetu-i obișnuit, zicîndu-i cucernic :

— Ce-i, Zaharie ? Ai mai venit pe la mine ?

— Bine, Ioane, bine, tot bine, răspunse Herdelea rușinat.

Vorbiră întîi de noul învățător pe care Belciug îl lăudă mult, deși nu-i plăcea fiindcă nu era atît de cuviincios cum s-ar fi căzut să fie un tinerel fără nici un merit deosebit, afară că a învățat ceva carte. Cînd Herdelea pomeni de casă, popa tăcu, puse ochii în pămînt și-și mîncă unghiile cîteva minute.

— De ce te pripești, Zaharie ? zise pe urmă tot blînd. Mai e vreme... Parcă fugim noi din Pripas ?

— Nu-i lucru mare și pe mine mă scapi de o grijă...

— Dacă ar atîrna numai de voința mea, n-aș șovăi, Zaharie, vezi tu bine... Dar locul e al bisericii, știi. Pot eu să împart averea bisericii ?

— Tu să vrei, Ioane, că biserica...

— Mai îngăduie, Zaharie, mai ai răbdare !... Ce-ți pasă ție, dacă eu nu zic nimic și închid ochii ? făcu Belciug cu o privire în care Herdelea citea o amenințare ascunsă. Nu mă pot obliga... mi-e peste putință, frate Zaharie !

Se despărțiră tot zîmbind, dar cu mai multă ură în suflet. Preotul își zicea că mai bine dăruiește

locul oricărui ţăran, decît să rămînă în stăpînirea familiei duşmanilor lui ticăloşi. Herdelea ar fi fost în stare să-i dea cu parul în cap omului care umblă să-i fure rodul muncii lui de ani de zile.

Boboteaza risipi orice nădejde de apropiere. Familia Herdelea aştepta să vie Belciug cu crucea şi cu Iordanul, după datina creştinească. Preotul, începînd din cellalt capăt al satului, ajunse dupa-amiazi în Uliţa Mare. Îl văzură intrînd la primarul Florea Tancu, apoi la Glanetaşu, apoi ocolind casa învăţătorului şi trecînd la Macedon Cercetaşu, apoi îndreptîndu-se iar...

— Uite că nu vine la noi, murmură doamna Herdelea speriată întîi.

O indignare fără margini se încinse în casa învăţătorului.

— Asta-i nemaipomenit ! se cruci Titu. Un preot cumsecade nici n-ar visa asemenea murdărie !

— Acuma însă nu-l mai iert ! se legătui Herdelea furios. Nu-l iert nici mort ! Chiar azi am să-l reclam la episcopie... În toiul verii are să vie cu crucea, afurisitul !... De minunea lumii am să-l fac !

Învăţătorul se aşeză îndată să scrie plîngerea. Ochelarii îi tremurau pe nas de mînie. Doamna Herdelea şi Titu ocărau cu înverşunare.

— Lăsaţi-l pe mîna mea ! strigă Herdelea de la masa de scris. Ne-a făcut el pocinogul, dar şi eu am să-l joc să mă pomenească... Şi să poftească să se atingă de casă, că-i arăt eu lui cine-s eu ! Să poftească mortăciunea ! Închid, pun lacăte şi sigilii, şi să îndrăznească să intre în lipsa noastră, să îndrăznească. Porcul şi cîinele de „Pămătuf“ !

7

„Uite viaţa ! se gîndi Titu văzînd necazurile ce se grămădeau pe capul tatălui său, gata să-l strivească. Groaznică-i viaţa şi neînduratoare !“

Parcă de-abia azi înţelegea aievea chinurile şi zbuciumările mărunte care, amestecate, înşirate şi neaşteptate, alcătuiseră totdeauna rostul părinţilor lui în lume. Încrederea lor, veşnic nouă şi nezdruncinată, i se părea eroică şi totuşi îl umplea de milă. Lupta aceasta umilă şi spinoasă, necontenită şi fără nici o ţintă, cu aceleaşi poticniri şi aceleaşi speranţe, îl spăimînta. Se gîndea ce-ar fi dacă într-o bună zi, tatăl său ar vedea deodată limpede, ar pătrunde zădărnicia sforţărilor lui istovitoare ?

Se despărţi îndurerat, sărutîndu-le mîna cu evlavie ca unor păstori neprihăniţi. Iar ei erau mulţumiţi că feciorul porneşte serios pe calea vieţii.

Plecă spre Măgura cu căruţa lui Ion, o căruţă nouă, cu doi cai buni, primiţi de curînd de la socrul său. Pe drum, Ion îi povesti cu mare mîndrie cum a biruit pe Vasile Baciu.

— Dacă nu m-ai fi învăţat dumneata, domnişorule, rămîneam mai rău ca un ţigan! sfîrşi ţăranul întorcînd capul spre Titu cu o privire recunoscătoare.

— Adică cum te-am învăţat eu? făcu tînărul, uimit.

— Vai de mine, mi se pare că dumneata ai uitat de tot? zise Ion. Nu ţii minte cînd mi-ai spus, ehe, acu-s doi ani aproape, că trebuie să silesc pe badea Vasile să-mi dea pe Ana?

Titu tresări. Niciodată nu se gîndise că o vorbă aruncată la întîmplare poate stîrni o întorsătură în viaţa unui om. Purtarea lui Ion faţă de Ana şi Vasile Baciu i se păruse urîtă şi neînţeleasă.

— Dar socrul tău?... îl lăsaşi sărac? întrebă dînsul, simţindu-se complicele tuturor nesăbuinţelor lui.

— Tot pămîntul e al meu, domnişorule! rînji Ion cu mulţumire pătimaşă. Cît pămînt!... Numai să-mi dea Dumnezeu sănătate să-l stăpînesc, că-i al meu!

Patima din glasul lui înfioră pe Titu. Îndîrjirea, egoismul şi cruzimea cu care omul acesta a urmărit o ţintă, fără să se uite în dreapta sau în stînga, îl înfricoşau, dar îl şi mişcau. Se gîndi la şovăirile lui din vremea aceasta, la zigzagurile neputincioase, la alergările lui după ţeluri de-abia întrezărite, şi se simţi mic în faţa ţăranului care a mers drept înainte, trecînd nepăsător peste toate piedicile, luptînd neobosit, împins de o patimă mare. El se frămîntă cu dorinţe nelămurite, făureşte planuri peste puterile lui,

trăieşte cu visuri fermecate, şi alături de dînsul viaţa înaintează vijelios. Un simţămînt de slăbiciune îi strînse inima.

— Numai o pasiune puternică, unică, nezdruncinată dă preţul adevărat vieţii! murmură dînsul întristat şi dîndu-şi seama că el n-a fost în stare să urmărească fără preget o singură ţintă.

8

Vremea se dezmorţea. Iarna, istovită ca o babă răutăcioasă, se zgîrcea mereu, simţind apropierea primăverii din ce în ce mai dezmierdătoare. Haina de zăpadă se zdrenţuia dezvelind trupul negru al cîmpurilor.

Ion de-abia aşteptase zilele acestea. Acuma, stăpîn al tuturor pămînturilor, rîvnea să le vadă şi să le mîngîie ca pe nişte ibovnice credincioase. Ascunse sub troienele de omăt, degeaba le cercetase. Dragostea lui avea nevoie de inima moşiei. Dorea să simtă lutul sub picioare, să i se agaţe de opinci, să-i soarbă mirosul, să-şi umple ochii de culoarea lui îmbătătoare.

Ieşi singur cu mîna goală, în straie de sărbătoare, într-o luni. Sui drept în Lunci, unde era porumbiştea cea mai mare şi mai bună, pe spinarea dealului... Cu cît se apropia, cu atît vedea mai bine cum s-a

dezbrăcat de zăpadă locul ca o fată frumoasă care şi-ar fi lepădat cămaşa arătîndu-şi corpul gol, ispititor.

Sufletul îi era pătruns de fericire. Parcă nu mai rîvnea nimic şi nici nu mai era nimic în lume afară de fericirea lui. Pămîntul se închina în faţa lui, tot pămîntul... Şi tot era al lui, numai al lui acuma...

Se opri în mijlocul delniţei. Lotul negru, lipicios, îi ţintuia picioarele, îngreuindu-le, atrăgîndu-l ca braţele unei iubite pătimaşe. Îi rîdeau ochii, iar faţa toată îi era scăldată într-o sudoare caldă de patimă. Îl cuprinse o poftă sălbatecă să îmbrăţişeze huma, să o crîmpoţească în sărutări. Întinse mîinile spre brazdele drepte, zgrunţuroase şi umede. Mirosul acru, proaspăt şi roditor îi aprindea sîngele.

Se aplecă, luă în mîini un bulgăre şi-l sfărîmă între degete cu o plăcere înfricoşată. Mîinile îi rămaseră unse cu lutul cleios ca nişte mănuşi de doliu. Sorbi mirosul, frecîndu-şi palmele.

Apoi încet, cucernic, fără să-şi dea seama, se lăsă în genunchi, îşi coborî fruntea şi-şi lipi buzele cu voluptate de pămîntul ud. Şi-n sărutarea aceasta grăbită simţi un fior rece, ameţitor...

Se ridică deodată ruşinat şi se uită împrejur să nu-l fi văzut cineva. Faţa însă îi zîmbea de o plăcere nesfîrşită.

Îşi încrucişă braţele pe piept şi-şi linse buzele simţind neîncetat atingerea rece şi dulceaţa amară a pămîntului. Satul, în vale, departe, părea un cuib de păsări ascuns în văgăună de frica uliului.

Se vedea acum mare şi puternic, ca un uriaş din basme care a biruit, în lupte grele, o ceată de balauri îngrozitori.

Îşi înfipse mai bine picioarele în pămînt, ca şi cînd ar fi vrut să potolească cele din urmă zvîrcoliri ale unui duşman doborît. Şi pămîntul parcă se clătina, se închina în faţa lui...

Capitolul X

ŞTREANGUL

1

Herdelea găsi o locuinţă bună şi ieftină în Armadia, cu cerdac şi cu grădiniţă, în casa lui Ghiţă Pop, scriitorul de la judecătorie, şi astfel îndată după Bobotează se mutară cu tot calabalîcul, seara „ca să nu mai vadă străinii toate boarfele“, cum zicea dăscăliţa. Căsuţa lor din Pripas rămase goală şi părăsită ca un sărman cadavru necunoscut.

Pînă se obişnuiră puţin, se visau mereu în Pripas şi se întristau deşteptîndu-se într-o odaie străină. Li-erau mai dragi ţăranii din Pripas care se abăteau pe la dînşii cînd veneau prin Armadia. Îi întrebau nesăţioşi de noutăţile de acasă şi ascultau cu pasiune : că feciorul cel mare al lui Trifon Tătaru, care s-a întors astă-toamnă din cătănie, umblă să se însoare, că George al lui Toma Bulbuc s-a şi logodit cu Florica văduvei lui Maxim Oprea, că copilul lui Ştefan Ilina şi-a scrîntit piciorul pe lunecuşul de la poartă, că dascălul cel nou pune pe copii să vorbească numai ungureşte şi-i snopeşte rău dacă-i aude româneşte, aşa că bieţii de ei stau ca mieii prin

ograda şcoalei şi nu pot vorbi... Chiar şi doamna Herdelea, căreia nu-i plăcea să se coboare între prostime, acuma îi primea cu inima deschisă ca pe nişte neamuri scumpe, rîdea cu ei, îi poftea să şadă pe scaunele cele bune, nu se uita că-i murdăresc scoarţele cu opincile lor năclăite de noroaie, se plîngea şi ocăra Armadia şi pe cei ce au silit-o să-şi părăsească ea odihna şi liniştea din Pripas.

Herdelea avea cam mult de lucru, dar muncea bucuros căci, în afară de leafă, Grofşoru îi trecea şi unele venituri mai mici, încît nu se pomenea zi să nu sosească strălucitor de la birou, să arunce pe masă banii cîştigaţi, strigînd cu mîndrie :

— Na, băbucă !... Eşti mulţumită ?

Mulţumirea lor cea mare era însă Grofşoru. Herdelea nu mai contenea cu remuşcările că s-a purtat atît de rău cu cel mai bun om din lume. De altfel şi Grofşoru îl îndrăgi, aievea, mai ales convingîndu-se că e un muncitor priceput şi harnic. Uneori însă, mai în glumă, mai în serios, tot îi zicea „renegatule“, ca o imputare pentru trecut.

— Lasă, domnule avocat, că mai sînt alegeri ! Nu mori dumneata pînă nu te facem deputat ! răspundea Herdelea cu căinţă şi făgăduinţă.

Grofşoru atunci zîmbea măgulit, căci într-adevăr aştepta mult alegerile viitoare. Era suflet milos. Nenorocirea învăţătorului, după ce îl cunoscu mai bine, îl mişcă adînc. Începu să povestească tuturor păţania lui, înflorită, împodobită, naţionalizată. Herdelea deveni curînd „martirul“, „inimosul apărător al ţă-

ranilor", „victima răzbunării ungureşti". Mulţi îl opreau pe stradă, îi strîngeau mîna puternic şi-i şopteau :

— Am auzit, mi-a spus Grofşoru ce-ai tras... Of, cîinii, cîinii !

Se bucura el, dar totuşi clătina trist din cap, căci toate acestea nu-l împiedicau de a fi suspendat din învăţămînt, de a fi nevoit să-şi lase în voia soartei căsuţa lui, de a munci din greu pentru o bucăţică de pîine şi de a-şi vedea primejduită liniştea bătrîneţelor.

Cînd sosi noul termen de judecată cu Belciug, Herdelea vru să ia iarăşi un certificat medical precum că pîrîta doamna Herdelea e bolnavă şi nu se poate prezenta. Grofşoru însă, căruia îi povestise şi neruşinarea de la Bobotează, îl sfătui dimpotrivă, strigînd :

— Lasă-l să ne judecăm, să ţi-l scutur de să te ţie minte !

Şi, într-adevăr, Grofşoru îl suci şi-l învîrti pînă ce Belciug făcu feţe-feţe, înghiţind în sec, iar în cele din urmă declară singur că-şi retrage plîngerea. Apoi cînd avocatul arătă pe reclamant ca o fire răzbunătoare care, în ciuda obligaţiilor sale preoţeşti, nu s-a dus cu sfînta cruce în casa unor buni creştini, pentru care faptă de altfel va trebui să dea socoteală autorităţilor bisericeşti competente, doamna Herdelea se aprinse atît de mult că nu se stăpîni să nu murmure chiar în faţa judecăţii :

— Pămătuful !

Grofşoru îndemnă apoi pe Herdelea să n-aibă grijă nici în privinţa sentinţei de la tribunal. Se însărcinează el să-l scoată ca lamura. Suspendarea e un moft. Ba e şi o onoare să fii suspendat pentru îndeplinirea unei obligaţii naţionale, cum este apărarea ţăranului oropsit. A avut noroc judecătorul că s-a transferat, altminteri o păţea urît de tot pînă la sfîrşit, căci prea a fost ticălos şi voise s-o ia razna, ungureşte. Şi fiindcă Herdelea, ca omul păţit, se îndoia şi nu credea, Grofşoru se înfuria, se jura şi striga că „să-i taie mustăţile dacă n-are să-l facă achitat de orice pedeapsă". Însemnătatea acestei promisiuni lua proporţii ştiindu-se în toată Armadia că Grofşoru ţinea la mustăţi mai mult decît la lumina ochilor, că în fiecare zi venea acasă la dînsul bărbierul să i le spele, să i le ungă cu pomăduri, şi să i le frizeze şi să le răsucească.

La vreo lună după ce se stabiliră în Armadia, sosi şi Ghighi din Vireag, de la Laura care născuse o fetiţă. Ghighi se înduioşă puţin c-a rămas pustie căsuţa din Pripas, dar apoi se împăcă repede. Aici îşi vedea zilnic prietenele de sindrofie, se ducea pe la ele, veneau ele pe la ea ; de asemenea tinerii Armadiei o puteau vedea mai des, o înconjurau, o complimentau, îi mai dădeau cîte-o serenadă... La serata dansantă de la sfîrşitul lui februarie se duse împreună cu bătrînii şi petrecu admirabil. Zăgreanu îi dădu tîrcoale toată vremea şi, măcar că la început ea a fost rece cu dînsul, ca unul care e vinovat în nenorocirea familiei, în cele din urmă se convinse că

e băiat cult, aşezat, drăguţ şi cavaler, ceea ce recunoscu şi doamna Herdelea.

De cînd sosi Ghighi începu de altfel şi Zăgreanu să vină mai deseori pe la Herdelea să-i ceară sfaturi şi îndrumări în chestiuni de şcoală şi, fireşte, la sfîrşit, nu uita să mai stea de vorbă şi cu domnişoara, devenind foarte melancolic şi suspinînd în răstimpuri.

De altfel Ghighi, cît stătuse la sora ei, se schimbase, se făcuse adevărată fată mare, deşi încă n-avea douăzeci de ani. Crescuse, se împlinise, pierduse copilăria şi-şi păstrase veselia comunicativă. Ochii ei albaştri însă luceau mai puternic şi parcă ascundeau dorinţe nelămurite... Povestea bătrînilor cu mare însufleţire viaţa fericită şi armonioasă ce o duce Laura cu Pintea. În patru luni şi jumătate nu i-a auzit niciodată certîndu-se, nici baremi neînvoindu-se. George e delicat, iar Laura nu-i iese din vorbă şi a ajuns să-i ghicească şi gîndurile. Fetiţa le-a botezat-o protopopul din Baia-Mare; i-au zis Maria, după numele doamnei Herdelea. La vară au să vie negreşit prin Armadia, ca pe urmă să meargă cu toţii la băi la Sîngeorz, unde e vorba să sosească şi rudele din România.

2

Mîndru şi mulţumit ca orice învingător, Ion simţea totuşi un gol ciudat în suflet. Se gîndea şi plănuia cum să-şi muncească moşia şi în aceeaşi vreme

inima îi umbla parcă aiurea, cercetînd, adulmecînd neliniştită... Apoi cînd prinse de veste că se mărită Florica văduvei lui Maxim cu George Bulbuc, îl zgudui un fior de durere. „Cum se mărită şi de ce?" îşi zise furios ca şi cînd cineva i-ar fi furat cea mai bună şi mai mare delniţă de pămînt.

În vălmăşagul goanei după moşie nu se mai sinchisese de nimeni şi de nimic în lume. I se păruse că nici nu se poate întîmpla altceva şi că tot satul trebuie să stea în loc, să ia parte sau cel puţin să privească la lupta lui cumplită. Acum se mira şi se mînia văzînd că oamenii şi-au căutat de nevoile lor precum şi-a căutat el de-ale lui, că lumea şi-a urmat mersul ei parcă el nici n-ar fi fost.

Se cutremură ca deşteptat dintr-un vis. Îşi aduse aminte cît i-a fost de dragă odinioară Florica şi nu pricepea de ce vrea dînsa să se mărite cu altul, cînd el e aici şi o iubeşte ca şi atunci? Îşi reamintea cum i-a spus, în noaptea nunţii, că tot ea i-e dragă ş-apoi totuşi nici nu s-a mai gîndit pe urmă la ea, ca şi cînd ar fi înghiţit-o pămîntul... Păreri de rău îi rodeau inima. Îi trecea prin creieri să alerge la Florica, să-i spună că tot dragă i-a rămas şi să-i poruncească să nu se mărite... Dar se dezmeticea ruşinat. Om însurat, cu copil, l-ar huidui lumea şi l-ar alunga Florica... Ei, dacă n-ar fi Ana...

Druştile şi colăcarii veniră să-l cheme la nuntă şi el făgădui bucuros că va merge de bună seamă.

Însurătoarea feciorului lui Toma cu o fată săracă lipită stîrnise de altminteri vîlvă în Pripas. Mai ales

tocmai calicii îl ocărau că ia o calică şi spuneau în gura mare că George are să pape repede averea bătrînului. Toma auzea zvonurile şi răspundea neîntrebat :

— Eu nu mă bag, nu mă amestec... Parcă eu am să trăiesc cu ea ? Eu i-am spus totdeauna : Dragul tatii, fă ce vrei şi ce-ţi cere inima. Că noi la avere nu ne uităm, c-avem, slavă Domnului, şi nu sîntem muritori de foame... Dacă-i place lui fata şi i-e dragă, să fie sănătoşi. Că decît să trăieşti cu o ciumă-n casă, mai bine să te arunci în Someş cu capul în jos...

George nu-şi încăpea în piele de mîndrie. Avea mulţumirea, ce-l măgulea grozav, că a cucerit pe Florica şi însurătoarea i se părea încoronarea unei biruinţi nemaipomenite.

De cînd se cununase Ion Glanetaşu cu Ana, el rămăsese fruntea flăcăilor, ceea ce-l răsplătise puţin pentru înfrîngerea ce o suferise atunci. Deşi ar fi fost timpul să se însoare şi dînsul, nu se putea hotărî. Tatăl său îl zorea, iar el amîna mereu, ca să se bucure în tihnă de plăcerea de-a fi călăuză tineretului în bine şi-n rău, la petreceri şi la bătăi. De altfel spunea cu fală că nici o fată din sat nu-i destul de vrednică de dînsul. Fără să-şi dea seama, vorbea chiar adevărat. Căci ca să-i placă vreuna, trebuia întîi să vadă că place şi altuia, şi că luînd-o pricinuieşte necaz cuiva.

Toamna trecută însă George primise o lovitură în mîndria lui de cap al tinerimii. Atunci se întorsese de la oaste Nicolae Tătaru, feciorul lui Trifon, voinic, aspru la înfăţişare şi blînd la inimă. Era băiat cu învăţătură : umblase trei ani la liceul din Armadia şi nu continuase fiindcă repetase de două ori clasa a doua. Din şcoală rămase totuşi cu dragostea de carte şi, cînd a crescut mai mare, s-a abonat la *Foaia poporului*, săptămînală, din care citea duminica, pe prispă, părinţilor şi vecinilor dornici de a afla ce se petrece prin lume. În armată a înaintat sergent şi se fălea că i-ar fi propus însuşi căpitanul să se reangajeze. Venise mai dezgheţat din cătănie, vorbind mai răspicat, parc-ar fi comandat mereu, umblînd ca bradul şi avînd veşnic pe limbă cîte-un *also* [1] şi cîte un *marş* sau *ruic* [2], prin care uimea pe flăcăii şi chiar pe bărbaţii din sat. Macedon Cercetaşu îl îmbrăţişa în fiecare duminică la cîrciumă şi se plîngea că feciorul lui a fugit de trei ori de la oştire, de-l face de rîsul lumii. Cu toate acestea Nicolae era aşezat, potolit şi se gîndea să se însoare cît mai curînd, deoarece cei de vîrsta lui aveau şi copii. Dar, pentru că avea vreo şase fraţi mai mici ca dînsul, căuta o fată cu zestre, la care să se poată muta, ca să-şi uşureze părinţii. Pînă să găsească ce dorea, se ţinea de Florica văduvei lui Maxim, cu care-ţi era mai mare dragul să te arăţi la horă, fiind frumoasă şi deşteaptă, deşi ca degetul de golaşă.

George simţi curînd că i se întunecă steaua din pricina lui Nicolae. Şi atunci, ca să-i dea o lovitură

[1] Deci, în consecinţă (germ.).
[2] *Ruhig* (germ.) — linişte.

zdravănă, văzîndu-l că umblă cu Florica şi zvonindu-se chiar c-ar fi vorba s-o ia de nevastă, se hotărî repede, o peţi şi făcu îndată tocmeala, vesel că i-a suflat-o.

Florica se topea de fericire. Nu nădăjduise ea niciodată norocul să o ia feciorul unui „bocotan" ca Toma Bulbuc. Cum împlinise douăzeci de ani şi, afară de nişte boarfe zestre n-aducea, s-ar fi agăţat bucuroasă de oricine, numai să se vadă la casa ei.

Nunta se făcu în casa cea nouă a lui George, zidită anume pentru dînsul. Trei popi slujiră la biserică, iar Toma nu s-a lăsat pînă nu i-a oprit pe toţi şi la ospăţ, izbutind chiar să îmbete leucă pe cel din Sărăcuţa, cu bere, căci cumpărase înadins trei butoaie pentru feţele spălate. Naş mare a fost Stoessel care, ca notar, deşi ovrei, i se păruse tot ce se poate mai distins. Stoessel a venit cu brişca lui cea nouă, galbenă, împreună cu notăreasa şi cu toţi copiii, şi a stat toată noaptea, iar în talgerul miresei a zvîrlit o hîrtie de o sută coroane, nu ca popa din Sărăcuţa care a pus un biet zlot de argint şi încă văitîndu-se că biserica lui e cea mai săracă de pe valea Someşului.

George era foarte vesel şi mîndru, şi se uita din cînd în cînd la Nicolae Tătaru să-l surprindă cît e de supărat. Rotindu-şi însă privirea la oaspeţii preacinstiţi, întîlni deodată ochii lui Ion Glanetaşu, înfipţi ca nişte lipitori în Florica. Ochii aceştia dîrji, aprinşi şi tulburi îl înspăimîntară şi parcă îi spuseră

că dintr-înşii porneşte primejdia. Incercă să se bucure că Ion îi rîvneşte pe Florica şi vru să simtă o răzbunare pentru cele ce a trebuit să înghită odinioară din pricina lui. Dar nu izbuti să-şi împrăştie teama nici dînd de duşcă un pahar de rachiu. Numai întorcîndu-se la Florica se mai linişti puţin, căci ea şedea cu ochii plecaţi şi plînşi, cum se cuvine unei mirese, şi doar pe buzele subţiate şi roşii îi juca un zîmbet de plăcere. Se gîndi să nu se mai sinchisească de Ion, şi totuşi îndată se pomeni iar pîndindu-l. Şi Ion nu-şi lua ochii de la mireasă, ca şi cînd i s-ar fi lipit de ea într-o sărutare atît de pătimaşă că nici o putere din lume să nu-i mai poată despărţi... Alături de el, George descoperi într-un tîrziu pe Ana, gălbejită şi uscată la obraji, şezînd ca pe ghimpi şi surîzînd ruşinată. Ea, întîlnind privirea mirelui, spuse ceva la ureche lui Ion care, fără a întoarce capul, mîrîi arătîndu-şi dinţii, ca un dulău gata să muşte. Zîmbetul pe faţa femeii se şterse o clipă, pentru a reveni însă îndată mai îngheţat.

Ana simţise de la începutul ospăţului că Ion pofteşte pe Florica. Odinioară s-ar fi prăpădit de durere; acuma numai o ruşine crîncenă îi ardea sufletul, că toţi oaspeţii o văd batjocorită... Şi, încetul cu încetul, ruşinea se schimbă într-o greaţă năbuşitoare. I se părea că toată lumea, cu tot ce e într-însa, se scufundă în nişte ape tulburi, atît de murdare încît scîrba singură pluteşte deasupra ei ca

o iazmă otrăvitoare. Închidea ochii şi totuşi vedea neîncetat apa spre care o împingea o mînă grea, ca spre un liman care spală urmele şi părerile de rău.

În zori, mergînd acasă, cu picioarele de plumb, cu cizmele nouă plîngînd pe zăpada înăsprită de ger, un frig înfricoşător îi îngheţa inima. Ion păşea rar, suflînd pe nări ca un taur lacom, cu capul în vînt pe care căciula stătea ţanţoşă ca o creastă neagră de cocoş. Mergea parcă pe ea nici n-ar cunoaşte-o, fără să-i arunce o privire... Amărăciunea o sugruma. Se pomeni zicîndu-i tare, fără voia ei, încît se minună singură, auzindu-şi glasul :

— Am să mă omor, Ioane !

Bărbatul nu se uită la ea. Se înfurie însă deodată, ca şi cînd l-ar fi trezit dintr-un vis dulce.

— Da omoară-te dracului că poate aşa am să scap de tine ! mormăi apoi nepăsător, scoţînd pe gură şi pe nas fuioare albe de aburi, ca un balaur întărîtat.

Ana se cutremură. Se opri o clipă să răsufle. Pămîntul se învîrtea şi se legăna ca zguduit brusc din temelii. Şi parcă apa tulbure, greţoasă de adineaori se întindea peste tot, ameninţînd s-o smulgă şi pe ea, s-o arunce în vîrtejul fără fund. Întinse mîinile căutînd un reazim care s-o apere de cutropire. Vru să strige ajutor şi buzele ei şoptiră desperate :

— Am să mă omor...

Dar nici nu-şi mai recunoscu glasul.

3

„Aş fi putut cîştiga şi mi-ar fi venit uşor s-o pedepsesc chiar cu temniţă... Dar cum să-mi pun eu mintea c-o muiere ? Ajunge c-am speriat-o bine de tot, să se înveţe minte", îşi zise preotul Belciug după procesul lui cu doamna Herdelea, observînd că nu e furios, deşi a ieşit înfrînt.

De altfel, de cînd s-au mutat Herdelenii în Armadia, mînia lui împotriva lor parcă scăzuse, făcînd loc unei lîncezeli pe care nu putea s-o înţeleagă. Pînă atunci toate nenorocirile învăţătorului i se păruseră binemeritate şi se simţise mîndru c-a contribuit şi dînsul la stîrnirea lor, adăogînd, ca o culme egală cu excomunicarea, refuzul lui de-a intra cu sfînta cruce în casa unde s-au urzit ticăloşiile împotriva slujitorului Domnului. Acuma însă începea să-şi dea seama că neînţelegerile dintre ei au pornit din deşertăciuni mărunte, aproape copilăreşti, şi-şi zicea că pedeapsa a fost poate prea mare pentru greşelile săvîrşite. „Poate c-am fost prea aspru, dar lecţia o meritau", se mîngîia dînsul în nopţile lungi de iarnă, cînd se zvîrcolea fără somn în aşternut.

Îşi amintea serile plăcute de-acum cîţiva ani. Herdelea venea şi jucau durac sau şedeau de vorbă pînă tîrziu, ca nişte fraţi. Alteori se ducea el la Herdelea şi jucau loton cu toată familia, pînă după miezul nopţii, pe nuci, sorbind cu poftă numeroase ceaiuri cu mult rom. Cînd s-a întors din Cluj, după operaţia de rinichi, fiind slăbit şi avînd mare nevoie

de mîncare mai bună, doamna Herdelea îi trimitea în fiecare zi pe Ghighi, care era mititică, cu supă de găină şi cîte alte bunătăţi...

Amintirile bune i le întunecau însă, nu uneltirile de mai tîrziu ale Herdelenilor, ci învăţătorul cel nou pe care Belciug a ajuns foarte repede să-l numească în sinea lui „băiatul viclean şi renegat al unui ţăran de treabă“... Preotul vorbise numai de vreo cîteva ori cu Zăgreanu, dar îl şi catalogase. Tinerelul zîmbise, parcă ar fi vrut să-l ia de sus... Cu Herdelea făcuse Belciug o înţelegere să-şi adune într-o singură după-amiazi toate orele de religie, iar cînd n-avea vreme, să lase pe cîte-un băiat mai mărişor să citească din Catehism şi să păzească liniştea în clasă. În cea dintîi miercuri după prînz, venind la şcoală, Belciug găsi la masă pe Zăgreanu, cu ceasornicul dinainte, întîmpinîndu-l cu „ai întîrziat binişor, domnule părinte“. Ba mai stătu în spinarea lui toată vremea, ascultînd cum face lecţia, ca un controlor. Preotul se supără, înverzi, asudă, se gîndi mereu să-l ia de guler şi să-l scoată afară, dar se stăpîni şi doar la plecare nu-i dădu mîna. Peste cîteva săptămîni, avînd o întrevedere cu arhitectul noii biserici, Belciug uită de ora de religie. Spre seară se pomeni acasă cu Zăgreanu care-l rugă politicos să nu mai lipsească... Cînd mai află apoi că veneticul vrea cu orice preţ să silească copiii să vorbească numai ungureşte şi că pune la gloabă grea pe părinţii care nu-şi pot trimite odraslele la şcoală, preotul începu să regrete pe Herdelea.

Totuşi Zăgreanu şi Herdelea nu-l preocupau decît în unele ceasuri de plictiseală, căci altminteri trăia nişte vremuri fericite. În Uliţa Mare, pe locul cel mai frumos din sat, aproape de casa lui, zidurile noii biserici aşteptau doar primăvara ca să reînceapă lucrul, să se înfăptuiască deplin visul lui. Pînă atunci avea dese întîlniri, sfaturi şi chiar certuri cu arhitectul, un om încăpăţînat, cu o barbă lungă, stufoasă, care voia să ştie mai bine ca dînsul cum să împodobească iconostasul şi interiorul sfîntului lăcaş.

Ca o minune cerească, tocmai în clipele de greu zbucium, venise la dînsul o deputaţie de ţărani din Săscuţa să cumpere bisericuţa veche, s-o mute la ei. Belciug se cutremură de mîndrie, căci astfel dobîndea mai mult decît îi trebuia spre a acoperi toate cheltuielile clădirii cele noi.

— Mult m-am străduit şi Dumnezeu nu m-a lăsat! murmură el închinîndu-se cucernic. O, dacă toţi ar face ca mine, dacă fiecare ar face măcar atîta, cum s-ar înălţa neamul nostru în lume şi în faţa atotputernicului!

Belciug era român înflăcărat, dar fără paradă şi nevrînd măriri. „Îmi fac datoria în cuibul meu“, îşi zicea cu o modestie bisericească în care dormea poate şi o părere de rău. Sentimentele însă şi le păstra mai mult în suflet, ferindu-se să aibă ciocniri cu stăpînirea.. Numai la petreceri îşi dădea drumul uneori, deşi a doua zi se căia că n-a pus lacăt gurii, cum scrie de altfel şi în cărţile sfinte.

Pînă a început clădirea bisericii, avusese obiceiul să spună că, după ce o va vedea sfinţită, va muri bucuros. Acuma îşi mai deschidea un termen: să-i dea Dumnezeu zile să poată vedea şi dînsul România, „mama visurilor noastre", pe urmă va muri împăcat. În aşteptarea morţii însă se cîntărea de cîte ori umbla prin Armadia şi, cînd se plîngea că n-are să mai trăiască mult, se supăra dacă îi băteai în strună. În schimb se însenina cînd i se spunea că e rezistent şi că are să înmormînteze tot satul pînă să-i vie lui rîndul. Atunci îşi mîngîia barba zbîrlită şi ofta cu ochii spre cer:

— Speranţe deşarte, vai, prea deşarte! Viitorul e în mîna lui Dumnezeu... Noi să vedem prezentul!

Prezentul lui erau socotelile bisericii cu arhitectul, grijile gospodăriei, slujba bisericească, Zăgreanu, Herdelea, sătenii...

Se necăji cînd îşi dădu seama că prea a început să se gîndească la Herdelea şi să întrezărească chiar putinţa de împăcare, dacă ar avea norocul să se mai reîntoarcă în Pripas.

„Atîta mi-ar lipsi acuma! se mînie căutînd să-şi împrăştie gîndurile acestea. Asta-mi lipseşte, vezi dumneata... Parcă de împăcări îmi arde azi..."

4

Numai dorinţa de-a strînge banii de drum îl înviora pe Titu în Măgura. De aceea muncea din răsputeri, silindu-se să-şi grăbească plecarea...

De altminteri nici n-ar fi putut face altceva în satul acesta aruncat pe o vale strîmtă, în creierii munţilor, cu casele răzleţite pe coaste. Cu Căldăraru a văzut repede că n-ar fi chip să lege nici un fel de înţelegere sufletească. Au fost ei tovarăşi de bancă în liceul din Armadia, dar de atunci nu s-au prea văzut pînă acum cînd Căldăraru era notar, însurat, înstărit, iar Titu un visător, cu capul plin şi cu buzunarele goale... Apoi Căldăraru se schimbase de nerecunoscut. Mititel, voia să pară grav şi serios, ca să-l respecte ţăranii. Întrebuinţa sumedenie de pomezi ca să-i crească mustăţile şi era nenorocit că, fiind spîn, de-abia avea ici-colo cîte-o ţepuşă. Îşi scotea burta în afară şi pentru că din fire rămînea cam supt, îşi făcea vesta şi pantalonii largi în brîu ca să pară mai gros şi pîntecos. Ochii mici, vii, negri, i se învîrteau în orbite ca la veveriţă. Vorbea tare şi apăsat şi se ferea ca de foc să rîdă în faţa oamenilor. Era însurat de curînd cu fata subprimarului din sat, ţăran bogat care pusese umărul pentru alegerea lui Căldăraru, deşi rivalii lui, mai bătrîni, fuseseră susţinuţi de însuşi solgăbirăul Chiţu. Toată familia socrului său îl privea ca pe un fenomen rar şi îl lăuda pretutindeni, speriindu-se mai ales că „e numai de douăzeci şi şase de ani şi e notar", parcă mai tîrziu ar fi fost menit să ajungă cel puţin fişpan [1].

Titu îi spuse din prima zi că vrea să plece în România şi că a venit aci numai să-şi adune chel-

[1] *Fişpan* — prefect.

tuiala de călătorie. Căldăraru ţinu îndată să-l povăţuiască să nu facă prostia de a pleca nicăieri, ci să stea la dînsul, să cîştige o practică bună, apoi să-şi dea examenele ce-i mai lipseau şi să se înscrie la cursul de notari de pe lîngă universitate. Îi preamări apoi profesiunea de notar comunal, neuitînd a se da drept pildă pe sine însuşi, care a ajuns aşa de bine prin muncă şi stăruinţă. Titu se simţi micşorat că prietenul său vrea să-i pozeze în ocrotitor, dar nu-i făcu imputare, ci îşi înteţi doar hotărîrea de-a pleca mai repede.

În sufletul lui zbuciumările se liniştiră sub privegherea speranţei. Din clipa cînd dorinţa vagă de-a trece dincolo s-a transformat în pasiune, viaţa i s-a uşurat, ascunzîndu-şi parcă toate mărunţişurile urîte. Visurile care pînă ieri clocoteau într-însul, căutînd să izbucnească neapărat şi să schimbe realitatea, să cucerească pe toţi şi să-i facă să tresalte la fel, acuma stăteau sfioase în colţul cel mai cald al inimii lui, ca astîmpărate de un farmec atotputernic. Acolo le mîngîia în clipele de reculegere, le răsfăţa şi le ferea cu grijă de ochii lumii neînţelegătoare. Şi astfel năzuinţele i se păreau mai preţioase şi mai dragi, ca o comoară nestimată.

O dată Căldăraru, văzîndu-l retras şi ursuz, vru să-l descoase. Titu îi răspunse verde :

— Ce să pricepi tu ? Ce ideal să nutreşti tu ? Te-ai însurat, eşti notar, ce-ţi mai lipseşte ? Copii ? Ai să faci, că doar nu-i aşa mare lucru... Pe urmă ? Idealul tău, dragă, e să fii apreciat de domnul solgăbirău. De

aceea nu scapi nici o sîmbătă fără să-i trimiţi daruri, de-aceea te iscăleşti „Kaldarar", de-aceea pui pe nevastă-ta să înveţe ungureşte şi ai fi în stare să înveţi ungureşte şi pe bietul tată-tău...

— Te rog, te rog, se umflă notarul. Eu îs om cumsecade...

— De ce te superi ?... Apoi parcă eu ce-ţi spun ? Tocmai pentru că eşti prea cumsecade, faci ce faci. Şi poate că bine faci... Dar dacă eu nu sînt în stare să fiu ca tine şi ca miile de alţii ca tine ? Nu sînt, dragul meu, şi nu pot... Şi vezi, de-aceea n-am ce căuta nici aici, nici în alt judeţ, nicăieri în ţara asta, ci trebuie să-mi iau lumea în cap.

După aceasta şi altele, Căldăraru se căi că s-a încurcat cu un zăpăcit care nu ştie să-l stimeze. I-ar fi căutat vreo vină şi s-ar fi cotorosit de dînsul, dar Titu muncea cît şapte şi-i ducea în spinare toată cancelaria, încît n-ar fi fost uşor să-l înlocuiască.

Spre primăvară Titu primi o scrisoare de la Laura care-l umplu de bucurie. Îi spunea în scrisoare că la vară vor veni la Sîngeorz negreşit şi rudele din România ale lui George. Se simţi acuma atît de aproape de fericire încît îi venea să întindă mîna s-o strîngă în braţe.

5

De la nunta lui George Bulbuc, în fiinţa Anei se statornici o silă grea pentru tot ce o înconjura. Zilele i se păreau nesfîrşite şi tulburi, asemenea apei care

o ispitise atunci și al cărei miros înăbușitor îi rămăsese în nări ca o ispită. Simțea mereu că-i lipsește ceva și rîvnea din ce în ce mai mult o liniște mare. Se oprea deseori pierdută, cu brațele moarte, cu ochii aiurea, fără să vadă și fără să audă. Zenobia, cînd o surprindea așa, o ocăra că doarme în picioare și că pute locul de lene pe unde trece.

Nici o bucurie nu mai găsea în lume. Copilul începea a gînguri și semăna atît de bine cu Ion încît ea, care se îngrozea de bărbatul ei, îi ocolea privirea de frică să nu vadă într-însa ochii din noaptea ospățului, cei ce-au pătruns ca niște săgeți aprinse în carnea celeilalte femei. Apoi și Petrișor era rău, plîngea mult pînă învinețea, iar cînd îi dădea țîța în gură, mușca sfîrcul cu gingiile parc-ar fi vrut să se răzbune că maică-sa n-a sărit mai curînd. Mîngîindu-l și hrănindu-l, Ana își zicea de multe ori : „Numai Ion e pricina..."

Își simțea inima seacă și goală ca o pungă zvîrlită într-o margine de drum de un trecător nepăsător. Încetul cu încetul și mintea i se stinse, parcă toate cutiuțele s-ar fi deșertat spre a lăsa locul slobod numai pentru două chipuri tot mai deslușite, care i se plimbau de ici-colo, greoaie, apăsătoare și dureroase, silindu-i sufletul să se împace cu ele și chiar să le îndrăgească : Avrum și Dumitru. Și amîndoi se arătau veșnic așa cum îi văzuse ultima oară : ovreiul cu ștreangul de gît, cu părul umed de sudoare, cu genunchii îndoiți sub scara din șură, iar moșneagul cu briciul deschis ca un compas și ridicat sus ca să nu se

taie, și cu o falcă albă de spumă de săpun. Chipurile acestea o spăimîntau și îi stîrneau o întrebare pe care n-o putea îmbrăca în cuvinte și nici măcar n-o putea lămuri bine. Vedea doar limpede că oamenii, care au trăit și au suferit ca și dînsa, au păstrat în ochii reci atîta liniște și împăcare încît îi era parcă necaz că nu poate dobîndi și ea nepăsarea lor alinată.

Cînd se desprimăvără, Ana își făcu obiceiul de-a se duce în fiecare zi pe la tatăl ei, pe-acasă. Nu-și dădea seama de ce se duce și nici n-o întreba nimeni. Ion era bucuros că nu-i mai zbiară copilul în creieri și că nu mai e nevoie s-o vadă veșnic bosumflată ca o prevestire de rău... Vasile Baciu rareori schimba cîte-o vorbă cu dînsa ; o afurisea însă că din pricina ei a trebuit să ajungă averea lui pe mîinile unui tîlhar care azi-mîine poate să-l scoată și din casă.

De la Glanetașu pînă la tatăl ei, o postată bunișoară, Ana, cu copilul în brațe, mergea ca o nălucă, fără să se uite în dreapta ori în stînga, trecînd pe lîngă oameni fără să dea binețe și bolborosind cine știe ce... Cei ce o întîlneau își făceau cruce ; prin sat se șoptea că s-a smintit la minte sărmana femeie, iar unii mai miloși ocărau pe Ion și pe Vasile c-au bătut-o pînă au năucit-o de tot... Ea intra în casă, se învîrtea puțin, ca și cînd ar fi căutat ceva pierdut demult, apoi se așeza pe o laviță, își alăpta copilul, mută, cu ochii în gol, pe urmă deodată se scula și pleca precum venise.

O dată însă, mergînd spre casa părintească, un glas bîlbîit și hodorogit o trezi din aiureală :

— Ana !... Ana !... Stai... vino-ncoa !...

Femeia se opri speriată. Savista-Oloaga, în poarta ogrăzii lui Trifon Tătaru, îi făcea semne desperate cu mîna. Ziua era caldă, alintată de soare. Noroiul pe uliţă se zbicise. Ramurile pomilor, spălate de rugina iernii, îşi înverzeau mugurii.

Ana se miră văzînd pe Savista.

— Aici eşti ? o întrebă.

— Aici... Venit dinadins pentru tine... Să-ţi spun, clefăi oloaga rînjind, dar cu privirea mînioasă şi dînd din mîini parc-ar fi vrut să se ridice în picioarele ei subţiri şi corcite.

Nevasta ştia că Florica, de cînd s-a măritat, luase pe Savista la dînsa. Ba auzise cum George s-ar fi lăudat către oameni că oloaga are să-i poarte noroc în casă, asta drept răspuns celor ce, voind să-şi bată joc, spuneau că Florica n-are zestre, afară dacă n-o strînge pe Savista, ca să-i cerşească pomana trecătorilor. „De ce s-o fi întors oloaga înapoi la Trifon Tătaru ?" se gîndi Ana apropiindu-se.

Savista îi spuse ceva căscînd gura cît o şură, gîfîind şi silindu-se în acelaşi timp să-şi mulcomească glasul să n-o audă cumva cineva, deşi nu se zărea ţipenie de om primprejur şi numai în şanţul de peste drum scormonea grohăind un mascur legat de-un picior cu sfoară de un par din gard. Ana asculta şi nu pricepea nimic.

— Mai rar, Savistă, murmură ea rugătoare.

Oloaga rosti rar două vorbe, dar apoi urmă mai repede şi mai bîlbîit. Din ce în ce însă îi lucea mai aprig privirea şi în colţurile gurii îi clăbuceau spume gălbui.

— Nu vie Ion... Pozná mare... Florica nu... George omoară, urlă dînsa foarte iute, ameninţînd cu pumnii şi învîrtind în orbite ochii aproape albi de holbaţi.

Apoi deodată Ana plecă, lăsînd pe Savista cu gura plină, zvîrcolindu-se în lămuriri aprinse. În urechile Anei pătrunsese „Ion, Florica, George" din care înţelese de ajuns. Oloaga însă se înfurie mai rău văzînd-o că se depărtează, şi răcni după ea scuturînd pumnii :

— Şi pe tine omoară, tîrfă... Tu laşi pe Ion...

Făcu o sforţare mare să se repeadă în urma Anei, dar picioarele betege îi rămăseseră ţintuite pe loc şi doar cu faţa se plecă pînă-n pămînt, ţipînd mai gros :

— Ion vrea Florica... George omoară... Toţi, toţi, toţi !...

Ana nu mai auzea decît : „Ion, Florica, George"... Şi merse ca altădată, drept înainte, pînă la casa în care a copilărit. Tatăl ei nu era acasă. Luă cheia de sub grindă, unde ştia că o ascundea, deschise uşa şi se aşeză pe laviţă. Copilul se scîncea. Îl legănă puţin în braţe, apoi îi acoperi gura cu ţîţa.

Îşi simţea capul greu ca plumbul. În neştire strîngea la piept copilul care ţocăia lacom. Se uita mirată prin casă parc-ar fi văzut-o întîia sau ultima oară. Nimic nu era schimbat. Patul, masa, laviţele, scaunul, dulapul cu vase, doniţa de apă, lampa spîn-

zurată în tavan... Toate ca totdeauna. Numai cuptorul părea mai negru, cu gura-i mare, fără fund... Privind cuptorul, o săgeată îi trecu prin minte și deodată parcă s-ar fi întors înapoi pe o cale spinoasă... Parcă e întunerec beznă... Lespedea rece îi gîdilă talpa cum se suie pe cuptor și inima-i bate să-i spargă coastele... Se urcă încet să nu-i fîșîie cămașa, să nu deștepte pe tatăl ei care sforăie beat în pat... În culcuș e cald... O mînă bîjbîie, îi atinge glezna ușor și ea știe că e mîna lui Ion, căruia îi pîrîie oasele suind și lungindu-se lîngă ea... Și inima-i bate mereu... Cum îi bate...

Apoi deodată se cutremură și, dezmeticindu-se, își aduce aminte, fără să-și dea seama de ce, că îndată după nuntă, Ion s-a împrietenit ca un frate de cruce cu George, că merge deseori pe la dînșii, că veșnic se sfătuiesc împreună, la cîrciumă beau împreună, umblă și prin Jidovița împreună... De unde știe ea toate acestea ? Habar n-are, dar știe sigur... i-a spus cineva... Chiar Ion a spus-o acasă Zenobiei, lăudîndu-se și lăudînd pe George...

Și atunci i se păru că gura cuptorului se cască mai mare și se apropie de ea. Copilașul scăpase sfîrcul sînului și scîncea... Ana se sculă brusc, încuie ușa, puse cheia bine. Din spate simțea amenințarea gurii uriașe, flămînde, încît nu mai îndrăzni să se uite înapoi.

Savista era tot unde o lăsase. Trecînd prin fața ei, o văzu cum scuipă și o auzi cum răcnește mai avan :

— Omoară George toți... Rușine... Hu... Huo !...

Ana însă se grăbea ca și cînd ar aștepta-o cineva acasă. Opincile ei plescăiau pe ulița uscată și soarele o frigea în spinare.

Cînd intră în ogradă, portița scîrțîi atît de jalnic că-i zgîrie inima. Ion cioplea o oiște, cu mînecile suflecate, hîcăind de cîte ori izbea cu toporul ; se opri o clipă, se uită după ea și lucirea ochilor i se potoli văzînd-o, parcă s-ar fi întrerupt din vedenia celeilalte. Ana însă trecu pe lîngă el fără a întoarce capul. Ușa tinzii era deschisă, neagră : pe pragul de sus se prelingea o perdea de fum albastru. În casă, pe pat, se odihnea Glanetașu, cu fața-n tavan, cu gura căscată, horcăind. La vatră, Zenobia sufla în foc cu ochii roșii umflați ; zărindu-și nora, o luă îndată la ocări, dar neîncetînd de-a scormoni tăciunii și de-a sufla :

— Ai început să forfotești toată ziulica prin sat, tu nevastă... fuuuu... ffff... fff... și colea-s toate baltă... ff... Parc-ai fi din țigani, nu din oameni de omenie... Văd că nu mai ai... fffuufff... nici un pic de rușine... fff... nici obraz...

Femeia auzea vorbele și nu le pricepea rostul. Toate i se păreau ca prin vis. Stătu puțin în mijlocul casei. Copilașul gîngurea. Pe urmă, ca și cînd și-ar fi adus aminte, așeză copilul cu băgare de seamă la picioarele Glanetașului, îl îmbondori bine în cîrpe și-l închină de trei ori... Făcînd aceasta parcă iar uită ce vruse și iar rămase pierdută, cu ochii întrebători... Apoi tresări și ieși brusc în tindă, unde cotrobăi prin toate ungherele, foarte amărîtă că nu găsea ce căuta. Porni în

ogradă şi-n prag o lovi drept în faţă lumina vie a soarelui primăvăratec, silind-o să clipească aiurită din ochi. Cu obrajii galbeni, supţi, cu nasul subţiat, cu barba ascuţită, părea însăşi desperarea. Îi venea să-şi frîngă mîinile şi nu putea... Un gînd nou îi răsări în creieri şi fugi drept în grajd...

Acolo, pînă să se obişnuiască cu întunerecul, bîjbîi puţin. Apoi văzu pe Joiana, vaca ei de zestre, cu spinarea osoasă şi cu şoldurile largi, ieşite afară ca două lopeţi, parcă veşnic ar fi fost flămîndă, şi cu ugerul atîrnîndu-i pînă aproape de pămînt. Joiana se uită la ea cu ochii mari, liniştiţi şi melancolici, ca şi cînd ar fi întrebat-o : ce vrea ? Ana îi mîngîie şoldul, dar Joiana, nemulţumită, întoarse capul şi-şi vîrî botul în rămăşiţele de ogrinji, suflînd puternic pe nări spre a împrăştia praful din fundul ieslelor... Alături rumega Dumana lui Ion, iar mai departe, tot pe mîna dreaptă, doi cai slăbuţi nechezau cu nădejde. În stînga erau boii, culcaţi, somnoroşi.

Ana însă întîrzia mereu. Se oprea, uitînd ce căuta, şi pornea iar doi paşi, reamintindu-şi. Ajunse la coteţul unde ţinuse viţelul pe care Ion l-a vîndut ca să plătească avocatului. Pe un stîlp, într-un cui de lemn, atîrna ştreangul nou-nouţ, cu care lega viţelul cînd îl alegea la muls. Luîndu-l şi întinzîndu-l în mîini, zîmbi cuprinsă de bucurie mare. Pe urmă se uită împrejur. Tavanul era foarte jos, aproape să-l atingi cu degetele, şi se odihnea pe grinzi groase, necioplite. Trecu capătul ştreangului pe după cea dintîi dinspre uşă, lîngă Joiana, şi îl legă cu un nod întreit. Lărgi

bine laţul din celălalt capăt şi-i dădu drumul, privind cum se leagănă de ici-colo, din ce în ce mai uşor. Privind aşa îi apăru în minte din senin Avrum şi se miră că spînzuratul n-o mai spăimînta, ci parcă zîmbea straniu ca o chemare.

— O, Doamne fereşte, că şi eu... murmură Ana întorcîndu-se şi făcînd un pas, hotărîtă să iasă din întunerecul năbuşitor.

Printr-o crăpătură a uşii pătrundea o dungă de raze galbene în care jucau şi se întreceau mii de firişoare în toate culorile. De-afară auzi izbiturile de topor ale lui Ion şi un ciripit zgomotos şi certăreţ de vrăbii multe. Vru să mai facă un pas şi deodată văzu limpede în dunga de lumină pe Dumitru cu briciul în mînă, tremurînd ca şi cînd i-ar face semn... Speriată, se uită înapoi. Ştreangul nu se mai mişca ; stătea drept, întins parcă de-o greutate mare. Cînd se gîndi de ce-o fi întins, desluşi în laţ capul lui Avrum, cu un rînjet care o înfurie.

Încet, tacticos, îşi scoase năframa şi o puse pe parul ce despărţea pe Joiana de Dumana. Se duse apoi furioasă sub ştreangul care-i venea pînă la ochi. Se întinse în vîrful picioarelor, prinse laţul cu amîndouă mîinile şi-şi vîrî capul. Se căzni mult să-şi potrivească funia pe gîtul gol, ţinînd cu o mînă ştreangul şi cu cealaltă laţul. Picioarele o dureau de cît stătuse încordată ; simţea că e aproape să amorţească... Închise ochii şi încercă să nu se mai ţină cu mîinile de funie. De altfel nici nu mai putea de picioare ; i se zgîrceau genunchii. Laţul se strîngea din ce în ce mai

tare. N-o durea, dar i se părea că tot nu l-a potrivit bine şi-i era necaz că s-a pripit. Simţi o gîdilitură încît trebui să caşte gura şi ochii. Deodată îi trecu prin minte că acuma are să moară, se îngrozi şi vru să se întindă să atingă pămîntul, să fugă de moarte. Dar degeaba mişca picioarele, căci nu găsea nici un sprijin. Atunci se spăimîntă şi o cuprinse o înecăciune arzătoare. Limba i se umflă, îi umplu gura, încît trebui s-o scoată afară... Apoi un fior o furnică prin tot corpul. Simţi o plăcere grozavă, ameţitoare, ca şi cînd un ibovnic mult aşteptat ar fi îmbrăţişat-o cu o sălbătăcie ucigătoare... Încercă să ţipe, dar nu izbuti decît să horcăie de două ori înăbuşit... Se moleşi, lăsîndu-se să atîrne în voie. Ca o fulgerare îi mai trecu prin creieri noaptea, cuptorul, durerea, plăcerea... Pe urmă toate se încîlciră... Ochii holbaţi nu mai vedeau nimic. Doar limba creştea mereu, sfidătoare şi batjocoritoare, ca o răzbunare pentru tăcerea la care a fost osîndită toată viaţa...

Joiana, nemaisimţind nici o mişcare, întoarse capul şi se uită nedumerită. Dădu din coadă şi atinse cu moţul de păr poalele Anei. Şi fiindcă Ana rămase ţeapănă, Joiana îşi înfundă limba verzuie, apăsat, întîi într-o nară, apoi în cealaltă şi porni să rumege domol, plictisită...

De-abia într-un tîrziu se auzi glasul mînios al Zenobiei :

— Ană !... Măi Ană !... Vai, mînca-te-ar relele, puturoasă şi netrebnică ! Că toată ziulica bate uliţele şi copilul mi-l lasă pe cap să urle şi să mă asurzească...

Ană !... Fire-ai a dracului cu cine mi te-a făcut noră ! Vedea-te-aş moartă să te văd, neruşinată şi...

— Mi se pare c-am văzut-o intrînd în grajd, mormăi Ion fără să se oprească din cioplit. Ia vezi c-o fi adormit acolo !

Zenobia se repezi şi deschise larg uşa grajdului. Lumina năvăli veselă înăuntru... În aceeaşi clipă însă femeia sări la o parte îngrozită şi ţipînd ca din gură de şarpe :

— Tulai !... Ajutor !... Săriţi !... Ionică !... S-a spînzurat Ana !... Vai de mine şi de mine, tulai !... S-a spînzurat !...

Capitolul XI

BLESTEMUL

1

Cînd văzu Ion pe Ana moartă, simți parcă o lovitură de ciocan în moalele capului. Stătu în fața spînzuratei, uluit, strîngîndu-și gura cu palma, și o durere necurmată îi apăsa pe creieri, ca un bolovan. Acuma își aduse aminte amenințarea ei din noaptea nunții lui George cu Florica. Mila stranie, alcătuită din groază și mirare, ce te cuprinde instinctiv în fața morții, îl zgudui o clipă. Dar pe urmă, obișnuindu-se puțin cu fața schimonosită cumplit a femeii, îl munci întrebarea cum a putut el trăi aproape un an în același pat cu ea și sfîrși zicîndu-și că bine a făcut că s-a omorît... După un răstimp însă se răsti la Zenobia, aproape fără să-și dea seama :

— Unde-i copilul, mamă ?... Vezi de copil !... Ia du-te la copil !...

Grija de copil îi umplu toată mintea și nici nu-l mai părăsi.

Vasile Baciu veni spre seară, găsind pe Ana așezată pe masă, scăldată, îmbrăcată, cu mîinile încrucișate. Se uită lung la ea, înghiți un nod ce i se urcase în piept și apoi schimbă cîteva vorbe cu Ion, dar fără să se privească în ochi. Zenobia însă îi povesti amănunțit cum a venit Ana din sat, cum a pus copilul pe pat, cum a ieșit afară, cum nici n-ar fi dat peste dînsa dacă nu plîngea copilașul...

La prohod se adună mai tot satul, încît oamenii umpleau și ulița. Praporii fluturau alene în adierea de primăvară care ducea departe mirosul de tămîie și aducea în schimb valuri de miros dulce de flori de măr. Cîte-o femeie izbucnea în plîns din cînd în cînd, iar preotul Belciug mormăia pe nas cîntecele de înmormîntare și scutura mereu cădelnița. Ion îngenunchea deoparte, Vasile de cealaltă parte a coșciugului, amîndoi cu capetele goale, plecate, ca niște vinovați. Zenobia în genunchi ținea copilul în brațe, legănîndu-l ca să nu se scîncească, și se uita împrejur parcă s-ar fi mîndrit cu frumusețea de îngropăciune. Glanetașu, zdrobit, cu obrajii în palme, plîngea cu sughițuri, bolborosind dureros :

— Draga tatii... Draga tatii...

Ion asculta ca prin vis cîntecele popii și răspunsurile dascălului. Gîndurile lui rătăceau în zigzaguri stranii, sărind de la Ana la copil, apoi la Vasile Baciu, iar la moarta din sicriul de brad învălit cu zăbranicul aspru, și pe urmă deodată la Florica, revenind la copilul din brațele Zenobiei. Și de cîte ori îi venea în minte copilul avea o tresărire de spaimă neînțeleasă.

Pe cînd preotul citea o rugăciune lungă, își aduse aminte că, înainte de-a scoate din casă coșciugul, au sosit aci George cu Florica, cu fețele triste, și i-au spus că așa a vrut Dumnezeu, dar omul să fie tare, că toate trec pe lumea asta... Privirea nevestii îl pironise într-una, posomorîtă și doritoare și plină de imputări, dar totuși parcă răsfrîngînd asupra lui o dragoste mare, de-abia stăpînită. Lui i-a fost frică să nu bage de seamă George și a plecat ochii... Iar acuma simțea privirea aceea în creieri, i se plimba în închipuire tot mai stăpînitoare, copleșindu-i inima de o amărăciune din care totuși încolțește repede o nădejde nouă.

Pe la sfîrșitul prohodului, ridicînd ochii, întîlni peste coșciug privirea lui Vasile Baciu, care-l sfredelea cine știe de cînd. Ion îngălbeni, încercă să plece iar capul și nu mai putu. Privirea socrului său era ca a unui șarpe uriaș ce-și amețește prada înainte de a o înghiți. În ochii lui însă Ion citi mai ales o întrebare, întîi întunecoasă, ș-apoi îndată limpede ca lumina zilei : „Unde-s pămînturile ?... În pămînt se duc toate pămînturile..."

Atunci deodată își dădu seama de ce se gîndește el atîta la copil. Adică prin moartea Anei ar pierde tot și degeaba s-ar fi luptat, dacă n-ar fi copilul... Adică numai în sufletul copilului ține averea lui, numai cît ține sufletul copilului ține și moșia... Vru să se uite spre Zenobia cu copilul, dar privirea lui Vasile nu-i dădea drumul și începu să-l frigă și să-l sfîșie, căci într-însa se vedea pe sine însuși ca într-o oglindă : galben, speriat, tremurînd de frica amenințării... Iar

socrul său parcă avea fața unsă cu un zîmbet batjocoritor de biruință.

Pînă s-a coborît în groapă sicriul Anei, ochii lui Vasile Baciu l-au urmărit neîndurători, izgonindu-i din suflet privirea Floricăi, făcîndu-l să uite tot, chiar prohodul însuși, afară de copilul de care atîrna parcă toată soarta lui.

Întorcîndu-se de la cimitir, smulse copilul de la Zenobia, ca cuprins de teamă să nu i-l răpească cineva. Îl strînse la piept, acoperindu-l cu brațele-i osoase. Petrișor se scîncea, iar el îl ogoia ca o doică iscusită, gîndindu-se mereu că duce în brațe tot pămîntul cîștigat cu stăruințe și zbuciumări atît de îndelungate. Oamenii care pînă acuma îl ocărau și spuneau că din pricina lui s-a spînzurat Ana, văzîndu-l cu copilul se înduioșară și-și ziseră că nu poate fi vinovat el de moartea femeii.

— Ia seama, ginere, să nu cadă bolnav nepoțelul ! mormăi în urechea lui un glas răutăcios, cînd cotiră în Ulița Mare.

Ion se cutremură și ascunse copilul sub suman, parc-ar fi căutat să-l apere de privirea lui Vasile Baciu.

Apoi, după pomeni, se sfătui multă vreme cu maică-sa ce să facă cu copilul și cum să-l îngrijească. Și se mai liniști cînd Zenobia îl încredință că băiețelul e destul de mărișor, că tot era să-l înțarce azi-mîine că mănîncă de toate, că are să crească cît muntele, numai zile să aibă de la Dumnezeu, și că nici n-o să

bage de seamă pînă s-o pomeni cu el mare şi bun de trimis cu vitele la imaş.

— Ia seama, mamă! zise Ion totuşi, răguşit. Ia bine seama, că mi se pare că Petrişor e cam plăpînd.

— Vai de mine, omule, dar nu-l vezi cîtu-i de roşcovan şi de voinic?

— Bine, bine... Dar dacă se îmbolnăveşte şi moare Doamne fereşte, apoi să ştii că n-ai trai cu mine!... Copilaşul ăsta-i viaţa mea, mamă!

— Proclet mai eşti, Ionică, şi sălhui, zău aşa! protestă bătrîna.

— Eu atîta-ţi spun, ca să nu zici că nu ţi-am spus... Ca ochii din cap să mi-l îngrijeşti şi să mi-l ocroteşti!

— Da ce-i cu tine, măi băiete? Parcă cobeşti a rău, Doamne iartă-mă! se închină Zenobia gîndindu-se că mult mai trebuie să-şi fi iubit nevasta Ion, măcar că nu s-a arătat, dacă se prăpădeşte aşa cu firea din pricina plodului ei.

2

— Românul, cînd e bun din fire, e ca prietenul meu Herdelea! striga Grofşoru cu atît mai des cu cît termenul apelului se apropia şi Herdelea devenea tot mai mohorît şi mai neîncrezător.

Sorocul era hotărît pentru mijlocul lui aprilie, la curtea de apel din Tîrgu-Mureşului. Herdelea număra zilele ca şcolarii la venirea vacanţelor, dar el, de ce

scădeau, de aceea se întrista mai mult, muncit de presimţirea că i-e scris lui să fie înfierat şi să-şi piardă pensia pentru care a muncit ca robul peste treizeci de ani. Şi azi nici măcar nădejde adevărată nu mai putea nutri, cu toate asigurările zgomotoase ale lui Grofşoru, căci şi nădejdea l-a înşelat atît de crîncen rîndul trecut.

Grofşoru îi făgăduia în fiecare zi şi se jura că se va duce la curte şi nici nu se va întoarce fără achitare deplină. În sfîrşit, ca să-i dea o dovadă desăvîrşită de cît îl iubeşte şi-l stimează, cu vreo trei săptămîni înainte de termenul procesului, bău bruderşaft cu dînsul la berăria Rahova, de faţă fiind toată domnimea din Armadia, pupîndu-l şi pe urmă strigîndu-i triumfător:

— Acuma mi-eşti frate, beţivule, şi dacă mai îndrăzneşti să te îndoieşti şi să te mai arăţi cu mutra asta plîngătoare apoi să ştii că eşti de pozna cu mine!

Toţi aplaudară gestul, iar cei ce încă nu se tutuiau cu Herdelea, urmară pilda avocatului, începînd cu directorul liceului şi sfîrşind cu conţopistul de la notarul public.

În ziua aceea Herdelea s-a simţit într-adevăr fericit, s-a îmbătat zdravăn, încît dăscăliţa a trebuit să-i puie prosoape ude la cap şi să-l ocărască toată noaptea... Dar a doua zi tristeţea i-a revenit aceeaşi, ca o umbră ce nu te părăseşte decît pînă cînd stai în întunerec. Se gîndea mult la Ion şi la jalba lui. Iacă, Ion şi-a văzut de ale lui, s-a şi îmbogăţit... Pentru Ion

jalba a fost un accident uşor, din care scapi teafăr şi mai bucuros de viaţă. Ce-i pasă lui că va şedea la răcoare o lună de zile ? Poate e şi mulţumit că astfel are prilejul să-şi odihnească puţin ciolanele... Pe cînd pentru dînsul jalba a fost lovitura grea care i-a schimbat brusc linia vieţii. Un lucru de nimic cum hotărăşte soarta omului, cum îi răvăşeşte tot mersul vieţii ! Piatra mică răstoarnă carul mare... Un fir de nisip care s-a mişcat din loc şi a prăvălit stînca întreagă... Şi parcă totdeauna lucrurile mărunte şi neînsemnate pricinuiesc prăbuşirile grele, ca şi cînd omul, mîndru şi încrezător în puterile lui, ar fi o jucărie şi poate mai puţin în mîna unei tainice şi înfricoşătoare fiinţe stăpînitoare...

Tocmai cu cîteva zile înainte de împlinirea soartei, Herdelea se pomeni iar cu Ion care venea cu vestea morţii Anei şi cu rugămintea să-i facă ceva să-şi poată ispăşi osînda în închisoarea judecătoriei din Armadia, ca să nu se mai depărteze pe la Bistriţa...

— Să-ţi fac, Ioane, cum să nu-ţi fac ! zise învăţătorul amărît, rozîndu-şi unghiile ca să-şi stăpînească pornirea. Că ţi-am mai făcut şi altădată, şi vezi bine pe unde am ajuns, vezi, pe drumuri, om bătrîn... Dar să-ţi fac, fireşte...

Ion se uită drept în ochii lui, cu o emoţie sinceră în toată înfăţişarea, ca şi cum cuvintele lui Herdelea i-ar fi atins în suflet o coardă care n-a vibrat de mult.

— Sînt ticălos, naşule, rosti apoi dînsul molcom. Sîntem răi şi proşti, vai de păcatele noastre... M-a bă-

tut Dumnezeu, mai rău nu se poate. Ţi-am greşit, văd bine... Dar Dumnezeu ajută pe omul bun... Dumnezeu are să te mîngîie pentru greşeala mea...

— Mă mir cum m-am luat eu după nătîngiile tale, Ioane ? Trebuia să te dau pe uşă afară, nu să mă potrivesc ţie, murmură învăţătorul, înduioşat şi cu ochii umezi.

— Aşa-i omul cînd îi ia Dumnezeu mintea, făcu Ion cu alt glas, mai aspru, în care se simţea părerea de rău că s-a lăsat o clipă învins de slăbiciune pentru grijile altora. Dar dumneata să-mi faci acuma o jalbă frumoasă, cum zic, că-ţi plătesc, naşule...

Herdelea îi făcu petiţia cuvenită. Vorbele schimbate cu omul care i-a pricinuit toată nenorocirea de azi îi sădiră în inimă un bob de încredere. Îşi zicea „pe omul bun îl ajută Dumnezeu“, îşi găsea parcă mîngîiere. Avea însă şi remuşcări că, în nerozia şi zădărnicia lui, de multe ori şi-a bătut joc de cele sfinte. Şi de-aci încolo, seara, întins în pat, după ce stingea lampa, cu faţa-n sus şi cu mîinile împreunate pe piept, se ruga în gînd fierbinte să-i ierte Dumnezeu rătăcirile şi să-l scape şi acuma, ca totdeauna, din impasul în care l-a aruncat propria-i vină.

Grofşoru avea să plece singur la Tîrgu-Mureşului, la judecarea apelului. Herdelea trebuia să rămînă la cancelarie, acasă, căci nu era obligat să se prezinte şi ar fi cheltuit bani mulţi zadarnic... Deşi, plecînd din Armadia la amiazi, seara ajungea la ţintă, s-au făcut mari pregătiri de drum. Doamna Grofşoru, o femeie drăguţă, grăsună, gospodină, umplu un cufăraş numai

cu merinde, ca să aibă omul în tren ce să mănînce. Doamna Herdelea, cu care se împrietenise bine, i-a fost de mult ajutor. Chiar ideea merindei de la dăscălița pornise și fusese găsită minunată... La plecare erau de față amîndouă familiile, în care intrau cei cinci copii ai avocatului. Se vărsară lacrimi abundente, numai Grofșoru se ținu tare și porunci lui Herdelea să fie absolut liniștit și să aibă încredere în el și în Dumnezeu.

Nevasta avocatului, dăscălița și Ghighi hotărîseră în taină să ajuneze toată ziua procesului... Seara, familia Herdelea stătu pînă tîrziu, lăudînd pe Grofșorenii care-s niște oameni cum nu s-au văzut mai de inimă, și drămăluind fel de fel de nădejdi. Cînd se culcară, în întunerec se auzi limpede șoșăitul buzelor tuturor trei, rugîndu-se din inimă să binecuvînteze atotputernicul ziua de mîine și s-o întoarcă spre binele celor năpăstuiți... Chiar în aceeași vreme murmura și doamna Grofșoru un *Tatăl nostru* pentru bietul creștin, după ce pusese pe toți cinci copiii în genunchi să zică o rugăciune anume pentru „moș Herdelea“.

Fără să știe de planul femeilor, învățătorul își propusese și el să ajune în ziua cea mai grea din viața lui. Se trezi în zorii zorilor și nu mai putu adormi de grijă și de emoție. Ca să-i treacă vremea, vru să-și aprindă luleaua, dar își aduse aminte la timp că nu te poți spurca cu tămîia dracului cînd jertfești o zi lui Dumnezeu. Se perpeli în pat, frămîntat numai de presimțiri rele. Plecă mai curînd la cancelarie

și nici acolo nu găsi liniște. La prînz nici nu se duse acasă, spre supărarea doamnei Herdelea care îl aștepta cu masa ca de obicei.

În sfîrșit, pe seară veni o telegramă. Herdelea, singur în birou, o rupse și o citi tare încît îl auzi și factorul : „*Achitat — Ura*“. Bătrînul oftă o dată din fundul sufletului, ca și cînd i s-ar fi ridicat brusc o piatră de moară, și apoi îndată se porni pe un plîns cu hohote ; poștașul, care aștepta un mic bacșiș, o șterse repede în vîrful picioarelor. După ce se răcori cu lacrimile, Herdelea trecu la doamna Grofșoru, locuința avocatului fiind în aceeași casă. Doamna Grofșoru, încercînd să rîdă, se pomeni de asemenea plîngînd de bucurie. Mai vru să-și laude puțin bărbatul, pe care-l iubea mult, deși era cam ștrengar, dar Herdelea nu avea răbdare. Simțea nevoia să comunice tuturor cunoscuților și necunoscuților vestea minunată. La berărie prietenii îl felicitară și-l îmbrățișară, îndemnîndu-l apoi să stropească cu o băutură zdravănă asemenea izbîndă strălucită, încît îi trebui o sforțare titanică să refuze, voind să-și respecte deplin ajunarea... Sosi acasă pe înnoptat, obosit mort de bucurie. Doamna Herdelea îl primi bosumflată că n-a venit la masă, dar cînd văzu telegrama, începu să se bocească dimpreună cu Ghighi de răsuna casa, parc-ar fi murit cine știe ce rudă scumpă. Cu mare greu izbuti învățătorul să le ostoiască, spre nenorocirea lui, căci dăscălița îl luă la zor : de ce n-a poftit la prînz și a făcut să se strice atîtea bucate degeaba ? Nici chiar cînd îi mărturisi c-a ajunat, doamna Her-

delea nu se împăcă de tot, ci doar în sufletul ei se simţi mulţumită că şi „păgînul" s-a întors la Dumnezeu.

Se culcară acuma devreme. În casă stăpînea o fericire mare. Şi totuşi Herdelea parcă niciodată n-a avut noapte mai albă. Îi era foame şi mai ales îl chinuiá meteahna tutunului. Se învîrti ceasuri peste ceasuri în patul fierbinte, cu genele mai grele ca plumbul... şi nu era chip să adoarmă. De-abia spre ziuă îl birui somnul binefăcător şi atît de adînc că dimineaţa trebui să-l scuture de două ori dăscăliţa pînă să-l deştepte, ca să nu întîrzie tocmai acuma cînd avocatul nu-i acasă şi toată cancelaria e în seama lui.

La amiazi făcură cu toţii o plimbare pînă-n Jidoviţa să aştepte pe Grofşoru... Copiii auziră cei dintîi clopoţeii cailor. Trăsura se opri şi avocatul sări jos strălucitor. Înainte de a-şi săruta nevasta, se repezi la Herdelea şi, îmbrăţişîndu-l furtunos, îi zise :

— Ai văzut, renegatule, ce poate face un român ?... Apoi de-acuma să mai pofteşti să nu crezi cînd îţi făgăduiesc eu ceva !

3

Un copist pirpiriu luă din mîna lui Ion hîrtia prin care tribunalul îi îngăduia să-şi facă pedeapsa de o lună la închisoarea judecătoriei din Armadia, o suci, o învîrti, căută prin dosare, se uită la dînsul clătinînd din cap dojenitor, apoi scrise ceva într-un registru

prăfuit, îi dădu un bilet galben şi-l trimise : „În fundul gangului, unde vezi o tăbliţă neagră cu chei multe".

Din gang Ion se pomeni deodată în curtea închisorii. O recunoscu numaidecît, nu degeaba a văzut-o doar aşa de bine odinioară, cînd a avut pozna cu Simion Lungu. Strîngerea de inimă de atunci îi îngălbeni faţa şi acuma. Curtea strîmbă era pustie. Pardoseala de piatră, tocită, răsfrîngea lucirea soarelui. Ferestrele cu zăbrele încrucişate scînteiau în bătaia razelor calde. Într-un geam, un cap tuns, cu barba înnegrită de ţepi nerase de mult, stătea nemişcat, parcă ochii, singuri vii, s-ar fi îmbătat sorbind lumina zilei. Ion se cutremură uşor şi-şi făcu cruce, ridicînd apoi privirea spre cerul albastru pe care ici-colo albea cîte un nouraş încremenit în văzduhul limpede.

Bătu la uşa cu chei multe şi dinăuntru auzi un glas aspru, gros, mînios. Intră încet, strecurîndu-se parcă să nu facă zgomot. În odăiţa luminoasă văzu pe paznicul de odinioară, care-l întîmpină cu un dispreţ fulgerător, în vreme ce altul, şezînd la o mescioară, întinse mîna după biletul galben, ca unul ce ştia că aici nimeni nu vine fără asemenea hîrtie.

— *Numero* cinci ! mormăi cel ce îi ceruse biletul, pe româneşte, ca să înţeleagă şi Ion despre ce e vorba.

Paznicul celălalt îi luă briceagul, chimirul şi traista cu merinde ce i-o pregătise maică-sa, zborşindu-se :

— Aici nu mănîncă nimeni extra, bre !

Ion vru să-şi apere mai ales merindea, gîndindu-se c-ar fi păcat să se strice ori să-i mănînce paznicii atîtea bunătăţi, dar o teamă ciudată îl strîngea de beregată şi nu putu scoate nici un cuvînt. Urmă ca un miel pe paznicul ursuz care-l vîrî într-o celulă strîmtă şi-i porunci să păstreze curăţenia şi să nu facă gălăgie. Apoi rămase singur între patru ziduri goale şi auzi cheia întorcîndu-se în broască de două ori, cu un scîrţîit strepezitor. Stătu cîteva clipe uluit, uitîndu-se împrejur. Inima îi bătea ca şi cînd nu şi-ar fi găsit locul. Apoi începu să umble de colo pînă colo tot mai repede, ca o fiară prinsă în cuşcă, cu ochii însă mereu la fereastra prin care nu vedea decît o palmă de cer foarte depărtat.

După un răstimp însă se potoli brusc şi ruşinat de atîta tulburare. „Ei, parcă nu ştiam eu c-aşa trebuie să fie !... Amu ce-o vrea Dumnezeu !" îşi zise dînsul oprindu-se în mijlocul celulei.

Îşi împături cu băgare de seamă sumanul, îl potrivi pe duşumea în colţul de lîngă uşă şi se lungi jos. Se simţea trudit ca şi cînd ar fi tras la jug. Închise ochii şi adormi buştean.

Pe la amiazi se deşteptă la răcnetele paznicului care-l zgîndărea în coastă cu vîrful cizmei.

— Sus, he ! Sus, cîine ! Aici nu se doarme, bre ! Aici se lucrează !

Fu trimis, împreună cu alţi trei osîndiţi, să taie lemne acasă la domnul judecător.

De-a doua zi se obişnui. Era mulţumit. O ducea bine : mîncare avea, somn destul, muncă mai mult

pentru faţă... Totuşi, i se făcea dor de-acasă şi îndeosebi începu să-l cuprindă grija de copil. Toată noaptea se visa în Pripas, dar niciodată acasă cu copilul, ci totdeauna la George, primprejurul Floricăi. Îi era necaz şi abia aştepta ziua de joi, cînd trebuia să vie Zenobia cu veşti şi cu mîncare.

— Ce face băiatul ? o întrebă dînsul răstit şi bănuitor.

— Face bine, că-i sănătos — răspunse mamă-sa, veşnic neîmpăcată că se prăpădeşte atîta cu firea din pricina stîrpiturii celeia, iar azi adînc supărată, fiindcă paznicul n-o lăsase să se apropie de Ion cu merindea.

Cît era treaz, toată ziua numai la Petrişor se gîndea. Aici avea atîta vreme să-şi depene închipuirile încît parcă-şi storcea creierii. Dar cu cît se zbuciuma mai mult, cu atîta năşteau mai grele întrebări la care nici nu îndrăznea să răspundă. Deseori auzea limpede glasul socrului său de la înmormîntarea Anei, iar privirea lui o avea mereu ca un spin. „Cît sînt eu aici, poate să mi-l omoare, ca să-mi ia pămînturile !" îi trăsni deodată prin minte ca o lovitură de cuţit.

De atunci zidurile îl înăbuşiră şi zilele trecură mai anevoie. Îi venea să se repeadă la zăbrelele groase din ferestre, să le smulgă şi să alerge acasă la copil, să-l apere.

Noaptea însă visurile îl purtau numai pe la Florica. Se vedea cu săptămîni în urmă, înainte de moartea Anei, ducîndu-se pe la George, vorbind de moşie, de muncă, plănuind lucruri de care dînsul nici nu se sin-

chisea. Se ducea mereu, deşi ura pe George ca pe un tîlhar care i-a răpit cea mai scumpă comoară. Se ducea fiindcă numai aşa putea sta aproape de comoara lui. Nu schimba o vorbă cu ea, nici măcar o privire, şi totuşi se simţea fericit şi vesel. Nu ştia ce vrea, nici nu se întreba nimic. Se mulţumea s-o ştie aproape şi nădăjduia. De cînd s-a stins Ana, s-a dus mai rar, dar cu mai multă nădejde ascunsă în inimă... Şi acuma, că nu poate merge şi nici nu vrea să se gîndească la ea, tot ea îi stăpîneşte visurile...

Cînd se trezea din somn, Ion simţea totdeauna o mîngîiere peste care însă lumina zilei arunca iarăşi pînza grijilor de copil.

În două săptămîni gîndurile şi visurile îl slăbiră ca un ogar. Faţa i se îngălbeni, fruntea i se zbîrci de gînduri. Numai în ochi îi ardea parcă mai multă patimă şi hotărîre.

5

Peste vreo zece zile Herdelea primi telegrafic ordinul de la inspectorul din Bistriţa să-şi reia imediat serviciul la şcoala din Pripas. Totodată era încunoştinţat că s-au trimis cuvenitele adrese la percepţia din Armadia să-i plătească leafa ce i-a fost reţinută pe timpul suspendării.

— Dumnezeu te bate şi tot Dumnezeu te mîngîie, zise învăţătorul atît de copleşit de fericire că bău două sticle de bere la Rahova şi mai aduse şi acasă

un litru de vin pe care să-l fiarbă baba cu zahăr şi scorţişoară spre a sărbători în familie cum se cuvine ziua aceasta nu mai puţin mare ca ziua cînd a scăpat de ameninţarea osîndei.

Doamna Herdelea se supără niţel, cum era obiceiul ei, îl ocărî că-i beţiv, dar apoi totuşi fierse şi puse vinul pentru după cină, făcîndu-l aşa de bun că Herdelea vru să silească pe Ghighi să bea baremi un păhărel, ceea ce ea fireşte refuză cu înverşunare, deoarece nu se cade unei fete să-şi pîngărească guriţa.

Îmbătaţi de bucurie şi, în ce priveşte pe Herdelea, de vin, după-masă ţinură un lung consiliu de familie. Suma de bani ce le pica pleaşcă, se înţeleseră repede, cu toate roşelile domnişoarei Ghighi, s-o întrebuinţeze pentru trusoul ei de mireasă de care nimeni nu ştie cînd poate fi nevoie. Pe urmă veni iar pe tapet chestia dezbătută odinioară în împrejurări triste : să se mute oare înapoi în Pripas sau să rămîie cu casa aici şi numai Herdelea să meargă dimineaţa şi să se întoarcă seara, ca şi Zăgreanu ? Doamna Herdelea, care avea slăbiciunea căsuţei, susţinu un răstimp că trebuie să se mute, argumentînd îndeosebi cu teama ca nu cumva „Pămătuful" de Belciug, de necaz că au ieşit triumfători din toate încercările, să le facă tocmai acuma pocinogul cu locul. Herdelea, deşi de acord în principiu, se gîndea că ar fi bine să poată vedea şi de şcoală, dar să-şi păstreze şi leafa de la Grofşoru, învoindu-se cu dînsul să-i lucreze după-amiazi sau seara. Ar fi păcat să scape din mînă o leafă şi alte venituri frumoase, căci n-ar strica să se

gîndească şi la zestrea Ghighiţei. Fata cu zestre e de două ori mai căutată. Laura a trecut ca şi căţelul prin apă, fiindcă a nimerit un băiat cum rar se găsesc. Dar unde se poate şti norocul Ghighiţei ?

Fata se supără şi, fireşte, se jură că nu se va mărita niciodată... Atîta fu de ajuns ca să se înăsprească tonul sfatului. Doamna Herdelea sări numaidecît s-o învinovăţească vehement că şi ea umblă cu fumuri ca Laura, dînd drept pildă faptul că nu ia în seamă îndeajuns pe Zăgreanu, care-i un băiat eminent şi pare a o iubi, ci se ţine de alte mofturi, parcă ea ar fi cea fată de solgăbirău. Ghighi protestă, lăcrimă, îşi astupă urechile să nu-i audă cum îi pomeneau de Laura care „vezi ce bine e aşezată dacă ne-a ascultat pe noi".

— Dar venit-a să mă ceară ? strigă Ghighi în cele din urmă, desperată. Ori aţi vrea să-l peţesc eu pe dumnealui, fire-ar al dracului !

Ideea c-ar putea peţi ea pe Zăgreanu i se păru atît de caraghioasă, că-i trecu dintr-o dată supărarea şi pufni de rîs, ceea ce făcu şi pe doamna Herdelea să zîmbească.

Astfel consiliul se sfîrşi în veselie, deşi fără a fi luat vreo hotărîre. Deocamdată rămase ca învăţătorul să se ducă singur în Pripas, ca şi Zăgreanu. Pe urmă va vorbi cu Grofşoru şi pe urmă se va vedea ce-i de făcut.

Singură Ghighi se culcă mai tulburată. Ea încă nu se gîndise serios la Zăgreanu. Îi era simpatic, adevărat, dar să se mărite cu el ? Adormi zicîndu-şi : „Ciudaţi mai sînt şi bătrînii ! Ei numaidecît la măritiş se gîndesc..."

În noaptea aceea visă pe Zăgreanu şi rîse prin somn aşa de tare că doamna Herdelea se deşteptă şi se închină.

Herdelea, pentru reluarea şcoalei în primire, se răsese şi se dichisise ca un peţitor. Porni mai de dimineaţă, agale, ducîndu-şi în mînă legăturica cu merindea pentru amiazi. Însăşi vremea parcă voia să sărbătorească întoarcerea lui triumfală. O zi minunată de mai, cu soare blajin, mîngîitor. Şoseaua spre Pripas era albă, lăptoasă, în umbra Pădurii-Domneşti care-şi fremăta domol şi fermecător cîntecu-i de dimineaţă, luîndu-se la întrecere cu mierlele ce zburătăceau prin holdele şi porumbiştile fragede... Cu cît se apropia de sat, cu atîta inima şi emoţia îi creşteau învăţătorului. Întîlnea ţărani care mergeau la lucru, care-i zîmbeau şi cărora le răspundea zîmbind. Sub Rîpile-Dracului se întîlni cu Toma Bulbuc, se opri şi-i povesti cum nu l-a lăsat Dumnezeu. Toma clătină din cap şi se bucură din ochi, zicîndu-i :

— Să ni te ţie Dumnezeu, domnule învăţător, căci eşti de-al nostru şi ne ştii mai bine necazurile !...

Se mai opri cu Trifon Tătaru, cu primarul Florea Tancu, cu straja Cosma Ciocănaş, povestindu-le tuturor izbînda cu aceeaşi mîndrie naivă. Cînd intră în sat, se uită la ceas. A sosit prea devreme. „Am venit binişor de tot, se gîndi dînsul cu o fericire nemărginită pe faţă. Lasă, nu face nimic ! Că tot vreau să

văd ce face și căsuța noastră, săraca... Bine că luai cheile!"

Casa cu cele două ferestre mici dinspre hotar parcă-l privea cu drag.

— Ei, sărăcuța! Cum a stat ea pustie atîta amar de vreme! murmură Herdelea înduioșat. Ehe, mai mult de cinci luni... Nu-i glumă!

În ogradă buruienele crescuseră în voie. Grădina, neîngrijită, se sălbătăcea. Sub streșini se împînzise droaie de păianjeni, iar tencuiala pe pereți începuse să plesnească pe ici-colea. Cheia se învîrti greu în broască. Dinăuntru îl izbi în față un aer greu, zăpușit. Odăile goale răsunau trist de zgomotul pașilor învățătorului care se opri în fiecare, cercetînd și suspinînd. „Ar fi trebuit s-o mai aerisim, s-o mai îngrijim, dar cînd e omul necăjit, nu se mai gîndește la nimic", își zise Herdelea ieșind în cerdac și răsfățîndu-și ochii în priveliștea satului înveșmîntat în floare și verdeață.

Bătrînul Glanetașu, din ograda lui, îi zise respectuos „bună dimineața", ridicînd tacticos pălăria, ca și altădată. Zenobia, ieșind cu nepoțelul care urla din răsputeri, începu să blagoslovească pe domnul învățător, că bine l-a adus Dumnezeu, că, vai, rău a fost fără om învățat în sat, că popa-i tot cu biserica lui... Herdelea le povesti și lor cum a primit porunca prin telegraf să vie îndată la școală fiindcă nimeni nu știe ca dînsul să învețe pe copii ce trebuie. Macedon Cercetașu și apoi alți vecini se apropiară pe rînd, ascultînd glasul lui cu gura căscată de mirare și mulțumire,

căci toți se plîngeau de învățătorul cel tînăr c-ar fi luat-o prea razna.

— Ei, dar Ion pe unde-i, Alexandre? întrebă Herdelea pe Glanetașu.

— Apoi dumneata nu știi? se amestecă Zenobia, dînd la o parte pe bărbatul ei. Că doar dumneata i-ai făcut rugarea să-l lase să șadă în Armadia...

— O să-i ajute Dumnezeu și lui, zise Glanetașu, ca să nu rămîie de rușine că i-a astupat muierea gura.

— Așa-i, Alexandre. Temnițele-s pentru oameni, răspunse învățătorul dînd din cap. Numai sănătos să fie și ca mîine-i aici!

Acuma sosi și Zăgreanu din Armadia, țanțoșel, învîrtind în dreapta umbrela de ploaie de care nu se despărțea niciodată, urmînd astfel de aproape tradiția dăscălească de-a nu pleca de acasă fără umbrelă cum nu pleacă soldatul fără baionetă. Tînărul salută zîmbind pe Herdelea și vru să treacă înainte spre școală.

— Așteaptă-mă, *colega*, să mergem împreună, c-avem același drum! îl opri Herdelea jovial.

— Cu plăcere, domnule *colega!* răspunse Zăgreanu politicos.

— Tot trebuie să-mi dai în primire școala, adăogă Herdelea coborînd în uliță, în vreme ce țăranii ascultau tăcuți convorbirea domnilor.

— Da? zise tînărul roșindu-se deodată pînă-n vîrful urechilor. Nu știam nimic... Eu n-am fost... înștiințat...

Bîlbîia, foarte încurcat. Şi mai ales se ruşina în faţa ţăranilor care acum zîmbeau batjocoritor.

— Ieri mi-a venit ordinul... Telegrafic... Dacă te vedeam prin Armadia, te preveneam! zise Herdelea scoţînd telegrama şi arătîndu-i-o cu cruzimea biruitorului. Uite, *colega!* E iscălit chiar de inspectorul cel nou..

— Da... da... desigur... mergem... Predau... cum nu... murmură Zăgreanu neputîndu-şi veni în fire de emoţie... Mă mir însă că pe mine nu m-a înştiinţat... Ce are a face. Probabil c-o să-mi vie pe cale oficială... Nu-i nimic, mă rog...

— Negreşit, fireşte, trebuie să-ţi vie, aprobă bătrînul cu superioritate.

La şcoală, copiii avură bucurie în ochi văzînd că intră Herdelea care-i şi trimise în curte să se joace pînă ce ia dînsul în primire averea statului. Pe urmă, după ce plecă Zăgreanu, începu lecţiile cu atîta pasiune şi emoţie, ca şi cînd ar fi fost pentru întîia oară în faţa unei clase. Deschise uşa, să intre aerul proaspăt, înviorător al primăverii. Şi copiii nepricepuţi ascultau şi răspundeau uşuraţi, parcă în locul tatălui vitreg s-ar fi reîntors tatăl lor cel bun şi adevărat.

În pauza de la amiazi Herdelea, vrînd să-l vadă întreg satul, porni pe Uliţa din dos, schimbînd cîte-o vorbă la fiecare ogradă, şi ieşi în capătul dinspre Sărăcuţa. Belciug era în cerdacul casei sale, cu hainele pătate de var şi de tencuială, căci adineaori venise şi el de la biserica nouă unde zidarii lucrau de zor.

— Noroc, Ioane! Voinic, sănătos? îi strigă Herdelea cu glas cald, prietenesc.

— Mulţumesc lui Dumnezeu, Zaharie! Mă mai tîrăsc şi eu cum pot, răspunse preotul zîmbind şi apropiindu-se de portiţă.

— Ştii că mi-am luat iar şcoala în seamă, zise învăţătorul cu o mîndrie pe care nici nu încerca s-o ascundă.

— Bine că te-ai întors, Zaharie, slavă Domnului! Că Zăgreanu era o primejdie pentru toţi! murmură Belciug serios şi sincer.

Îşi strînseră mîna, dar nu-şi mai ziseră nimic. Herdelea îşi urmă calea spre casă, unde voia să-şi mănînce merindea, iar Belciug se uită după el o clipă, gînditor.

5

Cînd îi dădură drumul din închisoare, Ion parc-ar fi scăpat din puşcă. Îi bătea inima, strînsă-n cleşte de presimţirile rele. „Baremi de n-ar fi copilul", se gîndea mereu, alergînd pe şoseaua dintre Jidoviţa şi Pripas.

Intrînd pe poartă însă auzi limpede plînsul răguşit şi slăbit al copilului. „Uite... uite... Aşa mă bate Dumnezeu din senin!"

Petrişor, culcat pe spate, de-a curmezişul patului, gemea cu ochii închişi lăcrimaţi. În răstimpuri ridica mînuşiţele, le apropia şi le tremura parcă s-ar fi căz-

nit să-şi smulgă o durere mare... Zenobia, la vatră, alegea cărbuni aprinşi, tocmai vrînd să-i descînte de deochi ; Glanetaşu însă, mai întristat, şedea pe marginea patului, şoşăind :

— Taci cu moşul, taci, taci, taci !

Ion îşi aruncă tot calabalîcul pe laviţă şi păşi lîngă pat.

— S-a dus, degeaba, s-a isprăvit ! zise dînsul uitîndu-se o clipă în faţa suptă şi bolnavă a copilului.

— Amu lasă că n-a mai fi nimic... Pesemne l-a deochiat cineva, că oameni răi sînt destui ! răspunse Zenobia, de la vatră, suflînd în jăratec.

Glasul ei liniştit schimbă deodată groaza lui Ion într-o furie năprasnică. I se păru că maică-sa înadins vrea să-i ucidă copilul. Se întoarse la ea ca un nebun, îi puse mîna în păr şi începu să-i care la pumni cu sete, răcnind :

— Îmi omori copilul, ai ?... Într-adins.... mi l-ai... omorît !...

De spaimă, dintru-ntîi Zenobia nici nu se gîndi să se vaite, ci se făcu ghem, hîcîind sub lovituri. Trebui să sară Glanetaşu, s-o scape din mîinile feciorului, luînd astfel şi dînsul cîteva ghionturi în învălmăşeală.

— Tulai, că m-a omorît tîlharul ! zbieră acuma Zenobia, zbughind-o afară în ogradă, cu părul vîlvoi. Tulai, oameni !... Tulai !...

Îşi potrivi năframa pe cap şi apoi se întoarse iar în casă, blestemînd vajnic pe Ion care, răcorit, se aşezase la masă, cu ochii la copil, fără să audă altceva,

afară de plînsul neputincios ce-l sfîşia ca nişte împunsături de pumnal.

Zenobia, căutînd totuşi să-l îmbuneze, urmă pregătirile de descîntec în care de altfel era mare meşteră. Aduse de la fîntînă o cofiţă de apă, luă o ulcică plină şi o aşeză pe vatră. Apoi, cu cleştele în mîna stîngă, apucă un cărbune şi-l slobozi în apa neîncepută, făcînd îndată, cu un cuţit ce-l avea în dreapta, semnul crucii în ulcică, murmurînd „nouă". Puse alt cărbune, făcu altă cruce şi numără „opt". Şi aşa mereu pînă ajunse cu numărătoarea la unu. Jarul sfîrîia ascuţit şi bătrîna şopti trăgînd cu ochiul spre Ion :

— Avai de mine că rău l-a mai deochiat cineva, plesni-i-ar ochii să-i plesnească !

În picioare şi bătînd mereu cruci în apă cu cuţitul, rosti pe urmă, domol, tărăgănat, abia înţeles :

— Preasfîntă Maică Precistă, de-i deochiat Petrişor cu unu, dedeochi cu doi ; de-i deochiat cu doi dedeochi cu trei ; de-i deochiat cu trei, dedeochi cu patru ; de-i deochiat cu patru, dedeochi cu cinci ; de-i deochiat cu cinci, dedeochi cu şase ; de-i deochiat cu şase, dedeochi cu şapte ; de-i deochiat cu şapte, dedeochi cu opt ; de-i deochiat cu opt, dedeochi cu nouă, cu mîinile mele cu-amîndouă ! Petrişor să saie, să răsaie, ca aurul-strecurat, ca argintul luminat !... Şi de-i deochiat de ochii căprii, şi de-i deochiat de ochii negrii, şi de-i deochiat de ochii mierii — descîntecul din gura mea, leacul de la Dumnezeu !...

Picură cu vîrful cuţitului cîţiva stropi de apă descîntată în gura deschisă a copilului, apoi îşi muie de-

getele în ulcică și-i făcu trei cruci pe frunte, trei pe bărbie, trei pe piept și cîtetrei în fiecare talpă... Și îndată Petrișor încetă de-a mai plînge. Gemu însă greu, cu ochii mari, speriați parcă de o vedenie urîtă.

— Toți cărbunii au picat la fund, mormăi Zenobia vărsînd dintr-o dată apa din ulcică pe țîțîna ușii. A fost deochiat băiețașul, dare-ar Dumnezeu să fie sub pămînt de trei stînjeni ochii care nu lasă-n pace suflete nevinovate !

Ion rămase nemișcat pe laviță cu cotul pe masă și nici nu se atinse de mîncarea ce i-o puse dinainte mamă-sa. Capul îi fierbea de gînduri negre... Într-un tîrziu, aruncîndu-și ochii pe fereastră, văzu trecînd pe Herdelea. Sări în picioare parcă l-ar fi opărit.

„Dumnezeu mi l-a trimis !" își zise dînsul repezindu-se în ogradă, cu capul gol, ca un zănatec.

Herdelea îl zări și se opri bucuros, întrebînd :

— Cînd ai scăpat, Ioane ?... Bine că ți-a ajutat Dumnezeu... Iaca, și eu mă întorsei la slujbă... Tocmai de la școală viu, c-am dat drumul copiilor de prînz...

— Îmi moare băiețelul, domnule învățător, gemu Ion în loc de orice răspuns. Mi se prăpădește nașule... Și dacă moare, ce s-alege de mine ? Ce să mă fac ?

— Ce să moară ?... Așa se îmbolnăvesc copiii...

— Moare, moare, nașule, simt că moare, stărui țăranul cu atîta convingere că Herdelea își pierdu zîmbetul de pe buze.

— Atunci cheamă doctorul, finule !

— Degeaba-i, nașule... Ce să facă doftorul dacă-i mîna lui Dumnezeu la mijloc ? oftă Ion uitîndu-se drept în ochii învățătorului cu o privire stinsă de spaimă. Asta-i pedeapsa mea, nașule... Asta-i... Nu ți-am spus eu deunăzi ?

— Rău, făcu Herdelea gînditor. Dacă-i așa, e rău...

— Ș-amu eu rămîn iar pe drumuri, nașule, așa-i ?... Toate pămînturile se întorc înapoi de unde au venit, așa-i ? întrebă țăranul atîrnîndu-și ochii pe buzele învățătorului în așteptarea unei dezmințiri mîntuitoare.

— De... Bine nu-i, nici vorbă, zise Herdelea încet, șovăind. Dar nici tocmai așa de rău nu-i cum te temi tu... Că doar ești tatăl copilului și în caz de moarte, Doamne ferește, tu ești, tata e moștenitorul... Cel puțin așa cred eu...

— Dar socrul ? Vasile Baciu ? se holbă Ion necrezător.

— Apoi de.. și el ar putea zice multe... Că ce a dat, pentru fata lui a dat... Dac-a murit fata și ar muri și copilul, te pomenești c-o să ceară să-i înapoiezi averea... De, știu eu ?... Dar mai bine să căutați să vă înțelegeți, că vezi bine cum umblă judecățile, numai cu ponoase.

Ion rămase totuși mulțumit. Dacă-i vorba de învoială, apoi înseamnă că nu-i poate lua nimeni nimic fără luptă.

În casă Petrișor plîngea iar, mai dureros. Dar lui Ion nu i se părea așa de sfîșietor plînsul ca adineaori.

A doua zi veni Vasile Baciu, care auzise că copilul trage să moară. Ion îi pîndi toate mişcările. Vasile Baciu era liniştit ; îl mîngîie puţin şi sfătui pe Zenobia să pună pe pîntecele umflat al bolnavului tărîţe căldicele muiate în lapte dulce de la o vacă cu întîiul viţel. Numai la plecare spuse lui Ion :

— Nu trebuia să-l înţărcaţi aşa de micuţ... Amu dacă moare, ce te faci ?

Avea în privire ceva iscoditor. Ion însă răspunse nepăsător :

— Ce să fac, socrule ? O să-l îngropăm... Dacă nu i-a dat Dumnezeu zile, putem noi să-i dăm ?

Vasile Baciu tuşi puţin, parc-ar fi vrut să zică ceva şi s-ar fi răzgîndit.

— Apoi pace bună ! murmură dînsul scurt, ieşind. Ion începu de-acum să se gîndească la înmormîntare, socotind cît va trebui să cheltuiască şi hotărînd să-l aşeze lîngă Ana, că-i loc mai frumos şi mai larg.

Apoi Petrişor se topi ceas cu ceas. A patra zi nu mai avu plîns, ci doar un horcăit aspru, ca şi cînd tragi cu ferestrăul într-un lemn prea tare... Atunci Ion aduse din Armadia pe doctorul Filipoiu. Cînd sosi însă cu doctorul, găsi copilul rece. Văzîndu-i burta umflată şi vînătă ca o tobă, Filipoiu strînse din umeri :

— L-aţi otrăvit cu cine ştie ce bazaconii de mîncări... Dacă m-aţi fi chemat pînă a nu se umfla, poate că-l scăpam...

După înmormîntare, Vasile Baciu, întunecat şi posomorît, veni îndată la Ion care îl aştepta :

— Amu ginere, să ne înţelegem omeneşte, zise dînsul fără mult înconjur. Ana a murit, copilul a murit... Dumnezeu să-i ierte, că-n mîna lui ni-i soarta şi viaţa... Zestre ţi-am dat destulă, Ioane. Şi cîtă nu ţi-am dat, mi-ai luat-o tu cu puterea, c-aşa ai vrut. Ai văzut că n-am zis nimic şi ţi-am dat tot. Că doar copilului meu îi dădeam... Nu grăiesc bine, Ioane ?

Ion tăcu, cu ochii în altă parte. Vasile Baciu urmă, tot liniştit :

— Bine... Dar acuma, dacă a murit şi Ana şi copilul, cuvine-se ca ce-a fost al lor să se întoarcă înapoi la mine. Aşa-i legea şi omenia... De aceea am venit, să n-avem pe urmă sfadă şi ocară...

— Da de ce să se întoarcă la dumneata ce-i al meu, socrule ? zise Ion rece. Ce-i al meu, de ce să nu rămînă tot al meu ?

— Ce-i al tău, al tău să rămîie. Mie să-mi întorci numai ce-i al meu... Să-mi întorci pămîntul...

— Nu-ţi mai strica gura degeaba, socrule, zău aşa, că doar eşti om bătrîn ! rîse deodată Ion, întrerupîndu-l.

Pe Vasile Baciu rîsul îl înfurie. Se stăpîni însă şi răspunse cu glasul mereu potolit, dar puţin mai gros :

— Eu am vrut să mă învoiesc cu tine, ca cu un om de omenie. Dar nu... Văd că eşti tot cum te-am ştiut. Hoţ ai fost, hoţ ai rămas. Nu degeaba nu-i nici o săptămînă de cînd ai scăpat din temniţă...

— Aşa-i, socrule, aşa-i iar cum zici dumneata, rîse Ion răutăcios. Mai bine să-mi zici dumneata mie că-s hoţ, decît să-ţi zic eu dumitale. Mai bine !

— Nu-i nimic, se sculă Vasile. Dacă tu nu vrei să înţelegi de vorbă bună, ai să înţelegi de rău... N-am umblat cu judecăţi de cînd sînt, dar amu nu te mai iert de-aş şti de bine că-mi vînd şi cămaşa de pe mine !

Ion rîse mereu, însoţindu-l pînă-n ogradă. Dar cînd rămase singur, simţi că îndîrjirea stăpînită a bătrînului i-a cam clătinat încrederea...

6

Herdelea raportă din vreme inspectorului, după cum se cerea, că examenul de sfîrşitul anului se va ţine în Pripas în a doua duminică din iunie... Deşi felicitase într-o scrisoare călduroasă pe Horvat cu prilejul înaintării lui ca inspector, Herdelea avea totuşi o frică de examenul de-acuma, cum n-a avut niciodată. Prinsese de veste că noul inspector se duce să supravegheze examenele la şcolile unde i se părea că nu s-au făcut destule progrese în limba statului, şi astfel era sigur că are să vie şi la Pripas. Îşi aducea aminte de inspecţia de-acum un an, de avertismentul de-atunci, şi-şi zicea îngrijorat :

— Scurtă-i fericirea în viaţa omului...

Cît fusese suspendat dînsul, Zăgreanu, avînd altă metodă, mai mult încurcase copiii. În mai puţin de două luni, deci, ar fi trebuit să macine materia pentru

un an. Îşi pusese el tot sufletul să vîre în minţile tinere cît mai multe cuvinte ungureşti. Venea la şcoală de cînd se făcea ziuă şi stătea pînă însera, numai să iasă bine, să poată mulţumi pe domnul inspector... Ba mai tremura şi pentru Belciug care, învîrtindu-se toată vremea cu biserica cea nouă, nu dădea de loc pe la lecţiile de religie.

— Ia seama, frate Ioane, că vine inspectorul la examen şi o să păţim urît ! îi spunea Herdelea glumeţ, dar muncit în suflet de griji.

— Parcă nu mai pot eu de inspectorul vostru... Dac-ai vedea tu ce trag cu zidarii de la biserică nici nu mi-ai mai pomeni de inspector, zău, Zaharie !

Nu se iubeau, dar nici nu se mai duşmăneau. Nu se căutau, dar nici nu se mai ocoleau şi, cînd se întîlneau, schimbau cîte-o vorbă, două despre treburile oficiale, ferindu-se totuşi de-a lungi conversaţia şi mai ales de-a aduce pe tapet ceva din daravelele lor trecute.

Sîmbătă, în ajunul examenului, Herdelea ieşi cu toţi copiii la pădure, aduse verdeaţă şi flori, şi împodobi şcoala cu ghirlande. Sosi acasă în Armadia tîrziu după-amiază, frînt de oboseală, de-abia tîrîndu-şi picioarele. Tocmai se plîngea dăscăliţei cît a muncit, cînd în faţa casei se opri o trăsură şi Ghighi năvăli în odaie, speriată :

— Tată, tată !... Inspectorul !

Herdelea îşi uită deodată orice oboseală şi se repezi afară.

— O, bată-l Dumnezeu, că nu te mai lasă nici să răsufli ! mormăi doamna Herdelea.

Peste două-trei minute însă învățătorul intra în casă cu inspectorul.

— Te-am căutat în Pripas... Nu știam că nu stai acolo... Eu, spun drept, nu-mi pot închipui o școală bună condusă de un învățător din altă comună... Dar în sfîrșit, o să vedem mîine...

Herdelea mormăi ceva neînțeles. Cînd era mișcat și încurcat, vorbea foarte prost ungurește. Trase un scaun inspectorului, ștergîndu-l cu batista ca să nu fie cumva murdar.

— Mulțumesc, zise Horvat, acrit de schimonoselile limbii oficiale în gura unui învățător al statului. Mulțumesc !... Voiam numai să te anunț că am venit înadins pentru examenul dumitale... Știu de rîndul trecut că n-ai prea strălucit și vreau să văd cît progres ai făcut... Acuma însă aș vrea să găsesc pe aici un hotel sau așa ceva pentru noaptea asta...

— Avem două, domnule inspector, dar mai bine e la berăria Rahova... Curat și ieftin ! se grăbi Herdelea să-l lămurească în nădejdea să scape mai curînd de dînsul.

Dăscălița rămase netulburată pe canapea, lîngă fereastră, cîrpind niște pantaloni de-ai bărbatului, ca să nu-și mai strice hainele cele bune la cancelaria lui Grofșoru, unde avea de gînd să-și reia serviciul mai temeinic îndată după examen. Ghighi, nedezbărată de spaimă, stătea cu buzele uitate într-un zîmbet timid

și nu-și putea lua ochii de la inspectorul care, în orice casă de învățător, e privit ca un idol înfricoșător.

— Familia dumitale ? întrebă Horvat.

— Da, da, zise Herdelea frecîndu-și mîinile cu respect. Mai aveam o fată, care e însă măritată, cu ajutorul lui Dumnezeu... Și un fecior... de asemenea nu-i acasă...

— Cu gospodăria, doamnă, nu-i așa ? se adresă inspectorul dăscăliței cu o galanterie impunătoare. Foarte frumos ! Gospodăria e cea mai frumoasă podoabă a femeii !

— Eu nu vorbesc ungurește, zise doamna Herdelea, fără măcar să ridice nasul din lucru, cu o liniște care pe bărbatul ei îl îngrozi.

— Cum ?... Nu-nțeleg ! se miră inspectorul.

— Pricep eu ce ziceți, dar nu vreau să vorbesc ungurește ! Nu-mi place mie să mă strîmb trăncănind într-o limbă străină, cînd nici n-am nevoie ! sfîrși dăscălița cu o superioritate zdrobitoare și strîngînd din buze, parcă numai gîndul c-ar putea vorbi ungurește îi strepezește dinții.

Inspectorul Horvat nu înțelesese tot ce cuvîntase doamna Herdelea. Vedea însă că femeia aceasta, soția unui învățător al statului, nu știe ungurește. Și era adînc indignat. Se mai întoarse spre Ghighi cu un zîmbet desperat :

— Poate că nici domnișoara nu vorbește ?

— Niciodată... nu... n-am vorbit ! răspunse Ghighi speriată c-o ia și pe ea la zor și schimonosind cu-

vintele ungurești atît de îngrozitor, că inspectorul se cutremură de durere.

— A... da, da... Dumneavoastră desigur nu vorbiți ungurește în familie ? întrebă Horvat pe Herdelea.

— Nu... adică... ar fi greu... Femeile n-au de unde să... Mă rog... Băiatul însă vorbește mai abitir ca un ungur... Da... A uimit toată Armadia cum știe de bine, murmură învățătorul sfîrșind cu un suspin.

Inspectorul plecă stăvilindu-și în gît revolta. După ce se sui în trăsură însă, spuse foarte grav lui Herdelea :

— Asta-i nemaiauzit, domnule ! Dacă nu poți fi înțeles cu limba noastră nici în casa unui învățător, care trebuie să fie un propovăduitor sincer, atunci cum să progreseze învățămîntul ungar ? Cum, domnule ?... Ce-am văzut la dumneata m-a uimit și m-a întristat... În orice caz m-ai făcut să fiu foarte curios de examenul de mîine...

Doamna Herdelea și Ghighi avură ce ocărî toată seara pe socoteala inspectorului ; învățătorul însă tăcu, nu-și prea găsi culcuș în pat, iar a doua zi, mergînd în Pripas, se închină și bolborosi toate rugăciunile cîte și le aduse aminte.

Cînd bătu ora opt, inspectorul intră în clasă, înaintea lui Belciug, care veni de-abia pe la nouă, cu urmele de zid pe haine. Examenul fu o tortură pentru învățător și elevi. Horvat se amesteca într-una, încurca întrebările și, de îndată ce un copil greșea, încrunta din sprîncene și se uita triumfător la Herdelea. Ba de cîteva ori zise tare :

— Cum să știe, dacă nu cunosc limba !... Nici unul nu vorbește cumsecade ungurește ! Toți se bîlbîie, se strîmbă... Scandal !...

Herdelea începu să se scuze că copiii nu pot ști perfect limba de vreme ce n-o vorbesc acasă și că, de altfel, rezultatele nu sînt cum ar putea fi din pricină că el a fost înlocuit luni de zile cu un tînăr care venise cu obiceiuri noi. Dar, fiindcă inspectorul nici nu voia să-l asculte, se resemnă mai în urmă, își recăpătă sîngele rece și nu se mai sinchisi de dînsul, examinînd parc-ar fi singur cu școlarii, gîndindu-se doar mereu :

— Acu fie ce-o vrea Dumnezeu din cer ! Acolo-i toată nădejdea !

La sfîrșit veni rîndul preotului, cu religia. Copiii, înviorați, răspundeau limpede și cu glas tare, ca și cînd de-abia și-ar fi stăpînit bucuria că li-e îngăduit să rostească vorba pe care o pricep.

— Aș dori să-mi spună un elev pe ungurește *Tatăl nostru !* zise Horvat, la sfîrșit, nemulțumit că nu mai auzea limba statului.

Belciug, parcă n-ar fi înțeles bine, întrebă mirat :

— Poftim ?

— Zic c-aș dori s-aud *Tatăl nostru,* în ungurește, conform planului de învățămînt ! repetă inspectorul deodată mai sever.

— Asta nu se poate ! răspunse preotul, hotărît și scurt, îmbujorîndu-se de mîndrie.

— Cum nu se poate ? zise inspectorul jignit de tonul răspunsului.

— Nu se poate, vorbi Belciug cu o franchețã care-l înãlța, pentru cã elevii nu știu rugãciunile pe ungurește, pentru cã eu i-am învãțat în limba lor maternã, pentru cã nici eu nu le știu pe ungurește, cãci nici pe mine nu m-a învãțat nimeni sã le zic pe ungurește, cum n-am învãțat nici eu pe nimeni !

— Mã surprinde și culoarea, și înțelesul cuvintelor dumitale, pãrinte ! zise inspectorul Horvat grav. Legea prevede cã în școlile statului religia sã se predea paralel în limba maternã a elevilor și în limba oficialã ungarã. Va sã zicã cer minimul posibil cînd mã mulțumesc cu *Tatãl nostru*. Mã rog, te-am convins ?

— Domnule inspector, eu unul prefer sã nu mai predau religia în școala aceasta decît sã-mi pîngãresc conștiința și sã zãpãcesc sentimentele credincioșilor mei ! Orice sã-mi cereți, domnule, dar asta nu ! Mãcar credința sã ne rãmînã neatinsã ! Mãcar atîta drept s-avem și noi în țara asta, în care ne-am nãscut și s-au nãscut pãrinții noștri și pãrinții pãrinților noștri !

— Observ însã cã limbajul dumitale nu se prea deosebește de cel al agitatorilor care stîrnesc zîzanie între națiunea ungarã unitarã și ungurii de buze române ? rosti inspectorul aspru, încheindu-și haina ca sã-și sporeascã autoritatea. Țin sã te previn, pãrinte, cã statul nu dã ajutoare celor ce lucreazã împotriva intereselor patriotice !

— Dacã respectul credinței mele strãmoșești și împlinirea cinstitã a datoriei mele de preot înseamnã

agitație, domnule inspector, primesc bucuros orice urmãri ! Dar de la ceea ce cred cã este datoria mea, nu mã voi abate, în nici un caz ! declarã Belciug atît de energic cã Herdelea se fãcu mititel de admirație și de fricã.

— Bine... Foarte bine... Iau notã... Probabil cã din pricina aceasta nu progreseazã școala de-aici de loc... Foarte probabil !... Prea bine !... Voi lua mãsurile de cuviințã, negreșit, murmurã inspectorul înghițindu-și mînia ca sã nu dea spectacol în fața școlarilor ; apoi întorcîndu-se brusc la Herdelea, urmã : Dumneata trebuie sã fii cam obosit, nu ? Se vede cã ești obosit !... Cîți ani de serviciu ai ?

— Treizeci și doi, bîlbîi învãțãtorul spãimîntat.

— Da ? Treizeci și... A, e destul ! Te sfãtuiesc sã ceri îndatã sã te scoatem la pensie !... Te sfãtuiesc mult !... Vei avea o pensie frumoasã și te vei putea odihni, cãci ai mare nevoie de odihnã... Va sã zicã sã-mi trimiți petiția ! Din partea mea vei avea tot concursul sã fie rezolvatã cît mai grabnic !

Belciug rãmase cu Herdelea în curtea școalei dupã plecarea inspectorului, amîndoi descoperiți, în soarele vesel și fierbinte. Din clasã glasurile copiilor, dezghețate de frica prin care au trecut, veneau molcom și topite într-un zumzet de albine harnice. Stãteau tãcuți, gînditori și tulburați. Apoi deodatã privirile lor se întîlnirã și fiecare citi în fața celuilalt aceeași zbuciumare.

— E greu de tot, Ioane ! S-au pus pe capul nostru sã ne doboare ! zise Herdelea trist și nehotãrît.

— Nici pe Dumnezeu nu ni-l cruţă, păgînii ! Vor să ne ucidă sufletul, nu le ajunge că ne-au încătuşat limba ! murmură Belciug cu o îndîrjire adîncă şi stăpînită.

Tăcură iar. Primejdia parcă-i împrejmuia tot mai strîns, acoperindu-i şi înduioşîndu-i. Ochii lor se îndulciră privindu-se. Şi în acelaşi timp inimile lor se umpleau de iubirea care înfrăţeşte pe ostaşi în faţa duşmanului.

— Şi noi sîntem vinovaţi, Zaharie ! zise preotul cu glas care iartă şi cere iertare.

— Greşeala iertare aşteaptă, adăogă învăţătorul.

Îşi strînseră mîinile ca şi cînd ar fi făcut un legămînt.

7

Peste vreo două săptămîni, după examen, Ghighi, stînd în grădiniţa din faţa casei, văzu o trăsură prăfoasă apropiindu-se, care i se păru cunoscută. Dar numai cînd se opri, începu să ţipe de bucurie copilărească :

— Laura !... Pintea !... Mamă, a venit Laura !...

Alergă la trăsură, se sărută de nenumărate ori cu Laura, rîzînd, plîngînd şi ciripind neîncetat :

— Nici nu ne-aţi telegrafiat că sosiţi...

— Am vrut să vă facem surpriză...

— Te-ai mai îngrăşat, Laura scumpă... Şi ce bine-ţi şade aşa !

— Tu te-ai făcut iar mai frumoasă...

— Ei, destul, destul ! strigă Pintea glumeţ. Mai treci de mă sărută şi pe mine !

Herdelea ieşi fără haină, cum era, şi îmbrăţişă întîi pe George, în vreme ce, în urma lui, dăscăliţa cu lacrimi în ochi şi cu rîsul pe buze, murmură zăpăcită de emoţie :

— O, dragii de ei... Le-o fi foame şi noi n-avem nimic gata... Dacă ştiam, tăiam vreo doi pui... Dragii mamii dragi !...

O servitoare dolofană coborî tacticos din trăsură cu fetiţa Laurei în braţe. Speriată de gălăgie, copila începu să plîngă. Mamă-sa se repezi :

— Dă-o-ncoace, Ilona !

Vru să o ia, dar Ghighi sări să i-o dea ei. În braţele ei însă fetiţa plînse mai tare.

— Nu te cunoaşte, Ghighiţo, de-aceea plînge, zise Laura, mîndră. Să vezi însă pe noi cum ne cunoaşte şi cum rîde ! Ţi-e mai mare dragul...

— Dă-mi-o mie, că eu sînt obişnuită cu copiii ! făcu doamna Herdelea, luînd pe micuţa Maria de la Ghighi şi ogoind-o : Taci cu mama tînă, taci, draga mămiţii scumpă şi dulce...

Fetiţa se linişti într-adevăr, spre admiraţia tuturor. Herdelea profită de ocazie şi-i pofti în casă, comandînd milităreşte :

— Înainte... marş ! În casă !... Aţi trăncănit destul în uliţă !

În casă urmară noi lacrimi şi mai ales se încinse o vorbăraie care nu se sfîrşi pînă la miezul nopţii.

Laura povestea minunății despre Pintea, Pintea despre Laura și amîndoi despre odorul lor ; Herdelea zugrăvi pe inspectorul care a fost ticălos la examen, dar fără a spune că i-a cerut să iasă la pensie ; dăscălița și Ghighi întreținură pe Laura cu noutățile din Armadia, între care cea mai de seamă era logodna Lucreției Dragu cu profesorul Oprea... Între timp însă doamna Herdelea găsi destulă vreme să doboare trei pui mari în onoarea dragilor musafiri și să le servească la amiazi un papricaș cum n-au pomenit ei nici la Bistrița.

După-masă însă George stîrni o furtună cînd spuse că chiar mîine vor să plece cu toții mai departe, la Sîngeorz.

— Nu se poate ! Trebuie să stați și la noi baremi o săptămînă ! protestă Herdelea, adăogînd apoi cald : Că doar și noi vrem să ne fălim puțin cu voi la armadienii ăștia, ce Dumnezeu !

— La întoarcere, la întoarcere ! zise Pintea neînduplecat. Acum nu-i vreme ! Ceilalți ne așteaptă în Sîngeorz de o săptămînă !

— Care ceilalți ?

Laura lămuri că „ceilalți“ sînt Alexandru, fratele lui George, profesor în România, la Giurgiu, care a venit împreună cu Gogu Ionescu, soțul Eugeniei...

— Și Ionel, alt frate, contabil din Cernăuți, o completă Pintea. Sîntem atîția frați și surori că numai tata știe pe dinafară întreg pomelnicul !... De altfel, aduceți-vă aminte, vi l-a înșirat odinioară pe îndelete...

— Au luat vila Mara și o să petrecem plăcut toți împreună, mai zise Laura. Numai să nu uităm să telegrafiem lui Titu să vie și el neapărat, deși eu i-am scris... dar ca să știe c-am sosit...

În sfîrșit se învoiră și spre seară Herdelea cu George tocmiră două trăsuri pentru a doua zi, pînă la Sîngeorz.

Călătoria fu veselă, cu opriri scurte prin toate satele, pe la cunoscuți și prieteni. Valea Someșului se strîmta mereu, șoseaua se pitula pe sub stînci și rîpe tot mai piezișe, iar rîul însuși gîlgîia din ce în ce mai mînios... Ulița Băilor cotește din șoseaua cea mare în mijlocul Sîngeorzului, comună bogată și nesfîrșit de lungă. Un pârîu gureș roade necurmat drumul ce urcă ușor printre case țărănești pînă ajunge la băile așezate într-un cazan împresurat de dealuri împădurite. Vile cochete sînt risipite și ascunse printre brazi bătrîni, în jurul unui dîmb ca o tidvă uriașă în vîrful căruia chioșcul alb pare o tichiuță de clovn. La picioarele dîmbului, văzîndu-se de departe, dintr-un perete tăiat în piatră, Izvorul Tămăduirii bolbocește prin guri numeroase, adunîndu-și borvizul într-un canal arămiu care-l duce în clădirea scaldelor. În fața izvorului e o terasă prundită, de unde pornesc zeci de cărări, păzite de brazi, spre vilele și căsuțele dimprejur. La o margine a terasei însă un hotel-restaurant nou, parcă stăpînește și ispitește toată lumea.

Sosiră pe la sfințitul soarelui în fața vilei Mara care albea cu ferestrele deschise. George strigă din uliță :

— Oaspeți primiți, oameni buni ?

Un căpşor frumos de femeie se ivi într-o fereastră, dar dispăru îndată cu un ţipăt înăbuşit :

— George... A venit George !

Într-un antreu larg, puţin întunecos, se întîlniră toate rudele şi se cunoscură. Voiau să pară veseli, şi totuşi toţi erau stînjeniţi. Însuşi George nu se simţea prea la largul lui cu neamurile din România ; fusese aproape copil cînd văzuse ultima oară pe Alexandru, şi chiar Eugenia se schimbase mult în trei ani. Ca să scape mai uşor, George căută să glumească şi să adaoge la numele fiecăruia cîte-o codiţă hazlie ; ba la sfîrşit se învîrti şi într-un picior, strigînd :

— Ei, mai sînt rude de recomandat ? Că mi s-a urît de cînd nu mai isprăvesc !

Vorbele acestea li se părură atît de şugubeţe că toţi izbucniră în rîsete care mai sparseră gheaţa puţin. Atunci interveni Atena, soţia lui Alexandru, o femeie înaltă, uscăţivă, cu trăsături fine şi cam reci, dar cu voce foarte caldă şi simpatică :

— Bine, Georgel, se poate să uiţi tocmai pe nepoţii tăi ?... Veniţi aci, copii !... Poftiţi, moştenitorii noştri dragi !... Alecu, Ionică, Zoe !...

Toţi Herdelenii se aruncară asupra copiilor, înăbuşindu-i în sărutări. Mai ales dăscăliţa, care se simţea opărită în faţa atîtor necunoscuţi, găsi o adevărată salvare în copii şi se retrase cu ei într-un colţ ca să-i mîngîie.

Încetul cu încetul însă răceala se topi. Alexandru era un bărbat blînd, cu ochii dulci şi barbişon negru,

şi se împrieteni curînd cu Herdelea, vorbind de şcoală şi de unguri. Gogu Ionescu era mai bătrîn, aproape de vîrsta lui Herdelea, dar fiindcă nevastă-sa era prea tînără, umbla spilcuit, îmbrăcat după ultima modă, se rădea în fiecare zi, şi nu purta mustăţi ; vorbea în fraze alese, parcă fiece cuvînt ar fi fost pentru *Monitorul oficial*, deşi la Cameră nu deschisese gura niciodată, fiind mameluc guvernamental. Laura şi Ghighi nu mai conteneau cu frumuseţea Eugeniei care, într-adevăr, avea ochi mari foarte albaştri şi mîngîietori, cu gene lungi şi dese care, cînd clipeau, parcă oftau, cu o gură cît o cireaşă coaptă, veşnic surîzătoare, cu obrajii catifelaţi care n-au nevoie de dresuri, cu talia mlădioasă, trasă prin inel, cu o rochie simplă şi totuşi de o eleganţă ademenitoare... Fireşte că şi Eugenia descoperea mereu noi calităţi Laurei şi Ghighiţei, cerînd din cînd în cînd şi părerea soţului ei :

— *Elle est ravissante*, Gogule, *n'est-ce pas ?* [1]

Gogu aproba foarte politicos, deşi el era atît de încîntat de nevastă-sa, pe care o luase fără zestre şi numai pentru frumuseţea ei, încît toate femeile din lume i se păreau mai mult sau mai puţin slute.

George umbla de la un grup la altul, strălucitor de mulţumire, azvîrlind cîte-o vorbă şi în sfîrşit statorindu-se lîngă doamna Herdelea care se mai încălzise puţin discutînd de greutăţile casnice cu Atena, ea însăşi mare gospodină şi mamă iubitoare.

---

[1] E încîntătoare... nu-i aşa ? (Fr.)

În vălmășagul prezentărilor uitaseră pe fetița Laurei. Cu atît mai mult fu purtată din mînă în mînă, răsfățată și sărutată, pînă ce micuța găsi de cuviință să-și ude scutecele tocmai în brațele Eugeniei, spre marea veselie a tuturor.

— Bine că nu ți-a pătat rochia ! strigă Ghighi.

— E semn bun pentru o nevastă tînără ! glumi Herdelea.

— A, știi că a sosit și Ionel, zise Alexandru către George, cînd se mai potoli zgomotul. Noi l-am găsit aici. Zice c-a venit de vreo zece zile. Dar crezi că poți face ceva cu ursul cela ? Nici măcar nu vrea să stea cu noi. Are odaie la hotel și toată ziua bate dealurile și pădurile.

În sfîrșit Atena, ca gazdă, puse capăt taifasurilor :

— Acuma haideți toți în camerele voastre !... Și într-o jumătate de oră să fiți gata, că mergem să ne plimbăm nițel cu muzică, iar pe urmă vom lua masa la restaurant !... Ei, la revedere ! În curînd !

Peste cîteva minute toți se găteau și în toate odăile se schimbau păreri despre noile cunoștințe. Toți erau încîntați, afară de Gogu, care nu putea uita rochia doamnei Herdelea, croită după moda de-acum douăzeci de ani, și care se simțea jignit, deși nu voia să se arate, că străinii aceștia nu-l respectă îndeajuns.

În amurgul înăsprit de mirosuri de brad și de rășină, muzica lăutarilor răsuna alinătoare. Pe terasă și pe cărările dimprejur furnica o lume voioasă pe care valsurile și romanțele o fermecau. La Izvorul Tămăduirii era îmbulzeală de pahare, iar prin înserarea

brazilor șoaptele de dragoste se întreceau și se stingeau în aerul ce înviora inimile... Într-o poieniță ascunsă grupul de neamuri dădu întîmplător peste Ionel, șezînd pe o bancă, cu țigara în colțul gurii, nepăsător și liniștit. Muzica și zgomotul lumii de-abia ajungeau aici ca o adiere blîndă. Îl siliră să meargă să mănînce împreună.

— De ce nu mă lăsați pe mine în pace ? zise Ionel, urnindu-se anevoie. Mie nu-mi place gălăgia și lumea...

În întunericul înstelat restaurantul strălucea de lumină. Terasa mai toată era acuma acoperită de mese, iar în parfumul brazilor se amestecau mirosuri de mîncări și băuturi.

— Uite Ungureanu ! strigă George tocmai cînd erau aproape de masa ce li se rezervase, oprindu-se. Ce faci pe-aici, prietene ?

Aurel văzu pe Laura în mijlocul celorlalți, își scoase pălăria și zise încurcat :

— Bună seara, stimată doamnă !

Laura răspunse dînd din cap serios, urmîndu-și calea fără nici-o tresărire. Doar cînd se așeză la masă se gîndi zîmbind că odinioară a putut simpatiza pe băiețoiul ăsta...

Erau pe la mijlocul cinei cînd deodată apăru Titu pe terasă. Se uită împrejur, puțin jenat, apoi văzînd masa cea mare, veni drept și salută, parcă pe toți i-ar fi cunoscut de cînd lumea.

— Am primit tîrziu telegrama și de-abia adineaori am putut sosi !

Laura, care nu-l mai văzuse de la cununie îl îmbrățișă plîngînd și murmurînd cu drag :

— Titule ! Titule !

Soții Herdelea se simțiră mai mîndri, observînd că feciorul lor a făcut impresie bună asupra noilor neamuri.

— Aici, aici, lîngă mine, că mie-mi sînt mai dragi poeții ! strigă Alexandru dîndu-și scaunul mai la o parte.

La dreapta lui Titu ședea Eugenia, care-l privea curioasă. Titu îi sărută mîna inelată și parfumată, și așezîndu-se îi zise :

— Superbă soră are George, iar eu încîntătoare cumnățică !

— Oprește, tinere, avîntul ! rîse Alexandru. Să nu te apuci să-i faci curte că bărbatu-său e gelos ca un harap !

Gogu, de peste masă, zîmbi cu o nepăsare căutată, în vreme ce ceilalți rîseră cu poftă. Eugenia însă se roși puțin și răspunse :

— Cu toate astea îmi place să mi se facă curte !

— Aha ! aha ! strigă iar Alexandru. Care va să zică o invitație în toată forma ?... Gogule, să fii cu ochii în patru, că tînărul e primejdios !

Rîsul și buna dispoziție au domnit toată seara...

Titu fu găzduit, firește, tot în vila Mara. Se sculă însă mai de dimineață ca toți, să se poată plimba și să-și răcorească creierii înfierbîntați de emoțiile ce i le-au stîrnit oamenii din țara unde năzuia și el. Se simțea fericit și-i suna mereu în urechi mai ales

graiul lor grăbit și dulce. Dîndu-și seama că Alexandru îl simpatiza, voia să cîștige și prietenia lui Gogu care, fiind deputat, îl va putea ajuta mai ales cînd va ajunge și dînsul în România. Apoi Eugenia îl fermecase așa încît o și visase, dar acum trebuia să-și astîmpere admirația, zicîndu-și că nu-i timpul să se țină de năluciri.

La izvor se întîlni cu Ionel Pintea care bea foarte cumpătat, dintr-o ceașcă, borviz cu lapte în care înmuia chiflă.

— Asta-i cura mea, zise Ionel zîmbind silit.

Porniră împreună într-o pădure deasă de molifți. Ionel nu era prea încîntat, căci petrecea mai bine singur. Titu totuși se agăță de dînsul, dornic să afle ce-i în Bucovina, fiind întîiul om de-acolo cu care putea vorbi. Întrebările lui stăruitoare însă pe Ion Pintea îl plictisiră, încît în cele din urmă îi spuse răspicat :

— Dumneata vrei să mă faci să vorbesc de lucruri care pe mine nu mă interesează sau cel puțin nu mă pasionează. Eu azi sînt un simplu contabil, copleșit de muncă și care n-am nici vreme și nici poftă să mă amestec în zîzaniile politice. Orice politică mi-e indiferentă... Prostiile astea, iartă-mă că zic așa, le-am făcut pe cînd eram prin liceu și nu le-am mai luat cu mine în viață, să mi-o împovărez... Și pe urmă, mai cu seamă la noi în Bucovina, politica înseamnă numai ceartă, hărțuială, scandal, murdărie... mai mare rușinea ! Sîntem puțini și totuși dezbinați în atîtea partide și bisericuțe, încît nimeni nu se gîndește la in-

teresul general, ci toți se gîndesc numai la ambițiile lor mărunte... A, mi-e și scîrbă !... Eu cred că libertatea e cea mai mare nenorocire pentru poporul care nu-i copt s-o aibă. De aceea dumneavoastră aici sînteți mai fericiți, oricît vă plîngeți și vă burzuluiți... Așa este, domnule ! Aici ungurii, nerozi, vă sîcîie, vă persecută, vă îngenunchează — adevărat. Asta-i norocul dumneavoastră, căci asta vă face dîrzi, solidari și puternici. În clipa cînd vi s-ar da libertatea, ați face și dumneavoastră ceea ce se face la noi. Ungurii sînt proști și vă întăresc vrînd să vă slăbească. V-ar distruge însă îndată ce s-ar dezlega lanțurile !

Titu rămase cu gura căscată, fără să mai poată răspunde.

— Ei, acuma ai aflat ? sfîrși Ionel acru. Adevărul e totdeauna dureros...

Titu murmură ceva, mai merse cîțiva pași, apoi deodată îi zise bună ziua și se despărți tulburat.

„Nu se poate... Vorbe... Astea-s aiurările unui ursuz !" se gîndi dînsul simțindu-se totuși obosit ca după o noapte nedormită.

— Încă unul care-i cu mintea plină de fumuri ! murmură Ionel singur, bucuros c-a scăpat de un tovarăș prea curios.

Titu fu posomorît toată ziua, parcă de cele ce i-a spus Ionel atîrna fericirea lui întreagă. Își amintea fiece cuvînt și-l durea ca o mare nenorocire. Laura îi șopti cînd găsi prilej :

— Ce ai, dragă Titule ? Nu fi urîcios ! E vorba de viitorul tău. George a vorbit cu Alexandru despre

tine și despre dorințele tale... Ia seama să nu-i indispui pe toți !

După-prînz, stînd cu toții de vorbă într-un chioșc, la umbră, Herdelea povesti amănunțit rudelor cîte a pățit. Voind să-și pregătească mai frumos ieșirea la pensie, o întoarse pe coarda națională, arătîndu-le cum toate i se trag din faptul că a luat apărarea unui biet țăran român față de samavolnicia unui magistrat ungur, apoi stăruind mai ales asupra examenului cînd inspectorul i-a cerut să nu mai lase pe copii să crîcnească pe românește, și sfîrșind melancolic :

— Dar decît să-mi unguresc sufletul la bătrînețe și să-mi vînd conștiința, mai bine s-ajung salahor muritor de foame ! Mai bine !... De aceea mă și bate capul să ies la pensie curînd-curînd...

Rudele din țară fierbeau de indignare. Chiar și Gogu se încălzi și, cînd Herdelea spuse că, de-ar fi mai tînăr, s-ar duce și el în România ca Titu, numai să scape de urgia stăpînirii ungurești — se repezi însuflețit la Titu și-i strînse mîna :

— Bravo, tinere ! Vino la noi, la libertate !... De ce-ai sta și dumneata între barbarii aceștia cutropitori de conștiințe !

Titu se însenină, mai cu seamă că Gogu îi oferi îndată să tragă la dînșii în București, adăogînd :

— La noi poți sta toată ziua, să mănînci și să faci poezii cîte-ți place !

— Să vii negreșit la noi ! O să-mi faci mare plăcere ! spuse și Eugenia privindu-l cochet și con-

vinsă că melancolia de azi a tînărului a fost din pricina ei.

Alexandru îl pofti să mai meargă şi pe la dînsul, prin Giurgiu, dacă i se va urî la Bucureşti.

— Să vii numai, că n-ai să rămîi pe drumuri în România ! sfîrşi Atena.

— Cu atîtea protecţii mari, ministru trebuie să ajungi, Titule ! strigă Herdelea uitîndu-şi grija lui, de mulţumire că-şi vede feciorul fericit.

Într-una din zilele următoare Gogu şi Alexandru, vorbind de Titu, socotiră că ar fi poate şi mai nemerit să-i găsească vreun temei oarecare, ca să nu se simtă jenat stînd degeaba. Şi hotărîră îndată să-l adăpostească la un ziar ; Gogu, ca deputat, are să-i facă loc baremi la jurnalul partidului.

— O, da, la o gazetă ! zise Titu strălucind de bucurie, cînd află. Aşa ceva visam şi eu... Tocmai aşa ceva...

Perspectivele trandafirii îi şterseră din creieri răspunsul lui Ionel ce-l întunecase un răstimp. Cu privirea la ţinta care lucea mai aproape, viaţa i se părea plină de comori.

De altfel Gogu prinse dragoste multă pentru „tînărul cu ochii aprinşi de o lumină stranie şi înălţătoare", cum îi zicea. Umblau mult împreună, discutînd politică naţională şi uneori chiar literatură românească, deşi acasă Gogu se mîndrea că n-a citit în viaţa lui decît numai franţuzeşte. Alături de Titu, deputatul se simţea cuprins de înflăcărare :

— Trebuie să mai aveţi răbdare, să mai luptaţi, să mai rezistaţi ! Va veni şi mîntuirea ! Trebuie să vie !... Credeţi că pe noi, dincolo, nu ne doare viaţa voastră de suferinţe ?... Voi sînteţi speranţa noastră, precum noi trebuie să fim speranţa voastră !

— De ce nu faceţi măcar un gest ca să ne încurajaţi ? întrebă Titu pe care gîndul acesta îl frămîntase mult.

— Vă dorim în adîncul inimii noastre, dar gura trebuie să fie mută ! zise deputatul român grav. O, politica !... Ce stupid lucru e politica în lume !

8

Ion auzi curînd că Vasile Baciu a umblat pe la un avocat din Bistriţa şi că l-ar fi tocmit să-i scoată toate pămînturile de la ginere-său. Se spăimîntă mai ales simţindu-se slăbit în îndîrjirea lui de cînd i-a murit şi copilul. Deşi vedea primejdia, gîndurile nu-i mai erau îndreptate numai asupra ei, ci hoinăreau neputincioase ba încoace, ba încolo. Îşi zicea că n-are să dea nici un petec de loc, ş-apoi îndată iarăşi că n-ar fi rău să cadă la o învoială cu Vasile, să-i astupe gura... În schimb inima îi bătea mereu mai nerăbdătoare, frămîntată de un dor înăbuşit prea multă vreme care azi stătea să izbucnească. Cînd îi venea în minte Florica uita de toate, chiar şi de socru-său, întocmai precum odinioară a uitat-o pe ea din pricina pămîntului.

A doua zi după ce află cum a fost Vasile Baciu la avocat, văzu pe Florica trecînd cu demîncare la oameni, sprintenă, zîmbitoare şi dîndu-i bineţe parcă l-ar fi chemat la dînsa :

— Ce mai faci, Ionică !... Noroc bun !

— Noroc bun ! mormăi el îngrozindu-se cum i se scurg ochii după ea.

În aceeaşi seară, venind de la cîmp, se opri în poarta lui George să-l întrebe ce să facă cu socru-său ? Dar în vreme ce George îi spunea şi-l învăţa ce credea, dînsul vedea numai pe Florica, în tindă, învîrtindu-se la vatră, pregătind cina, şi de-abia se stăpînea să nu se repeadă la ea, s-o cuprindă în braţe şi s-o ducă de-aici, să n-o mai atingă nimeni, nici să nu i-o rîvnească.

Ziua următoare se gîndi să se ducă iar la George, dar nu mai îndrăzni de frică să nu-i vadă în ochi patima. Şi, fiindcă totuşi trebuia baremi s-o vadă, alergă ca un smintit pînă ce ştirici la care holdă seceră Florica şi-şi făcu drum prin apropiere şi o zări.

Se mira şi se afurisea că a lăsat-o să se mărite cu altul şi că n-a luat-o el, ş-apoi se mîngîia singur, zicîndu-şi : „Mie mi-a fost scrisă Florica, degeaba..."

Încerca să se smulgă din lanţul ce-l strîngea tot mai tare ca să-şi întoarcă toate gîndurile la moşia lui ameninţată de îndîrjirea lui Vasile. Dar cînd se mustra c-o să-şi piardă averea pentru o muiere blestemată, cum se mustrase şi altădată, acum i se adăoga în creieri, nechemată, întrebarea : ce folos de pămînturi, dacă cine ţi-e pe lume drag nu-i al tău ? Şi pe

urmă gîndurile se înlănţuiau. Baremi de-ar fi trăit copilul, să ştie şi dînsul pentru cine munceşte şi se sfarmă... Dar aşa, cui ar rămîne moşia lui, dacă l-ar strînge Dumnezeu într-o bună zi, căci omu-i trecător ca adierea vîntului.

Din pricina alergăturilor zadarnice rămăsese în urmă cu munca pămîntului. Toată lumea isprăvise seceratul, dar el mai avea încă două holde în picioare. Numai după o ceartă mare cu mamă-sa, se urni să trimită pe Glanetaşu cu trei lucrători la locul cel mai mare, iar delniţa de lîngă drumul cel vechi s-o doboare dînsul.

Era într-o joi. De unde muncea Ion se vedea drumul pe care treceau neîncetat femei cu coşuri şi dăsagi, mergînd la bîlciul săptămînal în Armadia. Mărul pădureţ sub care născuse anul trecut Ana, era încărcat de rod şi făcea o umbră groasă, deşi o porumbişte verde îl acoperea pînă-n ramuri.

Ion lucra cu o voie bună cum nu mai avusese de mult, ca şi cum ar fi presimţit o bucurie năvalnică. Se uita rareori spre drum, ca să nu-l ţie de vorbă nimeni. De altfel pe la prînzul cel mic nu mai trecea pui de om... Începu să lege snopi şi, cînd isprăvi şi-i aşeză în picioare, îşi aruncă ochii spre Pripas. Atunci văzu departe o femeie, venind grăbită, cu nişte dăsagi pe umăr. Tresări şi privi împrejur, bucuros că e singur cît e hotarul de mare.

— Florica ! murmură dînsul apoi cu ochii spre femeia care se apropia mereu.

O sorbea cu cît se apropia și i se părea din ce în ce mai frumoasă. Florica avea o năframă albă în cap, legată ștrengărește. Îl zări și ea, mirată și cuprinsă de o strîngere de inimă. Dar nu-și pierdu firea și, cînd ajunse în dreptul lui, îi strigă zîmbitoare :

— Am să sosesc la spartul tîrgului, Ionică !... De, omul cu multe griji anevoie iese din casă !

Ion ar fi vrut să-i răspundă și limba parcă i se înțelenise. Florica însă nu se opri. Și atunci îl apucă o frică cumplită că nici acuma, deși ar avea prilej bun, nu e în stare să-i vorbească, să-și deșarte sufletul... Păși spre drumul pustiu și izbucni aproape disperat :

— Unde fugi așa, Florico ?... Mai stai oleacă, stai că am să-ți spun ceva... Și vino mai încoace că doar n-o să piară tîrgul...

Femeia parc-ar fi așteptat chemarea. Se întoarse din cale și veni spre dînsul, cu fața aprinsă, dar zicînd molatec :

— Vai de mine... numai să nu mă ții mult de vorbă, Ioane, că mă omoară George...

Iar cînd fu lîngă Ion, adăogă mai încet :

— Mă duceam să vînd niște pere oarzăne [1], că ne trebuiesc bani... Și George nu mă lasă nici să...

Ion o privea tăcut și simțindu-se jignit că îi vorbește de George. Nevasta, ridicînd ochii ei albaștri întrebători și adîncindu-i în ochii lui tulburați, înțelese, își curmă gîndul și murmură gingaș :

[1] *Oarzăne* — văratece.

— Ce vrei, Ioane ?...

Bărbatul zise, cu dinții strînși, înfricoșat parcă să nu-i zboare spre dînsa tot sufletul înnebunit de patimă :

— Mai odihnește și tu... De ce nu vrei să te odihnești ?

Privirile lor se împleteau fermecate.

Florica șopti mai domol :

— Îs grăbită, Ionică... zău așa... Lasă-mă... să-mi văd de drum... zău așa...

Dar în același timp pășea alături de Ion, cu umărul lipit de umărul lui. Trecură prin porumbiște și se opriră sub părul pădureț unde sumanul bărbatului era așternut pe jos la umbră, ca un culcuș pregătit înadins. Se așezară privindu-se în ochii strălucitori de o fericire mult așteptată. Ion vru să-i impute că i-a pomenit de George, suflă greu pe nas și de-abia putu gîfîi :

— Ehei, Florico...

— Uf, ce cald mi-e... m-a topit căldura, zise femeia, dînd mai la o parte dăsagii cu pere. Dar aici e bine, că-i răcoare... zău așa... răcoare...

— Răcoare, bîlbîi Ion în neștire peste cîteva clipe.

Apoi tăcură, ascultîndu-și bătăile inimii. Apoi Ion, brusc ca o fiară, o cuprinse de subțiori și-i mușcă buzele. Apoi Florica se lăsă pe spate, moale, gemînd...

— Tot a mea trebuie să fii tu ! zise bărbatul pe urmă cînd Florica își lega năframa, gata de plecare. Să știu de bine că fac moarte de om și tot a mea ai să fii !

— Ei, Ionică, multe zice omul! răspunse femeia fără să-l mai privească. Cînd s-a putut, n-ai vrut; cînd vrei tu nu se mai poate!

Ion rămase şezînd pe suman, cu ochii după Florica ce se pierdea prin porumbişte.

— Ba se poate, murmură singur, ca o încurajare. Să ştiu de bine că...

Îşi reteză deodată vorba. Frunzele mărului foşneau ca o imputare. Şi imputarea îi aducea aminte de Ana. Sări în picioare parcă l-ar fi înţepat o viperă. Nu mai îndrăzni să se uite spre mărul sub care, acum un an, cealaltă i-a născut copilul. Se duse la seceră, fără a întoarce capul, ca şi cînd din spate l-ar fi ameninţat o mînă nevăzută.

Florica se depărta pe drum legănîndu-se mîndră în şolduri. Inima lui Ion tresăltă de noi fiori, în vreme ce buzele-i şopteau dîrz:

— Ba se poate!... Să ştiu de bine că fac moarte de om!

Capitolul XII

GEORGE

1

Precum flăcăii se duc pe la fete în fiecare seară, pe viscol ca şi pe vreme frumoasă, frînţi de munca zilei ca şi după odihna de sărbători, tot astfel se ducea acum Ion pe la George, nesmintit, ca spre un frate bun, cînd să-i ceară un sfat, cînd să-i dea el o povaţă, găsind totdeauna o pricină care să-i îndreptăţească venirea... Nu se mai sfia de George şi uneori schimba cîte o vorbă şi cu Florica, în treacăt, cum se cuvine să te porţi cu orice muiere în casa omului.

Iar George se simţea măgulit că vine şi se mîndrea că-i caută sfaturile un bărbat deştept ca Ion care, prin minte şi şiretenie, s-a înstărit de unde mai înainte era calic ca şoarecele din biserică.

Numai Savista-Oloaga, care trăia pe lîngă casa lui George, bufnea şi se burzuluia din ce în ce mai năstruşnică. Fiindcă George a strîns-o de pe drumuri şi glumea uneori cu dînsa şi mai ales fiindcă nu uita niciodată, cînd aducea rachiu, să-i dea şi ei cîte-un păhărel, Savista îl iubea cu o furie sălbatecă, atît de

caracteristică estropiaţilor[1], şi ar fi fost în stare să strîngă de gît pe oricine pentru dînsul. În schimbul mîncării n-avea altă îndatorire decît să stea toată ziua pe prispă şi să hîşîiască găinile ca să nu intre în tindă. Ba joia, cînd era frumos, George îi mai dădea voie să se tîrască pînă-n Uliţa Mare, să-şi cerşească şi cîte ceva gologani, să aibă şi ea banii ei... Cu aceeaşi patimă ura însă pe Ion de cînd a simţit că umblă după Florica şi că astfel vrea să înşele pe George. Se liniştise un răstimp, după ce ocărîse pe Ana, văzînd că venirile lui Ion s-au oprit brusc, şi fusese chiar mîndră că ea a putut abate o primejdie ce ameninţa pe idolul ei. Dar acuma că Ion venea mai des ca totdeauna, îngrijorările o zbuciumau şi o făceau să nu mai aţipească nici în după-amiezile cele mai dogorîtoare. De cum sosea Ion, ea se lipea pe prispă ca o broască, ciulind urechile ca să nu-i scape nici o vorbă, ochii îi luceau straniu, ca două mărgele de sticlă, urmărindu-i fiecare mişcare şi privire, fără a pierde din vedere nici pe Florica în care n-avea nici o încredere, neuitînd că odinioară era să se mărite chiar cu Ion, dacă el ar fi vrut s-o ia... Se înfuria că nu putea surprinde nimic la Ion şi că doar Florica se zăpăcea şi se roşea puţin, încît oalele îi dădeau deseori în foc, umplînd toată casa cu aburi şi miros de rîntaş ars.

Plictisită de atîta pîndă zadarnică, într-o zi, fiind numai Florica acasă, avu o izbucnire de furie, urlînd şi ameninţînd :

[1] *Estropiat* — mutilat, schilod.

— Spun tot lui George... Tu eşti rapandula... tu... tu... Ce vine Ion ? A ? Ce-i Ion ? Bărbat ?... Ptui ?... Tffs !...

Scuipă spre Florica, se învineţi de mînie neputincioasă. Îşi smulse smocuri de păr din cap şi ochii i se umplură de sînge răcnind :

— Ruşine !... Rapandulă !... Omoară George !...

Femeia se sperie întîi, crezînd c-a dat boala rea peste ea, dar pe urmă, înţelegînd unde bate, o huidui. Şi oloaga se potoli îndată, parcă i-ar fi turnat apă rece în cap. Îi păru rău că s-a trădat şi, ca s-o dreagă, vru să arate c-a glumit şi începu să rîdă cu dinţii ei lungi şi galbeni :

— Glumă, fă... Zău... Dă-mi ciorbă !... Foame...

O dată însă Ion pică pe la prînz, cînd George lipsea. Savista încremeni pe prispă văzîndu-l că intră în ogradă. Şi cînd Ion zise nepăsător, oprindu-se lîngă poartă :

— Noroc, noroc, Savisto ! Tot voinică ?... Da George-i pe-acasă ?

— Numai Florica acasă ! răspunse ea repede, arzînd de dor să-l facă să se apropie de nevastă ca să se adeverească bănuiala ei.

Ion stătu pe gînduri cîteva clipe, ş-apoi zise mai încet, aruncîndu-şi ochii fulgerător spre tindă :

— Aveam cu George o vorbă... Păcat că nu-i şi el aici...

Şi plecă, întristat, clătinînd din cap, uitîndu-se înapoi din uliţă.

Savista fierbea de bucurie. Era sigură că Ion venise la Florica, înadins pentru că o ştia singură. Şi de-aci încolo cînd nu era George acasă, nu mai stătu lîngă uşa tinzii, ci tocmai în colţ, ascunsă după o grămadă de coceni de porumb, aşteptîndu-l să mai pice.

Peste cîteva zile Ion într-adevăr veni iar, tot pe vremea prînzului. Înainte de a deschide portiţa însă se uită prin ogradă. Oloaga, din ascunzătoare, vedea că pe ea o caută. Apoi Ion intră repede şi dispăru în tindă. Savista se tîrî cît mai fără zgomot spre uşă. Şi auzi glasul lui Ion, drăgostos, şi pe al Floricăi, înfricoşat. Tremura totuşi atît de grozav de bucurie că nu înţelese nimic, deşi cei doi în tindă vorbeau destul de tare.

Ion ieşi curînd, văzu pe Savista şi păli. Dar îşi reveni repede şi-i zise uşor :

— Am venit iar şi iar n-am dat de George... N-am noroc şi pace ! Rămîi sănătoasă, lele Savistă !

Oloaga nu răspunse ; în privirea ei însă fîlfîia atîta ură, că Ion plecă fără a mai întoarce capul. Era fericită şi de-abia aştepta să vie seara, să-i spună tot lui George...

— Bade... bade !... Vino-ncoa ! îl întîmpină cînd îl zări.

George, deşi ostenit rău, se duse spre ea la grămada de coceni.

— Ei ? Ce poznă-i cu găinile ? o întrebă în glumă.

Savista începu foarte încet şi rar ; dar apoi, cuprinsă de emoţie, spumegă încît nu mai era chip s-o priceapă nimeni.

— Ion ?... Ei, şi ce vrea Ion ?... A fost aici ? o întrerupse bărbatul ştergîndu-şi de pe obraji năduşeala frămîntată de praf.

— Ion... fost... Florica... fost... Tîlhari... Omoară, omoară ! gemu oloaga desperată, podidind-o lacrimile şi înecîndu-se de sughiţuri.

— Bine, Savistă, bine... Lasă că ştiu... bine ! făcu George liniştit.

De-abia după cină, cînd se culcă în pat lîngă Florica, se gîndi mai bine la vorbele Savistei şi se cutremură, căci deodată îşi aminti privirea lui Ion de la nuntă, privirea care l-a înspăimîntat atunci şi pe care totuşi a uitat-o. Cum a putut-o uita oare ?

„Apoi dacă-i aşa, îl omor !... Amu nu mai iert... Îl omor !“ îşi zise George hotărît, mîngîind corpul femeii care-i aţîţa sîngele.

2

Doamna Herdelea nu voise să facă ceartă în faţa oamenilor străini, în Sîngeorz, dar cum ajunseră acasă, îl luă pe Herdelea la zor :

— Nu ştiu, nebun eşti ori nu eşti în toate minţile, de vorbeai într-una că ieşi la pensie. Se vede că ţi s-a urît cu binele... Apoi de aceea ne-am căznit

şi am suferit, ca acuma, după ce ai scăpat cu faţa curată, să cauţi singur sărăcia ?

Ghighi era de aceeaşi părere, anume că retragerea ar fi o umilire. Cît priveşte că inspectorul cere să înveţe pe copii numai ungureşte, dăscăliţa răspunse prompt, potrivindu-şi părerile după împrejurări, ca totdeauna :

— Ei şi ? Te încînţi de linguşirile românilor, parcă din vorbe frumoase ai putea mînca ? Lumea ştie că sîntem români, dar şovinismul nu-i a bună niciodată. Adică ce-o fi dacă o să-i înveţe ungureşte ? Lasă-i să înveţe, că-i bine azi cînd ştii o limbă străină, că vezi bine că fără ungurească nici nu te mai poţi mişca din loc... Dacă-s vremurile aşa, noi să le schimbăm ?

Herdelea însuşi se simţea nenorocit că trebuie să se despartă de şcoală, dar totuşi se ruşina să spună chiar şi acasă că inspectorul îl sileşte să iasă la pensie. Şi de altfel mai spera în sine că pînă-n cele din urmă se va mai întîmpla ceva şi nu va trebui să plece. De aceea amîna mereu şi nu făcea petiţia. Totuşi, pe de altă parte, pentru orice eventualitate, răspîndea şi prin Armadia ştirea că, faţă de persecuţile tot mai crîncene ale ungurilor, se gîndeşte să-i dea dracului şi să se retragă. Răspunsul i-l dădu Grofşoru, la berărie, în gura mare :

— Prietene şi frate ! Mai bine să mori decît să fii călăul copiilor noştri !

Şi fraza aceasta făcu ocolul Armadiei, cîştigînd simpatii amîndurora şi chiar lui Belciug, pe care

Herdelea îl lua veşnic ca martor şi care îngălbenea de indignare cînd venea vorba de inspectorul Horvat.

După asemenea încurajări, învăţătorul iar venea hotărît să-şi scrie îndată cererea de pensie. Acasă însă găsea împotrivirea dîrză a dăscăliţei care îi schimba tot planul. Doamna Herdelea, sfătuindu-se toată ziua cu Ghighi, descoperea mereu argumente mai temeinice.

— Uite pe Zăgreanu ! Ştii bine, că tu mi-ai spus, cît a fost în Pripas i-a înnebunit cu ungureasca... Şi cu toate astea nu-i zice nimeni nimic, ba-l laudă toată lumea şi-i prezice viitor mare !... Fiindcă aşa şi este !

Herdelea, încercînd să profite de simpatiile lor pentru Zăgreanu, spuse că ar fi cuminte să-i cedeze lui locul din Pripas, fireşte dacă are intenţii serioase cu Ghighi. Pe cînd fata protesta împotriva acestui plan infernal, declarînd că-i e urît Zăgreanu (în Sîngeorz însă mărturisise în taină Laurei că e băiat foarte drăguţ, măcar că e numai învăţător), doamna Herdelea zise neclintită :

— Lasă, nu te îngriji tu de el... Îi găseşte lui loc inspectorul, că ştii doar cît îl iubeşte şi-l protejează...

Prin august, într-o după-amiază, Zăgreanu veni mai mişcat ca alte dăţi, deşi Ghighi nu era acasă. Herdelea trecu în grădiniţă cu dînsul, să stea de vorbă. Şi tînărul spuse îndată că soseşte tocmai de la Bistriţa şi de aceea e plin de praf. Nici n-a fost încă să se schimbe. A văzut pe domnul inspector...

Apoi nu mai putu continua. Herdelea îl privi întrebător.

— Mi-a spus multe, reluă Zăgreanu mai încurcat, parcă negăsind cuvintele potrivite. Mi-a făgăduit... cîte-n lună și stele... Mi-a făgăduit...

— Te are drag inspectorul, zise Herdelea liniștit. E bine să fii bine cu inspectorul, foarte bine... Numai să-ți dea o școală bună, într-un sat bun...

— Apoi vezi, domnule *colega*, da, da, bîlbîi tînărul. E greu... Nu știu cînd s-o putea... Da... Domnul inspector zice că vrea să-mi dea Pripasul...

— Pripasul ? făcu Herdelea cu o săgeată în inimă.

— Da... adică... zice că dumneata n-ai să mai stai mult, că-ți trebuie odihnă, că ai servit destul... că... în sfîrșit...

Zăgreanu nu îndrăzni să-i mai spuie că inspectorul i-a poruncit să reamintească bătrînului învățător să trimită imediat cererea de pensie, altfel îl va scoate din oficiu, că în nici un caz nu va mai îngădui să înceapă tot dînsul noul an școlar.

Herdelea rămase pierdut. Înțelese ceea ce nu îndrăznise să-i mărturisească Zăgreanu și se simțea dureros rușinat.

— Adevărat, foarte adevărat, murmură apoi cu glas tremurat. Am servit destul, prea destul... N-am să mai stau... Nu, nu, fie liniștit inspectorul ! Fii și dumneata liniștit...

În aceeași seară, după ce se culcă doamna Herdelea și Ghighi, el se așeză la birou și scrise pînă tîrziu de tot. Strică multe coale de hîrtie și toate le

udă cu lacrimi. Închipuirea că de-acuma părăsește pentru totdeauna școala lui, iubirea lui, îi sfîșia inima. Cînd i-a venit suspendarea, a plecat cu o scînteie de nădejde de întoarcere ; azi pleacă fără nici o nădejde. De azi încolo nu mai e învățător.

— S-a sfîrșit, s-a sfîrșit, șoptea dînsul frînt, ca femeia cînd trebuie să-și dea seama că a îmbătrînit.

3

Vasile Baciu fusese la trei avocați în Bistrița și toți trei îi spuseseră la fel : legea zice că copilul moștenește pe tată și tata moștenește pe copil. Asta înseamnă că să nu-și mai tocească opincile în zadar. Cu toate acestea el amenința mereu pe Ion cu judecata, nădăjduind să-l sperie, cum s-a speriat și dînsul odinioară. Sufletul lui însă era toropit de amărăciune și se revolta împotriva legii care îngăduie ca un tîlhar să vie să-i ademenească fata, să-i smulgă moșia și pe urmă, după ce bagă în groapă femeia, să rămînă cu pămînturile și averea luate cu japca... Gîndindu-se mereu la nedreptatea lumii, ajunse la bănuiala și apoi la convingerea că Ion a omorît pe Ana, înadins ca să-i rămîie moșia și să se poată însura a doua oară. Oamenii cărora le împărtășea credința aceasta credeau sau nu credeau, dar toți pizmuiau pe Ion că s-a ales cu atîta pămînt pe urma Anei... De supărare și de necaz, Vasile Baciu se așternu mai rău pe băutură.

Nemaiştiind încotro s-o apuce, într-o dimineaţă se duse la popa Belciug şi i se plînse. Preotul, cumpănind şi chibzuind, avu o idee cucernică şi zise atît :

— Bine... Am să vă chem pe amîndoi...

Şi duminica următoare, Belciug chemă pe Vasile şi pe Ion, împreună cu mai mulţi fruntaşi ai satului.

— Oamenii de omenie trebuie să se învoiască ! vorbi preotul frecîndu-şi mîinile. Să căutăm şi noi, cu toţii dimpreună, o învoială omenească ! Aşa-i bine şi aşa-i frumos !

Ion, liniştit, ridică glasul :

— Eu nu-s nici cîine, nici fără suflet, domnule părinte... Nu-s, martor mi-e Dumnezeu ! În casă îl las să şadă cît o trăi, măcar că-i a mea după lege şi poate mi-ar face trebuinţă. Dar îl las că-s om şi nu strîng pe nimeni de gît... Trei locuri a vrut, trei le-a arat, le-a semănat, le-a cules. Puteam să i le iau că-s ale mele. Nevoie de ele n-are că bucatele în loc să le mănînce, le vinde şi le bea... Dar zic, lasă-l să aibă şi să bea, c-a muncit destul şi supărări l-au ars destule... Apoi amu, vedeţi şi dumneavoastră, oameni buni, dacă-l las eu să trăiască, dumnealui nu vrea să mă lase pe mine să trăiesc !

Vasile Baciu, aprins ca omul fără dreptatea legii, sări cu răspunsul :

— Adică cu ce drept să-mi iai tu averea mea ? Cum să-ţi rămîie ţie pămînturile mele !... Că fata mi-ai omorît-o, copilul ţi l-ai omorît !... Cu ce drept ?

Vinele i se umflau pe tîmple ca nişte rîme.

Dar vremea trecea, vorbele cădeau şi învoiala nu se apropia. Atunci Belciug găsi clipa binevenită să intervie. Îşi drese glasul şi rosti grav, ca la predică :

— Oameni buni şi dreptcredincioşi, dreptatea-i veşnic cu două tăişuri, ca paloşul în mîna ostaşului viteaz... Dreptate are Ion, căci legile lumii spun că averea copilului se cuvine părintelui care l-a zămislit şi l-a crescut. Dreptate are şi Vasile, căci după moartea fetei lui şi a copilului ei, cuveni-s-ar ca moşia să se întoarcă la cel care a agonisit-o... Acuma mie, paznicul sufletesc al vostru, dragi îmi sînteţi amîndoi deopotrivă şi dornic aş fi să dobîndiţi deopotrivă fericirea pe pămînt ca şi în ceruri, dimpreună cu feţele luminate cu care ne-am silit, cît am putut, să vă împăcăm cum e mai bine. Dîrzi şi neînduplecaţi sînteţi, însă, ca două săbii ce nu încap într-o teacă. De aceea iată ce-am socotit eu ascultîndu-vă : stăpîniţi amîndoi ce cuprindeţi în ziua de azi, tu, Vasile casa şi locurile pe care ţi le lasă, iar tu, Ioane, averea care ţi-a hărăzit-o mila cerească. Dar iarăşi socot că drept n-ar fi să ajungă moşia în mîini străine. Viaţa omului e ca floarea cîmpului. Azi e, mîine nu-i... Poate că azi-mîine, Ioane, ai să te însori, să ai copii, dar poate, Doamne fereşte, să şi închizi ochii cînd ai crede că eşti mai voinic... Apoi, aşa, n-ar fi păcat de Dumnezeu să rămînă averea ta cui nici nu te-ai aştepta ?... Ş-atunci aş crede c-ar fi înţelept şi frumos să vă legătuiţi amîndoi să lăsaţi ce stăpîniţi sfintei biserici în cazul cînd, Doamne păzeşte, v-aţi prăpădi fără moştenitori direcţi, adică fără copii... Făcînd

astfel, întăriţi puterea Domnului pe pămînt ca şi Domnul să vă primească sufletele în vecii vecilor!

Preotul tăcu brusc, coborînd ochii în jos, aşteptînd parcă efectul cuvîntării sale asupra celor de faţă. Apoi cînd înţelese că toţi sînt de părerea lui, se retrase în odăiţa de culcare, lăsîndu-i să convingă şi pe cei doi pricinaşi. După multă vorbărie fruntaşii izbutiră să-i facă să-şi dea mîna... Belciug reveni atunci cu o declaraţie scrisă. Văzînd hîrtia, Ion mai şovăi o clipă, dar totuşi iscăli, gîndindu-se că asta-i un moft fără valoare, deoarece dînsul are să se însoare curînd şi să facă copii care să-l moştenească. Vasile se bucură că, dacă nu se întoarce la dînsul, moşia baremi nu se va risipi nici printre neamurile Glanetaşului.

— Aşa! zise preotul împăturind frumos actul. De pe amvon am să dau de ştire satului întreg hotărîrea voastră creştinească... Dumnezeu să vă binecuvînteze!

Vasile Baciu pe urmă se opri la cîrciumă, se îmbătă şi se bătu cu straja Cosma Ciocănaş. Ion însă se duse la George, să-i povestească ce-a făcut. Şi pe urmă se gîndi numai la viitoarea lui nevastă.

4

Titu socotea să treacă graniţa cu trei sute de coroane. Suma aceasta o avea, dar îi mai trebuia şi ceva mărunţiş care să-i ajungă pînă la trecere. Pînă ce nu cunoscuse rudele din România, se înfuriase gîndin-

du-se că porneşte în lume cu trei sute de coroane; acuma mergea la sigur, ca şi cînd ar fi plecat din Pripas în Luşca, ori în Măgura... Mărunţişul însă îl încurca, fiindcă oricum se silea, nu sporea, şi-i ameninţa rotunjimea celor trei sutare.

Salvarea îi veni sub forma unei idei, citind într-un ziar că Asociaţia pentru cultura şi literatura poporului român va ţine adunarea generală la Sibiu în luna septembrie... Deoarece, pe cînd citea, văzu pe masă *Tribuna Bistriţei*, un ziar săptămînal local, se gîndi deodată: ce-ar fi să se ducă dînsul ca reprezentant al ziarului la serbările Astrei? Ar fi mai întîi că ar face economii de cheltuieli, şi al doilea că ar cunoaşte dintr-o dată, toată „inteligenţa" românească din Ardeal, înainte de a-l părăsi, cine ştie pentru cîtă vreme... *Tribuna Bistriţei* de altfel îi reprodusese poezii din *Familia*, cu osanalele cuvenite despre „distinsul poet al Văii Someşului"... Se aşeză îndată şi scrise cîteva rînduri bine simţite directorului gazetei, un avocat fără clientelă şi mare naţionalist, cerîndu-i un bilet de legitimaţie, şi banii de cheltuială trebuincioşi. Răspunsul directorului sosi peste trei zile, aducîndu-i biletul de legitimaţie, dar şi vestea tristă că ziarul de-abia-şi tîrăşte viaţa de la o săptămînă la alta şi că prin urmare „distinsul poet" ar face o faptă nobilă românească reprezentîndu-l, dacă se poate, pe propria-i cheltuială... Între timp, Titu, închipuindu-şi cum va fi înconjurat şi răsfăţat dînsul la Sibiu, ca omul care e glasul unui întreg ţinut de români, se însufleţise

atît de mult de ideea de a reprezenta *Tribuna Bistriței*, încît nici nu se mai sinchisi că nu a primit bani și că deci socotelile lui rămîneau tot încurcate cu mărunțișul.

Cu o săptămînă înainte de plecare veni acasă spre a se pregăti în tihnă și a-și lua rămas bun de la toți cunoscuții, căci omul știe cînd pornește dar numai Dumnezeu știe cînd se întoarce. Căldăraru, la despărțire, l-a îmbrățișat și n-a uitat să-i spuie că tot mai e timp să se răzgîndească, și Titu i-a mulțumit zîmbind pentru povață.

În Armadia toată lumea știa că Titu vrea să plece în România și toți se mirau de îndrăzneala lui. Cînd se află însă că va lua parte și la serbările Astrei, la care singur profesorul Spătaru a putut merge o dată, demult, și mai ales că se ducea ca reprezentant al *Tribunei*, mulți îl invidiară și-l felicitară.

Doamna Herdelea plîngea spălîndu-i și călcîndu-i rufele, iar Ghighi îi făcea în fiecare zi geamantanul spre a-l desface a doua zi, ca să-l facă mai bine și mai frumos, să nu rîdă de el frații din România. Seara, Herdelea tatăl și fiul se sfătuiau serios. Deoarece Titu, avînd încă încurcături cu recrutarea, nu putea obține pașaport pentru străinătate, Herdelea îi explică cum să-și facă rost la Sibiu de un simplu bilet de trecere ; o dată ajuns dincolo nu-i mai trebuie nici un pașaport... Între altele însă bătrînul îi mărturisi că a și expediat cererea de pensie, iar Titu îl aprobă din toată inima, ba se însărcină

să comunice știrea și doamnei Herdelea ; o făcu într-adevăr cu atîta iscusință că dăscălița mulțumi lui Dumnezeu că în sfîrșit Zaharia a ascultat povețele ei înțelepte. Drept recunoștință că l-a scăpat astfel dintr-un impas greu, Herdelea duse a doua seară pe Titu la berăria Rahova, ca să se întîlnească acolo cu toți domnii din Armadia și să-și ia adio cum se cuvine.

La berăria Rahova se improviză o adevărată serbare, cu chef și cu lacrimi. Întrebările, urările, felicitările zbîrnîiau în urechile tînărului îndrăzneț. Herdelea îi ceru biletul de la gazetă, să-l arate tuturor și mai ales lui Ghiță Pop, copistul de la judecătorie, care nu voia să creadă că Titu este aievea reprezentantul *Tribunei* la adunarea Astrei. Profesorul Spătaru ținu și un discurs, culminînd în fraza că Titu trebuie să fie „veriga de unire între frații de dincoace și de dincolo de Carpați". La miezul nopții însuflețirea fu așa de mare încît toți cîntară *Deșteaptă-te, române !* Solgăbirăul Chițu, fiind și el mișcat, închise ochii, nevrînd să strice buna dispoziție a societății, mai ales că Titu nu trebuia să plece cu impresii urîte despre slujbașii Ungariei... Pînă la sfîrșit se amețiră bine cu toții. Herdelea, de supărare, bău atîta că Titu abea îl duse acasă, unde dăscălița îl ocărî bine în gînd, dar fără a deschide gura, spre a nu-și strica somnul.

Cu cît se apropia ziua, cu atît Titu era mai tulburat. Se simțea fericit și totuși glasul îi tremura. Niciodată casa părintească nu i se păruse mai caldă.

I se strîngea inima gîndindu-se că de-acuma va trăi între oameni pe care nu i-a mai văzut, într-o lume necunoscută în care cine ştie ce-l aşteaptă ?

Se duse pe la familiile prietene să le zică rămas bun. La Dragu găsi pe Lucreţia împreună cu Oprea, azi soţul ei. Felicitîndu-l îşi aduse aminte de iubirea lui, versurile în care se chinuise să eternizeze ochii ei verzi. Acum iat-o aşezată, cu viaţa croită drept, fără cotituri deosebite, ca a tuturor oamenilor cuminţi... Pe cînd el se aruncă în valurile lumii, ca într-o mare fără margini...

În ajunul plecării, după-amiazi, făcu o plimbare pînă-n Pripas, să mai vadă căsuţa unde a copilărit şi să se despartă de Belciug, care-i „cam acru şi viclean, dar tot om de treabă", cum îi spusese tatăl său, îndemnîndu-l să nu cumva să nu meargă pe la dînsul... Preotul îl sărută şi-l blagoslovi cu lacrimi în ochi, făgăduindu-i că-l va cerceta negreşit la Bucureşti, deoarece speră să meargă şi el foarte curînd, peste un an sau doi. Îl însoţi apoi să-i arate biserica cea nouă, gata, bună de sfinţit. Îl plimbă prin toate colţurile, se suiră împreună în turn, la ceas, şi-i zise cu multă duioşie :

— Foarte rău îmi pare că nu eşti aici la sfinţirea care va fi peste vreo două săptămîni ! Facem o sfinţire minunată. Va veni şi episcopul... O să fie o adevărată sărbătoare naţională !

Titu îi promise că-i va trimite cărţi poştale cu vederi din România şi mai ales din Bucureşti, „care trebuie să fie o minunăţie"...

Belciug îl mai petrecu pe urmă pînă în dreptul cîrciumei şi-l mai îmbrăţişă o dată ca un frate.

Casa lui Herdelea din Pripas era mereu goală şi tristă. Titu o privi pe din afară, amintindu-şi fără să vrea crîmpeie din fericirea trăită aici şi nepreţuită la vremea ei. Urcînd în pridvor, se pomeni cu Ion.

— Am auzit că vrei să pleci departe, domnişorule ?

— Mă duc şi eu să-mi găsesc un rost în lume ! răspunse Titu serios. Anii trec şi omul trebuie să facă ceva în viaţă, altfel nu-i vrednic să trăiască... Nu-i aşa ?

— Aşa-i, domnişorule, vezi bine că-i aşa ! zise Ion. Apoi să te ducă Dumnezeu sănătos şi să-ţi dăruiască noroc pe unde-i umbla, c-ai fost tare de omenie !

— Să trăieşti şi tu, Ioane ! Ţie de altminteri ţi-a ajutat Dumnezeu şi te-ai înstărit frumos... Păcat numai că n-ai avut parte de Ana şi de copil...

— Apoi ce să facem ? făcu ţăranul rece. Aşa a vrut Dumnezeu...

— Ei, ş-acuma, ce mai ai de gînd, Ioane ? Că doar n-ai să rămîi văduv toată viaţa, că doar eşti tînăr...

— Aşa-i, aşa-i, vezi bine ! mormăi Ion întunecîndu-se.

Titu coborîse spre dînsul şi se răzimă de stîlpul porţii, cu pălăria pe ceafă. În asfinţit soarele se mînia şi împroşca cu raze aprinse. Umbra Măgurii-

Cocorilor se întindea peste sat pînă la picioarele crucii de la marginea drumului, pe care Hristos stătea neclintit ca un martor mut al tuturor tainelor. Ion se uită lung la domnişorul care i se părea că se schimbase mult de cînd nu l-a mai văzut. Voia să-i ceară o învăţătură, ca şi odinioară, şi îi era frică să nu-l ocărască.

— M-am zbătut şi m-am frămîntat să ies la liman, începu iar Ion după o tăcere apăsată. Şi nu mi-a dat Dumnezeu nici o bucurie...

— Dar pămîntul ? întrebă Titu privindu-l cercetător.

— Pămîntul... de... pămîntul... Bun e pămîntul şi drag mai ţi-e cînd e al tău... Dar dacă n-ai pentru cine să-l munceşti, parcă... zău aşa...

— Trebuie să te însori, Ioane !

— Aşa-i, chiar aşa-i, domnişorule, murmură ţăranul cu ochii stinşi. Dar de cît să te însori cu oricine... Am păţit-o o dată, domnişorule...

Tăcu, aşteptînd parcă o întrebare sau o aprobare. Cum însă Titu nu zise nimic, urmă din ce în ce mai vioi :

— Amu dumitale pot să-ţi spun, că mi-eşti mai bun ca un părinte şi m-ai învăţat numai bine... Pot... Şi nu ştiu cum să-ţi spun, domnişorule ? Că dumneata pleci departe şi poate nici n-ai să mai auzi de mine şi de necazurile noastre... O, Doamne... Mare-i lumea !... Cînd crede omul c-a nemerit mai bine, atunci ia seama că-i tot de unde a pornit...

Uite-aşa-i, domnişorule ! Aşa mă muncesc şi mă căznesc, şi nu ştiu ce să fac, cum să fac ?

— Azi, cînd ai avere, ce-ţi trebuie să te mai perpeleşti ? Nici prea hapsîn să nu fie omul, că lăcomia strică omenia. Pămînt ai destul...

— Destul nu-i niciodată, domnişorule... Dar pe cine vreau eu să iau nu se poate. Şi pe alta nu pot s-o iau...

— Pe cine vrei ?

— Pe Florica ! zise Ion cu o lucire aspră în privire.

— Care-i măritată cu George-a-Tomii ?

— Aia !

— De, Ioane, se vede că Dumnezeu ţi-a dat c-o mînă moşia, şi ţi-a luat cu cealaltă mintea ! vorbi Titu. Cît e satu de mare nu găseşti tu decît pe nevasta lui George ?

— Nu-mi trebuie alta, domnişorule ! scrîşni Ion deodată furios şi cu o hotărîre sălbatecă în ochii sticlitori.

— Hm, făcu Titu aproape înfricoşat de glasul lui... De... Nu-ţi trebuie...

— Dumneata ce mă înveţi să fac ? urmă Ion iară mai blînd şi rugător.

— Nimic... Să te astîmperi !

— Dar dacă nu pot ?

— Atunci fă ce ştii !

— Nu ştiu nimic ! bîlbîi Ion zvîrcolindu-se între mînie şi neputinţă.

— Nici eu... Dar atîta totuşi pot să-ţi spun : astîmpără-te !

Pe Ion răspunsurile lui Titu îl umpleau de fiere. Destăinuia întîia oară frămîntarea lui cuiva şi, în loc de încurajare, găsea împotrivire. Îl ustura inima că nu poate scăpa de nehotărîre. Şi totuşi patima lui crescuse atît de puternică, încît simţea bine că are să-l mistuie dacă nu va nemeri calea spre potolirea ei.

— Trebuie, domnişorule, trebuie ! gemu dînsul stăpînindu-şi focul.

Titu, spăimîntat de îndîrjirea ce i-o citea în faţă, tresări. Şi repede îi dădu mîna zicîndu-i :

— Rămîi sănătos, Ionică !... Şi astîmpără-te, ascultă-mă pe mine !...

Ion mormăi ceva şi rămase în mijlocul drumului, uitîndu-se după el pînă coti la Rîpile-Dracului. Apoi scuipă cu scîrbă, bîiguind :

— Lasă că ştiu ce-i de făcut...

Titu petrecu seara la Grofşoru, împreună cu părinţii şi soră-sa. Şi a doua zi porni cu trăsura la Monor, de unde avea să ia trenul spre Sibiu.

5

Din clipa cînd Savista i-a deschis ochii, George parcă s-ar fi trezit dintr-un somn adînc. Acuma înţelegea de ce îi tot dă Ion tîrcoale, de ce-i cere sfaturi şi-i vine mereu prin casă. Adică pentru Florica.

Cu toate acestea şi de atunci încolo l-a primit. Vorbea şi rîdea cu dînsul încît toată lumea ar fi jurat că sînt prietenii cei mai buni. Îl ura şi rîvnea să-l prindă, să se răfuiască. Îi era frică şi lui de răfuiala dorită şi totuşi o căuta. Pleca liniştit de-acasă, căci Savista era o paznică nepreţuită şi-i raporta în fiecare seară fiece pas al nevestii...

Ion însuşi simţise de mult vrăjmăşia Savistei şi deseori îi venea s-o sugrume, ca să-şi deschidă drumul la Florica. Ura însă numai pe George, din ce în ce mai rău, fiindcă numai din pricina lui nu e slobodă femeia. Dacă n-ar fi luat-o el, poate că ea l-ar fi aşteptat şi azi n-ar mai trebui să se zbuciume şi să nu ştie cum să se apropie de dînsa.

Chiar în ziua cînd Titu plecă din Armadia, Ion aflînd că George nu-i acasă, înspre amiazi se repezi la Florica, nădăjduind să-i mai poată vorbi măcar o clipă între patru ochi. Savista, pe prispă, îl zări de departe şi, nemaiputîndu-se tîrî la locul ei de pîndă după grămada de coceni, se răzimă îndată de perete, închise ochii, deschise gura şi începu să sforăie uşor, parcă ar dormi dusă. Ion intră în ogradă, o văzu şi o strigă pe nume. Oloaga însă nu răspunse. Atunci Ion se apropie şi-i zise iar, mai încet, cu inima tremurînd de bucurie, vrînd s-o încerce dacă doarme aievea :

— Savistă !...

Oloaga însă sforăia nemişcată, deşi vreo trei muşte i se plimbau pe obrajii scofîlciţi şi asudaţi, pe gingiile alburii, pe dinţii lungi şi galbeni.

— Doarme, slavă Domnului ! murmură Ion, trecînd în vîrful picioarelor în tindă.

Savista își ascuți urechile. N-auzi decît șoapte și apoi glasul Floricăi, îndemnîndu-l să plece.

— Savista doarme ca iepurele, ia seama.

Oloaga fierbea de mulțumire c-a găsit, fără să vrea, mijlocul de a-i prinde de-a binelea. Dar, fiindcă de-afară nu auzea bine ce vorbesc ei înlăuntru, nu mai ieși pe prispă, ci de azi înainte se ghemui într-un colț în tindă, păzind de-acolo să nu treacă găinile pragul. Moțăia toată ziua și deseori sforăia. Florica, cu grija casei, nici nu băgă de seamă că Savista și-a schimbat locul. Dar cînd a auzit-o horcăind, s-a gîndit că poate să fie bolnavă și-a întrebat-o :

— Ce te doare pe tine, Savistă, de te-ai înmuiat așa ?

Oloaga se prefăcu. Se frecă la ochi cu pumnii, parcă de-abia s-ar trezi, și blodogori mohorîtă :

— Nimic... Somn, somn...

Florica clătină din cap, dar n-o mai descusu, socotind c-o fi îmbătrînit și de aceea o apucă moleșeala mai des.

Trecură cîteva zile. Ion nu se mai arătă. Savista clocotea de nerăbdare.

Apoi vineri seara George, sfătuindu-se cu Florica, îi spuse că duminică noaptea va pleca cu tatăl său la Pădurea-Fulgerată, să aducă cîte-un car de lemne înainte de a-i năpădi căratul bucatelor de pe hotar. Și tocmai a doua zi veni iar Ion. Savista sforăia

dusă în ungherul ei. Ion, care n-o zărise în ogradă, se sperie văzînd-o aici :

— Noroc, Florică... Dar ce-i cu Savista ? zise dînsul încet, cu glasul tremurat.

— Apăi așa face de-o vreme încoace... O fi bolnavă... Știe Dumnezeu... Da șezi, mai șezi la noi, Ioane !

— Mulțumesc, c-am tot șezut ! răspunse Ion uitîndu-se la Savista și apoi adăogă : Da George nu-i pe-aici ?

— Nu-i, că-i la porumb cu lucrătorii...

— Mhhm...

— Numai duminecile de-l mai prinzi pe-acasă acu, dacă ne-a îmbulzit munca... Da poate nici duminică să nu fie... că tocmai duminică seara vrea să plece la pădure...

Ion se cutremură, parcă l-ar fi zgîlțîit deodată o mînă năprasnică. Sîngele i se aprinse în inimă ca într-un ibric pus pe jăratec. O privi cu ochi atît de mari încît i se părea c-o vede sub mărul pădureț, în brațele lui, și-i simțea carnea fierbinte. Florica nu se uită la dînsul ca și cînd ar fi ghicit la ce se gîndește. Și Ion șopti aspru, poruncitor :

— Duminică, după ce pleacă dînsul, să știi că vin !... Auzi tu ?

Femeia tăcu.

— Să ieși în ogradă ! Auzi ?... Negreșit să ieși, altfel...

Florica tăcea mereu.

— De-atunci n-am mai schimbat o vorbă ca oamenii... Şi nu mai pot...

— Dacă află George, ne omoară! zise Florica foarte încet, fără a-l privi.

Ion scrîşni, încît pe femeie o trecu un fior.

— Să ieşi, Florică!... Să nu faci cumva să nu ieşi, că...

În clipa aceea amîndoi întoarseră privirile deodată la Savista care horcăia cu gura căscată şi înghiţea din cînd în cînd. O priviră înfricoşaţi, cu o presimţire urîtă, care însă trecu repede ca o nălucire.

— Doarme, doarme, murmură Florica.

Savista respira greu. Sudorile îi curgeau şiroaie pe tîmple, pe obraji. Roi de muşte bîzîiau împrejurul ei...

6

Titu nu se mai sătura privind pămîntul Ardealului care fugea, se îndoia, rămînea în urmă, se întindea departe, se apropia iarăşi... Şi trenul trecea trufaş pe lîngă satele româneşti, pe unele spintecîndu-le chiar ca un tiran neîndurător, şi doar pe-alocuri se oprea cîte-o clipă, însemnîndu-şi oprirea cu vorbe aspre ungureşti care zoreau sau huiduiau veşnic pe ţăranii drumeţi sau slujitori. Pretutindeni aceiaşi ţărani, umili, voinici, răbdători: pe şoselele albe, alături de care silitoare, pe cîmpiile galbene, răscolite de braţele lor şi udate de sudoarea lor, prin satele sărace, stoarse de vlagă. Unde era munca,

erau numai ei. Pe urmă veneau gările mari, anticamerele oraşelor, şi ţăranii nu se mai zăreau. În schimb, apăreau surtucari grăbiţi, gălăgioşi, nerăbdători, vorbind poruncitor numai în grai străin.

„Noi muncim ca să benchetuiască ei! se gîndea Titu înecat de o revoltă din ce în ce mai mare. Asta-i ilustraţia nedreptăţii şi oropsirii noastre!"

În Armadia străinii de-abia se observau în mulţimea mare românească. Dar oraşele acestea parcă-i luau un văl de pe ochi, ca şi odinioară în Gargalău cocioabele de pe la margini. I se păreau nişte cuiburi uriaşe de trîntori duşmani care înghit, veşnic nesăturaţi, rodul muncii milioanelor de robi dimprejur.

La Cluj schimbă trenul. De-abia izbuti să se caţăre într-un vagon ticsit de oameni, să-şi aşeze geamantanul pe coridor. Atîta vorbă ungurească îi înnegrea sufletul. Se simţea parcă s-ar fi oprit de-odată într-o mocirlă.

„O, ce bine-i că plec... Cel puţin nu voi fi nevoit să văd şi să aud mereu lucrurile acestea revoltătoare!..."

În aceeaşi vreme însă îi era ruşine că fuge din luptă. Îşi zicea că cinstit ar fi să stea în vîrtejul ciocnirii, iar nu să lase pe miile celea de umili în ghearele hrăpăreţe, fără apărare şi fără nădejde... Dar îndată ce se uita împrejur, curajul îi pierea şi înţelegea că războiul acesta nesfîrşit cere voinici vînjoşi, dîrzi, neîmpăcaţi, care luptă fără a-şi da seama şi fără încetare. Ţăranii din Luşca... cei ce suferă bătăi, umilinţi, temniţi, şi nu se înmoaie...

Se înnopta. Trenul gonea uruind. Nouri de scîntei se împrăştiau în răstimpuri peste ogoarele negre, licărind în văzduh ca o ploaie de stele căzătoare... Titu, pierdut în gînduri, privea în întunerec, rezemat cu fruntea de cerceveaua ferestrei deschise. Curentul amestecat cu fum îi vîlvoia părul... În vagon oamenii se liniştiseră. Rămăsese singur în coridor cu cîteva cufere. Îl cuprinse foamea şi-şi aduse aminte c-ar fi trebuit să mănînce la Cluj, dar l-a zăpăcit vălmăşagul de lume şi de zgomot. Scoase din geamantan merindea ce i-o pusese acasă. Pe cînd se lupta cu un picior de găină friptă, conductorul, care isprăvise controlul biletelor, veni să se mai odihnească puţin şi, văzîndu-l mîncînd, îi zise „poftă bună" pe ungureşte. Titu însă răspunse ursuz :

— Nu ştiu ungureşte !...

Atunci conductorul se uită împrejur şi, nemaifiind nimeni, murmură :

— Şi io-s român, domnule !

Titu se însenină deodată. Îi oferi o bucată de friptură, zicînd într-una :

— Eşti român... eşti român... poftim... eşti român !...

Şi conductorul îi povesti că se cheamă Ştefan Popa, dar că şi-a schimbat numele în Pap István, fiindcă aşa i-au cerut cînd l-au pus în serviciu, că e însurat cu o unguroaică, şi are opt copii, că joacă şi el cum cîntă cei mari, altfel ar rămîne pe drumuri.

„Adică acela care vrea să iasă din robia de la ţară, trebuie să-şi robească sufletul la oraş, să devie

la rîndul lui o primejdie pentru robii care l-au născut !" se gîndi Titu cînd rămase iar singur. Cel ce se depărtează de satul lui trebuie să cadă în mrejele lor...

Adormi pe geamantan, istovit mai mult de gînduri decît de oboseală... Îl deşteptă un junghi în spinare. Soarele tocmai strălucea întristat. Şi trenul huruia mereu, mereu...

Pe peronul gării din Sibiu aştepta un grup de domni cu brăţare tricolore, care se împrăştiară la uşile vagoanelor : erau organizatorii însărcinaţi cu primirea oaspeţilor din toate ţinuturile româneşti... Titu sări jos şi se cruci văzînd cîtă lume care vorbeşte româneşte cobora din trenul în care dînsul se simţise atît de străin. Şi totuşi în tren nu vorbiseră româneşte ! De ce n-o fi vorbit nimeni în tren româneşte ?... Acuma toţi se îmbrăţişau, se chemau, încît Titu se sfia că el, în mijlocul atîtor români, nu cunoaşte pe nimeni. Vru să se apropie de un organizator, cînd deodată auzi un glas tare :

— Herdelea Titu !... Herdelea !...

Se uită nedumerit şi văzu pe cel care-i striga numele : un domn binefăcut, roşu la obraz, cu ochelari de aur, ras de mustăţi.

— Aici ! strigă Titu puţin răguşit de mirare. Eu sînt Titu Herdelea !

Domnul se repezi la dînsul foarte prietenos, întinzîndu-i amîndouă mîinile.

— Bine că te găsii, domnule !... Nu mă cunoşti... Pintea... Doctor Virgil Pintea !... Mi-a scris fratele meu că vii la Astra, dar nu mi-a scris cînd soseşti.

Ei bine, ca să nu te scap, de două zile pîndesc toate trenurile, țipînd ca un nebun : Titu Herdelea... În sfîrșit, bine c-ai venit !

— Aa, fratele lui George ? murmură Titu. Da, vezi, le scrisesem, dar nu m-am gîndit că o să te înștiințeze. Nu-ți închipui ce bine-mi pare că...

— Da, fratele lui George... Sîntem atîția frați că nu există colț de pămînt românesc, unde să nu fie rătăcit unul-doi. Aici, de pildă, sîntem chiar doi...

— Doi ?

— Doi, dragă. De astă-primăvară. E și Liviu, căpitanul. Militar teribil, de la statul-major. Mîine-poimîine îl vedem general... Da-i ciufut rău. Nu știu cui seamănă. Ne face neamul de rîs. Nici nu s-arată printre noi. Veșnic numai cu militarii lui, cu nasul în cărți și hărți... Am să te duc totuși să-l cunoști. Dar să-l iei cum este...

Virgil Pintea era bun de gură și vesel și vioi ca un copil. Toată lumea din Sibiu îl cunoștea și-l iubea, fiind un medic priceput și dezinteresat și un român inimos. Găzdui pe Titu la dînsul. Avea un apartament plăcut, într-un cartier frumos. Dădu musafirului dormitorul, rămînînd ca el să se culce în birou pe un divan.

După ce Titu se primeni, ieși împreună cu Pintea care îl prezentă, la cafenea, tuturor, ca pe un poet plin de făgăduinți și reprezentant al *Tribunei Bistriței*. Îl primiră cu obișnuita simpatie ocazională. Unii își aduseră aminte de niște versuri ale lui Titu din *Familia*. Mai ales însă Barbu Luca, un tînăr slăbuț și mititel, el însuși poet și redactor la un ziar din Sibiu, se împrieteni cu Titu și se oferi să-i fie călăuză credincioasă și nepărtinitoare.

Mai tîrziu Titu legă cunoștință și cu căpitanul Pintea, care stătea într-o odaie simplă și aproape sărăcăcioasă, pe lîngă comandamentul corpului de armată unde avea serviciu. Îl găsiră între hărți, săbii, tunici și cizme, în pijama scurtă, la birou, cu un teanc de acte în față, pe care le închise cu cheia în sertar, fiind secrete militare. Liviu Pintea era un om înalt, cu fruntea lată, cu părul rar, ochii albaștri-oțel și pielea bronzată.

— Îți aduc pe cumnatul nostru, zise Virgil, intrînd. Te previn însă că Titu e poet român și deci să nu-i bați capul cu ideile tale renegate, să-l silești să se supere !

Căpitanul zîmbi și strînse englezește mîna lui Titu, zicînd politicos :

— Dacă-i poet, înseamnă numaidecît că-i și iredentist !... De altfel să nu iei în seamă clevetirile fratelui meu... Sînt român și eu, dar mai-nainte de a fi român, sînt ofițer și servitor al maiestății-sale împăratului. Ca atare, firește, nu pot admite năzuințele celor de teapa dumnealui, care trag mereu cu ochiul către București și spre România. În mintea mea așa ceva nu se cheamă politică națională, ci trădare de țară...

Vorbea foarte liniștit, avînd în voce energia omului care, după frămîntări grele și-a stabilit o linie de conduită în viață și o apără cu o convingere rece,

hotărîtă. Titu îl asculta uimit. El încă nu întîlnise pînă azi un adversar cumpătat, cu argumente sigure, care nu se speria de fraze. Se simţi îndată într-o inferioritate supărătoare. Obişnuit să răspundă la contraziceri cu vorbe pe care, deşi izvorau dintr-un sentiment înverşunat, nu le putea strînge într-o ordine de bătaie logică — nu îndrăzni multă vreme nici să deschidă gura. Din norocire, Virgil cunoştea prea bine ideile fratelui său şi le răsturna cu uşurinţă, doborîndu-i şi acum dovezile cele mai grele prin cîte o glumă aruncată ca o piedică grotescă între picioarele unui luptător netemut.

Stătură împreună vreun ceas. La sfîrşit şi Titu se întremă şi puse căpitanului întrebarea :

— Dumneata adică nu doreşti unirea noastră a tuturor ?

— O, asta deocamdată e utopie !

— Ce înseamnă la dumneata „deocamdată" ?

— Ei, cîteva secole să zicem... În orice caz cît timp puterea noastră militară e vie şi viguroasă, zvîrcolirile iredentiste rămîn simple visuri utopiste.

— Dar dacă ar veni un război ?

— Războiul n-ar putea realiza visurile dumneavoastră. Se ştie doar că România e aliata noastră. Deci...

— Alianţele însă nu sînt eterne !

— Vrei să zici că România s-ar putea întoarce împotriva noastră ? zîmbi căpitanul. Greşită socoteală. Foarte greşită. Pe care România nici nu va face-o niciodată, căci toate interesele ei o silesc să fie alături de noi. O silesc ! Accentuez special : o silesc !

— Dar dacă totuşi n-ar fi cum crezi ? Ce-ai face atunci dumneata ?

— Curioasă întrebare ! zise Liviu devenind grav. Mi-aş face, evident, datoria. Se mai poate discuta aceasta ? Dar nici prin gînd nu mi-ar trece vreodată să şovăiesc măcar o clipă în faţa unui duşman al împăratului, oricine ar fi duşmanul !

— Fraţii noştri...

— Aici nu încape frăţie. Cînd fratele ţi-e duşman şi vrea să-ţi răpească ţie casa ta şi ograda ta ca să şi le mărească pe ale sale, ei bine, îi dai la cap ca şi altui duşman şi nici nu-ţi mai pasă că ţi-a fost cîndva frate !

Virgil ascultase zîmbind dialogul dintre Titu şi Liviu. El făcuse de mult aceleaşi întrebări şi primise aceleaşi răspunsuri, deşi îi demonstrase şubrezenia temeliei lor. Dar, fiindcă ştia că pe căpitan îl sîcîie şi-l tulbură totdeauna asemenea discuţie, Virgil era bucuros că Titu îl încolţeşte.

— Lasă-l, dragul meu, că n-o scoţi la capăt cu dînsul ! strigă în cele din urmă medicul rîzînd, deoarece vedea că Titu se posomorăşte. E renegat de tot... E pierdut pentru noi... Are să se schimbe însă cînd îl vom face general în România mare.

Liviu Pintea zîmbi dispreţuitor :

— Cred c-ar fi fost mai plăcut să fi vorbit de altceva...

— Da, despre Radetzky [1] sau de cucerirea Bosniei, zise Virgil rîzînd.

— Mi-ar fi făcut multă plăcere să cunosc şi eu operele cumnatului nostru, continuă căpitanul, fără să asculte gluma fratelui său, întorcîndu-se spre Titu. Nu vorbesc româneşte atît de bine cît aş dori, fiindcă am stat numai între străini şi n-am avut ocazie să vorbesc limba mea natală, dar citesc cu drag, cînd am răgaz, cărţi româneşti. În general însă mă interesează romanele şi nu pot suferi poeziile...

— Atunci tocmai ai nimerit-o ! strigă medicul. Căci Titu scrie numai poezii !

— Ce are a face ? Cel mult n-am să-l citesc...

Deşi convorbirea fusese ţinută tot timpul într-un ton de intimitate prietenească, totuşi Titu ieşi plouat din locuinţa căpitanului Liviu Pintea. Argumentele ofiţerului se războiau în sufletul lui cu convingerile sale entuziaste şi-i înteţeau în creieri întrebarea înfricoşătoare : dar dac-o fi avînd căpitanul dreptate ? Din fericire Virgil nu-i dădu vreme să se zbuciume şi-i zise serios :

— Văzuşi cîte baliverne sălăşluiesc într-un spirit strîmt de militar ?... Primejdia asta ne ameninţă însă pe toţi, dacă nu ne vom apăra din răsputeri sufletele de invazia străină !

Sibiul avea o înfăţişare de sărbătoare. Străzile gemeau de lume românească, sosită de pretutindeni : preoţi, învăţători cu nelipsita umbrelă subţioară, profesori, avocaţi, ţărani... Cu tot caracterul său german, oraşul părea azi o reşedinţă românească. În marea de români, străinii dispăruseră.

„Parcă miile de robi muncitori şi harnici ar fi pus stăpînire pe cuiburile trîntorilor !" se gîndea Titu reînsufleţit la vederea furnicarului de români.

Seara avu la Hotel Traian un banchet de cunoştinţă. Titu şedea la masa reprezentanţilor presei, pe cînd Virgil Pintea, ca unul din fruntaşii Astrei, trecuse aproape de bătrînul preşedinte. Între gazetarii gălăgioşi, Titu se simţea străin. Toţi se cunoşteau, îşi povesteau păţaniile naţionale, procesele, articolele, vorbeau de tirajul ziarelor, de deputaţii români de la Budapesta, de guvernul unguresc, de procurori... O lume nouă îşi deschidea tainele în faţa tînărului reprezentant al *Tribunei Bistriţei*. Şi lumea aceasta îl zăpăcea şi-i răcea speranţele. În toate vorbele ce le auzea mişunau preocupările mărunte, personale, interesate. Nici unul nu rostea un cuvînt despre vreun ideal superior. Fiecare părea încîntat de sine însuşi şi îngrijorat veşnic să se ridice deasupra celorlalţi cu orice preţ... Vecinul lui din dreapta era Barbu Luca, tînărul poet care însă acuma de-abia se sinchisea de dînsul şi alerga mereu să ciocnească ba cu „ilustrul asesor consistorial", ba cu „magnificenţa-sa Cutare" şi, de cîte ori se întorcea la locul său, şoptea în treacăt lui Titu :

— E o canalie ilustrul, dar trebuie să-i faci curte, căci altfel nu poţi trăi !

[1] I. Radetzky (1766—1858) — general austriac.

Pe la sfîrşitul banchetului, după multele discursuri umflate, Titu îşi simţi inima atît de mîncată de amărăciune, că-i venea să plîngă cu hohot.

„Pretutindeni egoismul, o, Doamne !" îşi zicea privind cu ochii rătăciţi la feţele roşite de băutură, cu rîsuri prefăcute pe buzele umede.

— Titule, Titule ! îl deşteptă deodată glasul lui Virgil de la spate. Ia vino încoace !... Ce-i cu dumneata, poete ? Ce eşti aşa de trist cînd toată lumea e veselă ?

De-abia acasă îşi dezvălui nedumerirea, cu lacrimi în ochi, ca un copil nepriceput care a suferit jigniri grele întîia oară cînd a păşit în lumea largă. Virgil Pintea îl ascultă pe gînduri, dînd din cap înţelegător.

— Toţi am trecut prin amărăciunile dumitale de acuma, zise dînsul apoi, ca un părinte blînd. Dar viaţa aşa e, dragul meu. Viaţa e nimicitoarea iluziilor. Numai cel ce-şi poate păstra visurile în ciuda cruzimilor vieţii, numai acela nu va pierde încrederea niciodată... Fireşte că spectacolul nu e înălţător, dacă intri în culise să vezi sforile... Nu te uita însă la indivizi, căci indivizii sînt mărunţi, sînt oameni care totdeauna îşi caută rosturile lor. Priveşte departe şi atunci ai să vezi cum se va schimba panorama... Serbările astea, de pildă ! Nu te uita la oameni, la discursurile lor; la conferinţele şi procesele-verbale în care fiecare caută să-şi arate meritele reale sau închipuite... Nu ! Astea sînt nimicuri... Dumneata încearcă să vezi ansamblul ! Şi atunci vei simţi în toate manifestările acestea, bune, rele, înălţătoare sau josnice, civilizate sau sălbatece, vei simţi bătaia pulsului unui popor care vrea să trăiască şi care se luptă crîncen ca să poată trăi... Într-o bătălie numai rezultatul are însemnătate hotărîtoare. Ce-mi pasă mie cum beau şi mănîncă soldaţii în vremea războiului prelung ? Istoria nu va şti decît : am biruit sau am fost biruiţi... Ş-apoi iarăşi, lupta noastră e o defensivă activă, cum ar zice fratele meu căpitanul. Duşmanul ne atacă prin toate mijloacele moderne de cutropire, prin cultura lui, prin şcoala lui, prin arta lui, prin banii şi prin munca lui... Noi trebuie să dăm din mîini ca baremi să nu ne înecăm. Atît. Dacă ne menţinem la suprafaţă, am izbutit. Ţinta este să nu pătrundă duşmanul în cetatea noastră. Ei, şi ţinta aceasta, cu toate mărunţişurile omeneşti care pe dumneata te întristează, e cîştigată. Asta-i mîndria noastră. Şi trebuie să fie şi mîndria dumitale şi a oricui i-e drag aievea neamul !

Trei zile cît ţinură serbările, Titu luă parte la toate şedinţele, conferinţele şi banchetele festive, liniştit, mulţumit, răsunîndu-i în urechi cuvintele lui Virgil Pintea de cîte ori vreun amănunt încerca să-l tulbure. Însufleţirea însă nu-l mai stăpîni pînă a treia seară, la balul care încheia solemnităţile... Toate doamnele erau în costume naţionale din toate ţinuturile, oferind un spectacol impresionant. Şi, spre miezul nopţii, toate domniţele acestea frumoase ca zînele şi gingaşe ca florile se prinseră într-o horă imensă, fredonînd în cor, cu glasuri dulci, învăluitoare, cuvintele unui cîntec popular pe care

Virgil Pintea, îmbrăcat ţărăneşte, îl cînta din fluier în mijlocul lor... Hora aceasta i se păru lui Titu un simbol al întregii vieţi ardeleneşti, legătura între mulţimea cea mare, umilă şi ostenită, şi conducătorii ei, ieşiţi tot din sînul ei şi neuitîndu-şi obîrşia.

— Trăiască românii ! izbucni deodată Titu nemaiputîndu-şi stăpîni emoţia.

Strigătul fusese în sufletul tuturor, căci îndată toată sala se umplu de glasuri înflăcărate :

— Trăiască românii !... Trăiască doamnele române !... Neamul românesc !

Poliţaiul oraşului interveni discret pe lîngă bătrînul preşedinte al asociaţiei să potolească entuziasmul primejdios. Glasul preşedintelui însă se pierdu ca o chemare neputincioasă în vîrtejul unui uragan zguduitor.

În aceeaşi noapte Titu vru să-şi scrie articolul pentru *Tribuna Bistriţei*, dar nu izbuti să lege nici două vorbe. Inima îi era atît de plină de fericire încît mereu trecea în birou la Virgil să-şi împărtăşească impresiile.

— Ce minunată-i viaţa românească ! zicea într-una. Ce mare e neamul nostru ! Nu există în lume popor mai bun, mai harnic, mai mîndru, mai puternic... Nu poate să existe !

În culmea însufleţirii îşi aduse deodată aminte că mîine trebuie să plece de-aici, dincolo. Dar îşi zise cu hotărîre : „Nu mai plec nicăiri ! Rămîn aici !... Ar fi o trădare să plec de-aici !... Aici e nevoie de oameni ! Aici e nevoie mai mare ca oriunde !"

Adormi foarte decis să se oprească la Sibiu, să intre la vreo gazetă, în sfîrşit să se facă folositor norodului.

A doua zi se deşteptă frînt de osteneală, pe cînd Virgil Pintea îl scutura din răsputeri :

— Sus ! Sus, leneşule !... E ora zece şi trenul n-are să te aştepte pe dumneata, stimate poete, să-ţi mistui în somn impresiile naţionale !... Haidem, să nu întîrziem de la poliţie, unde trebuie să scoatem biletul de trecerea frontierei, altfel rămîi aici...

— Cum să rămîn aici ? sări Titu, biruindu-şi deodată oboseala. Imediat sînt gata ! Numai cinci minute !... S-ar putea să mai rămîn aici, o dată ce am pornit la drum ?... Dincolo e fericirea cea adevărată... Acolo trebuie să fie !

7

George turba... Dintru-întîi îi venise să se năpustească la Florica şi s-o zdrobească. După ce a scos-o din sărăcie şi din noroi, după ce nu e în stare să-i facă baremi un copil, acuma umblă să-l şi necinstească ? Se opri însă gîndindu-se că Ion e capul tuturor relelor şi că deci cu dînsul trebuie să se răfuiască... Al Glanetaşului i-a făcut destul rău, numai rău, şi fără nici o pricină...

Toată ziua de sîmbătă îşi ascunse mînia parcă nici n-ar bănui nimica-n lume. Şi, fiindcă Ion n-a venit pe la ei, seara s-a dus la cîrciumă unde l-a şi întîlnit.

Vorbiră mai prietenos ca altă dată și George îi spuse că mîine se va duce la pădure, și spunîndu-i îl privi atît de senin încît văzu bine bucuria din ochii lui Ion care, ca să-l descoase, întrebă :

— Da cînd vrei să pornești, George ?

Glasul lui, tocmai pentru că voia să pară nepăsător, avea o tremurare ușoară de mulțumire pe care George o simți foarte bine. Răspunse liniștit :

— Apoi cînd o însera mai bine, ca să mergem pe răcoare.

Duminică după-amiazi trecu iar pe la cîrciumă și iar întîlni pe Ion, și iar aduse vorba că diseară trebuie să plece la pădure. Ion era amețit puțin de rachiu și chiuia și horea parcă toată lumea ar fi fost a lui. În ochii lui strălucea sfidătoare bucuria bucuriilor. Apoi cînd să iasă George, Ion îi ură drum bun și mai ceru o sticlă de băutură, să-și astîmpere focul.

Pe Florica însă George degeaba o iscodise. Își vedea de treburile ei prin casă, ca totdeauna, încît bărbatul se gîndi că poate ea nici nu e vinovată. Îi pregăti merinde în traistă și ea însăși agăță traista de loitră. Cînd începu să se întunece, Toma Bulbuc opri cu carul în uliță, în fața casei. George înjugase boii și-l aștepta. O slugă de-a lui Toma veni în carul feciorului, să-i mai ție de urît pe drum. Cînd își făcură cruce să pornească, sluga strigă :

— Da topor nu-ți iai, bade George ?

George tresări. Înadins nu luase, gîndindu-se c-o să-i trebuiască acasă. Sări jos din car și alergă în

tindă. Savista, care se tîrîse pe prispă, nepricepînd cum poate pleca dînsul cînd ea i-a spus că are să vie Ion Glanetașu, bîigui plîngător :

— Nu duce, bade... Stai aci...

— Să nu pățești ceva, George, că te-ai întors din cale, murmură Florica.

— Vezi mai bine tu să nu se întîmple pe aici vreo poznă ! zise bărbatul tare, de frică să nu audă nevasta cum îi bate lui inima.

— N-ai nici o grijă, că doar mă cunoști și mă știi ! răspunse femeia liniștită.

Carele se urniră. Întunerecul le înghiți curînd, lăsînd în urmă numai scîrțîitul roților, din ce în ce mai mulcom.

Pe bolta vînătă stelele se aprindeau pe rînd ca niște luminițe fricoase. Peste sat se cobora o ceață plăpîndă, alburie, care parcă subția bezna și o răcorea.

George tremura în car ca și cînd l-ar fi zgribulit frigurile. De vorbea, îi dîrdîiau dinții. Ieșiseră din sat și suiau pe coastă, printre ogoare tăcute pe care clăile înnegureau ca tîlharii la pîndă... Două zile plănuise dînsul ce-o să spuie tatălui său cînd va sosi clipa, și acuma nu-i venea nimic în minte. I se părea că a plecat de-acasă de un veac și vedea mereu pe Ion cum se furișează în ogradă, cum se așază în pat lîngă Florica... Apoi deodată gemu :

— Parcă nu mi-e bine... Mă întorc...

O luă drept peste cîmp. Auzi cum strigă tatăl său ceva, dar nu înțelese nimic. Vru totuși să răspundă

„bine, bine", şi n-avu glas. Cînd nu mai auzi carele, începu să alerge. Se rostogoli de vreo două ori prin şanţuri, peste haturi. Îi era cald de se năbuşea. Un strop de sudoare îi căzu pe mînă şi-l învioră parcă l-ar fi atins un cărbune aprins. Cu cît se apropia, cu atît îi era mai frică să n-ajungă prea tîrziu.

Sări gardul porumbiştii din dosul casei, ieşi în grădiniţa din faţă şi de-aci în ogradă. Casa dormea nepăsătoare şi tăcută ca o matahală moartă. Peste drum un cîine hămăi de două ori, iar în balta din vale broaştele orăcăiau urît într-o întrecere aţîţătoare... Vru întîi să intre buzna, dar se răzgîndi înainte de a porni spre tindă. Poate că Ion totuşi n-a venit încă, ş-atunci... Bătu în uşă, uşor, cum bat flăcăii în geam, la fete. Glasul Floricăi răspunse îndată, limpede, nedormit :

— Cine-i ?

George tăcu. Glasul femeii îi zbîrnîia în creieri, spunîndu-i : „Vezi, nu dormea... Îl aştepta..."

Auzii paşii Floricăi, desculţi, apropiindu-se încurcaţi de foşnetul cămăşii. Uşa se crăpă hoţeşte să nu facă zgomot.

— Tu eşti ? şopti ea.

— Eu, eu, mormăi George intrînd repede.

Nevasta recunoscu glasul, se dădu la o parte ca plesnită de un bici. Dar, înainte ca George să-i fi simţit spaima, se reculese şi, punînd zăvorul, întrebă îngrijorată :

— Vai de mine, George, dar ce-i de te-ai întors aşa ?

— Nu prea mi-e bine... Dar lasă, că nu-i nimic... Culcă-te tu ! Pînă mîine-mi trece, zise bărbatul încet, ca şi cînd i-ar fi fost teamă să nu deştepte pe cineva.

Florica vru să mai întrebe ceva, dar răspunsul lui şoptit şi tremurat parcă-i puse un căluş în gură. Se urcă în pat, se învăli şi căută să vadă prin întunerec ce face George. Nu vedea nimic, dar îl auzea suflînd greu ş-apoi deodată dezbrăcîndu-se grăbit. Cînd se întinse lîngă ea, sub cearceaf, un fior îi trecu prin spinare, căci George era un sloi de gheaţă.

— Ce ţi-e de te cutremuri aşa ? întrebă bărbatul cu un glas gros şi greu ca un dangăt de clopot.

— Ce să-mi fie... M-a cuprins frigul cînd ţi-am deschis...

Vremea parcă stătea în loc, precum stăteau şi dînşii nemişcaţi, oprindu-şi respiraţia ca să audă mai bine orice urmă de zgomot, într-o aşteptare amorţită. Deafară pătrundea ca prin puf orăcăitul broaştelor, îndulcit, ca un cîntec de dragoste. Geamurile însă se stingeau în întuneric încetul cu încetul, arătînd că vremea totuşi trece şi că cerul se înnourează treptat-treptat. O stea verzuie, care mai clipea singuratecă, dispăru deodată, acoperită parcă de o perdea neagră, trasă de o mînă tainică.

Cine ştie cîtă vreme s-a scurs astfel ?

Se gîndeau acum amîndoi, aproape în acelaşi timp : „Poate că nu mai vine..."

Şi pe cînd se gîndeau, auziră deodată poarta, scîrţîind foarte uşor, apoi nişte paşi care se apropiau de

casă, rar, cu mare băgare de seamă. Apoi cîinele de peste drum hămăind iar de două ori. Cîntecul broaştelor se curmă scurt ca şi cînd arunci un bolovan în apă.

George şi Florica încremeniră. Peste un minut paşii în ogradă se mai apropiară puţin. Apoi iar urmă tăcerea, apăsătoare ca o piatră de mormînt... Ş-apoi tăcerea fu clătinată brusc de un fulger orbitor, în lumina căruia îşi văzură, amîndoi, ochii sticlitori de încordare. În aceeaşi clipă însă răsună un şuierat lin ca o chemare veche... Atunci George se ridică în pat şi ascultă, iar după un răstimp şopti stins :

— Mi se pare că e cineva în ogradă ! ?

— Cine să fie ? zise Florica cu un glas gîtuit de spaimă.

— Mă duc să văd ! mormăi repede George sculîndu-se şi trecînd cu paşi hotărîţi în tindă.

Cînd atinse zăvorul, îi trăsni prin creieri că nu poate ieşi afară cu mîna goală. Se gîndi să ia toporul, dar îşi aduse aminte că toporul l-a lăsat în car. Tot atunci îşi mai aminti că în colţul tinzii, după uşă, trebuie să fie sapa cea nouă pe care a cumpărat-o joia trecută în Armadia şi căreia numai ieri i-a pus coadă. Încet, să nu se împiedice de Savista şi s-o scoale, pipăi în ungher şi o găsi... Pe urmă deschise uşa şi păşi pe prispă cu sapa în dreapta. Vru să izbească îndată, dar nu văzu nimic de întunerec... Zise aspru şi tare :

— Cine-i ?... Cine-i ?

Un vînt rece se porni deodată, deşteptat parcă de glasul omului, fîşîind trist prin frunzele pomilor şi trîntind poarta ogrăzii, care rămăsese crăpată. Atunci George prinse în marginea grădiniţei din faţa casei o mişcare nevrută, după care auzi îndată :

— Ssst... ssst... sss...

George făcu cîţiva paşi spre grădină, îndîrjit. Şi întrebă iar mai apăsat :

— Cine-i ?

— Ssst !... ssst... st ! răspunse acuma mai aproape.

Cu amîndouă mîinile, George ridică sapa şi izbi. Simţi că fierul a pătruns în ceva moale şi în gînd îi răsări întrebarea : „Unde l-oi fi lovit ?“ Dar numaidecît se auzi iarăşi, mai încet şi rugător :

— Ssst... ssst...

George izbi a doua oară. Sapa vîjîi în aer. Apoi un pîrîit surd, urmat de un zgomot năbuşit ca şi cînd se prăvale un sac plin. Mai ales zgomotul acesta înfurie mai crunt pe George. Parcă tot întunerecul s-ar fi schimbat, dintr-o dată, într-o baltă de sînge închegat, care-l asmuţea. Lovi a treia oară, fără a-şi mai da seama unde...

Orăcăitul broaştelor reîncepu brusc, speriat, ameninţător, ca o văicăreală vîltorită în văzduh de vîntul ce sufla mereu mai mînios şi mai înţepat. George tresări, ca şi cînd deodată şi-ar fi revenit în fire, şi intră grabnic în tindă, zăvorînd bine uşa şi aşezînd sapa la locul ei.

În casă Florica stătea acuma ghemuită de groază, pe laviță, lîngă fereastră.

— Ce-ai făcut, omule ? murmură femeia întinzînd brațele spre dînsul, ca o apărare sau ca o rugăciune.

— L-am omorît ! răspunse scurt George.

SFÎRŞITUL

1

Ion se prăbuşi sub lovitura a doua care-i crăpase țeasta. Lovitura următoare n-o mai simți, precum nu simțise durere nici la cea dintîi... Venise de-a dreptul de la cîrciumă, amețit însă mai mult de fericire decît de rachiu, deşi băuse atîta de speriase pe văduna lui Avrum. Venind, fluiera vesel ca pe vremea cînd era holtei şi se ducea la fete, înainte de-a fi avut vreun gînd de însurătoare. Dar sufletul îi era aşa de plin de bucurie, că se stăpînea să nu sară să îmbrățişeze gardurile pe lîngă care trecea şi cîinii care-l lătrau ici-colo. Strecurîndu-se în ograda Floricăi, trase o înjurătură înăbuşită fiindcă poarta scîrțîise puțin şi-i era frică să nu se trezească Savista. De altfel se hotărîse ca, dacă oloaga s-ar deştepta şi ar crîcni, s-o cotonogească fără multă vorbă. Lăsă poarta deschisă înadins ca să nu mai scîrțîie cînd va pleca. Toate le potrivise cu mare grijă, numai la George nu se gîndise deloc, parcă nici n-ar fi fost pe lume.

Cînd se deschise uşa tinzii cu zgomot, i se încuibă în minte să facă „ssst", tot din pricina Savistei. După

paşi cunoscu însă că nu e Florica. Avu o străfulgerare de gelozie : o fi îmbrăţişat altul pe femeia inimii lui... Dar la George nu se gîndea. N-apucă să scrîşnească din dinţi, cînd auzi glasul lui George. Iar glasul acesta îl ului atît de mult că i se moleşi toată fiinţa de parcă nici mîna nu şi-ar mai fi putut-o mişca. În creieri totuşi îi rămase uitat acel „ssst" pe care simţea nevoia să-l rostească prosteşte, fără voia lui.

În aceeaşi clipă îşi dădu seama deodată că i-a sosit ceasul. Mintea i se lumină, deşi gura-i boscorodea într-una „ssst", tot mai domol şi mai nesigur. Aştepta loviturile, îngrijorat doar cu ce o să-l trăsnească ? Auzi foarte lămurit vîjîind în aer ceva, simţi o izbitură ascuţită în braţul drept, dar fără durere şi urmată doar de o fierbinţeală ciudată, care parcă-i topea creierii, încît începu să-şi amintească repede, ca într-o aiurare, cum se ducea la liceu în Armadia, cum a fugit de la şcoală ca să umble cu vitele pe cîmp şi să ţină coarnele plugului, apoi dragostea lui dintîi cu fata dascălului Simion Butunoiu, măritată acum cu unul din Săscuţa, apoi dragostea lui să aibă pămînt mult, şi Ana, şi copilul, şi Florica, şi Titu cu toată familia Herdelea şi cu cîntecele cele frumoase, seara în pridvor, şi-i părea rău că toate au fost degeaba şi că pămînturile lui au să rămîie ale nimănui... Vîjîi iar ca o vijelie îngrozitoare într-un pustiu fără margini, şi înţelese că iar îl loveşte... Apoi deodată, ca şi cum sufli în lumînare, se făcu întunerec deplin.

Pe urmă se trezi ca dintr-un somn greu. Habar n-avea cît stătuse în nesimţire şi nici ce se întîmplase. Numai cînd îşi auzi propriile-i gemete, îşi aduse aminte... Era ud leoarcă. Se simţea parc-ar zăcea într-o baltă murdară. „O fi sîngele meu !" se gîndi dînsul. Vru să pipăie, dar nu-şi putu clinti mîna dreaptă. De-abia deschise ochii obosiţi. Ploua mărunt. Picurii îi cădeau pe obraji şi-l înţepau, căci carnea lui ardea. Văzduhul era cenuşiu, ca şi cînd se apropie zorile, dar cerul era înăbuşit de nouri şi ploaia cernea mereu, măruntă, rece, unsuroasă. Dureri cumplite îi ţîşneau de pretutindeni şi-i clocoteau în cap ameţitor. Chiar gemetele îi împlîntau cuţite în piept. Se gîndea însă numai la băltoaca în care se bălăcea, care-l scîrbea şi din care voia să scape cu orice preţ. „Mor ca un cîine !" îi trecu apoi deodată prin mintea aprinsă de desperare.

Şi îndată începu să se tîrască din răsputeri, sprijinindu-se pe mîna stîngă, în ciuda suferinţelor îngrozitoare ce-i sfîşiau trupul. Gemea cu gura încleştată şi se tîra mereu, mereu. Poate un sfert de ceas să fi ţinut sforţarea crîncenă care-l duse pînă sub nucul bătrîn de lîngă gardul dinspre uliţă. Mai avea vreo doi paşi ca să ajungă la poartă. Sub nuc însă i se întunecă iarăşi tot. Doar gemetele înăbuşite se mai zvîrcoleau în corpul crîmpoţit...

Apoi ploaia stătu. Din pomi şi de pe streşini picura din ce în ce mai rar. Nourii se împrăştiau. Cerul albăstrea proaspăt, spălat. O vacă mugi undeva prelung, puternic, încît cîinii deşteptaţi din aţipeală por-

nită deodată în tot satul să latre speriaţi. Cucuriguri vioaie îşi răspundeau cu înverşunare. Oamenii ieşeau prin ogrăzi, frecîndu-şi somnul din ochi sau întinzîndu-şi oasele. Pe uliţa cea mare începeau a urui carele pornite la cîmp.

Paraschiva răposatului Dumitru Moarcăş trecu cea dintîi pe dinaintea casei lui George, desculţă, zgribulită, leopăind grăbită prin noroiul moale şi rece, strîngîndu-şi năframa la gît şi pe gură. Un horcăit greu o opri, ca trăsnită. Se închină de spaimă, dar totuşi se apropie de gard şi, printre nuiele, văzu pe Ion plin de sînge. Începu să ţipe parc-ar fi călcat-o tîlharii :

— Săriţi !... Tuuulai !... Săriţi...

Florica ieşi îndată în uşă, în cămaşă, nepieptănată. Aşa veghease toată noaptea, pe laviţă, ascultînd gemetele înfiorătoare din ogradă, aşteptîndu-şi parcă rîndul în fiece minut, cu ochii ţintă la George care, pe urmă, se aşezase pe dunga patului, sufla aspru, tresărea uneori şi poate că făurea ceva în mintea lui înfierbîntată. Era albă la faţă ca varul stins şi picioarele-i tremurau şi de-abia o ţineau. Văzu băltoaca de sînge lîngă grădiniţă, aproape de prispă, apoi dîra roşiatică, spălăcită, ce se întindea pînă sub nuc, unde Ion zăcea ca o grămadă de carne. Lumea se învîrtea cu ea, dar n-avea putere să stoarcă nici un glas şi nici o lacrimă. Rămase pe prispă, ca o stafie surprinsă de lumina zilei.

Ograda se umplu repede de oameni care se minunau, strigau, se închinau, înjurau, pe cînd printre picioarele lor copiii cu părul ciufulit se îmbulzeau curioşi cercetînd sîngele ca nişte copoi nestruniţi. În curînd sosi şi primarul Florea Tancu, sfătos că se găseşte în treabă oficială, răcni să se dea la o parte toată lumea, se uită la mort cu gravitate, fără să-şi facă cruce ca ceilalţi oameni, şi declară solemn că nimeni n-are voie să se apropie pînă ce nu vine notarul. Porunci apoi strajei Cosma Ciocănaş, să ia un cal din grajdul lui George şi să plece în goană spre Jidoviţa.

Vremea trecea. Cerul se limpezi de tot şi soarele începu să zbicească umezeala. Fiindcă muştele bîzîiau tot mai obraznice, primarul ceru o velniţă să acopere cadavrul. Florica aduse un cearceaf nou şi alb ca floarea. Atunci ieşi afară şi George, slăbit la faţă, cu ochii rătăciţi în fundul capului. Zărindu-l, lumea care pînă aci se interesase numai de mort, se gîndi şi la ucigaş. Florea Tancu întrebă simplu :

— Tu l-ai omorît ?

Şi George nu răspunse, dar plecă fruntea-n pămînt.

Glanetaşu veni mai tîrziu, alergînd, împreună cu Zenobia care bocea şi afurisea de răsuna tot satul.

Spre prînz în sfîrşit sosit notarul Stoessel şi judecătorul cel nou din Armadia, cu medicul circumscripţiei şi cu doi jandarmi. Paraschiva spuse judecătorului cum a auzit pe Ion horcăind, dar doctorul care se uitase la cadavru, rîse ironic, zicînd :

— Palavre, muiere !... După asemenea lovitură nenorocitul n-a mai horcăit decît cel mult în faţa lui Dumnezeu, cînd i-a citit sentinţa prin care i-a

hotărît lăcaşul în rai sau în iad, după cum s-a purtat aici pe pămînt !

Medicul, între două vîrste, ovrei, vorbind româneşte, ca un român, avea slăbiciunea glumelor şi calambururilor, chiar în momente neprielnice. Deoarece Paraschiva se jura pe toţi sfinţii din calendar c-a auzit horcăitul, doctorul se grăbi să reconstituie crima ştiinţificeşte : mortul a fost tîrît de cineva, probabil de ucigaşul însuşi, de la prispă pînă aproape de poartă, spre a induce în eroare justiţia... Judecătorul îi întrerupse explicaţiile, adresîndu-se primarului :

— Se ştie cine l-a omorît ?

— Eu l-am omorît ! păşi George hotărît în faţa judecătorului.

— Cum l-ai omorît ?

— Cu sapa...

— Şi de ce ?

— Pentru că venise la nevastă-mea şi...

— Destul ! îl opri judecătorul, adăogînd către jandarmi : Este arestat !

Între timp doctorul îşi scoase haina, îşi sumese mînecile cămăşii, iar acuma se apucă să facă repede autopsia cadavrului. Jandarmii goliseră ograda de lume. Numai George rămăsese să privească cum taie medicul carnea moartă, şi Florica, lîngă prispă, înlemnită.

Tăind şi forfecînd, doctorul guraliv arăta rănile şi explica judecătorului care fuma ţigară după ţigară, spre a-şi alunga greaţa :

— Uite asta, domnule judecător, asta a fost cea mai grea... L-a pocnit în creştetul capului, dar osul a fost destul de rezistent că doar a plesnit... Mare minune ! Rar caz ! Sau poate lovitura n-a fost prea de tot puternică. Orişicum e o minune să dai cuiva în cap cu sapa şi ţeasta să nu se spargă. Aşa ceva numai printre ţărani se găseşte... În schimb patru coaste rupte complet... Lovitură mortală şi asta, fireşte... Poftim cum i-a deschis coşul, mai-mai să-ţi încapă degetele în rană... Şi ce lungă... Zece... treisprezece centimetri... Ehei, sapa !... Da, e zdrobit şi braţul, dar nu prea rău... Asta n-ar fi avut importanţă... se vindeca... cel mult braţul rămînea cu beteşug... Desigur însă că a fost ultima lovitură, cînd ucigaşul a mai pierdut din furie...

Apoi, isprăvind şi spălîndu-se pe mîini, declară hotărît :

— A fost un om ca oţelul !... Putea să trăiască o sută de ani !

Judecătorul porunci jandarmilor să pornească cu George. Florica acum se dezmetici şi strînse repede merinde într-o traistă pe care bărbatul o luă, întunecat, cu inima chinuită. Apoi ridică ochii întristaţi spre dînsa şi-i întîlni ochii mari albaştri privindu-l drept, cu o imputare şi o milă care nu ştia dacă sînt pentru el sau pentru cellalt. Avu un început de mişcare ca şi cînd ar fi vrut s-o îmbrăţişeze sau baremi să-i întindă mîna... Dar se opri, ruşinat să-şi deschidă sufletul în faţa atîtor oameni ce-i pîndeau

toate gesturile. Privirea i se mohorî iar şi zise poruncitor :

— Vezi, Florică, ia seama... Că eu cine ştie cînd m-oi întoarce...

Femeia îi răspunse dînd din cap cu resemnare. Veghercea şi emoţiile îi şterseră bujorii din obraji şi-i desemnaseră cearcăne vinete sub ochi. Aşa însă părea mai frumoasă, încît George, tulburat, se întoarse brusc spre poartă, urmat de jandarmii tăcuţi.

Savista, care toată vremea stătuse pitulată pe prispă ca o găină speriată, izbucni într-un scîncet prelung :

— Bade George... bade, bade, badeee !

George ajunse în mijlocul uliţii. Întoarse capul, dar ochii lui mîngîiară pe Florica. Apoi porni cu paşi rari şi dispăru.

— Credinţa mea este că, dacă n-ar exista femeia, n-ar mai fi nevoie de justiţie criminală ! zise judecătorul pe ungureşte medicului şi notarului, privind cu mare atenţie la Florica. Femeia este începutul tuturor păcatelor !

— Şi chiar sfîrşitul, adăogă doctorul rîzînd, încredinţat c-a făcut un spirit.

Notarul Stoessel, ca mai mititel, se grăbi să zîmbească, spre a fi pe placul tuturor, şi apoi întrebă respectuos :

— Dacă doriţi, putem face actele la primărie, unde-i mai comod şi mai curat...

Propunerea fu primită şi se suiră cu toţii în trăsura ce aştepta în uliţă. Atunci primarul Florea Tancu

se apropie cu pălăria în mînă şi întrebă ce să facă cu mortul.

— Să-l îngropaţi ! strigă medicul. Ce întrebare caraghioasă... Ei, haidem ! Dă-i drumul, că mă aşteaptă clienţii acasă...

Mortul era acoperit cu cearceaful însîngerat. Un roi de muşte zburătăcea primprejur. Zenobia năvăli acuma şi începu să-l bocească hohotind, iar după ce se sătură de plîns, blestemă pe George cu tot neamul lui, pe Florica, pe doctor şi mai ales pe judecătorul care n-a pus jandarmii să taie în bucăţele pe ucigaşul bătrîneţelor ei. Blestemele i le curmă numai sosirea Glanetaşului, cu carul, în care fu ridicat cadavrul. Bătrînul, cu capul gol, o luă înainte, boii cu carul mortuar după el, ş-apoi Zenobia, înconjurată de mulţime de femei care lăcrimau înăbuşit.

Florica, în mijlocul ogrăzii, se uita după car, cu ochii mari, încremeniţi. Nu mai putea. Durerea o sugruma. Lacrimile i se porniră singure, şiroaie, arzîndu-i obrajii ca hîrtia.

2

În Pripas nu se pomenise omucidere de cînd se ţinea minte. Acum oamenii fierbeau şi se cruceau. Vestea a alergat degrabă în Jidoviţa, în Armadia, în toate împrejurimile. Şi toată lumea compătimea şi lăuda pe Ion, c-a fost aşa ş-aşa de bun şi de harnic... Totuşi nici pe George nu-l ocăra nimeni, şi-i doreau

să scape mai ușor din pacostea ce-a dat peste dînsul. Numai Vasile Baciu spunea pe ici, pe colo :

— Dumnezeu nu bate cu bîta... Iaca, mi-a furat pămînturile ș-acu l-a săturat Dumnezeu de pămînt !

Toma Bulbuc, tatăl lui George, sosi acasă abia seara, cu carele de lemne. A aflat pe drum nenorocirea și avea remușcări că nu s-a întors și el cînd a văzut că se întoarce feciorul. Descusu pe Florica și pe Savista, iar a doua zi, în zori, fu în Armadia. Nu i se dădu voie să vorbească cu George și nici măcar să-l vadă. Un paznic de la temniță însă îi spuse că, foarte curînd, va fi transportat la Bistrița, închisoarea tribunalului, deoarece vina lui merge la curtea cu jurați. Atunci Toma se repezi la Herdelea să-i ceară sfaturi. Familiei învățătorului îi adusese zvonul încă de ieri o femeie din Pripas și Ghighi plînsese toată seara pe „bietul Ion“, dar erau dornici de amănunte și Toma Bulbuc trebui să le povestească mai întîi tot ce știa. Herdelea îl sfătui apoi să ia pe Grofșoru, care-i cel mai strașnic avocat din lume. Se duseră împreună la Grofșoru căruia Toma îi făgădui toată averea lui, numai să-i scape băiatul din belea.

— Bine-ar fi să ți-l scap cu doi-trei ani, moșule ! răspunse avocatul. În orice caz eu voi face ce-mi stă în putință...

Preotul Belciug văzu o milostivire cerească în întîmplarea aceasta sîngeroasă. Îi părea rău de Ion, dar în aceeași vreme se bucura că biserica va cîștiga prin moartea lui. Se felicita pentru norocoasa idee ce i-a fost inspirată de Dumnezeu de-a asigura pe seama

sfîntului locaș o avere atît de frumoasă. Hotărî să facă o înmormîntare deosebit de solemnă omului care a lăsat de bunăvoie bisericii tot ce a stăpînit în valea plîngerilor. Dădu voie ca groapa lui Ion să fie săpată chiar în curtea noii biserici și făgădui să-i ridice, pe socoteala sa, o piatră pe mormînt spre a eterniza creștineasca danie a celui răposat întru Domnul.

La înmormîntare se strînse mai tot satul. Soții Herdelea cu domnișoara Ghighi veniră înadins să însoțească la groapă pe Ion care, deși le făcuse bucluc cu jalba lui, a fost om săritor și de ispravă. De altfel prilejul era bun să încerce și o învoială cu „Pămătuful“ în privința locului căsuței lor.

Belciug sluji cum știa el mai frumos și mai mișcător. Dar mai ales printr-o cuvîntare funebră înduioșă și inimile cele mai împietrite. Mulți oameni își ziceau că Ion și-a simțit moartea de cînd și-a dăruit bisericii averea. Preotul îl dădu drept pildă tuturor bunilor creștini :

— Biserica este leagănul nostru, unde ne întoarcem cînd ne-a obosit viața, unde veșnic găsim mîngîiere și înălțare, este scutul neamului nostru credincios și asuprit. Cine dăruiește bisericii, dăruiește poporului și cine dăruiește poporului, preaslăvește pe Dumnezeu. Cîtă vreme biserica noastră va fi mare și statornică, toate vijeliile și urgiile lumii le vom înfrunta cu tărie...

Nici un ochi nu rămase însă uscat atunci cînd, prin gura preotului, Ion își luă rămas bun de la părinți, de la toți prietenii și cunoscuții. Iar cînd în

sfîrşit pomeni pe George care i-a curmat viaţa pămîntească, şi-i zise „te iert, căci n-ai ştiut ce faci", tot norodul izbucni într-un hohot de plîns şi Zenobia, năucită de jale, se izbi cu capul de dunga coşciugului, încît de-abia o potoliră cei dimprejur.

Pe urmă Ion fu coborît în pămîntul care i-a fost prea drag, şi oamenii au venit pe rînd să-i arunce cîte o mînă de lut umed care răbufnea greu şi trist pe scîndurile odihnei de veci.

Glanetaşu făcu pomeni bogate la care familia Herdelea, mai populară, trebui să ia parte şi chiar să guste din toate mîncările „de sufletul lui Ion". Preotul Belciug, bolnăvicios ca totdeauna, a venit doar spre a cinsti amintirea „mîndrului creştin răposat", dar n-a luat în gură nici măcar o picătură de rachiu îndulcit cu secărea [1].

După pomeni Belciug pofti acasă la dînsul pe Herdelea, împreună cu stimata doamnă şi drăgălaşa domnişoară, să se mai odihnească puţin înainte de-a pleca în Armadia care, oricum, e o plimbare zdravănă pentru nişte „dame delicate". Fireşte că familia primi invitaţia cu plăcere ; doar doamna Herdelea, fiindcă nu uita aşa de lesne uneltirile oamenilor răi, cam strîngea din buze şi răspundea cu monosilabe preotului, care-şi înflorea cuvintele cu zîmbete bucuroase, parcă nici un nour n-ar fi întunecat vreodată prietenia dintre fruntaşii Pripasului. Astfel îi veni uşor învăţătorului să aducă vorba de locul cu pricina, iar

[1] Secărea — chimen.

răspunsul lui Belciug însenină deodată chiar şi pe dăscăliţă.

— Negreşit, frate Zaharie, zise popa frecîndu-şi mîinile. Cum să nu ne iubim noi românii unul pe altul ? Nu-i destul că ne mănîncă inspectorii afurisiţi, să ne mai ciorovăim şi noi pentru nimicuri ? Facem, Zaharie, cum nu ! Să ştii că joia viitoare, cînd vin prin Armadia, trec pe la tine şi mergem împreună să facem actele cum se cuvine între fraţi...

Cînd vorbeau însă mai în tihnă, se pomeniră cu Vasile Baciu, ciupit bine de la pomeni, reclamînd preotului pămînturile lui Ion, care i se cuvin lui acum după orice dreptate omenească. Belciug se supără :

— Ba să-ţi fie ruşine, măi omule, să mai umbli după avere, cînd văd că ai ajuns de rîsul satului cu beţiile ! Omul mai bea cîteodată, nu zic, dar nu ca porcul, cum faci tu !... Folosinţa pămînturilor, pe care ţi le-a lăsat răposatul, fie iertat, am să ţi-o las şi eu, dacă-i fi om de treabă. Dar dacă n-ai să o slăbeşti cu cîrciuma, apoi să ştii că eu te scot şi din casă, Vasile ! Aşa că, ori te faci om de omenie, ori de unde nu...

Vasile Baciu vru să-l întrerupă, ceea ce însă pe Belciug îl înfurie atît de rău, că îl luă de mînă şi-l scoase afară :

— Hait, hait... aici mie nu-mi trebuie beţivi neruşinaţi !... La cîrciumă să fii obraznic, becisnicule !

Familia Herdelea îi împărtăşea indignarea.

— Ăsta-i cel mai ticălos din tot satul ! zise doamna Herdelea, cea mai revoltată de îndrăzneala ţăranului.

Cîteva zile pe urmă în casa Herdelea numai de Ion şi de Belciug se vorbea. Doamna Herdelea se înduioşa mai ales amintindu-şi cu cîtă sfinţenie o asculta bietul Ion cînd cînta ea seara în pridvor, iar învăţătorul nu mai era supărat de amărăciunea ce i-a pricinuit-o cu jalba răposatul, ba chiar spuse :

— Cine ştie ? Poate că ne-a fost spre bine, că de cînd ne-am mutat în Armadia parcă toate ne ies în plin !

Belciug devenise omul cel mai de treabă din lume. Dăscăliţa găsea că, orice s-ar zice, e un preot fără pereche, care nu umblă după blestemăţii, deşi e încă destul de tînăr şi văduv de atîţia ani, şi că pripăşenii nici nu merită asemenea popă, căci sînt criminali care se ucid unii pe alţii ca sălbatecii. Iar cînd o dată Ghighi, vorbind de dînsul, scăpă, fără să vrea porecla „Pămătuful“, care avusese atîta căutare pînă atunci, doamna Herdelea o dojeni că nu-i frumos să ocărască o fată cuminte pe un slujitor vrednic al lui Dumnezeu.

În acelaşi timp Herdelea aştepta veşti de la Titu, care trebuia să fi sosit în România. Citise în *Gazeta Transilvaniei*, la Grofşoru, darea de seamă despre strălucitele serbări de la Sibiu şi inima-i sărise din loc de bucurie văzînd printre reprezentanţii presei şi pe *Titu Herdelea (Tribuna Bistriţei)*. Umblă cu ziarul în buzunar două zile şi-l arătă tuturor prietenilor, după ce avusese grija să sublinieze cu creion roşu nu-

mele fiului său. Totuşi, fiindcă nu primise încă nici o ştire de la el, îi era frică să nu fi păţit ceva la trecerea graniţei.

— Doar l-o feri Dumnezeu de asemenea pacoste ! zise dăscăliţa cînd află îngrijorarea soţului ei. Şi apoi e dînsul isteţ de ajuns...

— O, Titu e un băiat rar ! De-ar fi şi alţii ca el... ! murmură Ghighi oftînd visătoare.

De altfel Ghighi, de o vreme încoace, era într-o stare sufletească ciudată. Aici îi venea să plîngă, aici să rîdă, fără nici un motiv aparent. Şi deoarece mai tîrziu observă că mîhnirile ei sînt în strînsă legătură cu zilele cînd nu venea Zăgreanu să se consulte cu Herdelea asupra unor foarte însemnate şi interminabile chestiuni pedagogice, fata se ruşină că s-a îndrăgostit prea mult şi începu să declare părinţilor ei tot mai deseori că nu-l poate suferi. Declaraţiile acestea apoi fură punctul de plecare al unor controverse zgomotoase, mult asemănătoare celor ce au zguduit casa Herdelea în Pripas, pe timpul apariţiei lui George Pintea. Atîta doar că nici învăţătorul şi nici mai ales doamna Herdelea nu luau pe Ghighi în serios ca odinioară pe Laura... Deprecierea aceasta o enerva pe Ghighi şi mai rău şi o întărîta împotriva lui Zăgreanu, încît curînd spuse că mai degrabă s-ar mărita cu un măturător de stradă decît cu dînsul. Degeaba îi reamintea Herdelea norocul Laurei. Dar unde scrie că şi ea are să nimerească negreşit ca soră-sa ? Cine poate să ştie ce fel de caracter are

Zăgreanu ? Sub masca lui de băiat model se poate prea bine să se ascundă un ipocrit, sau un bețiv, sau alt stricat. S-au mai văzut destule cazuri. Și baremi de-ar fi din vreo familie de seamă, dar tatăl lui e un simplu cărăuș...

— Nu-s eu de nasul lui ! striga Ghighi cu mîndrie. Ș-apoi stați să vedem întîi cînd va fi numit undeva și pozna asta de Zăgreanu ! Pînă atunci are să curgă apă multă pe Someș...

Singur argumentul cu numirea lui li se părea bătrînilor cumpănitor. Herdelea se mira că nu mai vine nici un răspuns la cererea lui de pensie și-i era chiar frică să nu se fi răzgîndit inspectorul. De cînd se obișnuise cu gîndul că e pensionar, era nerăbdător să-și aibă patalamaua la mînă. Începutul anului școlar bătea la ușă și, dacă nu se rezolvă repede pensionarea lui, înseamnă că iar să bată drumurile în fiecare zi pînă-n Pripas, în loc să-și vadă de slujba ce-o avea la Grofșoru și să-și încaseze în tihnă, lunar, pensioara cuvenită. Mereu întreba pe Zăgreanu ce mai știe, dar tînărul, mai îngrijorat, nu știa decît ceea ce-i făgăduise inspectorul : că locul din Pripas e al lui.

Deocamdată însă, fiindcă se apropia joia cînd Belciug avea să vie să sfîrșească cu locul casei, soții Herdelea se sfătuiră și se învoiră să întabuleze averea lor din Pripas pe numele Ghighiței, pentru orice eventualitate. Nu-i amenința nici un sechestru sau vreo altă nenorocire, dar e bine ca fata să aibă oleacă de

zestre, nu ca sărmana Laura. Ei înșiși vor trăi cu ce au, iar dacă Herdelea nu va mai putea munci la Grofșoru, nu-i nimic, se vor ajunge și din pensioară, că lor nu le mai trebuie nici fumuri, nici măriri, ci doar cît să bage în gură și să-și ție zilele bătrîne.

Preotul Belciug trase cu brișca chiar la dînșii. Era obosit de alergăturile pentru biserica cea nouă, dar totuși bucuria îi lucea în ochi că în sfîrșit ținta vieții lui e înfăptuită. Povesti cu însuflețire ce pregătiri a făcut pentru sfințirea care va avea loc duminică, cum a invitat pe episcopul din Gherla și cum episcopul a răspuns că va veni negreșit, cum are siguranța că toți preoții din județ vor fi de față, împreună cu toată „inteligența“ română din Armadia și împrejurimi, că va fi și o petrecere cu dans unde desigur domnișoara Ghighi va avea rolul principal și că în sfîrșit Pripasul va deveni în ziua aceea un adevărat centru românesc de nădejdi frumoase.

În privința locului care-l interesa pe Herdelea preotul venise înarmat cu tot ce trebuia spre a se putea face repede toate formele. Plecară împreună la judecătorie, pe la notarul public, pe la cărțile funduare... Pînă la amiazi isprăvîră tot, ba avură vreme să treacă și la Grofșoru care se însărcină, gratuit, să transcrie grabnic averea răposatului Ion Glanetașu pe numele bisericii române din Pripas.

În aceeași seară și cu învoirea dăscăliței, Herdelea făcu o înștiințare episcopiei cum că își retrage plîngerea împotriva preotului Belciug, declarînd că emi-

nentul părinte sufletesc al Pripasului numai dintr-o scăpare din vedere, iar nu din rea-voinţă, n-a venit cu crucea la Bobotează.

Chiar a doua zi sosi apoi şi comunicarea inspectorului că ministrul a binevoit să-i încuviinţeze trecerea la pensie, mulţumindu-i pentru serviciile aduse statului. Herdelea tremură citind adresa şi se îngîmfă de mulţumirile ministrului. Fireşte că, pînă seara, toată Armadia află regretele guvernului de-a fi pierdut un învăţător atît de harnic ca Herdelea şi toată lumea se minună de asemenea distincţie rară. La berăria Griviţa, unde intră să bea o bere, Herdelea întîlni pe Zăgreanu care tocmai primise şi el numirea.

— Bravo, urmaşule! strigă Herdelea arătîndu-i adresa inspectorului. Şi-ţi doresc să capeţi şi dumneata, peste treizeci de ani, o hîrţoagă ca asta colea!

În cinstea acestor veşti, Herdelea ciocni cîteva pahare cu Zăgreanu, sperînd în sinea lui că tînărul, avînd numirea în buzunar, va deschide vorba despre Ghighi. Zăgreanu însă se posomorî de tot, suspină foarte des şi nici măcar nu se uită la ochii lui Herdelea.

— Mi se pare mie că Zăgreanu vostru e cam hoţoman! zise Herdelea acasă, povestind muţenia tînărului.

— Ei, acuma vedeţi c-am avut dreptate! strigă Ghighi, căutînd să pară triumfătoare, deşi inima îi tremura ca varga.

4

Înainte de prînz, pe cînd Ghighi îşi potrivea rochia de bal în care voia să meargă, a doua zi, la sfinţirea bisericii din Pripas, veni Zăgreanu, mai gătit ca de obicei şi mai grav.

„Vrea să-mi ceară mîna", se gîndi Ghighi, speriată de ruşine şi neîndrăznind să sufle un cuvînt.

Zăgreanu întrebă pe doamna Herdelea dacă nu-i acasă cumva „domnul colega" şi, aflînd ceea ce ştia, se uită la Ghighi, roşi, vru să plece îndată şi în sfîrşit îi sărută mîna şi-i zise:

— Domnişoară... cred că veniţi la sfinţire în Pripas?

— Da... tocmai mă pregătesc să... murmură fata.

— Atunci... atunci la revedere în Pripas! bîlbîi Zăgreanu zăpăcit, ieşind repede fără a-şi lua rămas bun de la doamna Herdelea.

„Ori e viclean, ori e fricos, îşi zise dăscăliţa, clătind din cap, fără însă a se supăra cum s-ar fi supărat altădată. Baremi de-ar da Dumnezeu să fie bine..."

Îndată după masă Ghighi colindă toate prăvăliile ca să găsească nişte panglicuţe fără de care rochia ei n-ar fi avut nici un farmec. Voia să fie mîine cea mai drăguţă din toate fetele, mai ales că-şi zicea în gînd melancolică: „Poate că e ultima mea petrecere de fată!..." Trecînd pe la poştă, auzi o bătaie în geam. Era Bălan, care-i făcea semn să intre.

— Scrisori!... Şi una chiar de la Bucureşti! zise Bălan cu zîmbetul lui blajin pe o faţă rotundă şi

umedă de sudoare. Adineaori au sosit... Tocmai mă gîndeam cum să vi le trimit mai repede, că știu cît trebuie s-o așteptați... Poftim, domnișoară, și iartă-mă că te-am oprit din drum!

— De la Titu! strigă Ghighi, apucînd scrisorile și repezindu-se afară, zăpăcită.

Uită panglicuțele și nu se opri pînă acasă, frămîntată de bucurie, învîrtind în mîini scrisoarea de la Titu și totuși nedesfăcînd-o.

— Titu! Scrisoare! țipă dînsa aprinsă.

— Bravo! Bine c-a dat Dumnezeu! Mi s-a luat o piatră de pe suflet! zise Herdelea, punîndu-și ochelarii ca totdeauna cînd citea ceva deosebit. Ei, ia să vedem ce spune bucureșteanul nostru!

Citi:

„Iubiții mei, sînt numai de două săptămîni în România și parc-aș fi de cînd lumea. O viață nouă s-a deschis în fața mea. O fi mai bună, o fi mai rea, cine ar putea spune? Deocamdată mă simt uluit și atît de mic că veșnic mi-e frică să nu fiu strivit de vîrtejul ce mă înconjoară. Mulțumit aievea sînt numai cînd mă întorc cu gîndul acasă, între d-voastră care-mi sînteți cei mai dragi în lumea asta mare și străină..."

— Săracul! bolborosi dăscălița, cu gura pungă și ochii umezi.

„Ce-a fost și ce-am făcut în Sibiu, ați citit desigur în gazete. Ar fi trebuit să scriu și eu ceva pentru Tribuna Bistriței, *dar unde am avut răgaz de scris cînd mă frigeau grijile trecerii graniței?"*

— Ba ar fi fost bine să fi scris, c-ar fi văzut și domnii de pe-aici! se întrerupse Herdelea, privind peste ochelari la dăscălița, ca și cînd i-ar fi cerut părerea.

— Săracul! șopti doamna Herdelea.

„Căci ușor n-a fost de trecut în Țară, fără pașaport, și dacă nu era Virgil Pintea, nu știu zău cum aș fi ajuns la București. Nu vă puteți închipui ce om de treabă e Virgil! Drăguț, săritor, energic — o adevărată comoară. Laura poate fi mîndră cu asemenea cumnat..."

— Mi se pare că scrisoarea cealaltă e tocmai de la Laura, zise Ghighi.

— Lasă, c-o vedem pe urmă, și tăceți acuma! făcu Herdelea.

„Virgil a fost salvarea mea. Eu, cînd am văzut cîte greutăți și primejdii sînt de biruit, era să renunț de-a mai încerca. De altfel îndrăgisem Sibiul și mă gîndeam să mă opresc acolo. Virgil însă nici n-a vrut s-audă de una ca asta. Cum să te împotmolești la jumătatea drumului?... Ne-am dus împreună la polițaiul orașului care a refuzat categoric. Același răspuns l-am primit și la comandantul poliției de frontieră... În sfîrșit primarul, un sas bătrîn, simpatic, prieten cu Virgil, s-a îndurat de mine, în urma spuselor lui Virgil că sînt ziarist, că aș vrea să profit de ocazie să văd Bucureștii și altele... M-am închinat cînd m-am văzut cu biletul de trecere în buzunar... Pînă la Turnu-Roșu m-a însoțit și Virgil Pintea.

Niciodată n-am fost mai mişcat ca în jumătatea de oră cît m-am plimbat acolo, pe prundişul gării care parcă plîngea sub paşii noştri. Mă durea inima şi-n gînd îmi ziceam într-una că n-am să mai văd poate cît voi trăi pămîntul Ardealului, care mi-e atît de drag, mai drag ca orice în lume. Apoi sirena locomotivei a şuierat prelung, duios, zguduindu-mi sufletul. M-am îmbrăţişat cu Virgil şi am plîns amîndoi...“

— Săracul mamii înstrăinat! murmură doamna Herdelea, ştergîndu-şi nasul.

„Pe urmă nici nu ştiu cum m-am pomenit în Cîineni... România! Ţara! Doamne-ajută!... Graiul unguresc dispăruse. Pretutindeni şi toată lumea, româneşte: funcţionarii gării, vameşii, conductorul trenului, călătorii, casele... tot şi toţi... Pentru mine, obişnuit cu străinii la toate autorităţile de seamă, schimbarea aceasta a fost o minune. Auzeam şi nu credeam, şi mă simţeam atît de fericit că-mi venea să îmbrăţişez pe toţi oamenii.

Dar fericirea nu e nicăieri statornică. Am sosit în Bucureşti noaptea şi am tras la hotel. Vroiam să mă duc a doua zi la rudele care m-au poftit la Sîngeorz să viu la dînşii ca acasă. M-am dus şi n-am găsit decît nişte slugi obraznice. Boierii încă nu s-au întors de la băi. Se vede că de la Sîngeorz au mai trecut şi aiurea. A treia zi mi-am căutat o odaie mobilată, ieftină, căci hotelul mi-ar fi mîncat repede

bănişorii cu care am ajuns în ţara visurilor mele. Apoi din două în două zile am trecut pe la casa deputatului şi voi mai trece. Speranţele se destramă însă mereu. Viaţa-i viaţă pretutindeni, cu aceleaşi deşertăciuni, cu aceleaşi aşteptări şi mai ales cu aceeaşi faţă spăimîntătoare care retează scurt aripile avîntului. Visurile sînt tot atît de fără preţ aici, ca şi dincolo. Numai cei ce nu le au sînt mulţumiţi, căci numai ei ştiu să stoarcă plăcerile vieţii.

Se poate totuşi să fie din vina mea amărăciunea care mă chinuieşte. Nici un paradis nu e frumos ca acela pe care şi-l zugrăveşte omul în sufletul său. Raiul unuia poate să fie iadul altuia. Fericirea e clădită de închipuirea fiecăruia şi fiecare şi-o potriveşte ca o haină. Poate că eu sînt croitor prea neîndemînatec. Şi poate că, din pricina aceasta, niciodată n-o să-mi găsesc haina rîvnită... Dar, în locul nădejdilor stinse, răsar veşnic altele noi, mai ademenitoare, mai strălucitoare, deschizîndu-ţi drumuri noi, năzuinţi noi. Necunoscutul e singurul îndemn trainic în lume, fiindcă într-însul se ascund toate tainele ce dau preţ vieţii.

Şi astfel, în aşteptarea viitorului, mă mîngîi cu trecutul. Vălmăşagul în care am căzut îmi îndreaptă gîndurile tot mai des înapoi. Pînă să-mi găsesc un locşor în lumea nouă, mi-e dor de cea veche pe care am părăsit-o. De aceea vă rog să-mi scrieţi des şi mult despre tot ce se petrece la noi, căci toate mărunţişurile îmi sînt mai dragi acuma ca atunci cînd tră-

iam în mijlocul lor. Sufletul meu rătăceşte aici într-un deşert fără popasuri ca o pasăre ce şi-a pierdut cuibul... Vă sărut pe toţi cu multă iubire — Titu."

Cînd isprăvi Herdelea, rămase o tăcere ca într-o biserică goală. De-abia tîrziu dăscăliţa bîlbîi amar :

— Vai săracul băiat, cum s-a mai înstrăinat !... Of, Doamne, Doamne !

— Ce înstrăinat ? zise Herdelea, căutînd să-şi ascundă emoţia. Aşa-i omul cînd pică în altă ţară... Lasă că se obişnuieşte dînsul, că doar e bărbat, nu cîrpă !

Se întinseră la vorbă toţi trei, încît uitară cealaltă scrisoare. De altfel Laura nu spunea nimic nou, afară de vestea că iar e grea şi că speră, cu ajutorul lui Dumnezeu, să facă un băiat.

Doamna Herdelea vru să scrie ea însăşi lui Titu, să-l mîngîie, povestindu-i despre toţi şi toate, şi mai cu seamă cum s-a prăpădit Ion Glanetaşu, ştiind cît de mult a ţinut el odinioară la „bietul Ion". Herdelea însă o făcu să-şi amîne planul pînă după sfinţirea din Pripas, zicînd :

— Cine ştie, poate că şi de-acolo vom avea de scris ceva...

Bătrînii schimbară o privire plină de înţeles : „ceva" însemna Zăgreanu. Ghighi auzi şi nu protestă, ca de obicei, fie că nu voia să se supere după scrisoarea lui Titu, fie că avea şi ea oarecare speranţe aninate de sfinţirea bisericii lui Belciug. Ba mai tîrziu spuse enigmatic :

— Am să-i scriu şi eu, ca să ştie tot.

5

Duminică... Satul parc-a întinerit şi s-a primenit în aşteptarea zilei mari. E curat şi vesel, nu degeaba poruncise preotul ca fiecare om să măture uliţa în faţa casei, să cureţe ogrăzile şi să împodobească porţile cu verdeaţă. Însuşi Dumnezeu s-a milostivit să îngăduie o vreme frumoasă, vrînd parcă să răsplătească astfel strădaniile slujitorului său. Toată lumea îmbrăcase haine albe de sărbătoare. Soarele de toamnă, cumpătat şi veşted, împrăştia lumină caldă şi plăcută.

Belciug, frînt de oboseala pregătirilor, nu mai simţea decît o emoţie grozavă, alcătuită dintr-o mulţumire fără seamăn şi o nerăbdare din ce în ce mai dureroasă. Fiindcă de sîmbătă seara au început a sosi ţărani de prin satele mai depărtate, de-abia a închis ochii toată noaptea. În zorii zorilor apoi a fost în picioare, a dat o raită pe la şcoală, unde avea să fie banchetul „inteligenţei", pe la Todosia, văduva lui Maxim Oprea, unde va petrece poporul, pe la biserica nouă, să fie toate în bună ordine. Îşi pipăia mereu inima, parcă i-ar fi fost frică să nu înceteze deodată a mai bate tocmai cînd să culeagă roadele tuturor silinţelor sale.

Acuma dinspre Jidoviţa şi dinspre Săscuţa, trăsurile uruiau mereu pe Uliţa Mare. Caleşti frumoase sau hodorogite, înălbite deopotrivă de praf, brişti uşoare, docare iuţi, cupeuri grele aduceau domnimea, pe cînd ţăranii de pe departe sau mai cu stare veneau în căruţe

acoperite cu scoarţe pestriţe, iar cei de primprejur, spălaţi şi primeniţi, în cete gălăgioase, pe jos... Cîrciuma începu să aibă căutare, cu toate oprelişteie preotului care ceruse pripăşenilor să nu ia nimic în gură pînă după sfînta liturghie. Rifca, văduva lui Avrum, ajutată de Aizic, avusese grijă să-şi umple toate butoaiele cu rachiu, ca nu cumva să se isprăvească băutura într-o zi aşa de mare şi cu atîţia muşterii. Taraful lui Goghi din Bistriţa sosi în trei căruţe ; în cea din urmă se înălţa gorduna, falnică şi prevestitoare de veselie. Belciug nu uitase să tocmească el însuşi lăutari pentru popor ; Briceag, împreună cu tovarăşii lui, Holbea şi Găvan, închinau la cîrciumă în aşteptarea începutului serbării.

Preotul Belciug fu mai fericit cînd picară Herdelenii.

— Of, bine că v-a adus Dumnezeu ! suspină dînsul zîmbind cu mîna la inimă. Cîtă emoţie... Of, baremi de-ar merge strună toate !

Doamna Herdelea şi Ghighi fură rugate îndată să inspecteze împodobirea bisericii şi apoi mai ales pregătirile făcute la şcoală pentru banchetul domnimii. Mîncările erau servite de berăriile Rahova şi Griviţa din Armadia, dar totuşi ochiul femeii e mai ager ca al celui mai iscusit restaurator din lume. Herdelea însă trebui să rămîie cu Belciug, să-i dea ajutor la primirea oaspeţilor.

Episcopul sosi pe la zece, într-un cupeu închis, tras de patru cai, înconjurat de o ceată de flăcăi pripăşeni, călări, care îl aşteptaseră la podul de peste Someş, după

ordinele preotului. Cupeul era urmat de vreo şase alte trăsuri în care se găsea suita episcopului, alcătuită din înalte feţe bisericeşti.

Doi preoţi tineri se repeziră să-i ajute să coboare din cupeu. Cînd păşi episcopul pe scară, trăsura se îndoi, aproape să se răstoarne. Era bătrîn şi foarte gras, dar cu o faţă blîndă, cu nişte ochi albaştri şi limpezi de copil şi cu o barbă ninsă în care se amestecau părul lung şi mustăţile gălbejite. Avea obrajii roşcovani şi sufla greu.

— Foarte cald, murmură dînsul surîzînd silit împrejur şi ridicînd degetele să binecuvînteze mulţimea descoperită.

Pe fruntea largă care se pierdea în creştetul pleşuv şi lucitor, licăreau bobiţe de sudori. Simţi că-i vine să strănute şi se acoperi repede. Avea groază de guturai şi de aceea se ferea veşnic de curent şi răceală.

Belciug îşi făcu loc cu coatele prin înghesuială, şoptind într-una mişcat „daţi-mi voie, vă rog“ pînă ce ajunse cu mare greutate în faţa episcopului. Aici tuşi uşor, ca să-şi alunge emoţia din gît, şi apoi rosti cele cîteva cuvinte de bună venire pe care le învăţase în faţa oglinzii, încurcîndu-se totuşi de mai multe ori, ceea ce însă parcă spori solemnitatea clipei.

— Bine... bine, gîfîi episcopul plictisit. Tare frumos... Rîvna sfinţiei-tale mă bucură foarte... Preotul... păstorul Domnului... Da... Aşa... Dar înainte de-a începe programul, aş dori să mă odihnesc puţin... Măcar zece minute... M-a prăpădit călătoria... Ş-apoi am dormit foarte prost azi-noapte în Armadia...

Protopopul din Armadia, la care dormise episcopul şi care-i făcuse un pat împărătesc, păli, dar se făcu că nu aude.

Arhiereul intră în casă cu Belciug, ceru apă, se aşeză într-un jilţ şi stătu neclintit vreun sfert de ceas, cu ochii trudiţi închişi, mişcînd doar buzele din cînd în cînd fără glas. Belciug rămase lîngă dînsul, tăcut şi respectuos. Afară însă lumea porni spre biserică.

Cincizeci şi doi de preoţi, cu episcopul în frunte, slujiră sfinţirea. Veşmintele bătute cu fir umpleau biserica de strălucire. Mirosul de tămîie se urca pînă-n tavan şi se cobora pînă-n sufletele care-l sorbeau lacome, îmbătate de evlavie. O taină adîncă, copleşitoare şi plăcută, frămînta toate inimile şi minţile.

Din clipa cînd trecu pragul bisericii, înfăţişarea episcopului s-a schimbat ca prin farmec. Ochii lui măriţi păreau scăldaţi într-o blîndeţe cuceritoare şi pe toată faţa îi plutea un zîmbet bun, nevinovat şi cucernic, ce-i tremura uşor barba argintie. Glasul obosit răsuna dulce şi lin, pătrunzînd drept în suflete, îmbrăţişîndu-le şi înălţîndu-le în altă lume. Chiar broboana de sudoare de pe frunte părea o cununiţă de diamante sau o aureolă nedespărţită.

În sfîrşit se sui în amvonul strîmt, păşind anevoie pe treptele în spirală, gîfîind foarte tare încît se auzea pînă în cor. Liniştit, îşi roti privirea peste tot cuprinsul bisericii, mîngîind parcă icoanele noi, tavanul pictat cu stele, din care atîrna un candelabru cu zeci de lumînări albe aprinse, ca o făclie uriaşă, altarul daurit, fumul alburiu de tămîie şerpuind deasupra mulţimii de oameni care se înghesuiau tăcuţi, cu feţele roşii asudate, cu ochii mari ridicaţi spre amvon, amestecaţi de-a valma, domni în haine negre, ţărani cu cămaşa ca zăpada, femei în catrinţe pestriţe... Apoi, ca un moşneag obosit de anii vieţii şi întrezărind fericirea cea mare, vorbi rar, domol, fără înflorituri şi fără gesturi, despre Dumnezeu, despre oameni, despre români, despre şcoală şi credinţă, despre Belciug, despre toate, nemeşteşugit, încheind cu o blagoslovenie simplă, ca o revărsare a unui duh viu. O tăcere lacomă îi înghiţea cuvintele, picurîndu-le în inimile oamenilor ca un balsam atotputernic...

Doamna Herdelea, care la început nu-l putuse suferi, părîndu-i-se prea gras şi lumesc, din care pricină nici nu se îmbulzise să-i sărute mîna, deşi se zice că asemenea sărutare poartă noroc toată viaţa — acuma, şezînd în strană, avînd la stînga pe Ghighi şi la dreapta pe doamna Filipoiu, se îmblînzi şi simţi din ce în ce mai multă simpatie pentru omul bătrîn atît de schimbat la faţă, parcă ar fi văzut pe Dumnezeu. Cînd se isprăvi predica, şopti pocăită doamnei Filipoiu :

— Uite-aşa îmi închipuiesc că trebuie să fi fost şi apostolii ! Oameni cu slăbiciuni în faţa oamenilor, şi sfinţi cuprinşi de duhul sfînt în faţa lui Dumnezeu...

— Da, da, făcu doamna Filipoiu, întorcîndu-se speriată, fără a fi auzit şoapta, căci, în vremea cît vorbise episcopul, ea se gîndise cu tristeţe la Elvira ei care n-a avut încă nici un peţitor.

Îndată după săvîrşirea slujbei, episcopul ceru să i se aducă repede cupeul, să plece, dornic să ajungă negreşit acasă diseară, la pătuceanul lui în care să-şi odihnească oboselile drumului. Belciug de-abia l-a putut îndupleca să guste ceva la iuţeală şi să închine un pahar de vin pentru viitorul parohiei din Pripas. Împreună cu episcopul plecară fireşte şi feţele simandicoase, venite numai ca să arate că nu lipsesc de la ceremoniile naţionale şi religioase.

Ceilalţi oaspeţi însă răsuflară scăpînd de prezenţa stînjenitoare a vlădicii. În cîteva minute toată domnia se găsi la banchet, întîmpinată cu *Deşteaptă-te, române!* de către iscusitul Goghi. Mesele erau întinse în şcoala golită de bănci şi înfrumuseţată cu verdeaţă. Grofşoru ţinu întîiul toast pentru „vrednicul preot Belciug", avînd grija să accentueze la urmă că „datoria acestui colţ românesc este să trimită în viitor deputat român în Camera de pe malul Dunării". Şi de-aci încolo toasturile urmară lanţ două ceasuri, încît tinerii de ambele sexe, doritori de dans, începură să murmure. Belciug primea felicitările, mulţumea tuturor, dădea ordine chelnerilor, neobosit ca şi cînd fericirea care-i înflorise obrajii i-ar fi îndoit şi puterile.

Ghighi băuse o jumătate de pahar de vin roşu, ciocnind mereu cu Zăgreanu care se făcuse ca racul, îi angajase toate dansurile, îşi dădea ochii peste cap, negăsind vorbele care să-i îmbrace gîndurile, îşi desfăşura planurile de viitor ce prevedeau negreşit şi îndeosebi o nevastă drăguţă, cuminte, cultă... „întocmai ca dumneata, stimată domnişoară".

— Dansul! Dansul! se auzi în sfîrşit tot mai des printre cavalerii nerăbdători, răsplătiţi cu priviri recunoscătoare de către domnişoarele sfioase, în bună parte odrasle de preoţi, ahtiate după dans deoarece vara aceasta n-a fost nici o petrecere de seamă în împrejurimi.

În sfîrşit Zăgreanu începu nişte tratative misterioase cu Goghi, pe care le încheie cu o strîngere de mînă, neuitînd să aibă în palmă o hîrtie de zece coroane. Rezultatul fu o someşană zvăpăiată care stîrni un ropot de aplauze tinereşti. Într-o clipire cîţiva ţărani scoaseră afară atîtea mese încît jumătate şcoala se prefăcu în sală de dans. Zăgreanu, fericit, alergă la Ghighi, care roşi de mîndrie că are cinstea de-a deschide balul, pe cînd prietenele ei din Armadia şedeau îngrijorate. Doamna Herdelea, ţinînd carnetul de dans şi evantaiul Ghighiţei, îşi luă cuvenitul loc pe un scaun lîngă perete, între doamna Filipoiu şi doamna Grofşoru, dezbătînd greutăţile vieţii. Vorbind însă nu scăpa din ochi de loc pe Ghighi, care dansa ca o zînă, se mlădia, zîmbitoare, primea multe complimente şi ciripea cu Zăgreanu, ocolindu-i privirile rugătoare.

În cealaltă jumătate de şcoală domnii continuau banchetul şi toasturile. Popa din Vărarea se chercheli curînd, ca şi doctorul Filipoiu şi profesorul Maiereanu. În cele din urmă, cu toată împotrivirea lui Spătaru, ţinu un mic discurs şi solgăbirăul Chiţu, subliniind în treacăt liberalismul stăpînirii care îngăduie bucuroasă propăşirea tuturor popoarelor credincioase

patriei. Silvicultorul Madarasy dobîndi sărutarea vajnicului Spătaru pentru un înflăcărat „trăiască românii“. Herdelea, întîlnind printre preoţi mulţi prieteni din copilărie pe care nu-i văzuse de ani de zile, bău cu fiecare cîte un păhărel şi povesti tuturor cum după treizeci şi doi de ani de zile de slujbă, avînd nevoie de odihna binemeritată a primit mulţumiri de la însuşi ministrul şcoalelor. În acelaşi timp însă lăuda către toţi pe Belciug care-i „un popă fără pereche şi un om cum nu se poate mai de treabă“. Belciug de asemenea împuia urechile tuturor slăvind pe Herdelea, „prieten nepreţuit şi român vrednic de stima obştească“.

Aproape de sfinţitul soarelui, preotul propuse lui Herdelea să meargă puţin în mijlocul ţăranilor, zicînd :

— E datoria noastră, Zaharie, să purtăm de grijă poporului !

— Aşa-i, Ioane, aşa-i... Prea bine... Dar să-mi iau şi baba ! răspunse Herdelea clipind din ochi foarte jovial.

Doamna Herdelea nu putea să lase singură pe Ghighi. Atunci îşi aduse aminte şi Zăgreanu că, fiind învăţătorul comunei, are obligaţia să meargă şi dînsul, mai ales că fără domnişoara Ghighi nu face două parale toată petrecerea. Ghighi era de asemenea bucuroasă să plece, fiindcă Zăgreanu devenise iar melancolic, se încăpăţîna să vorbească tot mai stăruitor de ochii ei şi chiar începînd de cîteva ori să-i declare : „Domnişoară, te..“, fără însă a îndrăzni să sfîrşească :

„...iubesc !“ Mai găsindu-se şi alţi doritori de a vedea petrecerea poporului, se adună repede un grup vesel care porni spre casa Todosiei lui Maxim Oprea.

Ograda gemea de oameni... Bătrînii, cu primarul Florea Tancu în frunte, stăteau în poarta deschisă şi, privind cum joacă tineretul, vorbeau despre biserică, despre cules şi despre dările grele. Toma Bulbuc, mohorît, ofta des şi de-abia arunca uneori cîte-un cuvînt, căci gîndurile lui erau mereu la George, care acuma şedea în temniţa din Bistriţa, aşteptînd judecata curţii cu juraţi. Mai la o parte, stingherit, bătrînul Glanetaşu trăgea cu urechea, mai umilit ca odinioară ; moartea lui Ion îl încărunţise de tot şi-i sădise în ochii blînzi o tristeţe statornică.

Straja Cosma Ciocănaş fusese însărcinat de Belciug cu împărţirea celor trei vedre de rachiu gratuit, prevăzute în programul pentru sărbătoarea sfinţirii noii biserici. Îşi îndeplinea slujba cu atîta nepărtinire că bruftului pe unii flăcăi care voiseră să ia două porţii, iar cu Macedon Cercetaşu ajunsese chiar la o uşoară şi trecătoare păruială.

— Tot omul are dreptul la o litră de băutură ! Aşa-i porunca ! Cine nu se satură, să mai cumpere şi de la cîrciumă ! striga Ciocănaş, sfătos, din cînd în cînd, în gura tinzii, unde trona cu o pîlnie într-o mînă şi în cealaltă cu o măsură de tinichea, împrumutate de la văduva lui Avrum.

Lîngă prispă s-a strîns un pîlc de bărbaţi împrejurul lui Simion Butunoiu, care povestea minciuni din

bătrîni, tuşind şi strănutînd zgomotos. Macedon Cercetaşu, trăsnit rău, umbla de ici-colo, comandînd nemţeşte şi dînd din mîini spre marea veselie a copiilor care îl salutau milităreşte.

Lăutarii cîntau învîrtita cu foc. Flăcăii tropăiau ţanţoş, iar fetele se răsuceau ca sfîrlezele, cu zîmbete mulţumite pe faţă. Umbra nucilor bătrîni de lîngă şură se întindea din ce în ce, subţire, cuprinzînd aproape toată ograda.

Cînd sosi grupul de domni, jocul se opri brusc, în semn de respect. Toţi bătrînii se descoperiră, iar primarul cu bătrînii înconjurară pe Belciug şi pe Herdelea, vorbind de solemnitatea sfinţirii care a prilejuit atîta cinste satului întreg şi îndeosebi preotului. Ilie Onu, care, de cînd s-a însurat şi Nicolae Tătaru cu fata lui Ştefan Hotnog, a rămas capul flăcăilor, se apropie de Zăgreanu şi-l pofti să joace, oferindu-i pe cea mai frumuşică fată din Pripas, pe Maria lui Trifon Tătaru, pe care şi-o ochise dînsul s-o ia de nevastă în cîşlegi. Zăgreanu, nedezlipit de Ghighi, refuză zăpăcit. Atunci Ilie chemă pe domnişoara la joc, ceea ce pe doamna Herdelea o umplu de revoltă, iar pe Ghighi o făcu să zîmbească de ruşine. În sfîrşit primarul, cu consimţămîntul preotului, porunci flăcăilor să continue jocul, să vadă şi domnii cît sînt de frumoase petrecerile prostimii.

Toma Bulbuc izbuti curînd să ia deoparte pe Herdelea, să se mai sfătuiască cu dînsul despre

George. Nevasta lui Toma, mai uscată, cu ochii mici, veseli, mai adînciţi în cap şi cu glasul mai plîngător, veni lîngă ei, îşi frînse mîinile şi se jură că numai farmecele rele au putut face pe băiatul lor să cadă în asemenea năpastă. Herdelea îl încurajă să aibă deplină încredere în Grofşoru, căci nu-i avocat ca el nicăieri.

— Mi se pare că pînă să vină acasă George, nevastă-sa o să-l aştepte cu copilaşul în braţe. Zice că-i grea... O fi, că asta-i menirea femeii, rosti mai tîrziu Toma, înseninat puţin.

Prin sat însă umbla zvonul că Florica ar fi rămas însărcinată cu Ion. Nimeni nu ştia de unde a ieşit vorba aceasta, dar mulţi o credeau. Unele babe mai lacome de bîrfeli ispiteau pe Savista, care acum se mutase înapoi la Trifon Tătaru şi cerşea iar în Uliţa Mare, deoarece Florica o vedea ca sarea în ochi. Oloaga însă nu răspundea nimănui, era veşnic acră şi mînioasă, încît lumea spunea că trebuie să fi intrat în anul morţii.

Tocmai cînd se isprăvi jocul, veni gălăgios Vasile Baciu care, după ce încercase zadarnic să corupă pe Cosma Ciocănaş, se dusese la cîrciumă să-şi potolească mai bine setea. Cum zări pe Belciug, se întunecă şi se îndreptă glonţ spre dînsul zicîndu-i :

— Şi aşa, domnule părinte, vrei să-mi iai moşia cu tot dinadinsul ?

Preotul încercă să nu-l bage în seamă, ca să nu-şi strice dispoziţia. Vasile însă nu-l slăbi şi se îndîrji

tot mai rău. Atunci Belciug, supărat, îi zise tare, să audă întreg norodul :

— Ai ajuns ruşinea satului, măi Vasile, şi tot nu te mai saturi de blestemăţii ?... Pămînt mai mult îţi trebuie ca să poţi bea mai mult ?... N-ar fi păcat de Dumnezeu să încapă în mîinile tale moşia, s-o prăpădeşti prin cîrciumi ?... Apoi pămîntul nu-i pentru beţivi şi leneşi, Vasile ! Nu, nu ! Pămîntul aşteaptă muncă şi trudă, nu lenevie !... Ion, gineretău, fie iertat, da, merita moşia, că-i era dragă şi punea osul s-o muncească. Bine te-a cunoscut de n-a vrut în ruptul capului să o lase s-ajungă iar pe seama ta... Cînd vei vrea să munceşti omeneşte şi să te laşi de beţie, atunci să vii la mine să mai vorbim ! Deocamdată şi cît ai e prea mult... Aşa !... Pînă atunci însă să piei din ochii mei, satană afurisită !

Dojana preotului, mai ales fiind stăpînită, găsi aprobarea tuturor sătenilor. Chiar şi Vasile Baciu parcă se dezmetici, căci îndată începu să se închine, mormăind :

— Apoi dacă-i aşa, am să fac jurămînt în biserica cea nouă şi n-am să mai iau în gură nici un strop de rachiu, cîte zile-oi mai trăi...

Belciug auzi făgăduinţa, mulţumit, dar totuşi nu vru să mai întindă vorba cu dînsul, ci se întoarse spre un grup de ţărani din Săscuţa, care veniseră la sfinţire dornici să poată muta cît mai degrabă

biserica cea veche, să aibă şi ei bisericuţa lor ca toate satele creştine.

Fiindcă se însera şi mai ales fiindcă Herdelea începuse să închine păhărele cu ţăranii, doamna Herdelea hotărî că, fără a mai trece pe la şcoală, unde continua petrecerea domnească, e vremea să plece direct acasă, în Armadia. Zadarnice fură stăruinţele preotului, care de-abia acuma voia să se aşeze serios la chef cu Herdelea, zadarnice rugăminţile lui Zăgreanu, care se jura că lipsa Ghighiţei răpeşte tot farmecul balului — doamna Herdelea rămase neînduplecată. Belciug atunci le oferi brişca lui cea bună, regretînd însă mereu că doamna nu binevoieşte să mai zăbovească baremi un ceas. Ca să-i arate că nu-i supărată, doamna Herdelea îl pofti să tragă totdeauna la dînşii, cînd va veni în Armadia, ceea ce preotul primi foarte bucuros.

— Mare păcat însă că nu vom mai lucra de-acuma împreună, dragă Zaharie ! adăogă Belciug cu duioşie în glas.

— Ce are a face, Ioane ?... N-ai colea pe prietenul Zăgreanu, care-i tot de-al nostru ?

— Aş !... Zăgreanu !... Noi doi anevoie o să ne înţelegem, mormăi Belciug, înnourîndu-se.

— Lasă că-i băiat bun, zău e bun, zise Herdelea învăluind pe Zăgreanu într-un zîmbet de încredere.

— Poate numai dac-ar avea norocul să-şi găsească o nevestică bună, romîncă verde, uite-aşa ca

domnişoara Ghighi, poate că atunci ar pricepe care i-e chemarea în mijlocul nostru! rosti preotul mai grav.

Ghighi era să leşine de ruşine. Zăgreanu însă fu cuprins de o îndrăzneală extraordinară, încît zise repede:

— Dacă domnişoara m-ar vrea, eu... eu...

— Mă rog, mă rog, asemenea lucruri serioase nu se pun la cale în uliţă! îl întrerupse doamna Herdelea cu o blîndeţe neobişnuită. Vino pe la noi, şi te primim cu dragă inimă...

Totuşi Zăgreanu, spre a-şi potoli avîntul, apucă mîna Ghighiţei şi o sărută prelung.

Brişca porni la pas, căci Zăgreanu îi însoţea pe jos. În faţa casei lor din capul satului se opriră puţin. Zenobia, care şedea posomorîtă pe prispă, veni la trăsură, vorbi despre Ion, plînse cu sughiţuri şi în cele din urmă afurisi pe George şi tot neamul lui Toma.

— Bietul Ion! zise doamna Herdelea. Iute s-a mai prăpădit... Se vede c-aşa i-a fost scris!

Zenobia se întoarse acasă, lăsînd în urmă-i o dîră de jale. Pe urmă însă se uitară cu toţii la casa lor mereu goală, mereu încuiată, cu ograda năpădită de buruieni.

— Casa vă aşteaptă s-o stăpîniţi, murmură Herdelea privind încrezător în ochii urmaşului său.

Peste drum, pe crucea de lemn, Hristosul de tinichea, cu faţa poleită de o rază întîrziată, parcă îi

mîngîia, zuruindu-şi uşor trupul în adierea înserării de toamnă.

Zăgreanu rămase în mijlocul uliţei urmărind cu priviri drăgostoase trăsura ce se depărta în trapul cailor. Ghighi, şezînd pe scăunelul din faţă îl vedea şi-l găsea mai drăguţ ca orice alt bărbat din lume.

La Rîpile-Dracului bătrînii întoarseră capul. Pripasul de-abia îşi mai arăta cîteva case. Doar turnul bisericii noi, strălucitor, se înălţa ca un cap biruitor. Zăgreanu însă era tot în drum, în faţa crucii, cu capul gol şi, cum stătea acolo aşa, parcă făcea un jurămînt mare.

Apoi şoseaua coteşte, apoi se îndoaie, apoi se întinde iar dreaptă ca o panglică cenuşie în amurgul răcoros. În stînga rămîne în urmă Cişmeaua-Mortului, pe cînd în dreapta, pe hotarul veşted, delniţele se urcă, se împart, se încurcă pînă sub pădurea Vărarei. Apoi Pădurea-Domnească înghite uruitul trăsurii, vîltorindu-l în ecouri zgomotoase...

Satul a rămas înapoi acelaşi, parcă nimic nu s-ar fi schimbat. Cîţiva oameni s-au stins, alţii le-au luat locul. Peste zvîrcolirile vieţii, vremea vine nepăsătoare, ştergînd toate urmele. Suferinţele, patimile, năzuinţele, mari sau mici, se pierd într-o taină dureros de necuprinsă, ca nişte tremurări plăpînde într-un uragan uriaş.

Herdelenii tac toţi trei. Numai gîndurile lor, aţîţate de speranţa împodobitoare a tuturor sufletelor,

aleargă neîncetat înainte. Copitele cailor bocănesc aspru pe drumul bătătorit şi roţile trăsurii uruie mereu, monoton, monoton ca însuşi mersul vremii.

Drumul trece prin Jidoviţa, pe podul de lemn, acoperit, de peste Someş, şi pe urmă se pierde în şoseaua cea mare şi fără început...

CELOR MULŢI UMILI

Martie 1913-iulie 1920

CUPRINS

GLASUL IUBIRII

CLUB COLECȚIA Povestiri Științifico-Fantastice

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

AVENTURA

SCORPIONUL

EDITURA "ION CREANGĂ"

COLECȚIA SFINX

fondată în 1895 bpt serie nouă

COLECȚIA SFINX

